

SVAZEK DRUHÝ.

NÁRODOPISNÝ SBORNÍK

ČESKOSLOVANSKÝ.

VYDÁVÁ

NÁRODOPISNÁ SPOLEČNOST ČESKOSLOVANSKÁ

A

NÁRODOPISNÉ MUSEUM ČESKOSLOVANSKÉ.

REDAKTOR

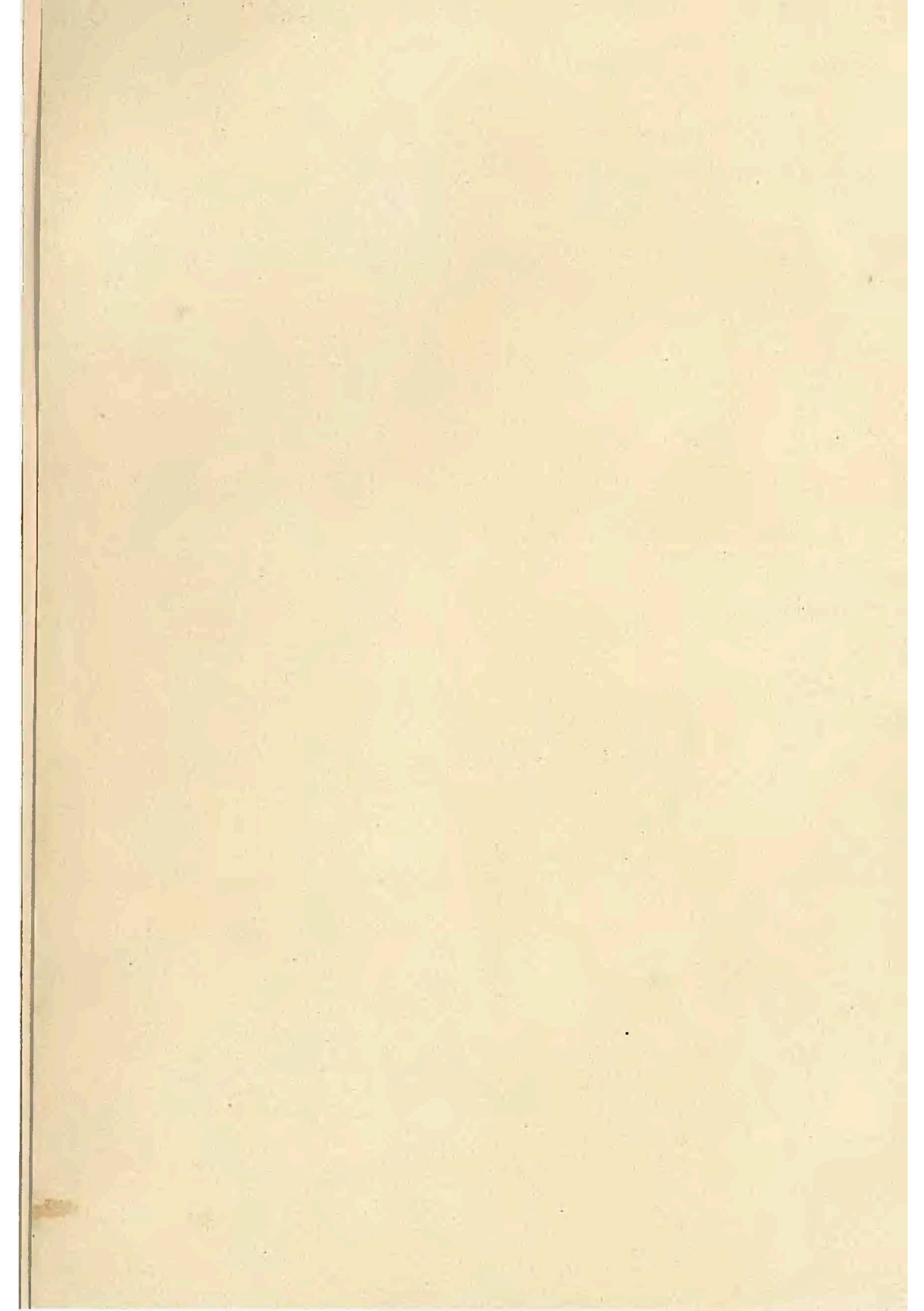
PROF. DR. FRANTIŠEK PASTRNEK.

HLAVNÍ SPOLUPRACOVNÍK

DOC. DR. EM. KOVÁŘ.

V PRAZE 1898.

NÁKLADEM VLASTNÍM. — TISKL ALOIS WIESNER.

O srovnávacím studiu tradic lidových.

Napsal J. Polívka.

Od samých počátků studií tradic lidových, od počátku našeho století, kdy učenci začali blíže se obíratí zkázkami, pověstmi, pohádkami a jinými částmi tradiční literatury lidové, zpozorovali velikou podobu, ba shodu a na mnoze i totožnost tradic u jednotlivých národů evropských, u spřízněných národů asijských, jak u národů indoevropských, tak u národů jiných jazykově náležejících jiným čeledím. Vznikla otázka, jak značná tato podoba ba shoda má se vysvětlovati?

Toto studium tradic lidových bylo z valné části pěstováno filology, zabývajícími se vynikající měrou otázkami jazykozpytnými, zkoumáním historie jazyka rodného i srovnáváním jazyků indoevropských. V době novější teprve jali se obíratí tímto studiem nejen jazykozpytcové, než i literární historikové, později potahovali tradice lidové do okruhu svých zkoumání ethnografové a anthropologové, kteří byli vzdáleni přesně filologických a literárně historických prací. Vzrostla během našeho století zvláštní široce rozvětvená věda podání lidových, všestranná, protože upoutala živou pozornost učenců s nejrozmanitějších hledisk a stanovisk. Nemálo jmenovitě získala a obohacena byla zajisté tím, že hojnou měrou zvláště srovnávací ethnologové a anthropologové jí se zabývali, ač vlastně zůstane a může povždy zůstatí jen odvětvím věd filologických, čili přesněji řečeno literární historie. Velice povděční jsme srovnávací ethnografii a ethnologii za každé poučení, že podobné tradice známy jsou divokým kmenům africkým, americkým atd., třebaš bychom její výklad zamítali, ale vlastně může studium tradic lidových postupovati jen v úzké souvislosti a shodě se studiem literární historie, se studiem najmě literatury staré a středověké.¹⁾ Vytýkáme to velmi důrazně, poněvadž se

¹⁾ Velmi dobře napsal Gustav Meyer: Ich glaube, derjenige wird der beste Märchenforscher sein, der auf der tüchtigen Grundlage philologischer Bildung steht. Die kritische Sichtung, die methodologische Vergleichung, das formelle wie sachliche Verständniss eines so weitläufigen und häufig so fragwürdigen Materials kann der philologischen Vorbildung nicht entbehren (Essays und Studien I, str. 169).

i u nás ozývají názory odchylné, ohlasy učení t. ř. anthropologické školy, která ve vlasti své již mnohého se vzdala ze svých dřívějších výkladů, jak níže dolíčíme.

I.

Pv. V tradicích lidových u různých národů evropských, kteréž výhradně jsou předmětem našich studií, pozorovány byly velké podobnosti, až úplné shody a totožnosti. Nenalézáme v podáních národů evropských jen jisté společné ideje základní, nejen shodné a stejné motivy než i společné látky a shodnou namnoze kombinaci jednotlivých motivů v určitém pohádce. Srv. ku př. následující pohádku, kterouž čteme ve Václavkových Valašských pohádkách a pověstech (1894, str. 135): Jisté matce bylo vyměněno dítě několik dní staré, podhozeno jí děcko jiné, s velikánskou hlavou; ukrutně mnoho jedlo a mnoho řvalo. Poradil nešťastné ženě zaklínač, »aby s devěti vrb nalámala svížích prutů, naložila z nich naprostřed izby v pravé poledne oheň, a kolo ohňa aby nastavjala do škařúpek z vajec vody, děcko nechala na ložnici (posteli) a sama šla na hůru (půdu) skulinú ve tle (stópě) sa dívat, co bude.« Udělala to tak a když zazvonilo poledne, vstoupila divoženka s udychtěným dítětem do světnice »a už kolo ohňa obchodí, přizírá sa, hlavkem pokyvuje: »No, no, ale no prej no, jak su starý čert, tož ešče sem v takých hrncoch vaříť neviděla«. Položila dítě unesené na postel a vzala si svoje. — Podobně vypravuje se pohádka tato i jinde na Moravě (viz Český Lid IV, 523 sl.), poněkud jinak ve východních Čechách v okolí svojanovském (Český Lid V, 78 sl.).

Pohádka tato zajisté by každým byla považována za nepochybné svědectví jistých představ bájeslovných u lidu českého i moravského. Ale jinak nepochybně budeme museti pohlížeti na ni, jakmile poznáme podobné, zcela shodné pohádky u jiných, cizích národů.

Podobná více méně verse zapsána byla v Horním Bretonsku (Paul Sébillot: Contes popul. de la Haute Bretagne I, str. 28 sl.). Ženě, jíž bylo dítě uneseno divými ženami a podhozen malý netvor s tváří náramně starou, poradila sousedka, jak by se mohla opět dostat k vlastnímu svému dítěti: ať udělá na ohništi veliký oheň, když dříví plamenem se rozhoří, ať rozbije vejce, postaví skořápky kolem ohniště do popela, pak naplní vodou skořápky, jako by ji chtěla dáti vařiti. Učinila tak ona žena, pak vzala dítě z kolébky, přiblížila se s ním k ohništi, jako by mu chtěla zahráti nožičky. Vykřiklo dítě údivem, že ač již 100 let jest staré, ještě nevidělo tolik malých hrnčků se vařiti. Když žena uslyšela slova tato, vzala nůž a vykřikla, že malého čarodějníka zabije. V tom se zjevila divá žena, ať neučiní nic zlého jejímu dítěti, že jí její dítě vrátí. Podobně se to na různých místech v Horním

Bretonsku vypravuje (P. Sébillot, Contes popul. de la Haute Bret. II, 76—79). Od franc. verse liší se poněkud verse česko-moravská a sice tou měrou, že se pravdě podobá, že česko-moravská verse jest porušena: tím, že se dítě nechalo klidně v kolébce, divoženka nemusela býti nijak v obavách o ně, a není nutné příčiny, že si pro ně přišla a cizí dítě vrátila. Také ve východočeské versi (Č. L. V, 78 sl.) mělo býti dítě divoženčino hozeno do ohně, ale v tom pustila se divoženka komínem dolů, vrátila dítě unesené a vysvobodila z nebezpečí dítě své vlastní. S franc. versemi shoduje se silně jihoslovanská verse (Krauss, Sagen und Märchen der Südslaven II, č. 75). — Ve versích meklenburských (Bartsch, Sagen, Märchen und Gebräuche aus Meklenburg I, str. 42, 46, 64, 79, 89) podobně chtěla žena, již dítě podzemskými duchy bylo vyměněno, vařiti ve skořápce; dítě toto dalo svůj údiv nad tím pod. jako v hornobretonských versích na jevo; bito od ženy, vzali si je proto podzemští zase k sobě, vlastní dítě bylo vráceno. Mohli bychom ukázati ještě jiné a jiné verse této pohádky, ale není účelem naším probrati ji zde do podrobná, a přestaneme na uvedených versích, neboť tyto s dostatek ukazují blízkou shodu, částečně totožnost versí u různých národů i zeměpisně, ne jenom jazykem dosti vzdálených.

Srovnejme jinou neméně rozšířenou pohádku a poslyšme bulh. versi z Makedonie (Сборникъ за нар. умотвор. VII, odd. 3, str. 179 sl.):

Pop jistý najímá sluhu jen pod podmínkou, nemůže-li vykonati práci a rozzlobí-li se, že mu odře kůži; sluha si totéž může vůči pánu svému vymíniti. Přijali tuto službu za sebou dva bratří, ale s nedobrou se potázali. Nejmladší jich bratr teprve na pána vyzrál. Smlouva služební, musíme ještě poznamenati, platiti měla až do té doby, kdy zakuká kučkačka. Ukládané práce konal sluha tento vždy na velikou škodu pánovu. Poslal ho pop orat, a zaopatřil ho jídlem a nápoji, ať jí a pije, vše plné však ať opět přinese domů; dal mu také psa, až kde ten lehne, do toho místa má zaorati a zasíti. Sluha pojedl a vypil rakiji, zelník i koláč vykrojil ze spod, vrchní kůrky nechal celé, nakrmil psa i dal se do práce. Zaoral a zasel, ale velmi pořádku, neboť pes si lehl na kraj pole; když dooral až do toho místa, kde pes ležel, zabil ho. Večer se vrátil domů, vypravoval vše, co udělal, ale pop se nesměl rozzlobiti. Pak uložil pop sluhovi, aby voly pásal na zdi, kde byla vyrostla tráva. Přemýšlel sluha, jak to má udělati. Konečně rozhodl se, usekl volům hlavy, hodil je na zed, ať se napasou. Pak měl koně na nápoj pohnati, ale nohy jich neměly se zmočiti: vyhrnul jim jednoduše kůži na nohou nahoru, zahnal koně do vody, pak jim opět kůži shrnul dolů a dohnal domů. Po tom poslal pop sluhu s koněm pro dříví, ale nedal dřevěné sedlo pro koně; nařezal tedy sluha 4 větve, zarazil je koni mezi plece, naložil dříví a pohnal koně domů. Bylo to již mnoho popovi, a daleko bylo ještě do jara, nevěděl, jak by se ho zbavil: ač byla krutá

zima, poslal pop svou matku do zahrady, ať vlez na strom a zakuká. Sluha chtěl poznati vzácnou tu ranní kukačku, hodil po ní klackem a zabil ji — popovu matku. Pop se ženou odešli do kostela a uložili sluhovi, aby nakoupil masa a dával na dítě pozor. Nebylo nikde masa, zabil tedy sluha dítě a uvařil je popu k obědu. Když to poznal pop, dal se se ženou na útěk před sluhou. Dověděl se sluha o tomto úmysle pána svého, a položil se sám do kufru, který chtěli vzít s sebou. Na cestě napadli je psi, pop nesl kufr na svých zádech, sluha z kufru volal na popa, aby ho hájil, že ho psi sežerou. Nechal pop kufr na cestě a šli dále. Když přišli na most, chtěli přenocovati, žena ať si lehne mezi ně, a sluha na kraj. Poznal ale sluha úklady popovy, když usnuli, lehl si mezi ně, a když pak v noci pop do něho strčil, strčil dále do ženy popovy, ta spadla do řeky a utopila se. Když to poznal ráno pop, vyzval sám sluhu, aby mu odřel kůži, ať aspoň nezůstane sám na živě.

Pohádka tato v přerozmanitých obměnách, variantech jest rozšířena po celém západě i východě. (Srv. poznámky R. Köhlerovy v Archiv f. slav. Phil. V, 24 a j. Em. Cosquin, Contes popul. de Lorraine II, 46 sl. И. Сумцовъ: Этюды о Пушкинѣ seš. V, str. 50 sl.) Pojí všechny tyto verse hlavně podstata celé pohádky: kdo se rozzlobí, sluha či pán, tomu se odře kůže, vyřežou řemena ze zad, uřízne nos a j. Jednotlivé kousky, jež vyvádí chytrý sluha svému pánovi, jimiž se mu pomstí za své bratry a jimiž pána svého přivede do záhuby, jsou ve versích nad míru rozmanité ale i tytéž na západě ve versích francouzských, ve východních litevských, ruských, v orientálních. Srv. ku př. versi z Varaždina (Kres 1884, IV, str. 32 sl.): Pán poslal sluhu svého nejprve ovce pást, dal mu bochník a psa s sebou, ať se nají i psa nakrmí, ale večer ať přinese celý bochník. Pomohl si sluha, vykrojil ze spodu chléb a kůru nechal. Když sedali k večeři, chtělo dítě ven, to pak zůstávalo obyčejně tak dlouho venku, až všecko pojedli a sluhovi nezbylo nic. Ten ale věděl si pomoc, nevyvedl dítě než vyhodil je ven a vrátil se hned ke stolu. Šel pak jednou pán jeho z domu na hostinu, ať mu upraví cestu k onomu domu, ať mu upeče ovci a uvaří polívku z petružele a udělá, aby dítě jeho, které se nikdy nesmálo, přece se usmálo, a konečně ať mu na zpáteční cestu rozsvítí. Slíbil to sluha, ale nevěděl dlouho, jak to má udělati nejdříve, aby se dítě zasmálo; konečně je zabil, roztáhl mu ústa a postavil je na okno. Zabil pak všecky ovce, a z jich koží udělal pánu cestu až ke krémě. Uvařil polívku, zabil psa — ten se právě jmenoval petružel — a dal ho do polívky. Aby konečně rozsvítil pánu na zpáteční cestu, zapálil stodolu. Pán i paní chtějí se ho zbaviti, a sice chtěli by ho utopiti. Scena jest nyní tatáž jako v uvedené versi bulharské. — Mnohé kousky sluhovy v té chrvatské pohádce nalézáme v četných jiných versích, ku př. v následující versi polské (St. Chełchowski, Powieści i opowiadania lud. z okolic Przasnysza I. str

44 sl. č. 5). V této slouží sluha také u kněze: nejdříve oře, nikdo mu nenese jísti, prodal tedy voly, najedl a napil se, ocasy volům uřezal a zakopal na polo do země. Když přišel kněz podívat se naň, řekl mu, že volům chtělo se ještě více jísti než jemu, a že se propadly do země, tak že jim jich ocasy jest viděti. Zatáhl kněz za ohon, sluha křičí naň, co to dělá, že utrhne ocas, a pak se už vůl nedostane ze země. Druhý den má s párem koní jeti do lesa a vzíti s sebou psa Pietruchu (v chrvats. versi jmenuje se Petrožel), pod kterou sosnou se pes zastaví, tu ať porazí. Pes lítal po lese přes cesty necesty, on psa bil, pes dále přes pole a ploty, on za ním, bez koní za psem doběhl domů. Třetí den šel kněz na bál, sluha má v ovčíně zabiti každou ovci, která se za ním ohlédne a má ji připravit s petruželí (z pietruszko), mimo to má vykoupiti chorou matku jeho. Sluha zabil všechny ovce, neboť všechny se za ním ohlédly, a jednu připravil knězi k jídlu; chytil pak psa Picruchu (petružel) a hodil ho do kotla k masu, neboť chtěl je míti pán jeho s petruželí. Matku chorou pak polil vřící vodou, a tak ji opařil až zuby rozšklebila; položil ji pak pod peřinu, a ona se zubila, jakoby se smála. S hrůzou spatřil kněz, co sluha mu nadělal. Kněz mu vykládá službu na stole, a sluha chtěl by všechno vzíti: na ohništi právě hořely třísky a kocour tam byl, vzal sluha třísku, strčil ji kocouru pod ocas, kocour utekl s hořící třískou na střechu, a sluha zvolal „Och, velebníčka, hlad s jasností vyletěl na výšiny!“ Kněz běžel na střechu hasit a sluha sebral všechny peníze. Z jiné látky byl tento konec převzat; též scena s chorou matkou byla odjinud převzata, jak by ukázal důkladnější rozbor. Ve slezské versi (Sláma, Slezské poh. a pov. str. 20) jinak dosti odchylné posvítíl také sluha lakomému hospodáři svému: když šel jednou na jitřní do kostela, aby dobře viděl na cestu, zapálil mu stodolu. Jak v chrvatské a polské stejně na př. v jedné versi hornobretonské (Sebillot, Litter. orale de la Haute Bretagne č. 11) má sluha svému skoupému pánovi uvařiti polívku a do té dáti cibuli, mrkev, petržel a vůbec vše, co jest třeba; sluha pak hodil do hrnce psa jménem petržel, miláčka pánova. Ostatní kousky sluhovy se podrobně nevypravují, jen že pán měl ho již po krk a řekl mu „až kukačka zakuká, půjdeš pryč!“ Poručil pak své dceři, aby vylezla na hrušku a zakukala. Sluha ještě nikdy prý neviděl tohoto ptáka, zatřásl stromem, a dívka spadla.

Všecky verse této látky do podrobná rozbíratí a srovnávatí zde nemůžeme, vedlo by to nás příliš daleko, vybrali jsme jen některé zeměpisné od sebe hodně vzdálené, a ukázali jsme snad dostatečně na jich vnitřní souvislost.

Mohli bychom uvéstí veliký počet versí rozmanitých pohádek, ale není toho snad třeba; to málo, co jsme uvedli, stačí snad, aby každý nabyt úplného přesvědčení, jak úzce souvisí pohádky a zkazky všech téměř národů všeho takřka více méně civilisovaného světa. Jen z oboru

bájký budiž nám dovoleno ukázati jeden ještě příklad. V různých versích vypravuje lid velkoruský, běloruský i maloruský následující bájku: Začala liška choditi k jednomu sedlákovi na slepice, pověsil sedlák džbánek. Vítr fouká do džbánu a ten hučí: bu-bu-u, bu-bu-u. Přijde liška a poslouchá, co to huče; spatřila džbánek, chytila jej za provázek a pověsila si jej na krk. Počkej, ty hloupý džbánu, já tě utopím! Donesla džbánek k vodě a začala jej topiti. Naplňoval se džbánek vodou a táhne lišku s sebou na dno. Prosí liška: džbánu, džbánu! netop mě, já tě nebudu, já tě jen tak strašila. Ale džbánek neposlouchá, táhl jen a táhl ke dnu i utopil lišku! ²⁾

Bájka tato i jinde v Evropě jest rozšířena: ve versi albánské z Epiru (Hahn, Griech. und alb. Märchen I, č. 18 str. 156) připojena byla k látce jiné o boji, zápase mezi člověkem a drakem; člověk pomohl ovčákovi od draka, byl za to obdařen ovci, nese ji domů; potkala ho liška, strhla mu ovci s ramenou a zavlékla ji do svého doupěte. Nechtěl člověk za ní lézti, pověsil proto před doupětem dvě láhve z tykví a sice tak, že vítr do jich děr foukal, byl právě silný vítr severní, a láhve stále hučely u! u! u! u! Liška myslela, že člověk stojí před doupětem a strachem si netroufala ven po celé tři dni. Čtvrtý den ale krutá žízeň ji vyhnala; když spatřila láhve, začala klíti, a ze zlosti uvázala si je na ocas, aby je zahodila do moře. Když ale je chtěla hoditi se skály, pozbyla rovnováhy, spadla i s láhvemi do moře i utopila se. Konec verse albánské jest tedy poněkud jiný než v připomenutých versích ruských, podle všeho však pokažen a předpokládá tedy versi jinou, lepší, podobnější versím ruským. — Bájka tato byla již dobře známa v staročeské literatuře, zapsána jest, jak známo, v rkp. Hradeckém. Alex. Brückner našel latinský text její v jednom rkp. vřatislavském z pol. XV. stol., a sice v té části jeho, kteráž byla napsána nejspíše Čechem. (Archiv. f. slav. Phil. XI. 471) Pro původ bájký této nevysvítá z toho tedy nic, nelze proto, předpokládati český její původ, neboť nalezeny byly verse jí velmi blízké hojně v Rusku a také v Epiru. Shoda pak jest tak úzká právě v podrobnostech velmi význačných, že nelze předpokládati, že byla mohla na různých místech v Čechách, v Rusku, Epiru býti vynalezena samostatně.

Srovnávací studium tradic lidových postupovalo zprvu ve shodě a ve spojení se srovnávacím jazykozpytem indoevropským. Právě tak, jak národové evropští vynesli ze svých pravlastí, z centrální Asie základy svých jazyků, taktéž přinesli odtud do svých nových sídel základy svých bájí, svých mythů. Staré své mythy národové pak ovšem dále přetvořovali a zdokonalovali, výsledek tohoto přetvořování prastarých, praarských bájí spatřován v pohádkách a báchorkách. Shoda evropských

²⁾ Эрленвейль Народныя русскія сказки, 2 vyd 1882, str. 8. sl.; srv. pod Анастасовъ Р. нар. ек III, 20 sl.; Шейнъ Матеріалы северо-зап. кр. II. str. 4 č. 3. Чубинскій Труды II, str. 113 sl. č. 37, Манжура Сказки str. 1 sl. Рудченко южнор. ек I str. 18.

pohádek, z počátku patrná třebaš ne v tom plném světle jako dnes, vysvětlována shodou, společností jich základů. Společny všem pohádkám jsou zbytky víry sahající do doby nejstarší, víry, která se vyslovuje v obrazném pojmání věci nadsmyslných. Toto mythické podobá se malým zlomkům rozbitého drahokamu, které jsou roztroušeny po zemi zarostlé travou a květinami, jež odkryje jen bystřejší oko. Význam toho dávno se vytratil, ale pocituje se ještě, dodává právě pohádkám jich obsah, zároveň pak uspokojuje přirozenou zálibu na zázračném; nikdy nejsou pouhou hrou bezobsažné fantasmie.« Tak píše jeden z nejpřednějších hlav této školy, Vilém Grimm.³⁾ Připouštěli sice též stěhování pohádek, ale v míře velice obmezené: »Nepopírám, praví Vilém Grimm, možnost, v jednotlivých případech pravděpodobnost přechodu pohádky od národa k národu . . . Ale jednotlivými výminkami nevykládá se ještě veliký rozsah a daleké rozšíření společného majetku: nezjevují-li se tytéž pohádky na nejvzdálenějších místech, jako se prolamuje pramen na místech od sebe velmi vzdálených?«⁴⁾ A příbuzenské svazky pohádek vysvětlovali zcela tak jako příbuzenské svazky jednotlivých jazyků. Se zvláštním ohledem na pohádky německé napsal týž učenec Hranice společného rázu a obsahu pohádek označí se velkým plemenem, které se nazývá obyčejně indogermanské, a příbuznost stupňuje se v stále užších kruzích kolem sídel Němců, v témž asi poměru, ve kterém pozorujeme v jazycích národů tohoto plemene rysy společné a zvláštní.«⁵⁾ Podobně soudil i větší bratr Vilémův, Jakub.⁶⁾

Dle definice J. G. v. Hahna jest pohádka »mythus vyspělý na poslední stupeň svého vývoje. Vyvíjí-li se dále, vyloučí se úplně všecken živél zázračný, pověst neb pohádka se změní v povídku děje zcela lidského. Může-li pak pověst pozbyvši všech zázračných živlů dále poutati zvláštním svým zauzlením vnímavost lidskou, přejde do řady zajímavých povídek čili novell, jichž má každý národ větší menší počet, od nichž se ničím nerozeznává pověst zbavená svého prvotního rázu. Aneb pověst nabude rázu jednoduché události historické, ale v této formě rychle by musela zmizeti z tradice ústní, protože jí schází tmel zázraku a víry veň, kterýžto právě pověsti propůjčuje životní její sílu.« Povídky kratochvilné J. G. v. Hahn přesně odlišuje od báchorek, ony se vynalézají po dnes, tyto vznikly v pravěku lidstva. Kratochvilné povídky jsou sice též velmi silně rozšířeny, stejně jako báchorky, ale proto že jich podstata jest velmi rozdílná, neplatí snad odpor proti výkladu, který v obecném rozšíření báchorek spatruje důkaz jich vysokého stáří, saha-

³⁾ Kinder- und Hausmärchen gesammelt durch die Brüder Grimm III. (1856) 409.

⁴⁾ Kinder- und Hausmärchen, 6 vyd., str. LXIII.

⁵⁾ ib LXIX.

⁶⁾ srv. předmluvu německého překladu Vukových pohádek srbských str. VI. a předmluvu Liebrechtova překladu Pentamerone (1846) str. IX sl.

jícího až do pravěku⁷⁾). Tak psal tento učený sběratel a vykladatel řeckých i albánských pohádek ještě několik let po epochálním vydání Pančatantry, ač znal dobře nové učení hájené v této knize Th. Benfeyem.⁸⁾

V myšlenkách těchto o vývoji pohádek ze starých bájí, o jich kle-
sání v prosté povídce obsahu více méně všelidského ležel zárodek pro
hojně přestřelky bujnou fantasií překypujících mythomanů. —

Mimo jiné pak zvláště ještě Max Müller připisoval prvky, zárodky
pohádek době předcházející dělení plemene arského. »Národové se-
skupení pod obecným jménem plemene arského čili indoevropského —
Indové, Peršané, Keltové, Řekové, Římané, Germáni a Slované — mají
nejenom tatáž slova v každé zemi poněkud modifikovaná a tutéž gram-
matiku, než zachovali také podle všeho množství prstonárodních podání,
kterážto vznikla dříve, než opustili svou společnou pravlast.«⁹⁾ Naše bá-
chorky jsou »poslední zbytky, čili, smíme-li tak říci, detritus, trosky
staré mythologie«,¹⁰⁾ »pohádky či báchorky jsou moderní patois mytho-
logie.«¹¹⁾ »Tytéž pohádky, které podnes vypravují chůvy týmiž takřka slovy
pod duby hvozdu duryňských i pod střechou vesničanů norvěžských, jež
poslouchají kupy dětí ve stínu velkých fíkovníků indických, tyto pohádky
byly společné dědictví plemene indoevropského, a za jich původem se-
stoupíme do oněch vzdálených dob, kdy ještě žádný Řek nevstoupil
na půdu evropskou, kdy ještě žádný Hindu se nevykoupal v posvátných
vodách Gangesových. Zdá se to býti podivným a musí se také do jisté
míry obmeziti. Netvrdíme, že stará chůva, která na svých kolenou hou-
pala oba předky národa indického a germanského, každému zvlášť vy-
pravovala povídky o Sněhulce neb Červené Karkulce právě tak, jak se
vypravují dnes, že je ti pak dále vypravovali svým dětem, a že tímto
způsobem se dochovaly až do našich dnů... Jest ale velmi jisté, že
paměť národa s podivuhodnou věrností zachovává staré zkazky národní.
Skandinávští obyvatelé Norvěžska jsou více než tisíc let jazykově od-
dělení [od svých německých bratří na pevnině, nicméně zachovali ne-
jenom zásobu svých národních zkazek, než vypravují je namnoze týmiž
téměř slovy. Mnohem nápadnější jest fakt, že oni arští hoši, předkové
Hindů, Římanů, Řeků, Němců, zachovali staré číslice od jedny až
do desíti... Nebylo věru obtížněji, zachovávat slova tato a tisíce
jiných, než pamatovat si hezounké pohádky o Sněhulce neb Červené
Karkulce. Pro okamžik chceme jen dokazovat, že zárodky těchto
pohádek náležejí do doby, která předchází rozdělení plemene ar-

⁷⁾ Griechische und albanesische Märchen I, 1861, str. 5 sl.

⁸⁾ Podobně soudili ještě mnozí učenci, ku př. Hyacinthe Husson: La chaîne traditionnelle (Paris 1874), srv. jmenovitě str. 175 sl. a j.

⁹⁾ Essays von Max Müller II, 217, pod str. 199.

¹⁰⁾ tamže II, 187.

¹¹⁾ tamže II 177.

ského, že titěz národové, kteří stěhující se se severu na jih nesli s sebou jména slunce a jitřenky i víru ve stkvící bohy nebeské, měli ve svém jazyce, ve své fraseologii mythologické, v příslovích svých více méně vyvinuté zárodky, ze kterých zajisté nutně museli vzrůsti byliny identické aneb aspoň velmi podobné v každé půdě, pod každým podnebím.¹²⁾ Chceme-li tyto »poslední trosky staré polozapomenuté mythologie«¹³⁾ podrobovati vědeckému výzkumu, musíme nejdříve uváděti každou moderní pohádku na starší legendu, a každou legendu na původní myth. »Nesčíslné zkazky o všech princeznách a sněhobílých paních, které úpějí v temných žalářích a vždy se osvobozují mladým, skvělým hrdinou, dají se vesměs uváděti na mythologické tradice o osvobození jara ze země zimy, o vysvobození slunce z temnot nočních, o návratu jitřenky z dalekého západu, o propuštění vod ze zajetí oblačného.« Slovem každá zkazka »musí se uváděti na legendu neb myth, ze kterého vznikla, ve kterém má přirozený význam, jinak nemůžeme doufati, že dospějeme k zdárnému výsledku.«¹³⁾

Tohoto učení i metody této v studiu a u výkladu tradic lidových drželi se přečetní učenci jak na západě Evropy, tak též u národů slovanských takřka do našich dnů. Jedním z nejhornlivějších adeptů školy této byl Afanasjev, jí náleželi Buslajev, Orest Miller, Řehoř Krek, Nodilo a mnozí jiní mythomanové. Ze západoevropských učenců vynikl zvláště A. de Gubernatis, v jehož hojných mythologických spisech se mohou shledávati snad ještě četnější a křiklavější příklady zneužívání a nadužívání učení i metody školy Grimmovské, než na př. u Nodila. Učenec tento nerozpakoval se ku př. shledávati pozůstatky mythu ve známé bájce o mlékařce, radující se, co všechno si vydělá z hrnce mléka, který nesla na trh,¹⁴⁾ jaký základ životního štěstí si získá, jaké bohatství; spatřoval v mlékařce, radující se, plesající a poskakující samou radostí, snící o příštím svém štěstí, o svém ženichu — jitřenku smějící se, tancující a slavící sňatek svůj se sluncem, rozbíjející hrnec mléka, rozlévající a rozšiřující mléko v něm obsažené po zemi. Jinde spatřuje opět myth měsíční: bob, z něhož vyroste strom až do nebe a po kterém leze rek do nebe pro divutvorné věci, stolek — prostří se a j., toť měsíc; sýr, který vypadne vráně ze zobáku a po kterém čihá liška, toť měsíc, který nechá spadnouti jitřenka na konci noci¹⁵⁾ a j. v.

Tyto do směšností zabíhající výstřelky školy mythologické u předních učenců školy této valně asi přispěly k úpadku jejímu. Nejen že její učení samo jest neudržitelné, než nestačilo by ani, třeba by se

¹²⁾ tamže II, str. 200 sl.

¹³⁾ tamže II, 208, 219.

¹⁴⁾ Bájku tuto studoval v přehojných jejích obměnách Max Müller zcela ve smysle theorie o stěhování látek Essays III, str. 303 sl.

¹⁵⁾ Srv. Em. Cosquin: Contes populaires de Lorraine str. XXXXIII sl.

opodstatněnost jeho zásadně uznávala, k výkladu úzkých shod tradic evropských i asijských národů. Nechceme poukazovati blíže na to, že tradice rozšířené u národů indoevropských nalézají se ve značné podobnosti též u národů asijských jinoplemenných, že se nalézají u národů afrických a j. Mohlo by se to vykládati, že báje a pověsti, arským kmenům známé ještě v jich pravlasti, byly jimi později k jinoplemenným národům na sever i jih, východ i západ přeneseny. Výklad podávaný školou mythologickou nestačí hlavně proto, že se neshodují pohádky a pověsti jen ve svých prvcích, v základních svých idejích, v hlavních motivech, než, co jest nad jiné důležité, v jisté pevné a stálé, určité kombinaci idejí a motivů. A to právě ukazuje neomylně na to, že pohádky byly kdesi kdysi kýmsi složeny, a s místa svého prvotního vzniku, složení přenášený byly cestou ústní i písemní od národa k národu, od místa jednoho na místo druhé, z jedné doby děděny do doby pozdější. Pohádky v různých dobách u různých národů zaznamenané shodují se v rysech nejenom význačnějších a důležitějších, než též v podrobnostech, ba malichernostech. Cosquin poukazuje (op. c. str. XI) jako na doklad toho na rozšířenou pohádku o zvířatech vděčných pánu svému, za to, že je vykoupil od jich trýznitelů; bylť člověk ten obelstěn o svůj divotvorný prsten, neb jiný svůj talisman, a zvířata tato (obyčejně kočka, pes a myš neb jiná) najdou prsten tento; nepřítel jich pána (nevěrná žena) uschoval prsten ve svých ústech, myš přijde, zalechtá ho v nose svým ocáskem, člověk kýchne a vykašle prsten. Ne méně význačný jest jiný motiv, který se v téže pohádce důsledně v nepatrných obměnách vyskytuje, t. j. zvířata tato plavíce se přes řeku ztratí prsten, a jak potom prsten ten z řeky opět dostanou. Stejně jako v uvedených Cosquinem versích od samého západu evropského až na asijský východ v jiných ještě versích ku př. v jedné polské z Haliče (Lud. II, str. 66), v maloruské z východní Haliče (Етнограф. Збірник I, článek II, str. 16), ve velkoruské (Эрленвейнъ str. 23), v běloruské (Gliński II, 109) dobyla myš prstenu, po případě hadí koruny, o kterou královna byla reka obelstila. V jiných opětně příbuzných pohádkách jinakým způsobem uschovala zrádná žena neb milenka divutvorný talisman rekův, v slovenské jedné versi ku př. (Slovenské Pohľady 1896 str. 226) zamkla divutvorné hodiny do dřevěné truhly ve sklepě, v pomořanské versi (Ul. Jahn, Volksmärchen aus Pommern und Rügen, str. 330) leží divutvorný zlatý prsten v nějakém zavřeném pokoji ve skřínce, v běloruské versi (Шейнъ Матер. сѣверъ. зап. кр. II č. 9 str. 17) uschován kamínek zázračný, talisman v nějaké truhle. Jinakým způsobem v těch i podobných versích dobyla opět kočka neb myš onoho talismanu. — Na zpáteční cestě přes moře vypadl talisman kocourovi z tlamy, kdy právě měl odpověděti psu, že jej má, v běloruské versi (Gliński II, 110), v haličskoruské (Етнограф. Збір. I. c.), v slovenské a j. stejně jako v odchylné jinak versi mongolské (Benfey, Panschatantra I,

211 sl.; B. Jülg, Die Märchen des Siddhi-Kür. č. 13), kde opice měla drahokam v ústech na medvědu sedíc spolu s myší; jinak v polské (Lud. II, 61), kde kocour spatřiv rybku, chtěl chytiti rybku a při tom vypustil hadí korunku.

Nechceme to dále rozprávati, neboť každý zajisté přisvědčí, že jsou jisté rysy, které musely býti vlastní nejstarší versi, prototypu pohádky této — změny pak v jednotlivostech porůznu se vyskytující nastaly při přenášení pohádky od národa k národu, od pokolení k pokolení, změny způsobeny buď úmyslně lokalisováním látky, upravením látky k poměrům místním, buď mimovolně, tím že původní rysy zapominány byly, buď bezděčně pod vlivem jiných látek měněny, přepracovány atd. Ale vždycky dlužno předpokládati určitý prototyp někdy kýmisi složený. Mohli bychom ukazovati na mnohé a mnohé látky, o doktoru Vševědovi, o zloději mistrném a jiné i jiné látky, které nemají na sobě nic a nic bájeslovného, mythického, na t. ř. fabliaux, anekdoty, báchky a j.

Shody v podrobnostech velice nápadné nalézáme mimo to také v pohádkách, které nejsou prosty bájeslovného rázu a které zdají se nasvědčovati tomu, že u národů je vypravujících takové mythické představy skutečně byly. Srv. ku př. nahoře připomenuté verse o vyměnění dítěte ženou nadpřirozenou a o poznání takého dítěte nadlidského původu. Aneb srv. následující pohádku staroindickou¹⁶⁾: Sluha jistého chrámu jménem Priyajalpaka měl ženu velmi svárlivou a zlostnou. Blízko bydlel na stromě demon a ten před ní utekl, usídlil se na nějakém stromě za vsí. Konečně také muž před ní utekl, setkal a seznámil se s demonem, i oba soudruhové v neštěstí bydleli nyní spolu, a demon slíbil, že mu prokáže dobrou službu. Vjel demon do těla královské dcery. Nikdo nemohl princeznu vyléčiti, až náš Priyajalpaka, po mnohých obětech, po různých léčidlech a zaříkadlech, požádal demona: tys mi dal své slovo, musíš je věrně držeti. Opustil demon princeznu a divutvorný brahman bohatě obdařen od krále. Demon později vjel do těla jiného, do syna královského. Panovník poslal pro proslaveného lékaře. Demon rozzloben nad jeho příchodem, neboť byl mu to zakázal, chtěl ho spolknouti. Chytrý brahman se ale vymlouval: nepřišel snad léčit nemocného prince, než oznamovat mu, že zlá žena jeho uslyšela o něm a přišla za ním, jak dobrého přítele prosí ho jen o radu, jak by se měl zachovati. Když to uslyšel demon, řekl mu, ať jedná jak chce, sám že půjde do jiného kraje. Tak byl tedy též princ vyléčen. Kdož si nepřipomene hojně u nás rozšířené pohádky o čertu, jak utekl před zlou ženou a jak se odvděčil jejímu muži.¹⁷⁾ Shoda mezi pohádkou staroindickou a jejími

¹⁶⁾ Der Textus ornatior der Çukasaptati. Ein Beitrag zur Märchenkunde von Richard Schmidt. Stuttgart, 1896, str. 55 sl.

¹⁷⁾ Benfey (Pantschatantra, I str. 519 sl.) obsírně pojednal o té pohádce, vyčetl hojně její verse orientální i západní, mezi nimi také českou versi nejznamení-

versemi evropskými jest příliš značná, než že by se dala vyložiti jen tím, že z podobné praarské představy samostatně se vyvinuly na východě i na západě podobné zkazky, a jsme takřka nuceni k jedině možnému výkladu, že zkazka tato byla na místě prozatím blíže neurčitelném, snad na východě v Indii, složena, a s toho místa se šířila z úst do úst, se dědila z pokolení na pokolení.

Pohádky tedy nejrozmanitějšího obsahu, jakož i bájky národů evropských i asijských, též ostatních krajů světa jsou si do daleké většiny tak podobny, shodují se tou měrou až do nejnepatrnějších rysů, že nelze vysvětlovati shodu jich tím jen, že se zakládají na jistých společných názorech mythických v pravlasti plemene indoevropského, než že nutno předpokládati určité prototypy pohádek, které byly písemně v starých dobách již zaznamenány aneb v době nové z úst lidu zachyceny. Nezbývá než předpokládati, že prototypy pohádek našich byly někde složeny a že se pak s místa svého vzniku rozšířily na všechny strany hlavně cestou ústní, částečně též pomocí písma:

II.

Theorie přejímání látek. Pohádky se stěhují, látky se přejímají. Kde byly složeny prototypy našich pohádek? Na tuto otázku odpovídá se různě. Nejdříve zodpovídána byla otázka takto: Indie byla nevyčerpatelnou studnicí zkazek i pohádek rozšířených po celé téměř zeměkouli. Učení to bylo vysloveno a obšírně odůvodněno od Th. Benfeya, jeho se drží, učení to zastávají a hájí znalci tradiční literatury prvního řádu, jako Reinhold Köhler, Gaston Paris, Em. Cosquin, W. A. Clouston a j.

Tito učenci sledují každou pohádku, každou látku i každý jednotlivý motiv od jednoho národa k druhému, vyhledávají verse shodné v starých sbornících evropských (máme italské sborníky z XVI. v., franc. ze XVII v.) i ve sbírkách východních, asijských, srovnávají a analysují je do podrobností, přesvědčení jsouce, že jen touto cestou, tímto způsobem se jim podaří řešiti otázku o místě a době vzniku každé jednotlivé zkazky, a dospěti pak k řešení hlavní otázky: odkud a z které doby pocházejí naše pohádky. Otázky tyto řešiti jest vážné ba nutné i proto, že jen, když tu dospějeme k výsledku poněkud určitému, budeme moci řešiti další otázky, pokud a kterou měrou byly pohádky jednotlivými národy měněny, přepracovány. Tato metoda v studiu podání národních jest jediná přesná a přísně vědecká. A právem mohl s toho stanoviska říci Em. Cosquin jako Benfey a R. Köhler «La question de l'origine

tější ze všech sem náležejících pohádek národních» zaznamenanou B. Němcovou. Srv. ještě Gustav Meyer, Essays und Studien I, str. 265 sl.

des contes populaires est une question de fait (op. c. str. XV). Přívrženci a zastancové theorie indické dokazují, že toto podrobné studium našich pohádek, nechť se bere různými cestami a vychází z různých hledisk, vždy dospěje do téhož centra, do Indie, nikoliv do Indie dob bájeslovných, než do Indie historické. Poukazují na fakta literárně historická, že se zachovaly indické sborníky pohádek jako Pančatantra, Čukasaptati a j., že tyto sborníky překládány byly od národů sousedních, Peršanů, na severu od Mongolů, Tibeťanů, pronikly k Arabům, a od těchto národů východních k národům evropským. Tím způsobem šířily se pohádky indické a dospěly až k národům evropským cestou literární. Jest to výmluvným svědectvím pro velkou oblibu, se kterou se indické sborníky pohádkové u všech národů potkávaly. Touže cestou z týchž krajů šířily se pohádky též cestou ústní. Em. Cosquin na to klade zvláštní váhu, nechce připisovati indickým sborníkům tak hojně překládaným, zpracovávaným a napodobovaným zvláštní, vynikající vliv na šíření pohádek v Asii, Evropě a severní Africe, než myslí, že mnohem více se šířily cestou ústní. Byly přinášeny východní, orientální verze do Evropy západní již v ranním středověku, mnoho přispěly v tom ohledu zajisté křížácké války, mnohé byly zanášeny Araby dobytelskými na samý západ evropský, jiné snad opět výbojnými Mongoly do východní Evropy, a tito národové poznali zkazky indické nejenom cestou literární, než asi daleko více cestou ústní, byť jich styky s Indií velmi úzké. Studují se proto horlivě pohádky dnes v krajích Východní Indie zapsané, konstatuje se velká jich shoda s pohádkami evropskými, neméně pak podařilo se také konstatovati shoda novoindických pohádek s versemi zapsanými v starých sbornících indických, tak jmenovitě připomenuta shoda novoindických versí Doktora Vševědy se starou versí zapsanou ve sborníku XII stol. Kathâ-Sarit-Sâgara (Cosquin op. c. str. XX). Přívrženci theorie indické ovšem přiznávají, že nenalezli dosud v Indii pro všechny naše evropské pohádky paralely žádoucí, jak by toho vyžadovala jich theorie, ale doufají, ba jsou přesvědčeni, že se jim podaří dokázati podobnost a shodu evropských pohádek s indickými versemi, jen až tradicionální literatura indická bude důkladněji a hlouběji prozkoumána.¹⁸⁾ Tato práce byla vlastně teprve počata, ale již dala ženě bohatou: od Himalaje až k širokým pobřežním krajům Indie i na ostrově Ceylonu nalézají se naše pohádky (Em. Cosquin, Les contes populaires et leur origine str. 17).

¹⁸⁾ Rheinhold Köhler již r. 1865 napsal: „... jedenfalls sind aber schon jetzt so viele Märchen auf indische Quellen sicher zurückgeführt, dass wir auch bei den übrigen sehr vorsichtig mit der Annahme sein müssen, dass sie autochthonen Ursprungs seien. Ganz besonders aber wird man sich hüten müssen, in jedem deutschen Märchen einen verblassten und entstellten uralten heidnischen Mythos zu suchen...“ (Aufsätze über Märchen und Volkslieder str. 23.).

Než neměla jen Evropa středověká své pohádky, měla je nepochybně již Evropa ve věku starém, vypravoval si pohádky zajisté již svět starořecký a starořímský. Z pohádek této starší doby známe především zkazku o »Psyche« ve zpracování Apuleiově. Cosquin dovozuje, že i tato »anilis fabula« jest vlastně původu indického: pod širokým pláštěm mytologickým, kterým zkazku tu oděl Apuleius, pozná se dle jeho vývodů snadně indický její původ. Stará zkazka, která byla podkladem vypravování Apuleiova, bylať původu vlastně indického, jako příbuzné verše evropské, které blíže s pohádkou staroklassickou nesouvisí. Na její původ indický poukazuje jmenovitě motiv o vděčných zvířatech pomáhajících rekyni řešiti těžké úlohy, uložené jí tchýní její. (S rv. op. c. II. 224 st., 242 sl.). Byly tedy podle toho pohádky indické přenášeny dále na západ již před vystoupením Arabů. K starým pak Řekům pronikly zkazky indické ode dávna, což ovšem lehce jest pochopitelno při hojných úzkých, válečných i mírných, obchodních stycích Řeků s Asií.¹⁹⁾

Na dotvrzenou svého učení poukazují zastancové theorie indické na to, že naše evropské pohádky mají valnou měrou tytéž základní ideje, které ode dávna vyznačují duševní život Indů. Benfey shledával v našich pohádkách reflex idejí ne tolik indických, než přímo buddhistických. Učenec tento ukázal, že sanskritské sborníky bájeek i pohádek byly původně zredigovány spisovateli buddhistickými, po reakci pak brahmanské byly předělány a přepracovány brahmany, a prvotní ráz buddhistický s nich setřen. Před tímto přepracováním v duchu brahmanském byly sborníky ty přeloženy již do jiných jazyků, tak Pančatantra do jazyka

¹⁹⁾ Charakterisuje výmluvně styky řecko-indické ve starověku Weber: »In Folge von Alexanders Feldzügen haben bekantlich die Griechen längere Zeit hindurch in directer Beziehung zu Indien gestanden. Griechische Fürsten regierten über zwei Jahrhunderte hindurch in den nordwestlichen Distrikten Indiens, ja bis tief in das westliche Indien hinein, — griechische Gesandte wurden an die Höfe der indischen Könige geschickt, — griechische Kaufleute, griechische Kunst und Wissenschaft traten theils vom Penjab her, theils über Alexandrien mitten in das indische Leben hinein. Der Einfluss, der hiedurch ausgeübt worden, ist unstreitig ein sehr bedeutender gewesen, viel bedeutender vermuthlich, als man in der Regel noch immer anzunehmen pflegt. Nicht nur auf praktischen Gebieten, z. B. bei der Münzprägung, bei der Baukunst, hinsichtlich dramatischer Aufführungen, astronomisch-astrologischer Kenntnisse etc., sondern auch in Bezug auf rein geistiges Eigenthum, wie insbesondere die Übermittlung mannigfacher occidentalischer Erzählungen, Fabeln, Sagen, Mythen und sonstiger legendarisch-religiöser Stoffe. Dafür kamen dann aber auch umgekehrt zahlreiche indische Produkte, materielle wie geistige, durch den Handel und Wandel nach dem Occident hinüber. Und wenn der Einfluss des Occidents auf Indien in der vorchristlichen Zeit überwogen haben mag, so scheint dagegen in nachchristlicher... umgekehrt der indische Einfluss nach dem Westen hin stärkeren Zug gehabt zu haben. Manches ursprünglich vom Occident her den Indern zugekommene Gut wanderte nunmehr wieder zurück, und zwar in der neuen Gestalt, die es mittlerweile in Indien gewonnen hatte«. (Monatsberichte der kgl. preuss. Akad. der Wissensch. 1871, 613 sl.).

pehlvi na rozkaz krále Perského v VI. stol. po Kr. v době to, ve které buddhismus ještě kvetl v Indii, a jiné sbírky opět v překladě mongolském: Siddhi Kūr, povídky Ardži Bordži Chána jsou úplně proniknuty idejemi buddhistickými. Vliv a sledy buddhistických idejí nalézají se v různých sbornících sanskritských, i v Pančatantrě vytýká Benfey jednu z nejcharakterističtějších idejí buddhistických, totiž o vděčnosti zvířat a nevděčnosti lidské. Jest to vůdčí ideje bájky nad jiné rozšířené: Brahman osvobodil z jámy tigra, opici, hada i člověka. Zvířata všechna prokazují se brahmanovi býti vděčnými, ale člověk osvobozený odmění se mu černým nevděkem. Tigr totiž daruje osvoboditeli svému zlatý řetěz prince, kterého byl zabil. Člověk pak denuncuje osvoboditele svého jako vraha princova. Ve vězení myslí si brahman na hada; ten se hned objeví a řekne mu »Pobodnu milovanou choť královu, ránu nikdo nevyléčí mimo tebe.« Vše to se stalo. Nevděčný jest potrestán a brahman stane se ministrem královským. Benfey ukázal ve svém klassickém díle (I, 193 sl.), že jest to pohádka původně buddhistická, našel ji ve dvou sbornících buddhistických, sledoval ji po literaturách východních i západních, ukázal, jak ohlas její pronikl také mezi lid. Dodáváme, že se vypravuje také u Arménů na Kavkaze více méně podobně²⁰⁾, a sice zvláště podobně versi sicilské, kterou připomenul Em. Cosquin (Les contes popul. et leur origine str. 21). Tento důkladný znalec literatury tradicionalní našel ještě u černochoů na pobřeží otročím v západní Africe versi velmi blízkou staroindické pohádce! (ib. 22.)

Ideje a myšlenky buddhistické oděné v legendy měly veliký vliv na tvoření pohádek indických, jich působením vznikly jmenovitě do daleké většiny bájky a pohádky indických sborníků, Pančatantry a j. Buddhismus po výtce měl dle výkladu Benfeyova podstatný vliv na vznik pohádek a i na jich šíření nejdříve v krajích asijských na severu i na východě. Jinými pak národy byly přeneseny pohádky někdy buddhistické dále na západ, pronikly do Evropy a žijí podnes v ústech prostého lidu, vypravují se více méně stejně v zapadlých zátiších o dlouhých zimních večerech v chýších bretonských i finských, sartských v střední Asii, v norských i v sicilských, všude téměř po celé naší zeměkouli.

Jiní přívrženci theorie o indickém původě našich pohádek nepochybují o velkém významu, který měl buddhismus na šíření a rozprostraňování indických pohádek, ale obmezují jeho význam ve vzniku a tvoření jich. Cosquin shledává velmi spravedlivým výklad, že spisovatelé buddhističtí z tradic lidových čerpali anekdoty, apology, pohádky, je upravovali pro své učení náboženské, ve svých knihách je seskupovali dle svých mravoučných předpisů. Buddhismu nelze tedy připisovati vznik, stvoření pohádek a bajek, než jenom jich úpravu. Tím ovšem byla by celá otázka

²⁰⁾ Собрание матер. племенъ Кавказа XIII. část 2, str. 82 sl.

o vzniku našich pohádek vlastně ještě dále posunuta do minulosti a vzniká otázka, kterému tedy kulturnímu hnutí v Indii by se vznik pohádek měl hlavně připisovati. Třeba vůbec klásti otázku, vznikají-li pohádky — dosti složitý to přece produkt slovesný — tak, jak krásně zpívá slovenský lid o původu svých písní, aneb tvoří-li se spíše, skládají-li se jednotlivci nad úroveň obecného lidu vynikajícími, majícími určité názory socialní, náboženské, morální atd. Myslíme, že musíme se kloniti k druhé eventualitě jakožto jedině přípustné. Odpírá-li ku př. Cosquin v citované již brožurce své (str. 14) našemu dnešnímu obecnému lidu vynalézání pohádek — naši vesničtí vypravovatelé pohádek, praví, jsou dalecí úmyslu skládati, vynalézati pohádky — tím větším právem musíme to odpírati širokým vrstvám obecného lidu šeré minulosti. V pohádkách našich můžeme spatřovati jen zbytky, aneb chceme-li užiti oblíbeného nyní terminu »přežitky nějaké staré literatury. Pohádky skládány byly vynikajícími jednotlivci, stejně jak i písně epické (ruské a j.) byly skládány zvláštěními pěvci, členy knížecí družiny, nositeli domácí kultury. Cosquin ovšem neshledává, že popěratelé buddhistického vlivu na tvoření pohádek podřívají tím velmi značně učení o indickém původu pohádek, naopak praví »málo záleží ostatně pro naši thesi na tom, mají-li národní pohádky evropské pečeť buddhistickou čili ne; mají-li pečeť indickou, stačí, a nám se zdá, že tento odraz indických idejí lehce se dá konstatovati.« (Contes popul. de Lorraine str. XXIX). Bylať to jmenovitě víra v metempsychosu, která byla nad jiné plodná pro vznik bájek a pohádek. V bájkách jakož i v báchorkách s jejími mluvícími zvířaty, vlastně lidmi přestrojenými, došly právě ideje lidu indického výrazu zcela přirozeného: tatáž duše skrývala se stejně v těle zvířecím i v těle lidském. Zvíře proto mohlo mnohem snáze vystupovati v úloze člověka a býti hlasatelem pravd morálních, než u národů, kteří v metempsychosu nevěřili. Z této příčiny nemohla bajka nikdež tak se rozšířiti, jako právě v Indii, bylať zcela volným, spontanním plodem této země. S touto vírou souvisí ideje již připomenutá, že zvířata jsou namnoze lepší než člověk, osvoboditeli svému prokazují velké služby, ale člověk jich služby oplácí černým nevděkem, ba zradou, též spolubratra svého, který ho z velkého nebezpečení vysvobodil, zradí, jakmile mu kyne z toho zisk. S ní souvisí dále, že se člověk v pohádkách přecasto objevuje jako začarovaný, zakletý v tělo zvířecí, kůži svou zvířecí skládati, svléci může jen v temné noci, nikým nespozorován; zažže-li nevěsta svíčku, aby se podívala na svého ženicha-netvora, měničícího se v noci, v ložnici v krásného jinocha, jest krutě trestána, ženich zmizí; spálí-li nevěsta zvířecí kůži, ve které světu se objevuje její manžel, musí tento dále v tomto zakletí strádati, žena ho musí dlouho a dlouho s mnohými strastmi v dalekých pustých končinách vyhledávati atd. Srv. dále velice rozšířenou pohádku o kocouru v botách, který chudšasovi vyhledává bohatou, do konce krá-

lovskou nevěstu, učiní ho bohatým a mocným, ale když tento na vrchle slávy a moci své zle se odvděčí svému dobrodinci, uvrhne ho zpět do jeho staré bídy a nicoty. Tato víra v metempsychosu nenalézá se, jak Benfey poznamenal, u žádného národa indoevropské čeledi, mimo Indii, jen u Keltů a to pouze v slabých sledech v době pozdní. Ani Peršané, kteří ze všech arských kmenů nejdéle byli spojeni s Indy, nesdílejí této víry. A i v Indii nevystupuje tato představa o metempsychose v památkách nejstarších. Jest to zajisté zjev velice nápadný, neboť později a dlouho před buddhismem ideje tato ovládla nepopíratelně mysl národa indického. Benfey již položil otázku, nebyla-li ideje tato do Indie vnesena odjinud a sice z Egypta, i poukázal na úzké styky Indie i kulturně pokročilého západu, zvláště Egypta. Tím ale učení o indickém původu našich pohádek utrpí velmi těžkou, sotva zhojitelnou ránu, jakmile se prokáže, že ideje, která měla zajisté velký vliv na vznik a stvoření pchádek, není původu indického, než egyptského.²¹⁾

K tomu pak přistupuje jiný ještě závažnější fakt: zachovaly se nám totiž z šeré minulosti egyptské některé pohádky, shodující se s našimi evropskými versemi, a sice z doby mnohem starší, než jsou sborníky indické. Jednu takovou staroegyptskou pohádku »o dvou bratřích« nalezenou v rkp. z XIV. stol. př. Kr. rozebral důkladně Em. Cosquin (op. c. str. LVII. sl.), poznáv závažnost tohoto překvapujícího faktu pro celou theorii, jím tak horlivě hájenou. Je-li to pohádka původně egyptská, pak následuje z toho aspoň, že jisté množství živlů egyptských proniklo do pohádek indických, že ohromný »reservoir« indický, ze kterého se pohádky rozšířily do všech krajů a zemí, nenapájel se výhradně z pramenů místních. My ovšem myslíme spíše, že následuje z toho ještě něco jiného, závažnějšího: pohádky neskládaly se jen a jen v Indii, než i jinde, jmenovitě v Egyptě, a pohádky nešířily se k jiným národům jen a jen z Indie než i z jiných zemí, z jiných kulturnějších středisk. Jinak a příznivěji daleko pro theorii indickou by bylo, kdyby se podařil důkaz, že pohádka tato v Egyptě zapsaná v XIV. v. př. Kr. jest původu indického. V tomto případě musela by se připisovati pohádka tato národu obývajcímu Indii před plemenem arským, neboť Ariové sotva v těch dávných dobách před XIV. stol. př. Kr. byli opanovali a osídlili Indii. Mimo to musela by se tomu pranárodu indickému připisovati představa o metempsychose, neboť na ní jest z valné části založena staroegyptská pohádka, a arští Indové byli by pak od těchto indigenů přijali později tuto idej. Tomuto pak pranárodu indickému musel by se tedy připisovati velmi značný úděl na stvoření našich pohádek. Tradice národů indoevropských byly by podle toho z valné části původu neindoevropského. Jedním slovem, kdo nechce připouštět egyptský původ pohádek ze

²¹⁾ Orient und Occident 3, 1864, str. 170.

staroegyptských pramenů zaznamenaných²²⁾ aneb pohádek jiných starých Egyptanům jinými spisovateli připisovaných (ku př. o pokladě Rhampsinitově) a à tout prix chtěl vznik jich klásti taktéž do Indie, jen aby tuto mohl prohlašovati za nesmírnou studnici, ze kteréž výhradně národové evropští, asijské atd. přijali své tradice, jest donucen k dalším a dalším otázkám, které nikdo nemůže zodpověděti, o nichž přestává všecka diskusse, jakožto marná, bezvysledná. Cosquin nechce řešiti otázky takové a podobné, poukazuje jen na dalekosáhlý význam tohoto problemu, jest však skálopevně přesvědčen o tom, že stěhování pohádek z Indie do zemí sousedních a dále do Evropy jest fakt historicky dokázaný. Ale dokázáno jest leda, že skutečně velký počet našich pohádek jest původu indického, nikoliv všecky, a jest více než pravděpodobno, že i mimo Indii v jiných zemích se pohádky skládaly a odtud k sousedním národům šířily.

III.

Učení o indickém původě našich pohádek svými velmi značnými slabiny vzbudilo přirozeně záhy pochybnosti a silný odpor. Odpor ten pak se obrátil konečně vůbec proti theorii migrační, proti učení o stěhování a přejímání látek, jmenovitě, když nejen podobné názory a představy, než i tradice podobné byly nalezeny u různých vzdálených národů divokých, afrických, amerických, polynesských. Dovožovali, že u všech lidí se nalézají nadpřirozené živly pohádek, ideje, které jsou podkladem pohádek, víra v osobitý život všech věcí, ve zvířata i v stromy mluvící, v moc kouzel, v možnost návštěv nebožtíků atd., u všech lidí, kteří prošli stadiem divokosti, u kterých se zachovaly zbytky z jich někdejšího stavu. Podobně jako škola mythologická vysvětlovala shody tradic národů indoevropských ze společných představ mythických převzatých ze společné pravlasti, vysvětlovala i tato nová škola »anthropologická« shody tradic u všech národů evropských, asijských, afrických atd. ze společných názorů, zvyků, obyčejů, které se samostatně vyvíjely u všech národů v době jich dětství. Tak ku př. důležitý motiv pohádky o »Psyche« přehojně se opakující v tradicích od krajního východu až na krajní západ, zakládá se dle výkladu této školy na zákoně uznávaném různými četnými národy primitivními: v látce jmenované porušili manželé, buď muž nebo žena zákon, zakazující přísně mladomanželům viděti těla svoje nahá, ženě vyslovovati jméno manželovo; zákona toho

²²⁾ Plným právem praví A. Lang, že tato jediná staroegyptská pohádka stačí k vyvrácení celé theorie, která prohlašuje Indii býti kolébkou všech našich pohádek, která má za to, že z Indie v historických dobách se rozšířily po celém světě tradice ústní neb cestou literární. (Mythes, cultes et religion. Par A. Lang. Traduit par Léon Marillier 1896, str. 597).

přidrží se různí národové divoci, divochové v kraji Futa v severozápadní Africe, Čerkesové, Fidžiané, Sparťané a podle Herodota Mileťané. Popelka hrabe se v popele u pece v daleko rozšířených pohádkách o Popelce: zachovala se tu prý památka na zákon, který odkazoval nejmladšímu dítěti pec v dědictví. Vítězí-li v pohádkách pravidelně nejmladší syn, znamená to pozůstatek práva nejmladšího. Sirotkové vyhnání z rodného domu krutou macechou zabloudí k obru, čarodějníkovi atd., obr vraceje se domů čichá člověčinu atd.: to jsou prý zbytky kanibalismu a dokazují prý, že byl kanibalism v dávných dobách rozšířen také u předků národů evropských. Tímto a podobným způsobem mohou se prý vysvětlovati bez obšírnějších zkoumání podobnosti v koncepcích heroických mythů i pohádek, jak praví hlava školy této A. Lang.²³⁾ Principiálně není rozdílu mezi školou arskou či mythologickou a školou anthropologickou, obě vykládají shody mezi tradicemi různých národů roztroušených po všech dílech zeměkoule ze společných mythů i názorů zachovaných z dob dávných, rozdíl pak jest jen v tom, že poslední ještě dovozuje, že jisté představy mythické, jisté názory vznikají samostatně na různých místech u různých národů následkem shodných zákonů psychologických, co ovšem připomínali již dříve mnozí učenci a myslitelé. Jmenovitě sám Vilém Grimm tak se vyslovil: »Jsouť okolnosti, situace, které jsou tak jednoduché a přirozené, že se všude opakují, jako jsou myšlenky, které samy sebou se objevují: mohly se tedy v nejrůznějších zemích nezávisle na sobě vytvořiti pohádky tytéž neb velice podobné; mohou se srovnávati s ojedinelými slovy, kteráž i v cizích, nespřízněných jazycích vznikala napodobováním přírodních zvuků a byla pak zcela shodná aneb nepatrně odchylná. Nalézáme pohádky toho druhu, jichž shodu můžeme považovati za nahodilou.²⁴⁾ Dokonce Benfey připouštěl možnost samostatného vzniku zkazek, uznal, ku př. že myšlenka o vděčnosti zvířat se může považovati za obecně lidskou a že se mohla vysloviti ve výtvorech vzniklých nezávisle na sobě.²⁵⁾ Může tedy podobnost neb i shoda jistých situací v pohádkách u národů velice vzdálených a cizích býti považována za pouhý následek shody, která jest mezi myšlenkami a city různých plemen, ale vždy jen potud, pokud máme před sebou zcela prostinká díla slovesná. Jakmile však nalézáme u národů třeba vzdálených a cizích dvě pohádky zcela shodné, jež se skládají ze stejné řady situac, motivů stejných neb podobných, nalézáme-li na břehu Atlantského oceanu pohádku A

²³⁾ Andrew Lang vyložil své názory ve spise »Myth, ritual and religion« vydaném poprvé r. 1887 v XVIII. kap.; máme před sebou francouzské vydání »Mythes, cultes et religion. Traduit par Léon Marillier. Paris.« 1896, kap. XVIII. »Mythes heroïques et romanesques« str. 581 sl.

²⁴⁾ Kinder- und Hausmärchen. III., vyd. 3. 1856 str. 405; srv. Lang op. c. 590 sl. Bédier, Les Fabliaux vyd. 2. str. 65.

²⁵⁾ Pantschatantra I, str. 222.

sestavající ze situac, motivů *a, b, c, d* . . . a na březích oceanu Indického pohádku *A*¹ sestávající z týchž situac, motivů v témže pořádku neb ze situac velmi podobných v pořádku více méně stejném, musíme připouštět užší souvislost mezi oběma, a všeliký výklad náhodou jest naprosto vyloučen. Velmi případně vyslovil se znamenitý italský folklorista G. Pitré: Zajisté že za jistých okolností myslí, pohybuje se, pracuje člověk jedním způsobem a ne jiným; zajisté jest u všech národů jakási prostinká aesthetika, rudimentální, takřka embryonalní, souhlasí více méně jisté prvky intelektuální produktivnosti; rovněž mohou jisté představy vznikati a vznikají samostatně u různých národů a v různých dobách; neméně však jest jisté, když jsou představy tak charakteristické jakož některé motivy pohádkové, možno silně popírati tvoření kolikeré a samostatné. Nechceme zapírati, naopak zdravá kritika to připouští, že velký počet zkazek, pohádek, legend mimo ty, které jsou dědictvím všeobecným, vzniká na jednom místě a tam se může zachovávat aneb i dále za užší meze své vlasti se šířiti.²⁶⁾

Námítky pronesené proti škole arské, mythologické platí stejnou měrou také proti škole anthropologické. Shoda tradic národů plemene arského, indoevropského, národů semitských, asijských i afrických, a jiných a jiných národů jest právě velmi značná, sahá do nejnepatrnějších podrobností, jak již ukázali starší znalcové literatury tradicionalní, neobmezuje se jen na jisté společné ideje, myšlenky základní, na »přežitky«²⁶⁾ dávných názorů právních, zvyků i obyčejů, jak to ovšem musí přiznati též A. Lang. Shody mezi tradicemi mohou míti dle jeho mínění příčiny různé: Mohou býti namnoze nahodilé, není vyloučena možnost, že se čas od času reprodukuje tatáž kombinace ve všech koutech země. Mohla býti pohádka také jednou pro vždy vynalezena na jistém místě ale v době tak vzdálené, že se rozšířila v dobách předhistorických po celém světě; mohla býti stvořena v starém věku v určitém středisku, ku př. v Indii, mohla býti přenesena do Evropy cestou ústní neb písemní, později po objevení Ameriky mohla býti přenesena k různým divošským kmenům nového světa. A. Lang ve své kritice theorie indické a vývodů Cosquinových chytil se nejslabší stránky její, tohoto nepopíratelného faktu, že z XIV. v. př. Kr. se nám zachovala staroegyptská pohádka, jejíž jednotlivé motivy nalézají se v našich pohádkách, vypravovaných po celé téměř zeměkouli, že se zachovala z doby, ve které nebylo ještě ani Arijců v Indii, za které nevíme, věděly-li vůbec o sobě tyto dvě země, Egypt a Indie. Nemůžeme ovšem říci, ani kdo pohádku tuto staroegyptskou složil, ani kdy byla složena: musíme se spokojiti s výmluvným faktem, že pohádka našim evropským podobná se vypravovala na březích Nilu již v XIV. v. př. Kr. A. Lang vyvozuje z toho mimo

²⁶⁾ Nouvelle popolarie toscane 1885 str. XXIV. sl., srv. ЖМНП. sv. 250 str. 294 sl.

to ještě, že nemáme vůbec žádného příznaku, který by nám dovoľoval určití zemi neb dobu, kde a kdy byly pohádky původně vynalezeny. Zajisté mohly se staroegyptské pohádky jakož i jednotlivé motivy přenášeti na všechny strany světa bez prostřednictví indického, ale jest to otázka, o které nic se nemůže říci s naprostou jistotou. Hypothesi indické odporuje dále, že také Řekové před Homérem měli své pověsti a pohádky, viz pověst o Jasonovi, základní ideu Odysseje: návrat manželův a těžkosti ženy ho poznávati, pověsti o Cyklopech, o Polyfémovi, o sirenách, o Scylle atd., všechny tyto látky a motivy nepřevzali zajisté Řekové z historické Indie, a nemáme žádných důvodů předpokládati, že by byly bývaly přeneseny z Indie do Řecka. Theorie indická nicméně jest, ovšem jen ve velmi úzkých mezích, opodstatněna, neboť jest to fakt nepopíratelný, že v středověku cestou literární přečetné zkazky pronikly do západních literatur a k národům evropským, že propagandou buddhistickou pronikly k ostatním národům asijským, že se rozšířily též ústní cestou až na západ působením různých faktorů, vlivem hojných styků obchodních i vlivem výprav válečných, výprav křížáckých, vpádů národů asijských atd. Jsou to fakta nepopíratelná, ale dalekosáhlých vývodů z nich A. Lang činiti nechce. Vyslovuje mínění, že pohádky se vypravovaly v Evropě již dříve, než byly z Indie v dobách středověkých přejaty. Poukazuje na to, že knižné verše pohádek, aťsi velkých sborníků orientálního původu, ať si později domácími spisovateli sestavené a upravené, neměli přes svou velkou popularitu valného vlivu na lidové vypravovatele pohádek. Středověká pak rukopisná literatura tím méně mohla míti vliv na široké vrstvy lidové. Na to však lze namítati, že proti faktům uváděným, že lid francouzský na př. vypravuje též takové verše o Popelce, které jsou úplně nezávislé na versi vypravované starým populárním pohádkářem franc. Charles Perraultem, možno uvésti opět jiné a jiné; vzpomeňme si jen, jak ku př. hluboko do lidu ruského pronikly západoevropská pověst o Бовѣ королевичѣ, Buovo d'Antona, kterouž my známe jen z běloruského zpracování starého jeho vzdělání západosrbského, franc. román o Mageloně, který byl v XVII v. přeložen z pol. do ruštiny, orientální o Jeruslanu Lazareviči z perské básně Šah-Name, vzpomeňme si, jak hluboko pronikly do lidu legendy a apokryfy křesťanské atd., jak do pravoslavného lidu ruského pronikly legendy z katol. sborníků jako Legenda aurea, Magnum speculum. Otázka o vlivu literatury psané na literaturu lidovou není ještě daleko rozřešena, a myslíme, že všestranný a důkladný její rozbor povede k výsledkům opačným těm, jež vyslovuje tento anglický učenec. Jiný ještě vývod činí: verše, které byly do Evropy ve středověku ústní cestou zaneseny, musely se tu setkat s jinými versemi, kteréž tu dávno již kolovaly a které nepochybně byly dříve známy, než jakýsi písař egyptský si umyslí napsati pohádku na papyrusu. Na to možno namítati, že nebyly v Evropě v dobách těch,

kdy v Egyptě byly pohádky již zapsány, ani v jižní tím méně v střední takové kulturní poměry, za kterých by mohla jen poněkud podobná díla slovesná vznikati. O Evropě možno ještě méně mluvit než o Indii současné onomu staroegyptskému písaři pohádky »o dvou bratřích«. —

Theorie indická, namítá dále A. Lang, musí ještě vysvětlovati existenci pohádek v Africe a v Americe u národů, se kterými Indie nikdy nebyla ve styku. Přívrženci theorie této jednak neuznávají vůbec podobu pohádek afrických a amerických s pohádkami našimi, jednak ji vykládají, musí-li přiznávat i jich podobu, tím, že byly v době nové národy evropskými, Hollandany, Francouzi, Angličany, neb Španěly k oněm kmenům zaneseny. S tímto výkladem A. Lang se však nespokojuje, přiznává, že jest do jisté míry oprávněn i správný, důkaz však že jest velmi těžký, ne-li nemožný, poukazuje pak jmenovitě na to, že v tradicích národa Huarosirů, který zaujímal jižní Peru před dobytím Inků, nalezeny byly pohádky pohádkám u nás rozšířeným velmi blízké. Sebral a sestavil tyto tradice jakýsi španělský kněz, Francisco de Avila, kolem r. 1608. Lang výslovně připomíná, že tradice tyto jsou pevně zakořeněny v myslí obyvatelstva tohoto kraje. Vztahují se na jistá díla umění předhistorického, která byla určena k odvodňování země. Huarosirové vykládali je řadou pohádek o dvou národních recích, šířitelích osvěty a o zvířatech jim pomáhajících. Stejným způsobem také na jednom místě ve Francii vykládají práce odvodňovací, které sahají až do XII. stol., připisují je místnímu rekovi, Gargantuovi, že všecku vodu vypil. Zajisté mohly tu podobné místní tradice vznikati samostatně, odtud však k našim složitým pohádkám a báchorkám jest cesta ještě velmi daleká. Neznáme ale těchto staroamerických pohádek, a musíme se proto zdržovati všech podrobnějších poznámek. Nesahá-li ale podobnost tradice Huarosirů nad shodu o některých místních recích, nad shodný výklad dávných prací ve prospěch zemědělství podniknutých, sotva jest Lang oprávněn, činiti z toho fakta další důsledky proti obvyklému výkladu shody našich evropských tradic s některými americkými, zapsanými v novější době z úst divochů amerických, a tvrditi, že hypotese o přejímání západních látek americkými kmeny od Evropanů neb i černochoů jest chatrna.

Přejímání z Indie dokázalo by se jen tehdy, kdyby se dokázalo, že ideje a zvyky specificky indické se nalézají v pohádkách národů, jimž ideje a zvyky tyto jsou cizí. Ale důkaz tento jest sotva možný, neboť pohádky vypůjčené, převzaté od jiného národa nabývají nové tvárnosti místní, jakmile mění svou vlast. A ideje o stejnosti zvířat a člověka, o vděčnosti zvířat a nevděčnosti člověka, víra v metempsychozu atd., které Cosquin prohlašuje za specificky indické, po případě budhistické, nalézají se u četných národů jiných, jsou ideje vlastně univerzální, všelidské. Dospívá pak A. Lang ke konečnému výsledku naprosto negativnímu: zbývá nám, praví, vyznávat se, že neznáme vlast a původ

pohádek, a že jsme neschopni ustanovovati, které povídky musely býti vynalezeny jednou pro vždy a které povídky mohly vznikati na několika místech najednou nahodilým sblížením obrazů a koncepcí, které se nacházejí v obrazotvornosti všech lidí. Jisto jest jen, že se nemůže stanoviti žádná hranice možnosti šíření jedné povídky. Mohou se stěhovati všude, kde cestují kupci, všude, kde se odvádějí zajatci, všude, kde se kupují otroci, všude, kde možno se ženiti s ženami cizími, všechny cesty po moři i po souši jsou od nepamětných dob jim otevřeny. Zajisté, ač s jistým obmezením, neboť černochoz neb rudokožec jinak přejme cizí látku, jak konečně zcela jinak tatáž látka se podává v západní Evropě než ve východní Evropě nebo ve střední Asii. — ale mohou všude za všech okolností vznikati, skládati se pohádky?

A. Lang své názory v té příčině několikráte širě hájil v úvodě k anglickému překladu německých pohádek Grimmových (1884), v úvodě svého vydání pohádek Perraultových (1888), v úvodě knihy pí. Roalfe Cox o Popelce (Cinderella by Marian Roalfe Cox 1893). Em. Cosquin hájil několikráte v polemických brožurkách své názory a popíral oprávněnost vývodů anglického učenice, naposled r. 1895 v brožurce »Les contes populaires et leur origine. Dernier état de la question.« Literatura tato mimo poslední spisek není nám přístupna, a následující poznámky činněny jsou pouze na základě tohoto. Ve své kritice poukazuje Cosquin právem a důrazně na to, že se verse různých národů nesrovnávají jenom základní svou myšlenkou, než že se odívají do týchž forem, že motivy a vůbec jednotlivé součástky pohádek seskupují se všude stejným způsobem. Již dřívější badatelé tradic lidových Benfey, R. Köhler nepopírali možnost nahodilých shod, někdy je i dopouštěli, ale celkem a v daleké většině ji prohlásili za nemožnou. R. Köhler již r. 1865 prohlásil, že jest nemožné pokládati shodu pohádek rozšířených po dlouhé věky přes daleké kraje za výsledek jednoty ducha lidského u velké většině případů, neboť shody tyto jsou tak zvláštního rázu a opakují se v tak zvláštní souvislosti, v tak zvláštním seskupení, že určitě můžeme říci, že nemohly vzniknouti dvakráte neb častěji nezávisle na sobě, nejméně již v té souvislosti, ve které pravidelně se vyskytují; naopak mohly býti jen jednou na jednom místě a v jedné době vynalezeny a musely se udržovati a šířiti přenášením a přejímáním.²⁷⁾ To jest jediné možné stanovisko, a odtud musí vycházeti každý, kdož chce se pouštěti do studia tradicionální literatury. Na to seskupení součástek našich pohádek neobrací A. Lang náležitý zřetel. Cosquin mu vytýká, že se spokojuje výhradně s prací vyhledávati původ idejí, které jsou základem jednotlivých prvků pohádek, a co vlastně zkoumá, není otázka pohádková. A proto jen, že nevezal si práci zkoumati seskupení prvků pohádkových, charakteristických kombinací, mohl

²⁷⁾ Aufsätze über Märchen und Volkslieder str. 20.

napsati v úvodě svého vydání pohádek Perraultových: »Možnosti shod (mezi pohádkami různých zemí) jsou hojné. Ideje a situace pohádek národních kolují všude v obrazotvornosti lidí primitivních. Kdo nám může říci, kolikrát mohly se náhodou spojit v podobné celky, sestavené nezávisle jeden na druhém? ...« A jinde opět v úvodě angl. vydání pohádek Grimmových napsal: »Myslíme, že jest nemožno určit, do které míry jest oprávněno říci, že pohádky se stěhují od národa k národu, se přenášejí s jednoho místa na druhé, v temných, nezměrných dávných dobách starověku lidského, aneb do které míry směji se připisovati identitě obrazotvornosti lidské na všech místech... Jak se pohádky rozšířily, jest nejisto. Mnoho možno připisovati identitě obrazotvornosti všude v prvotních dobách; leccos stěhování a přejímání.« Tyto své výklady nepopíratelné shody tradicionální, najmě pohádkové literatury u všech téměř národů A. Lang později značně obmezil: ve svém úvodě předeslaném jmenované knize pí. Roalfe Cox vyslovil se v ten smysl, že mnoho sice možno připisovati identitě obrazotvornosti prvotního člověka, ale též mnoho, již nejen leccos, stěhování látek. A nedlouho potom v červenci r. 1893 napsal v anglické revui »The Academy«. »Jest tomu několik let, co jsem řekl »mnoho možno připisovati identitě obrazotvornosti všude v dobách prvotních, leccos stěhování.« Dnes přestavil bych mnoho a leccos, tedy již mnoho připisuje stěhování, a jen leccos předpokládané identitě. A dále vyjadřuje svoje názory takto: »Myslím, že náhoda se musí považovati téměř neb naprosto za veličinu, již netřeba dbáti, kde postup děje v plánu pohádky přesně neb zcela prostě se zachovává v určité význačné formě. V těchto případech stěhování jest mnohem pravděpodobnější než nahodilá shoda.« Jinými slovy nezávisle na sobě mohou na různých místech v různých dobách vznikat jen představy, ideje, tradice nejjednodušší, nejprimitivnější, ale shody složitějších plodů duševních jako pohádek možno vykládati jen stěhováním a přejímáním. Nelze říci, že báchorky se vybavují tak přirozeně lehce z ducha našich prostých venkovanů jako dým uniká z jich chat, neboť báchorky nemůžeme považovati za něco tak jednoduchého a prostého, jako dým, možná tak snad říkati, že myšlenka, nápad, prostínká anekdota a p. tak lehce vzniká, jak blesk se zrodí, jiná hlava snad chytne, přejme myšlenku tu, dobrý nápad, sršící vtip, nese se dále neb zaniká a trátí se beze sledů jak pouhý dým. Uvedenými slovy Langovými kapitulovala naprosto všecka opposice proti theorii o přejímání a stěhování látek, a možno zajisté s Cosquinem opakovati, že theorie tato téměř všeobecně nyní již se uznává od folkloristů. Ozývá se sice ještě místy odpor u učňů školy »anthropologické«, kteří si dosaváde neuvědomili kapitulaci mistrovi.

IV.

Učení o stěhování a přejímání látek zásadně se tedy uznává. Na otázku o původu báchorek a bájek ale odpověděl A. Lang, že se rozřešiti nedá. K témuž naprosto negativnímu stanovisku dospěl, možná že v šlépějích A. Langových, jmenovitě Josef Bédier.²⁸⁾ Učenec tento pojednal o různých teoriích o původu pohádek a jich rozšíření. Zmíníme se zde napřed o jeho kritice učení, které chce nepopíratelné shody pohádek i jiných plodů slovesných vysvětlovati náhodou, podle kterého prý každá pohádka mohla býti vynalézána a znovu nalézána, nescísněkrát v různých dobách a na různých místech, a podobnosti, které se nalézají mezi pohádkami různých zemí, pocházejí z identity tvůrčích pochodů ducha lidského. Jest to, praví Bédier (str. 63), hypothese, která přijde na mysl každému učni folkloristiky na počátku studií. Může se zajisté připouštěti, že svobodná hra lidského ducha zplodí v různých dobách a zemích tutěž ideji, týž nápad velmi jednoduchý: nalézají se v starém umění řeckém a u starých Mexikanů nádoby velmi podobné, a jich podoba se vysvětluje podobností materialu, nástrojů, stupně vzdělanosti. Můžeme také připouštěti, že jedno přísloví — týž obraz, tatáž metafora, tatáž úvaha morální — mohlo se zjevití v jednom, ve dvou, v desíti myslích nezávisle; možno to předpokládati také u hádanek, ač tu zajisté více již se projevovala individualnost, může a musí se to připouštěti u písní národních, kde totěž sentimentální thema, velmi všeobecné, mohlo se zroditi v zemích velmi různých. Neméně však jest pravda, že jsme zaraženi velmi malým počtem přísloví, hádanek aneb typů písní historicky určených, jich povahou nahodilou, svéráznou a nikterak nutnou, a značným počtem forem, ve kterých totěž přísloví, týž typ písně, tatáž hádanka se zjevuje: to znamená nutně ve velké většině případů tvoření jediné, pamatování, opakování, přejímání. Jest dále jisto, že všeobecné typy, řady pohádek ku př. o zlé ženě, o lsti ženské a p., aneb zázračné živly pohádek (zvířata mluvící, kouzelné věci) nepřináležejí jedné zemi, ani jedné době, a že mohly tyto živly býti tisíckrát znovu vynalézány. Ale to, co my nalézáme v různých literaturách lidových, když přejdeme od sbírky sicilské ke sbírce norvéžské, nejsou pouze všeobecné typy identických pohádek, než jsou tytéž zvláštní pohádky: mezi milliony ženských lstí, kteréž si můžeme mysliti, jest tu jen jistý obmezený počet lstí zvláštních, a mezi milliony pohádek, kouzelných báchorek, kteréž můžeme vymysleti, jest tu také jen obmezený počet povídek velmi podrobných, (Jan syn medvědí,

²⁸⁾ Les Fabliaux Études de littérature populaire et d'histoire littéraire du moyen âge. Deuxième édition revue et corrigée. Paris 1895 str. 499. (1. vyd. 1893 str. XXVII a 485).

Popelka a j.), to jest pohádek (spořádaných) sestrojených, které se opakují, majíce jednotu díla uměleckého, složitost zápletky románové, nesouce pečeť ducha tvůrčího. Pohádka musela býti jednoho dne někým někde vymyšlena. Kdy? Kde? Kým? To jest další otázka. Ale vždy musíme vycházeti z toho, že se pohádky šíří, stěhují, přejímají. Grimm se někdy sice přidržel výkladu pomocí nahodilých shod, ale on nemohl ještě znáti tradicionální literaturu národů evropských, asijských, afrických tak důkladně a všestranně, jak my dnes, kdy máme přčetné sbírky i z nejbudálenějších krajů, z nejskrytějších zákoutí, dnes, kdy ku př. pí. Roalfe Cox ve své knize o Popelce sebrala 350 pravím tři sta padesát versí! A když konečně i A. Lang rozhodně zamítl tuto theorii, a rozhorleně odmítl podezření, jak by on byl »casualistou«, nenalezne se asi, jak Bédier praví, žádný znalec tradicionální literatury, který by toto učení chtěl zastávati, hájiti tuto posici naprosto neudržitelnou.²⁹⁾ Za svůj hlavní úkol považoval Bédier kritiku, vyvracení a odsouzení theorie indické. Ve svém zápale polemickém využil naskrze všech slabých stránek tohoto »solistického« učení a svolával na pomoc proti němu všcky, také přívržence mythologické školy, ač zajisté neuznává ani jejího učení, neboť dle učení toho nemohly by pohádky býti pramenem pro poznání bájesloví toho kterého národa. Klade následující otázky: 1) Je pravda, že se nevypravovaly v Evropě pohádky v dobách starších, dříve, než se rozšířily sbírky indické, dříve, než nastaly těsnější styky a pravidelnější výměny tradic mezi východem a západem působením Byzance, poutí do země svaté, křížáckých výprav? 2) Jaký byl vliv orientálních sbírek na ústní tradice? Kolik pohádek z jich obsahu zapadlo do lidu, ujal se a žilo, vyvíjelo se dále v životě lidu? 3) Smíme-li právem říci, že v pohádkách národů evropských nalézáme hojně sledů mravů indických, čili specialně buddhistických? 4) Nalézáme-li, srovnávající orientální a západní verse pohádek našich, že západní verse se prozrazují jako přepracované, pokažené, upravené, vzniklé z čistých forem východních?

Přívrženci a zastancové theorie indické poukazují na to, že ze starověku národů klassických známe jen velmi málo pohádek z našeho repertoiru pohádkového, a u ostatních národů evropských máme sbírky pohádek teprve z XVI. a XVII. v., sledy ústních tradic teprve od středověku. Naproti tomu známe indické sbírky pohádek, víme, že ty literární cestou pronikly do západní (i do jihovýchodní) Evropy, a víme, že dosud všude po celé Evropě se vypravují pohádky tytéž, které se nalézají ve sbornících indických. Bédier se argumentaci zastanců theorie indické —

²⁹⁾ Bédier praví »Cette hypothèse est donc bien, comme nous disions, une attitude première et toute provisoire de l'esprit: elle est de celles qui s'évaporent dès qu'on les regarde fixement. En fait, il n'y a pas de »casualistes!« (str. 67).

že z toho fakta vysvítá nutně indický původ našich zkazek — energicky opírá. Snaží se pak dokazovati, že klassický starověk měl zkazky, třebas ne sborníky pohádek jako Indie, zcela podobné zkazkám indickým neb našim moderním. Benfey ve svém klassickém díle dokazoval, že daleká většina starořeckých zkazek zvířecích, bajek jest původu západního, řeckého, některé jen v indických sbornících zapsané jsou původu indického, že bajky řecké jsou částečně ze starší doby, než bylo pravděpodobné proniknutí indických bajek na západ, a dopouštěl vliv bajek řeckých na verse indické. Otázkou touto zabývali se mnozí klassičtí i orientální filologové, ve výkladu původu jednotlivých bajek i v charakterisaci styků řecko-indických v tomto ohledu se značně různili. V novější době anglický učenec Rhys Davids našel jich nepatrný celkem počet ve sborníku Játakas současném samému Čakyamuni, a učinil z toho vývod asi ukvapený, že tyto Játakas byly společným pramenem jak řeckému bajkáři Babriovi (235 po Kr.), taktéž indickému Bidpaiovi.³⁰⁾ Bédier poukazuje na metodu, kterou si počínají zastanevé theorie indické, vykládající shody mezi bajkami indickými a řeckými. Dovolávají se totiž velkých historických událostí, výprav Alexandrových, velkého významu řeckého živlu od břehů maloasijských až do středu Asie, styků obchodních. Bédier poznamenává k tomu jízlivě: podivno, že Řekové a Indové si vyměnili jen bajky, a ne také zkazky, pohádky, báchorky, a p. Vyčítá dále z literatury starořecké až po Hesioda hojné doklady (str. 103 sl.), že skutečný život žily apology v lidu řeckém v dobách pradávných, kdy se ještě ani nevědělo v Řecku o nějaké Indii. Z toho dovozuje, že byl v Řecku skutečný folklore »un véritable folklore«. Jest ale Hesiodův apolog o ostříží a slavíku skutečně »lidový«? a ne spíše básníkem samým složen? Jest možno vůbec na počátcích civilisace mluvíti o »folk-lore« t. j. o zvláštní literatuře lidové, odlišné od literatury umělé? Apology aesopické jeví se nám v pravém rázu tradic lidových, v anonymnosti. Jest tato vlastním a hlavním příznakem tradic lidových? jest anonymnost důkazem, že dílo slovesné, jehož autora neznáme, stvořily široké vrstvy lidové? Bédier se spokojuje s konstatováním onoho faktu, nechce vyvozovati z toho, že Řecko bylo matkou bajky a Indie že od něho bajky převzala; kdo určil, praví, věk dvou sbírek pohádkových neb dvou versí též pohádky, neučinil ještě nic pro určení vlasti a původu této pohádky. Bédier takové otázky ani neklade, neboť považuje je za zbytečné a marné, jelikož nerozřešitelné, jak níže ještě povíme. Ale ne jen bajky vypravovali sobě staří Řekové, než také tytéž celkem pohádky — Bédier připomíná hojné doklady (str. 108 sl.) — a tytéž povídky i anekdoty, které nalézáme v literatuře středověké i v ústech našeho lidu

³⁰⁾ Mimo učence J. Bédierem jmenované dokázal nověji ještě Kaarle Krohn souvislost řeckých bajek s indickými, ba i závislost řeckých versí na indických. Srv. Bär (Wolf) und Fuchs, 1889, str. 16.

(str. 113 sl.). Známo jest, že ze staré doby egyptské se zachovaly pohádky. A také v Evropě v středověku ranním před křížáckými výpravami nalézáme pohádky, najmě žertovné, anekdoty a bájky, jak nám ukazuje znamenitý sborník Romulus Marie de France, původně anglosaský sborník asi XI. v., připisovaný králi Alfredovi Velikému; ze 137 bájek jeho nalézá se v starém Romulus jen 75, odkud vzaty jsou ostatní 42 bájky a 20 různých povídek anekdotických? Vliv původně orientálních sbírek, šířených zprvu v latinských překladech, na lidovou ústní literaturu byl, jak dále Bédier velmi podrobně dovozuje (str. 126 sl.) nepatrný, takřka minimální. Básníci francouzští a němečtí XII—XIII stol. čerpali látku ke svým veršovaným vypravováním výhradně téměř z ústní tradice, nikoliv z latinských překladů orientálních sborníků. To se dokazuje na př. tím, že znali na př. pohádku o filosofovi (Aristotelovi), jak podlehl úkladům ženským, kterou jsme poznali jak orientální, indickou v Evropě teprve v polovici našeho století z Pančatantra, kterou ale středověké vzdělání sborníka původně indického, známé pode jménem Directorium humanae vitae, vynechalo. Středověkou ústní tradicionalní literaturu shledává Bédier dosvědčenou několika latinskými, francouzskými a německými sbírkami veršovaných povídek, jak byly vydány ve sbírce A. de Montaignona a G. Raynauda ³¹⁾, ve sbírce vydané von-der-Hagenem, ³²⁾ a ve sbornících exemplů od Jacques de Vitry († 1240) a Etienne de Bourbon († ok. 1261). Rozbírám pak (str. 133 sl.) středověké překlady sborníků orientálních *Disciplina clericalis*, *Dolopathos*, *Sedm mudrců*, *Directorium humanae vitae*, *Barlaam* a *Joasaf*, a dospívám k výsledku zajisté velmi překvapujícímu, že ze všech 400 povídek, obsažených ve výše jmenovaných sbírkách západoevropských převzato jest ze středověkých sborníků orientálního původu všeho všudy jen 13, a z těchto že 3 jsou již dosvědčeny v klassickém starověku. To by zajisté neomylně dokázalo pranepatrný vliv orientálních sbírek, kdybychom mohli přisvědčovati tomu, že ústní tradice středověké Evropy západní jest vyčerpána uvedenými sbírkami. Mimo to není tím ještě vyvrácen předpokládaný vliv orientálních, indických pohádek na ústní tradice evropských národů, neboť mohly se zajisté orientální látky šířiti též cestou ústní, a sice daleko větší měrou, než cestou knižní, jak s náležitým důrazem ukazovali zastancové theorie indické, Em. Cosquin, G. Paris. ³³⁾ Bédier proto hledal v oněch středověkých sbornících ještě orientální pohádky, které sice nebyly pojaty do latin-

³¹⁾ Recueil général et complet des fabliaux des XIIIe et XIVe siècles, imprimés ou inédits, publié d'après les manuscrits par M. Anatole de Montaignon et par M. Gaston Raynaud I—VI 1872—1890.

³²⁾ Gesammtabenteuer. 1850. sv. I—III.

³³⁾ V recensi jiné menší práce Bédierovy Romania XXII, 1893 str., 136 *•j'ai toujours admis . . . que la transmission des contes orientaux avait été surtout orale, et venant en grande partie par Byzance, remontait à une époque très ancienne.*

ských sborníků středověkých, ale které známe z jiných sbírek orientálního, indického původu, a shledal těchto všeho všudy ještě 5 (str. 146). Evropské formy těchto pohádek jsou ale mnohem starší než jich obdobné verse orientální, byly by tedy fakticky i původem svým starší dle oblíbené prý metody zastanců theorie indické, dle níž indické verse jsou proto původnější a prvotní, jelikož jsou často nejstarší věkem. Kritika ovšem shlédla, že Bédier ve svém bojovném zápale počet původně orientálních fabliaux v středověké literatuře příliš obmezil, že ne 11 fabliaux, jak Bédier chce — když vyloučíme 2 »contes«, a 5 »exemplů« — než mnohem více totiž 32 jest orientálního původu, čili jest doloženo v orientálních sbírkách. Mimo to Bédier úmyslně vyloučil orientální verse, které teprve v době nové byly z úst lidových zapsány, ač zajisté tradiční literatura indická oněmi starými sborníky nebyla vyčerpána. Z »fabliaux« starofrancouzských, které Bédier vyčítá (str. 436 sl.) počtem 147, jest málem čtvrtina známá ve versích orientálních NB starých, počet dosti značný, povážíme-li předně, že nepovšimnuty zůstaly nově zapsané tradice orientální, a jmenovitě pak, že zbývající fabliaux jsou bezcenné a bezduché nápady špatného básníka neb více méně ozdobená líčení skutečných událostí. Dle toho by se tedy důkaz o nepatrném vlivu orientálních tradic na středověkou literaturu nebyl podařil.³⁴⁾

Kdo chce dokázati indický původ našich pohádek — dovozuje dále Bédier — musí dokázati sledy indické, zbytky, přežitky buddhistické, sledy ducha indického. Pohádky neevropské, cizí, indické musely se přejaty byvše evropskými národy přizpůsobovati jich názorům a zvykům, musely býti přepracovány. Zastance indického původu pohádek našich jest tedy povinen provésti důkaz, že indické verse jsou skutečně starší, původnější, nepřepřacované a logičtější. Tyto požadavky vyslovené J. Bédierem (str. 148) nejsou ale zcela správné. Původní, starší podání, vypravování může býti zajisté zhusta méně dokonalé, méně logické, než pozdější a několikeré zpracování téže látky. Spis. později sám to přiznává, praví ku př. na str. 210 »Stěhují se pohádky kazíce se neb zdokonalují se? Jedno neb (snad spíše *z*) druhé, dle toho, přicházejí-li od ducha plného člověka ke hlupci neb naopak. V tomto případě redukuje se otázka na to: pohádka se vynalezla, nevíme kde. Známe její chatrné verse indické, a znamenitou její versi francouzskou. Vzniklo dobré podání z podání chatrných? Jest to možno, nikolik ale nutno. Při naší nejistotě ale můžeme spíše dáti přednost hypotese opáčné. Neboť pozorování nás poučuje o tom, že špatné, nesmyslné verse pohádky nemají nikterak životní síly. Nestěhují se, jsou efemérní, vetché.« Mnohem správnější jest opáčný přímo názor Benfey-ův (Pančatantra I, 325): »Krása, dokonalá kon-

³⁴⁾ srv. Archiv für das Studium der neueren Sprachen und Litteraturen, sv. 93, 1894, str. 209 sl.

gruita ideje a formy v takových a podobných slovesných plodech, sbásněných snad původně v lůně národa a dlouho v něm žijících, a třebaž již přešly do literatury, snadně opětně do lidu klesajících, jeví se býti obyčejně teprve jako výsledek dlouho působícího, jaksí reflexivně kritického přetvořování... a kdybychom mohli sledovati historii všech bájek, pohádek, básní, epů národních atd. až k jich samému původu, poznali bychom asi, že nejkrásnější díla, jež máme, vzešla tímto způsobem z počátků za časté velmi neforemních, zdokonalila se ke své zodpovědné formě teprve po dlouhém trvání v duši národní, dospěla k nejvyšší své dokonalosti, když se jich uchopila vysoce nadaná osobnost jak živého výrazu ducha národního a byla vyznačena pečetí vynikajícího individualního ducha. Všeobecně tedy aspoň měla by méně dokonalá forma právo na prioritu, nedala-li by se dokázati jako pokazená...³⁵⁾ To jest stanovisko zcela odchylné od stanoviska Bédierova, a s tohoto stanoviska všecky dedukce Bédierovy o poměru středověkých fabliaux k zodpovědným versím orientálním, indickým, by se a priori měly považovati za pochybené. Mnohem více oprávněn jest požadavek první: nechť se v původně prý indických pohádkách ukážou indické sledy a zbytky jich původních versí. Zastancové indické theorie dávno pocítili oprávněnost tohoto požadavku a starali se vyhovovati jemu. Odpůrcové pak ukazovali nedostatečnost uváděných jimi důvodů: to co se uvádělo v pohádkách jako zbytky specialně indických, ne-li dokonce buddhistických, názorů a zvyků, zamítali odpůrcové, hlasatelé t. ř. anthropologické školy najmě ukazovali, že podobné názory a zvyky mají také četní národové jiní, tak jmenovitě víru v metempsychosu a j., jak výše jsme se již zmínili. Bédier podobně chce dokazovati neopodstatněnost a nesprávnost vývodů zastanců theorie indické, uvádí několik nových námitek, ale ne zcela správných. Když ku př. Benfey (Pančatantra I, § 167) uvádí hojně rozšířenou pohádku o učedníku čarodějnickém, (který se naučil přeměňovati se v nejrůznější zvířata, mění se v koně — bratr, otec má ho prodati ale bez uzdy atd., na konec učitele a mistra svého přemůže), a ukazuje její původní předlohu indickou, nestačí proti němu poznamenati jen pouhé pochybnosti, že dar metamorfosy jest nejobyčejnější privilej každého, ať si indického neb evropského kouzelníka (str. 153), a sice nestačí proto, že asijské i evropské verse této pohádky tak úzce souvisí, že všeliká pochybnost o jich příbuznosti jest vyloučena. Povaha pak a podstata pohádky tak úzce souvisí s celým duševním rázem orientálního člověka, že by s větším asi právem mohl odpůrce indické

³⁵⁾ Podobně R. Köhler v rozboru Grimmovy pohádky »Der treue Johannes« ukázal, jak naše evropské pohádky v tomto jako v mnohých jiných případech se jeví nám býti nikoliv špatnými, znetvořenými versemi, nýbrž zdokonalenými prohloubenými versemi indické předlohy (Aufsätze über Märchen und Volkslieder, str. 24—35).

theorie býti vyzván, aby udal důvody své, proč pohádka tato by měla býti složena mimo Indii, třeba v Evropě; důvody ty by ovšem musely býti poněkud důkladněji rozvedeny, než to učinil Bédier. Tento plesá vítězoslavně, že žádná touha školy Benfeyovy patrněji se neztroskotala, jak ta, která chce odkrývat v pohádkách evropských přežitky indické. Myslíme, že předčasně: při všem musíme nejdříve a stále na myslí míti těsnou souvislost a nepopíratelnou příbuznost přčetných pohádek evropských s orientálními, mimo to vysvětluje se celý ráz pohádek lehce a přirozeně na půdě orientální, indické, snadněji asi než v starověké neb středověké Evropě, z těchto důvodů bude asi přece třeba u přčetných našich pohádek předpokládati původ orientální, indický. Mimo to ovšem mohly vznikati a zajisté též vznikaly jiné, mnohé pohádky i jinde mimo Indii, též v Evropě. To bude třeba vyšetřovati u každé jednotlivé látky zvlášť, ale vždy bude zapotřebí též míti na paměti všeobecné proudy v literatuře tradicionalní a vůbec kulturní poměry. Zajisté plným právem řekl E. Cosquin v jedné své polemické brošurce,³⁶⁾ dotýkaje se pohádek, ve kterých dochází výrazu prazvláštní láska a přichylnost k zvířatům že jsou takové a podobné rysy v našich pohádkách v úzké shodě s idejemi a skutečným životem Indů, t. j. že pohádky všude vypravované odrážejí zcela dobře ideje Indů. Připouští ovšem, že podobné, analogické ideje se vyskytují také u jiných národů, z toho však nevyplývá dle jeho mínění mnoho proti theorii indické. Má-li tato býti vyvrácena, jest zapotřebí důkazu, že naše pohádky odporují idejím panujícím v myslí Indů. Posměch, kterým stihá J. Bédier (str. 162 sl.) tento požadavek, není oprávněn, neboť nalézají-li se všude stejné a tytéž pohádky, není to nutně důkazem, že všude ovládají mysle národa, uprostřed kterého pohádky ty kolují, tytéž ideje, city, představy a názory. Národ pohádky jisté tvořící byl zajisté proniknut myšlenkami a idejemi, které byly podstatou jeho pohádek. To však nelze s určitostí tvrditi o národu přejímajícím ony pohádky. Pohádky nemohly vzniknouti u národa, jehož ideje a názory rázně se lišily od oněch, jež jsou podkladem a podstatou pohádek, kteréž sám vypravuje. Národ snadně přejímal pohádky, třeba ideje a názory v nich vyslovené a jimi illustrované nesdílel, neboť nepovažoval pohádky za jakousi propagandu jistých názorů jemu snad protimyslných neb lhostejných, než liboval si v pohádkách proto, že ho bavily, obrazotvornost jeho povzbuzovaly, pomáhaly mu pozapomínati na námahy a těžkosti jeho denního lopotného života. Ku př. po celé Evropě od jihu až na sever i v Asii rozšířená pohádka o Polyfémovi není důkazem, že všude u všech národů evropských i asijských měli vůbec — mimo tuto původně řeckou báj — představu o jednookém obrovi, pa-

³⁶⁾ L'origine des contes populaires européens et les théories de M. Lang mémoire présenté au congrès des traditions populaires de 1889, par E. Cosquin, 1891. Známe brošurku tu, pokud ji cituje Bédier str. 162.

stýři lidojedovi, neboť pozorujeme, že rysy starořecké této postavy byly přeneseny na bytosti mysli a citům lidu bližší, na jakési reky národní, aneb na čerta, na personifikovanou Bídu, Hoře Gore—zločastije atd. — Hojně jsou jak u národů slovanských, taktéž u jiných národů pohádky, vypravující na pohled starobylé tradice lidové, že za dávných dob neduživé, k práci neschopné starce zabíjeli, a proč a od které doby začali starce chovati u vážnosti a úctě až do jich přirozené smrti. Tak ku př. vypravuje se v Chrvatsku³⁷⁾: Dříve žili lidé dlouho a nechtěli dlouho umíratí, tak že mladí lidé museli starce zabíjeti. Jeden syn však miloval velice otce svého, nechtěl ho zabíjeti, uschoval ho raději pod jednu kád' a tam ho choval. Tam, kde stařec tento žil, rozhodli se jednou páni, že budou voliti soudce a zvolí za soudce toho, kdo nejdříve ráno zpozoruje slunce. Syn se poradil se svým otcem, jak se má zachovati, a stařec mu moudře poradil, ať jen tam jde, ať se odvrátí od slunce a se zadívá na nejvyšší horu, pak nejdříve slunce uvidí. Smáli se mu pánové, když viděli, jak si při tom počíná, byli ale brzy překvapeni radostným jeho výkřikem, že na nejvyšším vrchole slunce spatřil. Podivili se pánové jeho moudrosti i ptali se ho, kdo ho tomu naučil. Přiznal se, že starý otec jeho. Uložili mu nyní jiné ještě úlohy, rozřešili je, bude soudcem: má ráno přijíti k nim ani bos ani obut, ani pěšky ani jízdo. Poradil mu opět stařeček jeho dobře. Jindy se jim nezrodilo žito, neměli žádného semena; i tu mladíkovi poradil otec jeho, takže se opět domohl semena potřebného. Když poznali pánové, jak byl stařeček svými moudrými radami užitečný, rozhodli se, že se nesmějí více staří lidé zabíjeti. Podobné jsou některé verše ruské, zvláště zakončením pohádky. Tak vypravuje se v Smolenské gub.³⁸⁾: Po potopě žili lidé náramně dlouho, až do 700 let; když pak byli již velmi chatrni, odváželi a házeli je do nějaké jámy. Když jednou tak vezl syn starce do jámy, poznal ze slov svého synáčka, že jemu hrozí týž osud; slitoval se tedy a odvezl dědečka opět domů. Žilť dědeček ještě několik let. A přišly zlé časy, neúroda stihala neúrodu, nikdež nebylo obilí. Poradil stařeček synu svému, aby vzal slámu se střechy a zasil ji, vzejde žito. Učinil tak, když přišel čas setí, rozestlal slámu po poli, přišel deštíček a překrásně mu vzešlo a urodilo se žito. Když poznali, že radu tu moudrou děkuje svému stařečkovi, přestali starce usmrcovati. — Zcela podobné jsou maloruské verše z Haliče,³⁹⁾ z Kyjevské gub.,⁴⁰⁾ z Jekaterinoslav. gub.,⁴¹⁾ též běloruské z Mogilevské gub.,⁴²⁾ i lotyšská z Liflandské gub.⁴³⁾

³⁷⁾ Strohal, Hrvat. nar. pripov. I, č. 70.

³⁸⁾ Добровольскій Смоленскій Сборн. I, str. 236 č. 17.

³⁹⁾ Erben, Slovanská čítanka str. 137 sl.

⁴⁰⁾ Чубинскій Труды этнограф.-стат. экзепед. II, str. 526 sl.

⁴¹⁾ Манжура Сказки str. 143.

⁴²⁾ Романовъ Бѣлор. Сб. IV. str. 179 sl. č. 39, 40.

⁴³⁾ Трейландъ Латышекія сказки str. 269 sl. č. 130.

Poněkud odchylná jest pohádka bulharská zapsaná v Ochridě⁴⁴: I v této uschoval hodný syn svého otce v bečce, neboť velice bylo mu ho líto. Jednoho dne totiž všickni synové zabili otce své a místo starců dostavili se mladíci do místní schůze radní. Náčelník se podivil, kam se poděli starcové. Řekli mu, že umřeli, jeden na tu, druhý na onu nemoc. Vymyslel si tedy náčelník, že jim uloží takovou práci, aby poznali, že jim zapotřebí pomocné rady starců. Došel prý císařský rozkaz, aby opatřili pro koně provaz z písku; uložil jim lhůtu třídní, nepřinesou-li, budou o hlavu kratší. Jen hodný syn se dostavil vesel, neboť rada moudrého otce pomohla mu v tísní: řekl náčelníkovi, že jsou takoví řemeslníci, kteří dělají provazy z písku, ale k zadělání písku potřebují mléka od mezka, neboť něčím jiným se písek nezadělá; a protože pak provazy málo se žádaly, a tedy také dělaly, zapomněli řemeslníci již, jak se dělají, prosí tedy o kousek takového provazu na vzor. Poznal náčelník, že mluví z úst mladíkových moudrost starcova, ptal se, odkud radu tu má, a tu přiznal se, že zachoval otce svého na živě, kdežto ostatní starce své zabili. Uctil toho mladíka velice náčelník, ostatní pak smrtí potrestal.

Můžeme v těchto tradicích shledávat svědectví, že předkové Chrvatů a Bulharů se přidržovali barbarského toho, v starém věku ovšem velmi rozšířeného zvyku?⁴⁵) Nikoliv, neboť nalézáme podobné pověsti v středověké literatuře, a jest více než pravděpodobné, že tyto pověsti zapadly do lidu i tam ovšem přepracovány a zmodifikovány se zachovaly po dnešní den. Tak ku př. v jednom stfranc. rkp. XIV v. nalezena byla následující historka: Král Šalomoun Syrský poručil jednou, aby všickni starci se zabili, mladík jeden však rozkazu toho neuposlechl a schoval otce svého s vědomím ženy své. Mladík tento vyznamenával se stále před králem svými moudrými rozsudky, neboť stále se radil se svým otcem. Jednou král chtěl jeho moudrost podrobiti obzvláštní zkoušce: má se totiž dostaviti před krále zároveň se svým přítelem, svým sluhou, svým šaškem a svým úhlavním nepřítelem. Dle rady otcovy dostaví se se svým psem jako přítelem svým, se svým oslem jakožto sluhou, se svým mladým synkem jako šaškem svým, a se svou ženou jako se svým nepřítelem. Když mladý muž průvod svůj takto představuje králi, jest žena prudkým hněvem jata a vyradí králi, že manžel její neuposlechl rozkazu jeho, neboť nechal otce svého na živě. Král jest ale tomu rád,

⁴⁴) Šarkarev: Българ. нар. приказки 1885 č. 64 str. 118 sl. Сборникъ отъ българ. нар. умотворения VIII, 1892 č. 60 str. 77 sl. Podobná, jen kratší jest verse zapsaná ve Velesu v Makedonii (Сборн. за нар. умотвор. XII, odd. 3, str. 214): žádati o mléko z mezka, potřebné k děláni provazů z písku zapomněli.

⁴⁵) Felix Liebrecht: Des Gervasius von Tilbury Otia Imperialia, 1856, str. 84 sl. Ed. Tylor: Úvod do studia člověka a civilisace str. 455 sl. В. Каллашь: Положеніе неспособныхъ къ труду стариковъ въ первобытномъ обществѣ Этнограф. Обзоріе кн. I—III.

že moudrý stařec zůstal živ a odpouští provinilci. — Verse tato jest v středověké literatuře západoevropské hojně rozšířena ⁴⁶⁾, dosti podobnou zapsal již lotrinský mnich Johannes de Alta Silva ke konci XII. stol. ⁴⁷⁾ a dříve již v jiném lat. rkp. X. byla verse nepatrně se odlišující nalezena. Také Festus v II. stol. po Kr. již vypravuje, že začali v Římě shazovati šedesátileté starce do Tibery, když tam nastala veliká nouze. Jen jeden syn zachoval otce svého na živě, a stařec moudrými radami, které dával synu svému, prospíval často městu. Přišlo to konečně na jevo, mladíkovi bylo nejenom odpuštěno, že jednal proti rozkazu, než také vydáno nové nařízení, aby starcové více se nezabíjeli. — Z pozdějších versí jest zvláště zajímavá povídka německá, nalézající se ve známé sbírce Jana Pauli Schimpf und Ernst. ⁴⁸⁾ neboť velice připomíná bulh. pohádku v Ochridě zapsanou.

V jistém městě chtěli mladí lidé sami zmocniti se vlády, a aby starých radních se zbavili, zabili je všechny. Pouze jeden jediný zachoval staříckého otce svého na živě. Král země té také by města toho rád se zmocnil, chtěl zkusiti moudrost občanů těch a dopsal jim, že by chtěl sůl svou udržeti, ale moli mu ji požírají. Nevěděli si mladí radní páni rady, až onen hodný mladík poradiv se se svým otcem jim přinesl odpověď na královu žádost, ať sůl pokropí mlékem z mezka, pak bude zachována před červy. Poznali, že moudrost tu nemá ze své hlavy, a jak velice jest prospěšna rada starců.

Nemůžeme a nechceme dále rozváděti a důkladněji srovnávati a rozbirati široce rozvětvené verse této látky. Pojí je všechny základní myšlénka: Staří lidé neduživí a neprospěšní veřejnému blahu odstraňují se, usmrcejí se, podle některých versí ovšem jen v čas velké nouze, hrozícího hladu a bídy. Mladík jeden proti příkazu zachovává otce svého na životě, radí se s ním stále v obtížných otázkách blaho veškerenstva ohrožujících, tímto pak dojdou všickni k přesvědčení, jak velice jest potřebna moudrá rada starců. Úlohy, které mladí nezkušení páni radní mají řešiti, jsou velmi různé, jiné ku př. u Jana Pauli než u Rotheria v X. stol. a v zpřízněných versích romanských a německých. Tyto úlohy, přivéstí nejlepšího přítele, největšího nepřítele a sluhu po případě ještě šaška nalézají se také v jiných pověstech bez onoho úvodu o ubíjení starců a prospěšnosti jich moudrých rad. Rovněž tak úlohy řešené pomocí moudrého

⁴⁶⁾ Reinhold Köhler: Eine römische Sage (Zs. f. deutsche Mythologie II, 110 sl.). A. Mussafia: Über eine altfranz. Handschrift der k. Univer.-Bibl. zu Pavia (Sitzungsber. Akad. Wissen. Wien hist. phil. Cl. sv. 64 str. 596 sl. Romania III 188 sl., X. 26 sl. A. H. Веселовский Славянскія сказанія о Соломонѣ и Китоврасѣ str. 88 sl. Замѣтки по литературѣ и народной словесности (Записки И. Ак. Н. т. 45, прилож. 3. str. 7 sl.)

⁴⁷⁾ Johannis de Alta Silva Dolopathos. Herausgegeben von H. Oesterley str. 52 sl.

⁴⁸⁾ Vydal H. Oesterley č. 442 str. 263, srv. pozn. na str. 525

starce u Jana Paulia a v uvedených versích slovanských naskytují se častěji v jiných látkách, jmenovitě v hojně rozšířené látce o moudré dívce, a v obsáhlém cyklu pověstí o Šaomlounovi. Látka o zabíjení starců a o prospěšnosti jich moudrých rad se spojila patrně s látkou právě uvedenou, v tomto spojení poznal ji Jan Pauli na poč. XVI. věku, na podobné předloze zakládá se také připomenutá pohádka bulharská. Vedle toho ovšem naskytují se také jiné tradice o zabíjení starců, které nejsou ve spojení se starými pověstmi jako verse probrané. Tak ku př. v Meklenbursku vypravovala se již pouhá prázdná téměř tradice.⁴⁹⁾ Běloruská verse a maloruské verse⁵⁰⁾ připínají se k jiné velmi známé zkazce: Dědečka staříckého odvážel syn na saních do jámy. Běžel za nimi vnouček; když syn chtěl otce pustiti do jámy i se saněmi, opřel se vnouček, bude jich potřebovati sám, až tatíček jeho sestárne. Motiv jest vpleten také do uvedené nahoře pohádky lotyšské.⁵¹⁾

Připomíná to silně rozšířenou pověst o nevděčném synovi, který se starým otcem svým špatně zacházel, a se vzpamatoval teprve, když vlastní synáček jeho slíbil, že rovněž tak k němu se chovati bude.⁵²⁾ Prof. N. Th. Sumcov v těchto nových tradicích o zabíjení starců nechce vůbec spatřovati starobylé vzpomínky na ten barbarský kdysi v dávných dobách všeobecný zvyk: nezachovalo se v starých ruských památkách právnických a literárních ani sledu po něm, nemůžeme proto sledů takových očekávati ani v dnešní literatuře lidové.⁵³⁾ My s tímto míněním úplně souhlasíme, pokud tradice lidové můžeme uvésti ve spojení se starými literárními památkami jiných národů: to nám do kazuje, že byly látky toho druhu zaneseny do lidu od jinud z cizích literatur.

Podobně také mohli bychom dovozovati, že jisté představy t. ř. bájeslovné se šíří pomocí a prostřednictvím pohádek, z nich pronikají hloub do lidu a žijí pak vlastním svým životem. Doklady k tomu mohli bychom hojně shledávati jmenovitě z publikac akad. A. N. Veselovského. Pohádky samy sebou nemohou a nesmějí býti považovány za pramen k poznávání bájesloví. Ke studiu pak psychologie lidové mohou pohádky, jakožto díla slovesná do daleké většiny odjinud zanesená a přijatá, sloužiti jen potud, pokud můžeme poznávati, jak se akkommodují názorům, představám a obyčejům toho kterého národa, jak se pod vlivem těchto mění a přepracují, jak tyto cizí plody slovesné zdomácňují, stávají se jakoby přirozenou a nutnou součástí duševního života národa. Pohádky nemohou býti po-

⁴⁹⁾ Bartsch Sagen, Märch. und Gebräuche aus Meklenburg I, str. 323 č. 434.

⁵⁰⁾ Романовъ IV, str. 179 č. 38 Гринченко Этнограф. матер. II, 168 sl.

⁵¹⁾ Трейландъ č. 130.

⁵²⁾ Srv. Bédier Les fabliaux² str. 201, 463 sl. Сборникъ за нар. умотвор VI. odd. 3, str. 127, č. 2, 3.

⁵³⁾ Разборъ этнограф. трудовъ Е. Р. Романова 1894. str. 54 sl.

važovány za nic jiného, než za určitý plod slovesný, který byl po dlouhé věky a dosud na mnoze jest nejširším vrstvám lidu tím, čím jest lidu písma znalému literatura psaná: u něho dochází stejné obliby Doktor Vševěda, učeň kouzelníkův- vítěz nad mistrem svým, Popelka, Krejčí sto much zabil a j. m., jako hrdopyšný král Jovinian neb Aggej v ruských versích, Polyfem, jak romantický rytíř Bova Korolevič, jak pohádky a anekdoty o nevěrné ženě atd. A jak ku př. ani Polyfem ani Jovinian ani legendy o andělu a poustevníkovi nejsou nám důkazem, že základní jich myšlenky, ideje a názory sdílel již lid je přijímající, tak nesmíme to ani říci o pohádkách jako o učni a jeho mistru kouzelníkovi nesčíslně-kráte se přeměňujících v různá zvířata aneb o pohádkách o vděčnosti zvířat a černém nevděku i zradě člověka.

Bédier ve své knize analyzuje dále velmi podrobně (str. 164 sl., kap. VI.—VII.) různé fabliaux, verse jich orientální, z indických sborníků známé, i verse jich středověké, francouzské; zkoumá, která verse jest logičtější, dokonalejší, i dovozuje, že tu převaha jest na mnoze na straně evropské, francouzské. Methoda pro srovnávací studium pohádek p. Bédierem hlásaná a užívaná jest zajisté správná, není ale také zbrusu nová (str. 200). V každé pohádce má se ustanoviti její podstatný, stálý obsah, organický a nezměnitelný, a části vedlejší, mimotné a měnivé. Spojiti se mohou úže jen takové verse, které mají společný týž vedlejší, mimotní rys. O souvislosti versí, které nemají nic společného mimo podstatný svůj obsah, nikdo nic určitého nemůže pověděti. Souvislost, po případě odvislost versí určí se dle jakosti a rázu společných rysů vedlejších; verse, jejíž vedlejší rys se dá označiti jako znetvoření odpovědného rysu verse jiné, bude se museti považovati za versi z oné dokonalejší vzniklou. To pak dále ještě obmezuje, pravě, že tento společný rys musel vyplynouti z obrazotvornosti tak zvláštní, tak individualní, že nemohl býti dvakráte nezávisle vymyšlen. Kdyby verse se shodly v přídavcích, v myšlenkách, v scénách nepatrných, jež by snadno mohli vynalézti různí vypravovatelé, neznamenalo by to nic pro jich užší souvislost (str. 228 sl.). S toho stanoviska rozbírají se franc. fabliaux, jimž podobné nalezeny jsou v Orientu, v Indii. Dospívá pak Bédier k výsledkům negativním o vzájemném poměru východních i západoevropských versí udaných jím 11 pohádek, a rozšiřuje konečně negativní své stanovisko na srovnávací studium tradicionalní literatury vůbec. Připouští možnost vzniku některých neb všech 11 fabliaux v Indii, ale praví, ten původ jest pravdě nepodobný, a zajisté nedá se dokázati. Tím, pak myslí, nabyl práva, naprosto zamítnouti hypotesi o indickém neb orientálním původu pohádek národních. Nechceme, nemůžeme ani zde do podrobností rozbírat, na kolik správný a důvodný jsou dedukce Bédierovy o poměru s franc. fabliaux k obdobným versím orientálním, ale i kdybychom mu přisvědčili, že správně vystihl poměr probíraných jím anekdot o nevěrných a lstivých

ženách k podobným versím orientálním, nemohli bychom ihned dovoliti generalisování jeho vývodů na pohádky a báchorky vůbec, na »contes merveilleux«, »contes des fées«. My žádáme a chceme podrobný rozbor, detailní analýsi každé jednotlivé látky, pohádky, báchorky, báchky atd., třebas s střízlivě krajně kritického stanoviska Bédierova, a konečný soud o vzniku a původu našich pohádek odkládejme do té doby, až předběžná práce tato bude vykonána. Bédier ale ve své horkokrevnosti vyřkl smrtelný ortel vůbec nad srovnávacím studiem pohádek čelícím a spějícím k tomuto hlavnímu cíli (v kap. VIII, str. 251 sl.). Otázku o původu a o rozšíření pohádek prohlašuje za nerozluštitelnou, prázdnou, zbytečnou. Připouští sice, že jest velmi značný počet pohádek, jichž původ se dá s jistotou určití a jichž rozšíření snadně se může zkoumati, jsou to pohádky a pověsti úzce spojené s určitými kulty náboženskými (legendy křesťanské, hebrejské, mohamedánské, buddhistické), nemající životní prý síly mimo tento, jsou to prý pověsti spojené s určitými názory socialními, společenskými. Kdybychom však na tradice tohoto rázu přikládali totéž sžíravé, dotíravé měřítko kritické, kterým potíral Bédier důvody a výklady učení o indickém, orientálním původu pohádek, mohli bychom rovněž dovozovati, že ani o původu a rozšíření tradic tohoto druhu valnou měrou nemůžeme docházeti bezpečných výsledků, mohli bychom stejným právem popírati úspěšnost podobných pokusů, prohlašovati je za marné a zbytečné. Poukazuju ku př. jen na tradice kosmogonické souvisící s učením dualistickým a na studie akad. A. N. Veselovského i M. Dragomanova o nich, na hojné tradice o štěstí, o osudu, o dolji a j. m., které od dávných dob se u jižních a východních národů slovanských nesmírně rozmohly, i k západním národům slovanským pronikaly, a u nich se zcela dobře srovnávaly s jich vyznáním křesťanským, pravoslavným neb katolickým. Můžeme v té příčině v otázce o původu a rozšíření dualistických tradic o stvoření světa, tradic o osudu a pod. dodělávati se, po případě nedodělávati se určitějších výsledků jak v otázce o původu tradic, pojících se s vírou v metempsychosu, s obzvláštní láskou a příchylností k zvířeně atd. Též rozbor křesťanských legend mohl by někdo stejným právem prohlašovati za marný a zbytečný, jakmile se ukážou podobné tradice u jiných národů nekřesťanských. Poukazují na přebohatou literaturu o tradicích apokryfických.

Nemožno jest věděti, kde a kdy která pohádka vznikla, jest prý také lhostejno to věděti čili ne, vlast pohádek jest všade tam, kde jsou v oblibě, kde se vypravují a poslouchají. Jak, kterým směrem a způsobem se pohádky šířily, určití, jest rovněž nemožné, o tom nelze stanoviti určitého pravidla, zákona. Původ a šíření pohádky možno hledati jen v tom případě, praví Bédier (str. 281), když pohádka tato svedena na svou formu organickou, uzavírá v sobě pod touto formou prvky, které obmezují šíření v prostoru neb čase. Naopak, uzavírá-li tato organická forma jen prvky, které

nepředpokládají žádnou podmínku speciální odvislosti — sociální, morální, nadpřirozené — jest zkoumání šíření a původu této pohádky marné. Tyto zákony platí dle názorů p. Bédierových pro všechny části folkloru.

Těchto zákonů uznávati nemůžeme a nesmíme. Pravda, že určité mathematické pravdy se v tom ohledu ani po nejúsilovnějších studiích nedoděláme, jak jí vůbec nemůžeme poznati v žádném asi oboru věd historicko-filologických, ale přece větší neb menší pravděpodobnosti. Pohádka o zlaté rybce mohla zajisté vzniknouti jen na pobřeží mořském, mezi lidem rybářským, a nalézá-li se přece někde uvnitř pevniny, bylať tam nepochybně přenesena: tento aprioristický předpoklad, vznikající z podstaty její, mění se v jistotu, jakmile najdeme na pobřeží mořském celou řadu jejích versí a jiné až doslovně shodné verse v krajinách vnitrozemních. Nese-li nebožák neuspokojitelnou ženou k stále větším žádostem popoháněný v chrvatské versi nedávno zapsané totéž a sice neslovanské jméno jako jeho spolutrpitelem v jiho-německé versi na počátku našeho století zapsané, nikdo nebude pochybovati o tom, že pohádka ta byla z jhoněmeckých zemí přenesena do Chrvatska. Základní ideje této pohádky jest zajisté universální, všelidská, ale velká shoda versí těchto pohádek předpokládá nepochybně jeden společný pramen. Pramen ten se dá přibližně určit, dle jistých přídavek a přívěsků, které s podstatnou částí pohádky nutně nesouvisí, můžeme pak s velkou pravděpodobností určit jejich souvislost a též odvislost.⁵⁴⁾ Aneb vezměme daleko rozvětvenou pohádku o Doktoru Vševědovi⁵⁵⁾, jejíž podstatné jádro jest velmi prostinké: vyhlášený kouzelník, vyhlášená kouzelnice, člověk dosti obyčejný vydává se, neb jest vydáván za kouzelníka, zázračného hadače: v okolí udála se krádež, hadač neb hadačka uhodne nahodile zloděje, zlodějové neporozuměvše slovům hadačovým, strachujíce se, že jsou poznáni, sami se přiznají. Jest to tak prostá anekdota, že konečně mohla býti vynalezena náhodou v Indii i ve Francii i kdekoliv jinde. Čím důkladněji však srovnáváme její přečetné verse od dalekého východu až na západ, od břehů Tichého oceanu až po břehy oceanu Atlantského, tím větší nalézáme shodu v jistých pro vlastní obsah, pro podstatné jádro její naprosto zbytečných rysech vedlejších: v annamské versi posílá král pro hadače nosítka s dvěma sluhy svými; hadač sedě v nosítkách bojí se velkého trestu, který mu hrozí, neuhodne-li, nařiká a sténá, uleví si konečně slovy: »Co pomůže mi můj nářek! Břich (Bung, franc. ventre) to udělal, pandero (Da, franc.panse) to odpyká!« Sluhové, zlodějové byli již plni strachu, že je hadač poznal a honem se mu vyznají. Zcela podobně v ruské versi z Tambovské gub., pán poslal pro hadačku kočár s dvěma sluhy, Sam'onem a Andrjuchou; stařena v kočáře sedíc stále nařiká, »kdyby nebylo mamona a kdyby nebylo

⁵⁴⁾ srv. Národopisný sborník I, str. 49 sl.

⁵⁵⁾ Srv. moje pojednání v čas. Wisla XI str. 54 sl. 298 sl.

břicha, nemusela bych jeti k tomu pánovi.« Sluhové slyší tu jakoby svoje jména Samon a Andrjúcha m. brjúcha, jsou přesvědčeni, že stařena je poznala a vyznají se jí; podobně ve versích běloruských z okresu a gub. Vitebské a Smolenské. Ale v těchto jak též ve versi ruské ze Samarské gub. jest scena poněkud jiná: hadačka jest již v komnatě okradeného pána; u dveří naslouchají sluhové, co ona tam říká, a slyší, jak ona jejich jména pronáší a je trpce lituje. »Och, och, není co dělati, musím hádati. Co bude spince, to i břišku!« t. j. co bude zádům (rus. спинá) i břišku (óпиоуky), sluhové se totiž jmenují Spinka i Brjuško. V staré versi indické Somadevy podobně naslouchá služka-zlodějka u dveří pokoje, ve kterém přenocuje hadač pozvaný od okradeného pána. Hadač tam nařiká: »O jazyku, (O Džihva), cos ty učinil z touhy po dobrém kousku«, zlodějka naslouchající u dveří jmenuje se Džihva. Podobná jest scena ve versi arabské. Shoda jest mezi těmi versemi tak značná, že jest vyloučena myšlenka o pouhé náhodě. Sluší pak poznamenati, že scenu tuto nalézáme pouze v orientálních versích a ve versích ruských, že pohádka o doktoru Vševědovi v této formě neprošla dále na západ za hranice gub. Vitebské a Smolenské. Z toho vyplývá nutně, že vznikla kdesi na východě, v Rusku neb ve východní či centralní Asii. Vše, co my víme o kulturních a literárních poměrech Ruska, a o úzké spojitosti jeho s Orientem, nasvědčuje tomu, že vznikla pohádka tato ne u Rusů, než v Orientu. Zbývá tedy jen Orient. Podstata této pohádky zajisté není té povahy, že by předpokládala jakousi podmínku »d'adhésion spéciale-sociale, morale, surnaturelle —«, a přece můžeme s přibližnou jistotou určit její vznik i postup její od východu na západ. Pohádka o Doktoru Vševědovi obsahuje celou řadu podobných více méně charakteristických přídavek, na jichž základě můžeme sestaviti jednotlivé verse orientální i evropské v určité skupiny: způsob hádání, scena, při které se zlodějové domnívají, že jsou poznáni, nález ukradeného prstenu v hrdle krocánově neb jiného zvířete, nová zkouška hadačského umění, a konečně i první počátky hadačovy, jimiž proslul, jsou více méně v řadě versí stejné. Dle toho jsem se jinde (ve Wisle 1897) pokusil o jich seřazení, a o naznačení postupu pohádky této od východu na západ. Myslím, že touto cestou, kterou jsem se dal v zmíněné své studii, bude možno u celé řady látek stanoviti jak jich původní vlast taktéž jich pouť od jednoho národa k druhému, ovšem ne s apodiktickou určitostí, než aspoň s přibližnou pravděpodobností, ne-li s poměrnou jistotou. Naprosto popírati možnost a úspěšnost studií těchto, jest mírně řečeno ukvapené, jest to, jakoby badatel lekaje se velkých obtíží v cestu se mu stavících, cíl žádoucí oddalujících, vši práce se zřekl jakožto bezúčelné a marné, prostě zbraň svou zahodil do žita. Bédier praví, že vědu tradic národních čekají jiné, důležitější a vážnější úkoly, totiž určití formu, do které tradice ty oděl středověk, studovati je se stránky formální, jak se tradice, pohádky

přizpůsobovaly prostředí, kde kolovaly, k vrstvám měšťanským, rytířským, kněžským. Jak se vyvinula záliba k pohádkám v určité zemi (ve staré Francii)? Ve kterých zvláště vrstvách společenských, a pro jaké obecnostvo? V které době? Jakými vlivy historickými tato záliba byla podporována? a j. p. Jsou to zajisté velmi zajímavé a důležité úkoly, ale možno jich všech s poměrnou jistotou řešiti, odstavena-li je naprosto otázka o původu a o šíření pohádek? Mohu já slůvko jen říci o formě, které nabývaly pohádky u středověkého člověka, smím-li s jakousi jen oprávněností mluvit o tom, jak se pohádky akkomodovaly vrstvám společenským neb vůbec národům, v jichž středu se vypravovaly a poslouchaly, když nemohu věděti, kde vznikly, odkud přišly?

V jednom souhlasíme s J. Bédierem jako Gaidoz-em, že není zvláštěního privilegovaného národa, který jedině vymyslel pohádky, jimiž se od dávných věků baví veškeré lidstvo. Pohádky, báchorky, báchky atd. vznikají, vynalézají a skládají se více méně ve všech krajích světa našeho u všech národů, v tom ohledu jest učení o polygenesi pohádek úplně oprávněno a správné. Ale s jistým obmezením: neskládají se pohádky atd. u všech národů stejnou měrou, než souvisí jak obsahem, podstatou svou tak i formou svou se stupněm kultury. Pohádky, jako staroegyptská o dvou bratřích a j., jak indické atd. předpokládají jistou vyspělost kulturní, nevznikají u národů stojících na samých počátcích vzdělanosti aneb tápajících ve tmách nevzdělanosti. Jak v pohádkovém repertoiru, taktéž v zevnější formě pohádek nalézáme zajisté mezi národy východo- a středoasijskými a národy východoevropskými a západoevropskými přese všechny jinak základní shody značné rozdíly, jinak pokaždé vypravuje se tatáž látka Velkorusem, jinak Malorusem, jinak Polákem z pohraničních krajů litevských, jinak Polákem z Poznaňska, jinak Slovákem podtatranským, jinak Čechem podšumavským, jinak bude zníti ve Francii, jinak v Španělech atd. Jaké teprve jsou rozdíly mezi tradicemi národů indoevropských i semitských a tradicemi afrických černochoů, Zulukafrů atd.! Proto theorii o polygenesi značně obmezíme: vznik pohádek, jich šíření a měnění souvisí co nejúže s vývojem vzdělanosti. My proto můžeme vznik a původ našich látek připisovati více méně jen určitým centrům kulturním t. j. těm, u kterých v dávných dobách jsou pohádky tyto fakticky doloženy, tedy starým Egypťanům, Indům, Řekům, o jichž vyspělosti kulturní víme, nemůžeme je ale připisovati národům, starověkou Evropu střední a východní obývajícím. Neodpíráme naprosto ústní, tradicionalní slovesnost národům evropským, kteří později teprve se hlásili k životu v historii člověčenstva a zasáhli účinně do vývoje vzdělanosti, ale myslíme, že máme právo odpírati jim společníst na původu repertoiru pohádkového, který nyní u nich nalézáme.

V.

Pohádky se vynalézají, skládají v určitých centrech, v určitých dobách, z těchto se stěhují dále od národa k národu, dědí je pokolení od pokolení: Theorie o stěhování a přejímání látek zůstává v plné platnosti. Otázka o původu látek, o cestách, kterými došly k národům dnes ji vypravujícím bude stále v přední řadě zajímati učence. Jest otázka jen ještě, kterou methodou nejspíše a nejbezpečněji dojdeme želaného cíle.

Tou cestou dle našeho přesvědčení nejlepší a nejjistější dal se v době novější finnský folklorista Kaarle Krohn, v mladém věku již vědě vyrvaný nelítostnou smrtí. On ve svých srovnávacích studiích pohádkových⁵⁶⁾ methodu tuto také stručně vypsál. Pohádky nemají se studovati jako prameny mythu ani jako prameny dávnověkých zvyků, obyčejů a názorů socialních atd., než mají se zkoumati prostě jak určitý plod slovesný, pohádky právě jen jakožto pohádky a nic jiného mají býti samostatným předmětem vědy. Společný, mezinárodní ráz pohádky záleží nejenom ve všeobecné ideji základní, než v zauzlení i v luštění děje, v celém thematu. Základní thema má se odloučiti ode všech nadbytečných přídavek, pak jen může se vyvinouti mezinárodní věda pohádek. Jelikož ale děj pohádek jest často velice složitý, musí se rozložití v jednoduché, jen ze zauzlení a rozluštění sestávající děje. Každý takový děj se pak zkoumá zvlášť pro sebe. Abychom se pak dopídili původní formy jednoduchého děje, motivu, dobrodružství, musí se shledávati a srovnávati všechny přístupné varianty téže pohádky, kde se stejným způsobem děj zauzluje a luští. Verse, ve kterých jest totožné jen zauzlení aneb jen rozluštění děje, mohly jen náhodou se státi podobnými následkem stejnosti lidského myšlení. Dvojnásobná náhoda ale jest v ohromném světě idejí sotva myslitelná. Varianty se pak musí zařadovati v určitém pořádku a sice v zeměpisném, pokud pak stačí starší prameny literární, také v pořádku historickém. Ukázalo se, že společný původ národů má velmi malý vliv, tím větší ale přese všechny jazykové rozdíly a obtíže má vliv na podobnost pohádek zeměpisná blízkost a vzájemný styk.⁵⁷⁾ Západofinské varianty a východofinské varianty téže pohádky liší se, prvé shodují se se skandinávskými, druhé s ruskými

⁵⁶⁾ 1. Bär (Wolf) und Fuchs. Eine nordische Tiermärchen-Kette. Aus dem Finnischen übersetzt von O. Hackmann: Journal de la Société Finno-Ougrienne VI. Helsingissä 1889. 2. Mann und Fuchs. Drei vergleichende Märchenstudien. Helsingfors 1891.

⁵⁷⁾ Podobná myšlenka vyslovena byla též jinými, ku př. Gustavem Meyerem (1887): Essays und Studien zur Sprachgeschichte und Volkskunde, II. str. 173.

versemi. Týž poměr shledáváme také srovnávajíce východoslovanské (ruské, jmenovitě velkoruské), polské, slovenské, české, jihoslovanské, bulharské, srbské, i západnější chrvatské, jmenovitě kajkavské, a slovinské pohádky: všude pozorujeme větší celkem shodu s versemi neslovanského souseda, než s versemi vzdálenějšího, slovanského bratra. Pohádky nespovisí s jazykem, než s poměry kulturními. Původní forma jednotlivého děje, motivu se obyčejně nikdež nezachovala v plné své ryzosti, musí se proto děj rozkládati dále v hlavní své prvky, osoby jednající, předměty jich činnosti, jich prostředky, jich konání atd., a každý člen má se po celé řadě variantů sledovati v pořádku zeměpisném, aby se našla původní forma. Při tom ale nesmíme jen hleděti na početnou převahu shod variantů, neboť často klame, než také na cesty, jimiž se šíří a na přirozenou povahu. Nejdříve musíme se dopídití původní formy děje, motivu, pohádky, pak teprve můžeme souditi o místě a době jich vzniku, o národu je tvořícím a j. Toto podkryvání prvotní formy pohádky není ale nejzajímavější prací srovnávacího studia pohádkového. Mnohem důležitější jest asi zkoumání změn, jichž utrpěla prvotní forma na svém stěhování. Všecky změny při přejímání pohádek dějí se dle určitých zákonů psychologických. Sem patří jmenovitě: zapomenutí rysu, motivu nějakého, aklimatisování cizího a modernisování zastaralého předmětu, sevšecobecnění specialního a specialisování všeobecného označení, přesmyčka událostí, přeměna osobností neb dějů, množení, jmenovitě číslicemi 3, 5, 7, polyzoismus (více zvířat místo jednoho), anthropomorfismus zvířat i opak toho, zoomorfismus lidí, egomorfismus (vypravovatel sám vystupuje jako rek) a j. v. Mimo to ještě objevuje se zhusta záliba, vyšňořovati děj vkládanými episodami, lépe odůvodňovati úvodem, hezky ukončovati závěrečným refrainem, vůbec dále přísti všemi směry nit povídky. Touto zálibou vysvětluje se, že často více dějů spojeno v jeden celek. Obmezená totiž obrazotvornost lidu málo nového dnes tvoří, všecky téměř dodatky vybírá z materialu již hotového. Spojení nějakého zlomku z jiné látky neb celé jiné látky s pohádkou danou nemůže ovšem býti beze vlivu na části pohádek, látek nově sloučených. Podobně, jak v jazyce pozorujeme vzájemný vliv hlásek sousedních, taktéž v pohádkách často mění se děje a motivy pod vlivem sousedních, nově spojených dějů a motivů z jiné látky. A rovněž dále jak v jazyce mnoho změn vyvolává analogie, taktéž v pohádkách přetvořuje se často nějaký děj neb motiv dle skupiny jiných dějů neb motivů. Kaarle Krohn připomíná bájký o medvědu a lišce, že se vlivu antických bájek o vlku a lišce podřídily, že v nich nastoupil na místo medvěda vlk. Větší snad ještě význam než pro psychologii lidu má věda pohádková pro historii kulturní. Ukazuje nám cesty, jimiž pohádka pronikla cestou ústní od národa k národu, nejenom cestou literární, a tím podává nám více méně pevné důkazy kulturního vlivu jednoho národa na druhý. Kaarle Krohn tak

jako jiní badatelé opírá se názoru, že máme vznik pohádek připisovati genialní činnosti jediného jen národa. Všickni pak zajisté s ním považují pohádky za společný majetek všeho více méně civilisovaného světa dobytý společnou prací a následkem toho za předmět vědy mezinárodní. Nepouští se ale K. Krohn do úvah, kterým národům zvláště smíme připisovati hlavní úcastenství na tvoření pohádek a pokud smíme je a do které míry připisovati všem národům. Porůznu ovšem ve svých spisech ukazuje, že bájky podobné nalezené u černochoů, u jihoafrických Hottentottů, u severoamerických a jihoamerických kmenů indiánských nevznikly snad u těchto samostatně, než že k nim byly přeneseny dílem již v době starší, dílem pak v době novější národy civilisovanými. (Srv. Bär [Wolf] und Fuchs str. 23, 24, 64, 68, 73; Mann und Fuchs str. 47).

Posuzování a určení té míry úcastenství, které má podnes lid náš vypravuje dávnověké, po otcích zděděné a od sousedů převzaté zkazky, bude zajisté míti nemalou váhu pro řešení hlavní a principialní naší otázky o původu a vzniku pohádek. Bylo to již nahoře připomenuto. Kaarle Krohn připisuje lidu, v jehož středu pohádky žijou, jemuž jsou jedním z předních pramenů zábavy a poučení, velmi nepatrnou součinnost na pohádkách jím vypravovaných. Naprosto téměř všecko spoluúcastenství na pohádkách dnes ještě žijících v ústech lidu odpírá tomuto lidu Em. Cosquin.⁵⁸⁾ Vesnickým vypravovatelům ani ve snu nenapadá vynalézati pohádky. Tvoří-li se pohádky neb určitěji řečeno varianty pohádek, děje se to tak, jako když děti sestavují figurky z malých kostek dřevěných, přířiznutých tak, aby se mohly skládati rozmanitým způsobem. Ideje, které se kombinují v pohádkách, jsou ideje přesně již formulované, již ustálené ve formě určité a význačné. Ani podobnost sebe menší se nevynalézá, ani interpolace, vše to již bylo, když se více méně důmyslně zařadilo do takové či onaké kombinace. Lid tedy netvoří více pohádek, nekombinuje ani vědomě ze známých starých motivů pohádky nové, než reprodukuje jen více méně věrně a zdařile zkazky, které slyšel vypravovati již dědy své neb nejbližší sousedy své, při reprodukci starodávných pohádek mění je jenom někdy nevědomě dle jistých zákonů psychologických, málo kdy úmyslně. Nelze ostatně vždy říci, že pohádky vypravuje lid, než jsou to vždy určité osobnosti, význačné fysiognomie, vypravovatelé či vypravovatelky pohádek v kraji svém proslavení, právě tak, jak jsou jen někteří vyhlášení pěvci písní epických atd. Příklad názorný podávají nám dějiny vývoje tradic u ruského národa. Při cářských dvorech ruských, taktéž na dvorcích šlechtických chovali zvláštní vypravovatele, pohádkáře (сказитель, бахарь) a bohatě je obdarovali, tak cár Michail Fedorovič, Aleksej Michajlovič, ještě císařovna Jelizaveta Petrovna, r. 1617 připomínají se tři takoví pohádkáři carem Michailem Fedorovičem obdarovaní; vedle

⁵⁸⁾ Les contes populaires et leur origine 1895, str. 14.

těchto pak měli ještě zvláštní osoby, které povzbuzovaly vypravovatele k pokračování, když tento někdy vázl. V těchto kruzích žily vlastně tradice národní. Ke konci XVII. v. se pohádky pak zapisovaly, přepisy jmenovitě znárodnělých románek-povídok cizích, jako o Bově králevici, o Jeruslanovi, o Mageloně (Петръ-Златые ключи) od pol. XVIII. v. na trzích moskevských se prodávaly. Brzy potom začali se také již tiskem vydávati ovšem ve zpracování dle tehdejšího vkusu literárního.⁵⁹⁾ Vypravovatelé, pohádkáři tito šířili pak nejrůznější látky mezi širšími vrstvami obecného lidu, obveselující a bavíce lid o různých příležitostech, zvláště o výročních trzích. Jich prostřednictvím valnou měrou pronikaly pohádky východní i západní do nejširších vrstev lidu ruského. Z vyšších vrstev pak přirozeně tito vypravovatelé mizeli, čím více rostla literatura tištěná, znalost písma a vůbec vzdělání. Prostá pohádka, jak říkáme, národní, uchýlila se pod střechem chat selských. Posud pak jsou to celkem stejně jako v starších dobách určité osobnosti, nadané nadobyčejnou pamětí a obrazotvorností bujnou, které jsou nositeli tradic národních. Jest to ku př. zajisté velmi významné, že Sadovnikov, sběratel pohádek a podání ve východoruském kraji Samarském, vypsál přes polovici všech sebraných tradic, 65 z 124, z úst jediného vypravovatele (u některých čísel není ani vypravovatel zaznamenán). Bohužel, nebyl ještě obrácen náležitý zřetel na ty jednotlivce a kruhy, ve kterých vlastně jen žijí tradice národní. Pro otázku o šíření tradic národních, o jich osudech v životě národním, mělo by to nemalý význam.

Shody mezi tradicemi všech téměř národů všech téměř částí světa vysvětlovány byly tedy společnými základy mythologickými u všech národů indoevropských zděděnými z pravlasti, neb společnými základy všelidskými z dob dětství, nekulturnosti, aneb konečně stěhováním a přejímáním hotových látek neb i pouhých motivů od národa k národu, od pokolení k pokolení. Zdálo by se snad na pohled, že tyto různé theorie, mythologická či arská, anthropologická a migrační, vášnivě proti sobě bojující, vzájemně se potírají, jedna druhou vylučují. Než není tomu tak. Stojíme sice rozhodně na stanovisku theorie migrační, ale nechceme odpírati ani theorii mythologické ani theorii anthropologické naprosto všecku oprávněnost, než přiznáváme jim, že mohou platně přispívati k řešení otázky o původu a vzniku našich tradic lidových ovšem jen v jistých mezích. Již Max Müller, horlivý tento obhájce theorie mythologické nemohl se uzavíratí závažnosti vývodů Benfeyových. Stěhování pohádek a bájek z Indie do Evropy považuje za historický fakt,⁶⁰⁾ vedle toho stále shledával v tradicích indoevrop. národů nepopíratelné sledy prádávých názorů a představ bájeslovných, rozeznával tedy dva různé

⁵⁹⁾ Ровинерин Русс. нар. картинки V, 102 sl.

⁶⁰⁾ Essays III, 308 sl.

druhy tradic, 1. také, které byly známe již původnímu plemeni arskému, než se rozštěpilo v pozdější samostatné národy indoevropské, tradice primitivní čili organické a 2. takové, které v pozdější době se přestěhovaly z jedné literatury do druhé, tradice sekundární čili neorganické. Opětne nalézá jazykozpytec analogon ze své vědy: jak v každém arském jazyce rozeznáváme slova společná a cizí — prvá staré dědictví plemene arského, druhá slova převzatá Římany od Řeků, Germany od Římanů atd. — stejně bychom měli rozeznávat společné, původní arské zkazky a zkazky v pozdější době převzaté. Dle pravidel, jimiž se řídíme rozeznávající slova starodávná od cizích, měli bychom se řídit také při srovnávající analýsi zkazek. Rozeznávati tyto dva druhy zkazek, domorodých a cizích, přiznává Max Müller, jest ovšem velmi obtížné.⁶¹⁾ Kritika zajisté dokázala, že prevelký počet tradic se nemůže považovati za starodávné dědictví ze společné pravlasti národů indoevropských, než za přejaté a vypůjčené. Příslušné místo ve studiu tradic lidových přikázal theorii mythologické akad. A. N. Veselovskij, vysloviv se v ten smysl, že se nejen nevyučují obě tyto theorie, než že se i doplňují, ovšem přikazuje mythologické theorii místo velmi skromné: pokus mythologické exegese má počínati tam, kde přestává historický, srovnávací výklad.⁶²⁾ Později v recenzi knihy Cosquinovy vyslovil se, že jest to jeho dávný názor, že učení školy Grimmovské nesnese kritiky ani v celku ani v jednotlivostech.⁶³⁾ Veselovskij stojí rovněž rozhodně na stanovisku theorie migrační, připouští rozhodný vliv indické literatury tradicionalní na národy evropské, souhlasí s tím, že přejímání hrálo v pohádkové literatuře evropských národů velmi značnou úlohu, že není snad ani národa, jehož obrazotvornost by se byla vyvinula samostatně, nebyla se podrobila vítězným výbojům cizím. Nicméně nesdílí ruský učenec krajní, naprosto odmítavé stanovisko Cosquinovo proti anthropologické škole Langově, proti učení jejímu, kterému dává velmi případné jméno „теорія самозарожденія“. Veselovskij souhlasí s Cosquinem, že pohádky národní nemohou sloužiti ke charakteristice národa, který je vypravuje, ale připomíná k tomu: nesmíme odpírati právo k volnému výběru látky národu, který stojí pod vlivem pohádkové literatury cizí; jedno se lépe zapamatuje než jiné, zdá se býti zajímavějším; objevují se oblíbení rekové pohádkoví, kolem kterých se seskupují cizí i domácí povídky. V této organisaci materialu pohádkového musí se nepochybně projevit sympathie a vkusy toho či onoho národa, ty se projevují volbou i způsobem osvojení látky. Theoreticky, praví Veselovskij, ukazuje jen na možnost určití takto poměr živlu specialně národního k všeobecnému, netají si pak obtíže při této práci. Důležitější jest ještě, že nelze mysleti na osvojení cizího materialu po-

⁶¹⁾ Essays II, 218.

⁶²⁾ Славянскія сказанія о Соломонѣ и Китоврасѣ 1872 str. I sl.

⁶³⁾ ЖМН Просв. 1887, sv. 250, část krit. str. 286.

hádkového, aniž by vrstvy přejímající byly do jisté míry připraveny. Podobné přitahuje se podobným, třebaš by i podoba byla neabsolutní, jak mezi zárodkem a vyvinutým organismem, mezi bájeslovnými typy a nejprostšími sujety, vlastními fantasii »divokých«, a pohádkami, které tyto typy a sujety uvedly v pevný pořádek. Cizí pohádka šla vstříc místním představám a zlomkům bájí; zorganizovala je, ale přijímala se právě proto, že ony již byly. Legenda o sv. Jiří drakobijci zapustila kořeny do starší pohádky o reku, vítězi nad drakem, tato cizí pověst se své strany pak připodobňovala se k představám o recích porazivších netvora, draka všude rozšířeným. S tohoto hlediska může býti v každé pohádce něco domácího i něco cizího, theorie o přejímání látek podává ruku theorii o samostatném vzniku látek. Jich poměr určí analýse, která najde sobě oporu a východisko mimo oblast pohádek, t. j. jinými slovy původ pohádky, látky určí se dle toho, pokud odpovídá obsahem svým i rázem svým všeobecným zeměpisným i kulturním poměrům. Podobně vyslovil se Veselovskij ještě později.⁶⁴⁾ Vytýká, že badatelé vysvětlující shodu mytů, pohádek, epických sujetů u různých národů obyčejně se rozcházejí dvěma protivnými směry: shoda objasňuje se buď společnými základy, ze kterých se předpokládá, že podobné pověsti vzešly, buď hypotézou, že jedna pověst převzala svůj obsah z druhé. »Faktický nelze použití ani jedné theorie z nich zvláště, ba jsou myslitelný jen společně, neboť přejímání předpokládá v přijímajícím ne místo prázdné, než proudy odpovědné, podobný směr myšlení, analogické způsoby obrazotvornosti... Analýse každého faktu z oblasti folkloru musí se stejně obracet na tu i druhou stránku otázky, neboť jest možno, že vzájemné přenášení mythu, pohádky, písně mohlo se díti ne jednou než pokaždé za nových podmínek jak společnosti přejímající taktéž i materialu přejímaného. Germánské motivy epické byly podkladem francouzských Chansons de geste a znovu přešly Rýn jak básně rázu feudálního a rytířského... Slovy těmito ukončil Veselovskij svou rozsáhlou studii o dualistických představách o stvoření světa, ve kterých dospěl k tomu výsledku, že kosmogonické tradice dualistického rázu u Slovanů nad míru rozšířené mají za základ tradice finské neb uralo-altajské, na svém postupu na jih k Slovanům byly tradice tyto zbarveny pod vlivem sekt křesťanských (bogomilství, gnosticizmu) a takto zbarvené vrátily se opět na sever ke kmenům finským a uraloaltajským. Později poznal Veselovskij podobné kosmogonické legendy u národů amerických, a tu přirozeně byla na snadě myšlenka, že tyto a podobné představy se mohly samostatně vyvinouti u různých národů, kteří neměli nikdy vespolných styků, a že dualism jest jen jistý stupeň ve vývoji názorů náboženských u mnohých národů. Ale Veselovskij neodhodlal se vysloviti tuto myšlenku, a sice proto předně

⁶⁴⁾ Разыскания въ области русскаго духовнаго стиха. выпускъ V, стр. 115 сл.

že otázka o samostatném vzniku může být položena jen v tom případě, když bude negativně řešena otázka druhá: o nemožnosti dávného, předhistorického styku mass národních, který na př. zanesl do Mexika výrobky z nefritu, z nerostu, který se v Americe nenalézají, proč tedy nemohly být zaneseny zlomky mythu? Neodhodlal se proto dále, že odděluje otázku o dualismu, jako názoru světovém, od obsahu mythu. Čím jest tento složitější, tím jest obtížněji dopouštěti hypotese samostatného vzniku na vysvětlení podobných legend...⁶⁵⁾ Jest to ovšem dosti subjektivní, pokud jistou představu bájeslovnou, jistou tradici můžeme považovati ještě za prostou, jednoduchou, a kdy již za složitou, přiznává to Veselovskij. Z toho všeho vychází jen, že můžeme theorii o samostatném vzniku bájí a tradic připustiti jen tehdy, když jsme vyčerpali naprosto methodu theorie o přejímání a když jsme nedospěli k výsledkům poněkud uspokojivým na této cestě. Vlastně tedy by připadalo theorii o samostatném vznikání bájí a tradic totéž místo, které vykázal Veselovskij theorii mythologické v prvním svém velkém spise.

Podobně jako Veselovskij soudil také druhý vynikající slovanský badatel tradicionalních literatur M. Dragomanov,⁶⁶⁾ že se tři vědecké metody, jimiž se dosud brali učenci v studiu tradic lidových, vzájemně nevyklučují, a že jest třeba, aby každé se užívalo na svém místě. Methoda mythologická i anthropologická napomáhá nám poznávati prvky pověstí a process jich prvotních tvoření, methoda literárně-internacionalní (Benfeyova) může nám objasňovati pozdější zpracování a změny zkazek, i mezinárodní jich pohyb, kterýžto v mnohých případech jest zcela očividný, tak že se nemůže popírati. Podrobně pak vykládá Dragomanov methodu, kteráž vede k výsledkům nejjistějším. Tak jako západoevropští mistři školy migrační, jako R. Köhler, jako Em. Cosquin a j. klade váhu na to, aby se neobracela pozornost jen na základy tradic, než také na podrobnosti: na vývoj thematu, na rysy ze života, poukazy zeměpisné a historické, na tendence atd. Jest očividné, náležejí-li podrobnosti socialní v několika podobných tradicích nějaké pozdější době (jak na př. království, plavba po moři, obchod a j. atd. ve větší části pohádek starého světa), bude podivno, aby se shledal v šíření těchto tradic jakýsi zbytek nejstarší doby. Mimo to, je-li socialní ráz — nechceme mluvit dále o zeměpisných a historických podrobnostech — téměř totožný v různých variantech u různých národů, to mluví již dostatečně ve prospěch přejímání tradic, patrně v nějaké pozdější době historické. Při tom jest velmi možno, že základ nějaké tradice jest velmi starý — v souhlase s učením školy mythologické neb anthropologické — ale zpracování jeho a šíření jeho mezi různými národy přináležejí obyčejně době poměrně

⁶⁵⁾ Разыскания въ обл. русск. дух. ст., выш. VI, (1891) стр. 123.

⁶⁶⁾ Славянскіе прѣправки на Единовата исторія. Звл. от. з Сборн. за нар. умотвор. V.-VI, стр. 6 сл.

pozdější. Dragomanov jest přesvědčen, že srovnávání podrobností ve variantech tradic u různých národů může nám ukázati nejenom cestu, kterou se tradice ta či ona dala, pohnutky i cíle zpracování, než na konec také místo a dobu, kde a kdy prvotně pověst ta se utvořila; při tom může se badatel uspokojiti jen tehdy, když vidí, že podklad pověsti, i podrobnosti jejího variantu, kteréž se mohou pokládati za nejstarší a nejsamostatnější, odpovídají socialnímu, kulturnímu rázu jistého kraje a jisté doby.

Studium tímto směrem postupující ukáže, náleželi-li podklad jisté tradice v té oné zemi k původním památkám, čili ke zbytkům starých tradic ku př. kosmických čili ze života ještě divošského a světového názoru divošského, a má-li se v jiné zemi tradice s týmž podkladem počítati mezi přejaté, novější a slovesné materialy zpracované za cílem ethickým neb socialním. Touto methodou bral se M. Dragomanov ve svých studiích uveřejňovaných ve Sborníku bulh. ministerstva a dospíval v nich ke stkvělým i dosti jistým výsledkům.

Srovnáváje důkladně tradice nejenom dle jich podkladů a prvků, než rozbíraje shodu neb rozdíly jich detailů, přihlížeje pak vždy při hledání původu a vzniku nějaké tradice, bedlivě na různé kulturní i socialní poměry, jmenovitě na zeměpisné, dospěl Dragomanov zvláště stran kosmogonických tradic slovanských rázu dualistického bezpečnějších výsledků než akad. A. N. Veselovskij. Srovnáváje dualistické tradice kosmogonické⁶⁷⁾ rozšířené u všech téměř národů evropských, asijských, amerických a j. do podrobností, ukázal, že mezi tradicemi uváděnými Veselovským, a před tímto již jinými učenci, najmě mezi tradicemi americkými a slovanskými, i uralsko-altajskými jsou značné rozdíly, tak pověst finské Kalevaly se odchyluje; konstatoval, že jmenovitě v amerických tradicích kosmogonických není žádného dualismu, že tedy není naprosto žádného genetického svazku mezi kosmogonickými legendami světa nového a starého. Nemusíme se tedy utíkat o pomoc k theorii anthropologické. Další rozbor kosmogonických legend dualistických rozšířených u národů slovanských a uralsko-altajských ukazuje, že jsou nutně původu cizího, neboť legendy tyto mají ráz oceanický, a tito národové jsou po výtce kontinentální. Učenec postupuje nyní dále, rozbírá vývoj náboženských idejí na východě v Asii, a po cestě velmi namáhavé a klopotné dospívá do místa i doby, do přední Asie, do iransko-chaldejské oblasti, do doby působení sekt křesťanských, jmenovitě do doby vzrůstu učení manichejského. Dokazuje dále, že ideje a představy náboženské, kosmogonické pronikaly do Ruska nejen prostřednictvím balkánským, působením apokryfního písemnictví jihoslovanského, než přímo také ze střední Asie, neboť vliv iransko-chaldejský na ruský lid jest i jinak hojně dosvědčen.⁶⁷⁾

⁶⁷⁾ Заблѣжки върху славянскитѣ и етнически легенди. II. Дуалистическото мнотворенне. V VIII. a X. sv. Sborníka bulh. mín.

Ze všech hypotéz, kteréž se pokusily o výklad shody národních tradic našich západních i východních, severních i jižních, jediné a především jen ta hypotéza povede k určitějším poněkud výsledkům, kteráž na základě detailního rozboru ukazuje, že látky se skládají jednou pro vždy a že se pak šíří a dědí dále. Ostatní hypotéza, že v našich tradicích jsou zachovány sledy dávných představ mythických, všem národům indoevropským v pravlasti společných, aneb zbytky a přežitky dávných představ a názorů sociálních a p., mohou se při řešení otázky o původu a vlasti té které látky bráti v potaz teprve v druhé řadě, když hypotéza migrační nemůže se svými prostředky tu kterou otázku řešiti. Při tom pak budeme se řídití methodou velkých mistrů migrační theorie, jichž bádání klopotná dovedla zajisté již k výsledkům stkvělým. V jich šlépějích doufáme, že dospějeme k výsledkům uspokojivějším jmenovitě v otázce původu tradic národů slovanských, o jich poměru k tradicím sousedních národů.

Dva selské kancionály z XVIII. století psané písmáky.

Ukázka z práce

«Památky krasopisné a literní po starých kantorech a písmácích českých z východních Čech.»

Napsal Ant. Šolta.

Mimo kantory psávali zpěvníky ano i jiné knihy náboženské opisovali písmáci. Činili tak z nedostatku knih tištěných, zapovězených, hledaných a pálených i z nedostatku peněz na opatření knih takových.

Opisy písmáků českých jsou významné památky kulturní, ač vnější úpravou mnohé z nich jsou neúhledné a o dovednosti krasopisecké svých původců nesvědčí jako kancionály opisované kantory.

Zpěvníky, obsahující písně u českého lidu selského oblíbené, nazvati lze právem selskými kancionály, byť psány selskými písmáky pro selské domácnosti.

V městském museu Pardubickém uloženy jsou dvě takovéto památky. Jsou to kancionál psaný Jiříkem Krejzlem r. 1742 a kancionál Jiříka Volného, ovčáka Kratonožského, opsaný neznámým písařem pro rolníka Půlpána v Dolanech r. 1788.

Kancionál Jiříka Krejzle.

Byl získán v některé obci na Pardubicku při sbírání pro Národopisnou výstavu místním odborem pardubickým. Jest to kniha neúhledná formátu 16 × 30 cm a obsahuje 388 listů.

Na prvním listě čteme: »Začínají se zpěvové chval Božských, kterýchžto naše církev křesťanská od dávných časů jak v chrámech Páně při službách božích užívala a užívá až posavád z milosti Pána Boha všemohoucího, an také i v domích věrných ctitelů jména jeho svatého.

A jest vypsán ode mně Jiříka Krejzle, někdy bejvalýho souseda obce Jílovský. Anno 1742.«

Jiřík Krejzle »bejvalý souseď«, nepochybně rolník, byl tedy původcem kancionálu toho, pozoruhodného již dle titulního listu.

Obsahem, níže podrobně uvedeným, vyniká zpěvník ten nad jiné památky podobné.

Po stránce krasopisné nevyrovná se ovšem žádnému z kancionálu psanému kantory. Iniciálky jsou většinou frakturové, zdobené proplétajícími se kratšími, vlnitými čarami. Barev užito červené, hnědé a zelené. Některé počáteční písmeny jsou trojbarevné; málo které však zdobeny jsou ornamentem kvítkovým. Zvláštního rázu jsou iniciálky zdobené větévkami, z nichž vyrůstají čárky zakončené tečkou. Tento způsob ozdoby upomíná poněkud na ornamenty kraslic z východních Čech, rýsované roztaveným voskem pomocí špendlíku. Na některém listě buď povrchu, buď při dolejších okraji vyskytuje se ozdobná linka. Kresba všech takových ozdob krasopisných v kancionále Krejzlově svědčí však o »těžké ruce« pisařově, zejména jeví se malá jeho dovednost na kresbě panáčků, pitvorných to postaviček, vyjímajících se ovšem podivně v iniciálkách písní nábožných.

Některé počáteční písmeny, zejména menší versálky, upomínají na gotické. Měloť bezpochyby Jiřík Krejzle před sebou nějaký psaný zpěvník z konce XV. století, z něhož opisoval písně, nasvědčujet tomu i obsah jeho kancionálu, jak níže uvedeno bude. Též k některým větším iniciálkám poskytly mu motiv písmeny gotické, což zvláště patrné jest ku př. na iniciálce S při písni »Smutný čas nynější považ ó člověče!«

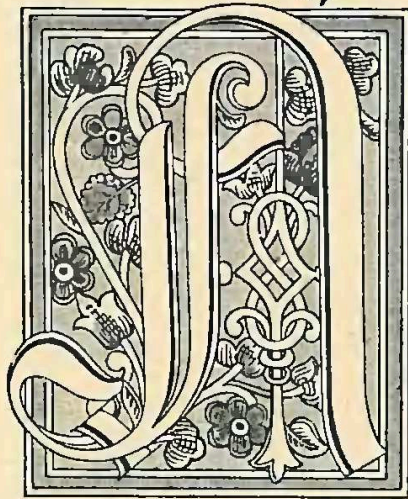
V několika málo iniciálkách nakreslen jest kalich, avšak s monogramem JHS nad ním.

Všech větších iniciálek, z nichž mnohá i přes vše nedokonalé provedení jest pěkná, obsahuje kancionál Krejzlův 285.

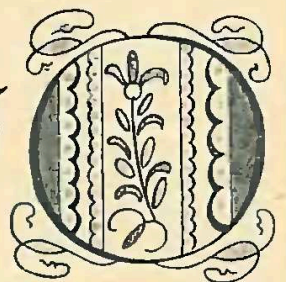
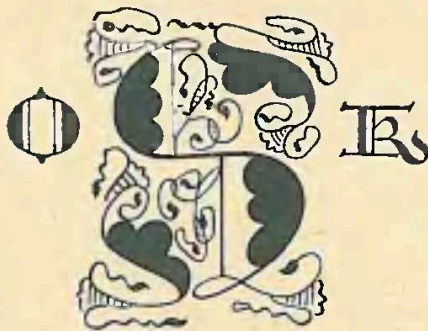
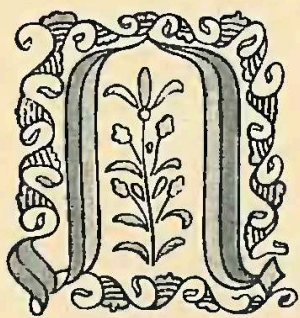
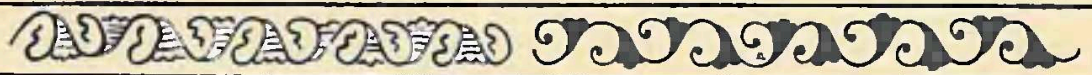
Napsání knihy takto ozdobené vyžadovalo zajisté značné píle, práce a času. Povážíme-li, že byl Krejzle pouhý souseď, nejspíše sedlák a nikoli kantor, jenž zabýval se krasopisnými pracemi, seznáme, že jedině záliba věci, o níž mu šlo, vedla ruku jeho v práci obtížné a jemu neobvyklé. A věc, o níž šlo, byla důležitá, nad jiné povznesená, bylať to péče o zachování starých písní chval božských, »... kterýchžto naše církev křesťanská od dávných časů užívala...« — jak významně Krejzle na titulním listě napsal.

U každé písně udán jest nápěv a to buď počátkem jiné, známější písně, buď notami aneb jenom podotknuto, že zpívá se »obecní notou«.

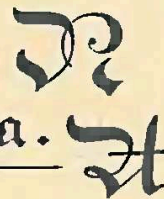
Iniciálky z Kancionálu
Kunětického.

psaného od r. 1661—1684.

Iniciálky
z Kancionálu Krejzlova.

1742.

Ant. Polla

Písmo jest silné, strmé a psáno těžkou, pevnou však rukou.

Ukázka pravopisu podána budiž nadpisem písně o Abrahamovi (Souhlásky měkké, mimo š—ss a ř—rz, označeny jsou tečkou): »Píseň Oabrahamowi Alotowi Okrali Sodomskem Amelchysedechowi S pěkným Wegkladem. Zprwnich Knih Mojžissových Zkapitol 12, 13, 14«. Předložky psány jsou se slovem následujícím dohromady.

Obsah kancionálu Krejzlova jest velmi zajímavý. Na 315ti listech napsány jsou 283 písně. Pak připojen jest abecední rejstřík na 9ti listech, načež následuje 12 písní na 64 listech o příbězích ze starého zákona. Obsahuje tedy kancionál ten 388 listů a 295 písní. Při každé písní vzaté z příběhů starozákonních¹⁾ jest udána kniha Starého Zákona, kapitola a verš. Písně ostatní jsou všechny o Kristu, o jeho vtělení, narození, umučení, vzkříšení, vstoupení na nebe, o seslání Ducha Sv., o Trojici, o svátosti Oltární, o slovu Božím a o pokání. Dále jsou písně nazvané obecními, ranní, před jídlem a po jídle, večerní a písně za zachování úrody zemské. Pozoruhodno však jest, že žádná z písní v kancionále Krejzlově není k nějakému svatému, jakož i nápadné jest, že v kancionále tom nikde není ani zmínky o mši a zpovědi. Po způsobu katolických kancionálů jest sice uvedeno, že píseň zpívána býti má při »kyrie«, »sanctus«, »agnus«, nikde však slovo mše není napsáno. Toto pomíjení slova mše, neméně i pomíjení slova k a t o l i c k ý a písní k svatým jest v Krejzově kancionále zajisté významné. Tím liší se kancionál jeho

¹⁾ Písně ty jsou: »Píseň o Abrahamovi a Lotovi, o králi Sodomskem a Melchisedechovi. S pěkným vejkladem. Z prvních knih Mojžíšových, z kapitol 12, 13, 14.«

O Sodomských a propadení jejich. Z prvních knih Mojž. z kap. 18 a 19.

O pomazání Davida na království a svržení Saule a o lomcování ducha zlého O poražení Joziáše.

O Saulovu usilování Davida zabítí a o zamordování kněží. Z prvních knih královských, 16 a 26 kap.

O upadení v cizoložstvo Davida se ženou Uriášovou a zabítí Uriáše.

O utíkání Davida před Absolonem a zajetí Absolona. Z prvních knih král. od kap. 12 do 18.

O obležení Ezechiáše, krále Israelského, od Sanycheriba krále Assyrského. O nemoci Ezechiáše a pokoře a zase uzdravení jeho. Ze čtvrtých knih král. z kap. 18, 19, 20.

O Tobíášovi.

O obležení Holofernovu města Betuly a vysvobození a zachování božím jeho skrze šlechtnou vdovu Judyt, jež Holofernovi hlavu sřala. Píseň z kněh Judyt.

O hodech krále Aškvera a vzpouře i zahrnutí Wasty a na místě jejím postavení Hester a oběšení Amanu a vysvobození Mardochea i všeho lidu židovského Píseň z kněh Hester.

O Jobovi.

O Danielovi.

O sedmi bratřích mučedlnictví. Krále Antyocha tyranství. Z druhých knih Machabejských, z kap. 5 a o pomstě i smrti téhož tyrana, z kap. 9.

Píseň o Josefovi, synu Jakoba patriarchy.

velmi od starších kancionálů katolických, psaných a tištěných.²⁾ S katolickými shoduje se však v tom, že i pro dobu postní³⁾ obsahuje písně. Uvážíme-li, že není v kancionále Krejzlově významných slov týkajících se bohoslužby katolické, a že pouhým nedopatřením jich nebylo pomínuto, nelze kancionál ten za katolický považovati. Mimo to však v něm obsažené starobylé dvě písně v husitských dobách oblíbené »Jesu Kriste štědrý kněže« a »Pane Bože dej svobodu těm, kdož Tě milují«⁴⁾ a 44 písně, o nichž jsem zjistil,

²⁾ Na psaných kancionálech i na tištěných v XVIII. století vždy výslovně bývá podotknuto, že jsou katolické; aby žádné podezření vzniknouti nemohlo, bývá i podotknuto, že vydán byl zpěvník takový s povolením konsistoře biskupské (jako ku př. »Slaviček Rajský« z roku 1719, vytištěný v Hradci Král.), nebo bývá napsáno, že každý věrný katolický křesťan z něho zpívati může. Tak ku př. napsal kantor Jiřík Pleskot, který v Třebosicích napsal r. 1731 velmi objemný kancional, na titulní list tohoto zpěvníku: »Kancional v nově sepsaný z rozličných jiných kancionálů katolických, kterýž v sobě obsahuje přes 600 písní na pěkný noty starý i nový. Kterýchžto písní jeden každý věrný katolický křesťan v církvi svaté katolické svobodně, jak v domě, v chrámu Páně atd. . . užívati může.«

³⁾ Půst zachovávali husité a Čeští Bratři též.

⁴⁾ Starobylé písně »Jesu Kriste štědrý kněže« a »Pane Bože dej svobodu těm kdož Tě milují« buďtež tuto doslovně podány. Seznát z nich čtenář jak hlubokou zbožností vynikali kdo si je oblíbili. Sálát z písní těch zanícenost náboženská. Píseň Jezu Kriste štědrý kněže jest uvedena v pojednání Blahoslavově: »De novo cacionali bohemico a. 1561 (Šamotulském) jako píseň složená M. Janem Husem. J. Jireček v pojednání svém o bratrských kancionálech v Časopise Českého Musea z r. 1862 podotýká, že píseň ta jest starší. Hus však prvních dvou slok užil, ostatek pouze složil sám. — O písní »Pane Bože dej svobodu« pojednal prof. Kalousek v Arch. Pam. XIII.

Jesu Kriste štědrý kněže, s Otcem Duchem jeden Bože
Tvá štědrost' jest naše zboží — z Tvé milosti!
Ty jsi v světě bydlil s námi, Tvé tělo trpělo rány
za nás hřísné, za křesťany — z Tvé milosti!
O dobroto Tvá k nám božská o milosti k nám přílišná
dáváš nám bohatství mnohá z své milosti!
Dal's krev z těla vytočiti, dáváš ji k *oužitku* píti
chtíc nás tudy obživiti, z své milosti!
Ráčil's se s námi spojití, smrtí svou nás vykoupiti,
tudy smrt věčnou potříti — z své milosti!
Jistě draze jsme koupeni, krví Tvou vlastní vyplaceni,
od věčného zatracení — z Tvé milosti!
O milosti Tvá k nám silná, ach běda kdož o ní nedbá,
než jinam o milost' běhá, z své slepoty!
O křesťané z bludů vstaňme, dobré nám dané poznejme,
k synu Božímu chvátejme, k té milosti!
O Ježíši umučený, pro nás ohavně zplvaný
bud' nám vždy milý a vděčný, z své milosti!
Chvalmež Ježíše milého, pro nás zde potupeného
život věčný máme z něho z též milosti.

že jsou bratrské⁵⁾, zřejmě svědčí, že Krejzle opisoval z kancionálů bratrských a z opatrnosti snad, aby nebyl stihán, připsal k některým písním »Gloria«, »Sanctus« a podobně. Jeho kan-

Jimž zlého budeme zbaveni, v svatých cnostech rozplozeni
v život věčný uvedeni.

Budiž chvála Bohu Otci i Synu jeho, téže moci
s Duchem svatým rovné moci z též milosti!

Jakož byla od věčnosti, budiž zde i v radosti
vždycky vzdána s ochotností z též milosti.

Pane Bože dej svobodu všem, kdož Tě milují
a Tvou pravdu vyznávají všudy, kdež jsou koli lidé věrní,
shromáždění ve jméne Tvém všudy po všem světě.
Rač jim dáti v dobrém státi, u víře setrvati, milost dáti.
Ať by Tebe Pána svého vyznávali
a Tvá svatá přikázání vždy zachovávali, také ctili.
Bychom i my spolu s nimi po všecky naše dni
v Tě Pána Boha věřili, Tebe v pravdě ctili, chválili.
Poslouchajíc slova Tvého, jím se spravovali
v pravé víře se množíce tak Tobě sloužili, v tom setrváli.
Slovem božím, věčným zbožím, rač nás spravovati
od učení falešného mocně zachovati a ostříhati.
Do skonání posledního, když bude při smrti,
neračiž nás opouštěti ale k sobě vzíti do radosti
kdež Tě andělé chválí na Tvář Tvou hledíce,
s nimi zástupové mnozí vždycky zpívajíce, Tě chválíce.
Žádámeť my všickni toho, byť nám byl oznámen
Bůh Otec, Syn a Duch svatý, rcemež spolu
amen, amen, amen.

⁵⁾ Neměl jsem po ruce náležitých pomůcek, zejména neměl jsem žádného kancionálu bratrského, abych byl mohl určit, které písně v kancionále Krejzlově jsou bratrské a které ještě staršího jsou původu. Srovnal jsem však písně tohoto kancionálu s písněmi obsaženými v kancionále vydaném r. 1872 Heřmanem z Tardy, kteréžto knihy užívají evangelíci reformovaného vyznání. V dodatku kancionálu toho udány jsou prameny textů a nápěvů a podotknuto, že největší část písní vzata byla z kancionálů bratrských z r. 1615 a z r. 1659 (Amsterodámského). Písní v kancionále Heřmana z Tardy posud evangelíky zpívaných a obsažených též v kancionále Krejzlově jest 44. Považuji je za bratrské. Jsou to písně: »Aj noc se již přiblížila. Bůh náš všemohoucí vstal. Budiž slavně veleben Pánbůh. Bože věčný sám pro sebe. Chvalmež všickni krále nebeského. Jakož o tom proroci svatí zvěstovali. Ježíši, Tvář jest památka. Hospodine všemohoucí. Kristus příklad pokory. Každý duch chvaliž Pána. Kristus kněz chtě své oběti. Narození Božího všichni vděčni budme. Narodil se Kristus Pán (též u katolíků). Nastal nám čas velmi veselý. Otce nebeského pochvalmež z milosti Jeho. Ó Spasiteli Ježíši. Otče náš jenž v nebi bydlíš. Otče náš milý Pane (starobylá píseň; též u katolíků). O světlo Trojice svatá. Pamatujmež všickni věrní. Prospěvujmež všickni nyní. Prosmež všickni svatého Ducha. Pochválen budiž Pánbůh náš (píseň po kázání též u katolíků). Pane Bože budiž chvála od nás. Pozdvihnem své mysli vzhůru. Podvečer Tvá čeládka (též u katolíků). Radujme se všickni nyní. Slunce z hvězdy již vyšlo. Šel přes potok Cedron k hoře. Srdcem

cionál byl určen zajisté hlavně ku pobožnostem domácím, k čemuž vztahují se slova na titulním listě napsaná⁶⁾ »... an také i v domích věrných ctitelů jména Jeho Svatého.«

Kancionál Krejzlův svědčí tedy zřejmě, že ještě uprostřed XVIII. století byly u lidu selského oblíbeny staré zpěvy husitské a bratrské.

Zpěvník ten jest důležitou knihou pro seznání ducha náboženského českého lidu selského v době, kdy zdálo se, že náboženství a rády katolické se byly již zakořenily v lidu tom a vytiskly z mysli jeho všechny staré tradice o věcech náboženských. Kniha Krejzlova svědčí o houževnatém lpění lidu českého na starých písních »chval božských«.

Též vnější stránkou svědčí kniha ta o ušlechtilé snaze, podati lidu v pěkném rouše, v pěkné, pestré úpravě krasopisné oblíbené jeho písně.

Tato záliba v pestré úpravě i náboženských knih jest charakteristickou známkou českého lidu. Nezapřen zůstal jí slovanský ráz našeho lidu selského, libujícího si v nádheře.

Z Krejzlova kancionálu patrně, jak rád čítal selský lid český bibli ještě v XVIII. století, zejména příběhy starozákonní. Zbožným, a však hloubavým duchem svým nořil se v příběhy ty, líčící pronásledování vyvolených božích a následovavší pak mstu Hospodinovu. Dvanácte písní o příbězích takových a pěkné, jak výslovně podotknuto, výklady k nim, skytaly zajisté robotnému lidu selskému nejen útěchy, ale i posily a naděje na vysvobození. Nalézaje v příbězích starozákonních podobenství svých útrap, oblíbil si lid selský příběhy ty.

O značné mravní síle našeho lidu selského v době označované vůbec za dobu největšího úpadku národa však svědčí, že touhu po oblí-

ústý nábožně prozpěvujme Pánu. Svaté boží požehnání budiž nyní. Zpomozíž mi z mého hoře. Taktoť volá sám Syn boží. Umučení Pána našeho Ježíše. Vesele zpívejme, Boha Otce chvalme. Všichni věrní křesťané veselme se nyní. Vítej Jezu Kriste. Všichni věrní křesťané Bohu chválu vzdejme. Věříme v Boha jednoho. Vesel se této chvíle lidské pokolení. Volám k Tobě ve dne v noci. Všemohoucí stvořiteli. Zpívejme všichni vesele Zvěstujem Vám radost převelmi velikou. Zachovej nás při svém slovu.

Mimo těchto písní jsou v kancionále Krejzlové obsaženy zajisté i jiné, staré písně utrakvistické, které v lidu byly zakořeněny a později pojaty byly do jiných kancionálů, ani katolických nevyjímaje. Jsou to ku př. písně: Pane Bože Abrahamův. Ej ten silný lev udatný Kristus. Nastal nám den velmi veselý a j. (Viz pojednání v »Českém Lidu« r. VI. P. Vášovo »Kamarýtova sbírka národních písní duchovních«).

Akrostichy jsou pouze ve dvou písních kancionálu Krejzlova a to: Jakož o tom proroci svatí zvěstovali: JAKVB PÍSECZKY; Děkujeme Tobě Bože náš: DOROTA ZÁWORKOWA.

⁶⁾ Titul bratrského kancionálu Šamotulského (vytištěného v Polsku r. 1561) jest: Piesnie Chval Božských. Piesnie Duchowní Ewangelitské a t. d.

bených knihách, po čtení, modlitbách a písních, po slově božím, v němž hledal útěchu, ukájel opisováním jich sobě a to začasť z exemplářů tou dobou velmi vzácných proto, že hledaných a pálených. Roku 1738, tedy pouze čtyři léta před dopsáním kancionálu Krejzlova, hledal a páčil staré knihy české, kacířské, v městech východních Čech Koniáš s druhy svými Fleischerem a Exesteterem a neušetřil ani překrásnými drobnomalbami ozdobených graduálů chrudimských, z nichž mnohé listy vyřezal a spálil.

Kancional Krejzlův jest zajisté výmluvnou památkou duchovního života českého lidu selského uprostřed XVIII. století, jest tedy i důležitou památkou národopisnou.

Kancional Jiřího Volného.

Jiného rázu než-li Krejzlův jest kancional složený Jiřím Volným, ovčákem kratonožským na panství Chlumeckém.⁷⁾ Zpěvník ten jest též uložen ve sbírkách musea Pardubického. Získán byl při sbírání pro Národopisnou výstavu v obci Trnové u Pardubic.

Na titulním listě knihy té čteme: Kancional tento jest složený od Jiřího Volného pro česť a chválu boží všem z něho zpívajícím. A nyní jest přepsaný pro slovutného muže Františka Půlpána, souseda z obce Dolanské a Kateřinu manželku jeho. Dne 29. dubna 1788.

Kancional ten, formátu 14.5×19 cm, obsahuje 180 listů se 142 písněmi. Písmo jest dosti úhledné, kolmé, iniciálky jsou však velmi neuměle nakresleny.

Jsou tlusté, červenou barvou kolorované, zdobené zelenými rozvilinami a obloučky nemotorně načrtnutými. Po stránce krasopisné i tento zpěvník tedy nevyniká, za to však obsahem. Především pozoruhodné jest, že v každé písni jest akrostich.⁸⁾ Písně jsou veskrze zbožného obsahu. Mnohé složil Volný snad na žádost různých osob nebo jim ku cti, a jména jejich vyjádřena akrostichem.

Devět písní označeno jest monogramem LW, což nasvědčuje tomu, že složeny byly Lukášem Volným, starším příbuzným Jiřího Volného.

Pozornost na se vábí zejména žalozpěvy nad úmrtím císaře Leopolda I., pak žalozpěvy nad smrtí hejtmána panství Pardubického Fran-

⁷⁾ Viz Riegrův Slovník Naučný. Veselé písně Volného vydal již Hanka dle paměti Vavákových.

⁸⁾ Akrostichy, čili »skládání po literách«, bylo oblíbeno též skladateli bratrskými. Tak ku př. píseň Blahoslavova: »Budiž Bože mé silné ufání« psána jest po literách paní Bohunce z Pernštejna. Bratr Michalec z Litoměřic složil píseň: »Milý Otče nejdobrotivější,« v níž počáteční litery veršů dají větu: »Martin Michalec ke cti Kristu.« (Viz o kancionálech bratrských v Časop. Č. Musea z r. 1862, článek J. Jirečkův.)

tiška Václava Květoně z Rosenwaldu a hraběte Františka Kinského, pána na Chlumci.

V žalozpěvu: S Jeho Milostí Císařskou Leopolda Prvního žalostné rozloučení upřímných Čechů«, obsažen jest akrostich »Leopold I. císař Římský«. V písni té nařiká Volný na pomíjejicnost slávy světské a táže se: »... kde ctný Aristoteles, Cicero, kde Plato?« — a odpovídá si: »budeme-li je hledat, najdeme popel a bláto!« V druhém žalozpěvu vlebí moudrost páně hejtmanovu a v třetím: »K památce a slavné paměti Jeho Excellenci pána pana hraběte Kchinského z Chlumce a Tetavi« jest akrostich jména a titule hraběcího. V písni té takto Volný opěvá nebožtíka:

»Slavní potentátové, vznešená knížata,
císařští ministrové, baroni, hrabata,
k Kchinskému měli zření, jej respektýrujíc —
jen ta nezdvořilá smrt nevšimla si ho nic!«

Slova tato mají zajisté poněkud sarkastický nádech a prozrazena jimi povaha starého, českého sedláka markantně.

Nápěv písni nikde není udán notami, všude jen počátkem jiné písne známější.

Tak ku př. jest napsáno při písni: »O milování Syna Božího«, že zpívá se jako: »Panneny české, též i moravské«. U jiných písni podotknuto, že mají býti zpívány známou nebo »obecní« notou. Tu a tam přidán jest chronogram a to větou samostatnou s písni nesouvislou, ku př. za písni »O stromech« jsou chronogramy:

»Kdo nemůže stát, ani se hnout, ChCe sobě V stroMV seDnaVt.« (1715). »Krásná gest proCházka DVsse, CestaV Do zahraD po susse« (1705). —

V písni »Šíp střely modlitebný nebe prorážející« jest akrostich »Johannes Filipi, kaplan Chlumecký« a chronogram udává letopočet 1710. V písni »Rozjímání posledních věcí člověka« jest akrostich »Jiřík Tesánek, děkan Chlumecký«. Též knihtiskařům (impressorům) ku cti skládal Volný písne, avšak též zbožné. V písni »Veslavná Tvá (o Bože) moc a síla« jest akrostich »Vojtěch Jiří Koniáš impressor« a chronogram: SrDCe Měf Ctnost obětVje, udává letopočet 1705.

V písni »kajicné« jest akrostich »Václav Liška« a v písni následující »Slunce dílo rukou božích« jest akrostich: »starého města Pražského impressor«.

Mnohými písňemi nařiká Volný na ničemnost světa, ku př. v písni »Toužení člověka v zármutku postaveného«, kterážto píseň však měla býti zpívána jako píseň: »Šťastnej a dobrej den«.

Pannám věnoval Volný dvě písne: »Píseň pannám zpívati potřebnou« a »Pannám k potěšitedlnému naučení.« Obě jsou velmi zbožného obsahu

a měly býti zpívány jako píseň »Piš mi, můj klenote«. (Písně však, jichž se Volný dovolává, v kancionále jeho nejsou.) Matronám složil Volný píseň »Poctivým a šlechtným matronám k naučení a potěšení«. Pro starce napsal »Rozjímání člověka věkem sešlého«. Manželům složil píseň poučnou »O stavu manželském« ano i na každého člověka pamatoval písní: »Každému člověku k zpívání«. Sobě samému složil píseň »Jiříkovi Volnému k potěšení«. Mimo obvyklé pobožné frase písně ty však nic významného neobsahují aniž o osobě, jejíž jméno jest akrostichem vyjádřeno, v písní jest nějaké zmínky. Písně v kancionále Volného rozděleny jsou dle období roku církevního; též pro čas sucha, mokra, za zachování úrody polní a podobné příležitostné písně jsou v kancionále tom. Veselejších, čili jak lid říká »světských« písní není v něm. I píseň, nazvaná kratochvílnou, jest obsahu velmi zbožného. Jí dává Volný útěchu nějakému zarmoucenému vdovci, povoláním lesníku. Budiž písní tou podána ukázka veršovnictví Volného:

• Jednoho času měsíce máje
všel jsem do háje,
dle auřadu stavu svého,
jak se sluší na polesnýho,
povinnost svou znaje. —
I vejdu na kraj do toho lesa
slyším ano plesá,
zvučně, hlasitě hovoří
a svými pysky švitoří
ptactvo, veselé j sa (!).
Řeka spanilá pod lesem v louce,
ušlechtilé jdouce (!),
kvítko krásné, spanilé,
červené, žluté a bílé
k oblíbení jsouce (!)
I vzhlednu stranou, tak jako maní
vidím z nenadání,
kterak spanilý jelínek
s laní jako úvinek,⁹⁾
má ctné milování.
Šťastně pár k páru v povětří
uctivě se šetří,
holoubek na doubku houká,
žežulka na jedli kuká
a t. d.

⁹⁾ Úvinek čili ouvinek, jest pružná, silná dubová větev, již se užívá k napjetí utažení) řetězu, jímž jsou klády svázány na voze, když je z lesů vyvážejí.

Roztoužený přírodními krásami polesný vzpomíná pak na svou choť a na »smutné s ní rozloučení«, přeje sobě na konec, aby dostal se brzy do — »revíru božího«.

Z chronogramů seznáváme, že Jiří a Lukáš Volní skládali své písně na sklonku XVII. a na počátku XVIII. století. Jazyk ani skladba nejsou lepší. Jako však i v jiných památkách umění prostonárodního jest i v těchto písních tu a tam základní myšlenka dobrá, provedení její jest však nedokonalé ano i drsné.

Význam písní ovčáků kratonožských jest ten, že jimi udržována byla u lidu záliba ve čtení, čehož důkazem jest opisování jich a to ještě po mnohých desetiletích.

Písně Volného jsou však též důkazem sečtělosti českých písmáků. Píše-li ovčák Volný o Aristotelovi, Platonovi, Alexandru, Cicerovi, Belisarovi a j., jest to zajisté důkazem nevšední sečtělosti muže, který vyššího vzdělání ve školách nenabyl.

Staré písmáky české sluší zajisté zachovati v paměti jako zasloužilé vlastence selské, kteří v dobách největšího úpadku literatury české udržovali v selském lidu našem, v tomto slovanském jádru národa, nejen lásku ku četbě a tím i k jazyku českému, nýbrž i vědomí národní.

Hadi, draci a šarkani v podání lidu slovenského.

Od Jos. Lud. Holuby-ho.

Na potulce lesem moravsko-slovenského pohraničního vrchu Lopeníka (2800') v jižním Trenčansku, sešel sem se jednou se známým kopaničářem bošáckým, který si byl sem vyskočil hledati po starých bukových pnech rostoucí lišejník »bukový plůcník« (Sticta pulmonacea Ach., Lobaria pulmonaria Hoffm.), a »trúdový hubáň« (Polyporus fomentarius Fr.). Onen lišejník platí i na Slovensku za výborný lék proti souchotinám, a můj kopaničář mne ujišťoval, že »keby volachto plúca po kuse tak bol vykašlal, že mu z nich už len jako lieskovec v ňom zostalo: nech len pije uvarený bukový plůcník, zase mu znovu celé narostú.« »Trúdový hubáň« ale potreboval na »práchno« nebo »trúd« ku zakřesání ohně do dýmky, jako i na zastavení krve, z rány seknutím, pořezáním neb jiným způsobem povstalé, přílišně se valící. K tomu cíli se »hubáň« s popelem hodnou chvíli ve vodě vaří, pak náležitě utluče, očistí a usuší. V nedaleké Staré Turé v Nitransku, zhotovují i čepice z takovéhoho »trúdu«; sedmihradští ale Románi pěkné koberce troudové vyrábějí.

S mým kopaničářem sme si sedli na trávnik. On mi ukazoval kusy toho lišejníka, se spodu starého buka naodtrhovaného, a jak hodný foliant veliké kusy »trúdobého hubáňa«, já ale, abych mu ničím dlužným nezůstal, dal sem mu nahlédnouti do své, vzácnějšími rostlinami náležitě naplněné mapy. V tom cosi v blízkosti naší zašelestilo, a před námi, křížem přes chodník, protáhl se elegantním vlněním pěkného těla svého, had »jako provaz«, i ztratil se v křoví. Kopaničář na rovné nohy vyskočil, jako struna, a chtěl holí hada zabít. Že to ale nebyla jedovatá »vretenica«, — jaké sem ještě nikdy v zdejších horách neviděl, ač mne mnozí ujišťovali, že se zde také objevuje —, ale docela neškodný druh hadí: nedal sem mu ublížiti. Tento, náhodou vedle nás překluznuvší had, poskytl nám látku k rozmluvě; a když sem mému kopaničáři povyprávěl, kde jaké hady sem viděl, a čeho sem se dočetl v knihách i o neviděných mnou rodech a družích hadích, překvapil mne tou, obdiv a úžas prozrazující poznámkou: »Ach, ale to moselo byť strašné, keď ešte hadi hore koncom chodili!« Neptal sem se ho: kdy to bylo? Nebo mi přišla na paměť slova I. kn. Mojžíšovy III. kap. 14. verše, kde stojí, že řekl Hospodin hadu: »Zlořečený budeš nade všecka hovada, a nade všecky živočichy polní: po břísě svém plaziti se budeš, a prach žráti budeš, po všecky dny života svého.« Že má strach veliké oči, slýchati často o hadech jako hrubý provaz, jako ruka, jako pavúz — a dlouhých i na více sáhů, jakými se lidem přestrašeným naši obyčejní hadové v mysli představovali, ale v skutečnosti je zde nikdo neviděl. Když sem to kopaničáři řekl, že všecky rozprávky o obrovských hadech v našem kraji jsou vymyšleny: odpověděl mi: »Ščil ích už hádam ani nenie; ale ešte môj nebohý dzedko, — Pánbo ích tam osláv! — vidzeli na Bielych Brehoch hada, jako pavúz hrubého a duhého, že od strachu až zdubeneli, keď po pri nich dole žlabinú sa prešmikel, a haluzy suché len tak pod ním družďžály.«

Spomeneli kdo v Bošácké dolině hada, neopomene doložiti slova: »Nech sa ve snách neplete!« Z čeho se dá zatvírati, že sen o hadu nějaké neštěstí předzvěstuje. Avšak zdáli se ve snách děvčeti o hadu hore potokem lezoucím neb plávajícím, považuje to za jisté znamení, že bude míti skoro namluvače.

V jižním Trenčansku, na kolik sem spozoroval, rozeznává lidové podání netoliko hady od draků, ale i draky od šarkanů, ačkoli v národních pohádkách, — jak se mi vidí, — drak a šarkan tu jistou báječnou bytnost znamenají. O nohatých hadech neslyšel sem z úst lidu nikdy ničeho; kdežto drak, bydlící v podzemných dírách, představuje se ozbrojený ostrými drápy, tedy nohatý, s tělem mohutným, opancerovaným, buď bezkřídle, nebo okřídlený, troj- i vícekrát trojhlavý, často z tlamy oheň a dým vypouštějící. Odložímeli z báječného draka křídla a zbytečné hlavy, a udusímeli plamen v papule jeho: máme skutečného krokodýla;

a báje o dracích živě upomínají na tohoto obrovského ještěra. Níže uvedu příklad báječně velikého ještěra. Šarkan je vždy okřídlený, často 3-6-9-12-hlavý, i víceocasý; křídla jeho spomínají některé pohádky, jako péřím porostlá; obyčejně ale představují se křídla šarkaní, jako netopýří. Či není šarkan jakýmsi temným upomínáním na prasevětového Pterodaktyla? Či ale člověk viděl kdy živého Pterodaktyla létati vzduchem, lapati a požírati dost veliká zvířata, jako lapá a požírá netopýr brouky a muchy? neopovážím se tvrditi, aby ode mne na to důkaz požadován nebyl, kterýbych, ovšem, musel dlužným zůstat. Vyhynulí Plesiosauři, Ichthyosauři, a jak nám ještě jináče umní palaeontologové ty prasevětové »opachy« jmenují, a aspoň v obrazích, dle koštěných, zkamenělých, ve vrstvách země se nacházejících zbytků restaurované nám představují: byli aspoň přibližně co do velikosti, síly a škodlivosti, tím, čím jsou v lidovém podání draci a šarkaní. Nemyslím, žeby se nalezal na zemi národ, v jehož podání by hadů, draků neb šarkanů nebylo. Jsou ještě do dnešního dne na velmi nízkém stupni duševního vývinu stojící pohané, kteří hady vzývají a jim »chrámy« stavějí, a běda tomu člověku, kterýby se opovážil, takého svatého, z chrámu vylezeného hada zabít. Ale i v prvních třech storočích křesťanstva nacházíme ve východních krajinách gnostickou sektu Ophiatů neb Ophitů, kteří při jistých obřadech živé hady jako symboly gnose čili vědění mívali. Po šestém století nikde více Ophitů nebylo.

Slovákům je had symbolem zla, hříchu, lsti, a dosti podivno se vynímá při tom ten náhled, že v domě přebývající had štěstí přináší a je jakýmsi hospodářkem, kterého zabiti nesvobodno, jináče se na dům neštěstí a škoda svalí. Jedna žena v kopanicích měla v domě hada, — tak mi to vyprávěno bylo, — který každodenně ssával krávu; konečně to »gazdinu« dopálilo, že had krávě mléko odnímá, a hada zabila, — na svou velikou škodu; nebo kravička ze dne na den více hubeněla, »mlieko prisúšala«, t. j. vždy méně mléka dávala; a když byla jen košť a kůže, prodala ji majitelka za fatku židovi. — Též se spomíná v Bošáci jistá zábudišovská kopaničářka, kterou sem sám dobře znal, že měla hada v domě a chovala ho na stole mlékem; proto jí, prý, krávy znamenitě dojily a měly husté mléko, jako smetana.

V národních písních slovenských jen po skrovnu střetáme se s hady. Budiž zde udána jedna píseň o sestře zamilované, vlastního bratra polévkou z jedovatého hada navařenou otrávití. Máme ji v Kollárových Zpíevankách II. str. 32. takto:

»Ej, ač chceš moja milá býti,
Musíš brata otrávití.
Ej, ako bych ho otrávila?
Na to som sa neučila.

Ej, choď do sadu zelenýho,
Chyc tam hada jedovýho.« atd.

Variant této písně zachytil sem v Bošáci a zní následovně:

»Pod hájičkom, pod zeleným,
Tam je klášter malovaný;
V tom klášteri Katka malá,
Ráda by sa vydávala.
Keď sa ty sceš vydávaci,
Mosíš brata otrovici.
Jakobych to urobila,
Keď som sa to neučila?
Idz do hája zeleného,
Najdeš hada jellivého:
Posekaj ho na tri kusy,
Podávaj ho na tri mísy«. Atd.

Dle domnění lidu, ve vinohradech nebývá nikdy jedovitých hadů. Kdo při sobě nosí někde v rukávě neb pod rouchem zastrčenou hůl, níž rozbránil žábu od hada, jí požírajícího, může se směle postaviti před jakýkoli soud: nebo při neprohrá. Zvláštní moc připisuje se hadu, přede dnem Sv. Jiří (24. dub.) najdenému. Kdo takovému hadu stříbrným penízem hlavu uřeže, tomu ten peníz tak věrným zůstane, že kdyby ho i stokráte vydal, vždy se zase k němu navrátí. Had, po nad potok na žince převěšený, přivolá déšť v čas letního sucha. Před Jiřím zabitý, a mezi kameny na kaši utlučený had, přikládá se, v hadříčky zavinutý, na oči, proti bělmu (albugo). Tak i žluč a sádlo z hada, před Jiřím najdeného, ostnem šípovým (*Rosa canina* L.) rozřezaného a vykuchaného, platí za výborný lék proti bělmu na očích. Stará babička mi vyprávěla, že její souseda měla chlapce, který pro samá bělma na očích, nic neviděl. Sousedu našla v lese zabitého a na ratolesti stromku převěšeného, velikého hada, »s kerého sallo cícorom na zem odtekalo.« Ona vzala to hadísko do zástěry a doma ho položila na starou mísu; do naodtekaného sádla namočila čistou hadříčku, a ponatírala ní chlapci víčka na očích. Chlapec hned na to zaspal, a spal za celých 24 hodin; a když se probudil a něco pojedl, zase mu víčka tím hadím sádlem natřela, načež chlapec zase tak dlouho spal, a když oči otevřel, byly na nich jen malá znaménka bělmová; po třetím natření víček a za tím následovavším dlouhém spánku, očistily se chlapci oči docela. Babička svatosvatě tvrdila, že je to pravda, a já sem se ani nenamáhal, abych jí svou pochybnost o tak zázračném účinku toho podivného léku vyslovil. »Z hada košeľa lebo liena« (svlečená, stará kůže), přede dnem Sv. Jiří najdená a na řeřavé uhlí položená, slouží na okuřování »kňahne« (růže, erysipelas). Kdo si vloží do krhu »z hada žihadlo« (t. j. jazyk), nepotřebuje

nikdy kosy neb srpů, na babce kladivem kovat, ale dostačí jen oslou, ve vodě toho krhu namočenou, ty nástroje přetáhnouti, a budou tak ostré, jako »holica britva«. »Hadzie žihallá« (jazyky) vplétají vozkové do bičů; nebo když takým bičem jen zlehka pošlehají koně, tyto beze všech obtíží i největší fůry utáhnou, a nikdy s vozem neuváznou, žeby nemohli s místa dále. Viděl sem u pasáků léskové hůlky, obtáhnuté kůží hadí; nevím však, nosívajíli chlapci takové hůlky jen pro pouhou parádu, anebo z nějaké pověry?

Znal sem mlynáře, který zanechal po sobě pověst čarodějníka. Lidé si o něm vyprávějí, že měl v pytlíku živého hada, kterého před očima »meláčov«, pod lub vypouštěl, aby si tam okolo žernova poběhal; pak ho zase odtud vyňal, do pytlíku vložil a zavázal. Mlynář se chlubil: že ten had jeho mlýnu štěstí přináší, nebo mu lidí s melivem vábí. Už výše sem byl spomenul, že, máli dům býti šťastným, musí v něm býti had, »gazda« neb hospodářík, což se dosti podivně vynímá; neboť had platí za symbol zla v nejširším smyslu. V Zemanském Podhradí sem slyšel, že v jednom zemanském domě měli hada »pána domu« nebo »gazdu«, a když malému děvčátku matka dala na mísku mléka s kroupkami, a ono si to přede dveřmi na násypě pojídalo, dotáhl se k němu ten had a počal mu z mísky mléko vypíjet, děvčátko mu řeklo: »Nie len mliečto, ale aj púpty (kroupky) jedz!« Na to vyběhla matka z kuchyně, a uzřevší hada, z jedné mísky s děvčatkem mléko popíjejícího: nožem ho zabila; ale děvčátko nezadlouho zemřelo.

Časté jsou místní pověsti o podzemných, hady střežených pokladech. Stará Tuliska-Marťáková v Bošáci, vyprávěla mi o pokladech »na vrchoch za Tulisy« v Bošáckých kopanicích takto: »Keď nebohá Iva Fraňech po kopanických lúkách kmín (Carum Carvi L.) sbierala, prišiel k nej starý, šedzivý chlap, pojal ju za ruku, a védel ju až do Osykovín na vrchoch za Tulisy, dze je chonník do Lieskovskej doliny. Tam odvalil velikú čapu kamennú pod zemú, a ukázal jej tak veliký sklep, žeby sa v ňom s vozom bol mohel zatočiť, a v tom sklepe samé sudy, plné pokladov; v jennom byly samé zlaté gule, v druhém samé kuté peňáže zlaté, v treciem striebro, v štvrtém meď, a na každém sude sedzelo lebo ležálo iné zviera; tu buľo (býk), tam čierny pes, indze zas čierny kocúr, a zas indze do kolečka skrúcený had. Starý človek jej povedal: »Naber si, koľko sceš, a koľko si trúfáš unésci«. Iva Fraňech ale tak bola nalakaná, že len do každej ruky málo zlatých peňazí uchyčila, a utekala s nimí domom. Ida cestú lámala halúzky na kríčkoch, aby si tak cestu k pokladom poznačila. Keď to doma vyrozprávala, vybrali sa všecci hneď ráno ten poklad hľadať; ale nidze (nikde) ani ulomenej halúzky nevidzeli, ani toho miesta, dze je poklad kamennú čapu privalený, nájci nemohli. Ten človek by bol šťastný, kerýby na ten sklep natrafil!« I pod Lopeníkem udáva povest poklady, střežené hady a šarkany.

Ještě nyní v čerstvém zdraví žijící zemanka, Anna Gelová-Zamcová v Z. Podhradí, rozprávěla mi, jako skutečnou událost, že když jednou, v děvčenském věku svém, byla vyšla bosá do lesa Červeného na dříví, zahlédla tam v zemi díru, z které se před jejíma očima vytočil veliký had. Ona hodila po něm třikrát kamenem, a had po třikrát silno zapískal. Po třetím zapísknutí otvíraly se okolo ní na všech stranách v zemi díry, z nichž se množství hadů povytáčelo. Jeden z nich měl korunu na hlavě, vrch hlavy a uši bílé, což ona jen na náhle zahlédla, nebo se dala na útěk, co jí pára stačila, od strachu, že ji hadi usmrtí.

Král hadů nosí korunu na hlavě, a všichni hadové musejí ho býti poslušni. Krále hadů nesmí člověk zabít, nebo by na sebe uvalil veliké neštěstí. O jednom kopaničáři se rozpráví, že si byl vyšel do hory na lov, kde místo srnce našel pod bukovým pařezem spícího hada se zlatou korunou. Kopaničář dobře na něho namířil a odstřelil mu hlavu, kterou i s korunou vzal s sebou domů. Sotva za sebou dveře zavřel, zase se rozletly »dokorán«, a nahněvaný »Černokňazník« přestrašenému kopaničáři řekl: »Prečo si mi zastrelil koníka? Hneď mi daj jeho hlavu s korunú; ináče zle bude s tebú!« Kopaničář se vymlouval, že nevěděl, co je to za hada, a že kdyby byl tušil, že je to Černokněžníkův koník, za nic na světě nebylby ho zastřelil; prosil tedy pěkně za odpuštění, a vyňav z armárky hadí hlavu s korunou, podal ji Černokněžníkovi, který vzav ji s sebou vyšel ven a tam se ztratil, a kopaničáři neublížil, jen co spůsobil náramný víchor, který několik došků se střechy odtrhl, ale v lese mnoho stromů rozlámal.

Podlopenický kopaničář Chovanec viděl, prý, na Lopeníku dva hady okolo buka okroucené, jako ruka hrubé; jeden měl hlavu červenou, a druhý čisto-bílou. Zase o jiném kopaničáři se praví, že zabil velikého hada dvouocasého. Z těchto byli by se jistě stali draci: nebo z hada, který za celých sedm let neuslyší lidského hlasu, a jehož za ten čas oko lidské neuzří: stane se drak. Že však zde spomenuté hady lidské oko vidělo, již více na hodnost draků postoupiti nemohli, ale museli zůstatí až do smrti obyčejnými hady.

Již sem byl řekl, že i v Trenčansku lidové podání zná krále hadů. Podám zde pohádku nářečím bošáckým, kterou mi rozprávěl zeman Janko Zamec. Je ona variantem v Dobšínského Slov. povest. 4 str. 88. uveřejněné pohádky »Bača a šiarkan«.

Král hadov.

Jeden juhás pásaval po grúňoch ovce, a žena mu do poľa nosievala každý deň jedlo. Raz vyhnal ovce z košára a prišiel s nimi okolo polenňá (polední) k jennej skale, a keď sa mu tam ovce dobre napásaly, ľahel si na trávu, a dzíval sa na tú skalú. Z razu sa skala otvorila, a z dziery

sa vyrojilo veľiké množstvo hadov, a naposledy sa vyťáhel veľiký hadisko, tak hrubý, jako ten juhás. Juhásovi od strachu vlasy dúbkom vstávaly na hlave, a zostal, jako zamrazený, a len sa dzíval, jako si každý had odtrháva po lístku jakejsi zelinky, — a jako sa zas všecci do jenného v tej skale potracili. Skala sa za nimi zavrela, a po dziere nezostalo ani znamienka.

Keď sa juhás ze strachu a zadziveňá prebral, vstal, a hľadal aj on na tom mieste, dze hadov rozlezených bol vidzel, jako si škubú listy tej zelinky, — tú zelinku; a keď hu našel, priložil hu k tej skale, a dziv dzivúci! sotvá že sa skaly dotkél, už sa mu otvorila! Len čo vkročil do skaly, hned' sa zas za ním zavrela, a on sa vidzel v krásnej, jako ze samého zlata ulátej izbe. Na prestredku izby stál zlatý stól, a na ňom ležál skrúčený ten veľiký had, a okolo stola ležali po zemi poskrúcaní menší hadi, a všecci spali. Juhás neosmelil sa od strachu ani slovíčka preréci, a že sa nemohel ven ze skaly dostať zakrúcil sa do haleny, a lahél si medzi tých malých hadov, a tam zaspal.

Keď sa prebudzil, sypali sa malí hadi ven ze skaly, a aj kráľ hadov počal sa se zlatého stola na zem spúščať. Juhás povedal: »Čo já tu sám budem robiť? Pôjdem aj já ven!« Ale starý veľiký had mu rékel: »Prv ťa nepuscím, zakáľ mi nebudeš príssahať, že nikomu nepovieš, čos tu vidzel!« Juhás, aby sa mohel ven dostať, volky — nevoľky prissahal, že nikomu nevyzradzí, dze bol, a čo vidzel; a tak ho kráľ hadov puscil ven.

Juhás sa tomu velice čuduval, keď nidze nemohél nájci svojich oveček, keré tam bol nechal ida do skaly. Ponáhlal sa teda domom; ale sotvá ušel kus cesty, zazrel svoju ženu ovce pásci, a keď sa jej prihovoril, nalakala sa ho, lebo bol celý zarostený, že ho len po hlase poznala. Pýtala sa ho: dze sa za celý rok zarážal? lebo že prám takto rok ovce samy sa domom vrácily, a odtedy ích sama pásavá. Juhás ale nemohel žene povedať, dze bol a čo sa s ním porobilo, lebo mu to príssaha bránila. Keď ho ale žena pekne a nepekne neprestajne nabávala, aby jej len povedal, dze bol, lebo že ho ona už dávno oplakala, jakoby bol býval mrtvý: konečne nemohel žene odolať, a porozprával jej všetko, čo sa s ním porobilo. Na večer oba dohnali ovce do košára, a ráno sa juhás zas sám vybral s ovcami na pašu. Okolo polenňá, dze sa vzal, tu sa vzal, stál pred ním ten veľiký had — drak osellaný a s kantárom, a rékel juhásovi: »Tys príssahu nezadržal a vyzradzils, čos vyzradziť nemal! Ščil si sanni na mňa.« Juhás, že nemohel ujci, mosel na hadisko sasci (sednout) a had-drak s ním vylecel tak vysoko, že ani zeme nevidzel, len oblaky pod sebu, a škrovánka započul spievať. Had povedal juhásovi: »Tebe už nihto nepomôže; len ten vtáček byc (by ti) mohel spomóci.« V tom prelecel škrovánek okolo a ponad hada-draka, a juhás ho zaprosil: »Ach, vtáček môj, pomôž mi!« Škrovánek vylecel ešče výš, a keď sa spúščal k hadovi-drakovi dole, mal v dzobáku list, zlatými literámi

popísaný, kerý hadovi-drakovi vpuscil do rozevrenej papuli. Na to sa had-drak spúšchal vždy níž a níž dole, až sa spuscil pri samém košári juhásovém na zem, a povedal juhásovi: »Ščils' zachránený; ale abys sa vác neopovážil do takých vecí miešať, keré sa ťa netýkajú a do kerých ťa ništ nenie!« Juhás sešel s hada-draka, vrátil sa k svojim ovcám, a žil se svojú ženú ešče dúho, a pásel svoje ovečky; a žije a pase ich až dosál, jak ešče neumrel.«

V »bosorských« processech, v XVIII. století v Trenčíně revidovaných, jejichž acta mám při rukou, jen zřídka se spomínají hadi. V jednom je řeč o léčení krávy, hadem uhryznuté. Za to v aktách pravoty, proti Janovi Hasovi z Kvašova u Púchova, dne 18. a 19. září 1716. v Trenčíně vedené a upálením jeho se skončivší, nacházíme uvedené svědectví Jana Macháče, mlynáře beckovského, při vyšetřování před soudem, proti spomenutému Hasovi, vydané, kde mezi jiným toto praví: »Na posledy y to odneho (t. j. od Hasa) fatens slyssal odkudby geho osožne lieky pochazaly, mluwycze žeby on pod liěsku, na kterej jmelo gest, a to od zeme az po wrch, yak vysoko se nese, na tolko zhlube gisteho hada wykopawa, a takoweho po kusu užywa, od ktereho vsseczko swe umeny ma, tak že csestu giducze, gedna kazda zelyna swug užytek mu wyhlasuge, wedle ktereho kunsstu, yako fatensov Brat take skrze prassky geho k smrty praczugiczy uzdraweny zustal.« Na to se soudcové, právě tak pověřiví, jako obžalovaný čarodějník a jeho žalobníci, ani neptali: jelí kde taká léska (*Corylus Avellana* L.), kteráby od samého spodu až po samý vrch porostena byla jmelím (*Viscum album* L.)? a možněli je, najíti pod ní, hluboko v zemi takého hada, jehož požívání by uspůsobilo člověka, rozuměti jakýmsi pokynům rostlin, svou moc zázračně oznamujících? Na to se, pravím, neptali; ale Hasa dali upáliti, — ad maiorem iustitiae gloriam.

Často slýchati okřikovat děti, tmolící se někomu pod nohami: »Na bok, háďě!« I v nomenklatuře botanické střetáme se s hady; tak je »hadia hlava« = *Phallus impudicus* L., kerý zaslouží jméno knížete smradlavých hub; »hadova poduška« = *Arum maculatum* L., »hadie mlieko« = *Euphorbia* se svými druhy; »hadia cibula« = *Muscari comosum* Mill. a jiné. Některá podání o hadech uveřejnil sem v ročníku přešpursk. přírodov. spolku r. 1884. str. 65. a násl.: »Die Reptilien im Zauberglauben der Slovaken in Nord-Ungarn.«

Tolik budiž řečeno o hadech. O obrovském ještěři slyšel sem dosavad jen jednu rozprávěčku, kterou zde podávám bošáckým nářečím.

»Jaščer v zavažských vrchoch.«

Keď som ráz ovce pásel na zavažských vrchoch, prehnal som ich niekedy aj na cudzí chotár na lepšú pašu. Ráz som tak na cudzém cho-

táre nepásal, a jako som si na pravé polenne pod kríček k obedu zasedal, počaly okolo toho kra a okolo mňa zelené jaščerice pobiehať a sa naháňať; a keď ich len vždy viac a viac pribývalo: vzal som do ruky paličku, a pochlopával som jaščerice, keré som mohel dočáhnúť a trafiť, po chrbáte. To ale jaščerice neodstrašilo, ale sa len ďalšej veselo naháňaly okolo kra. Tu sa, ani neviem, odkiaľ, dovalí velikánsky jaščer, duhý a tustý, jako já, kerého som sa ale bál uderiť palicú, ale som sa prenním (pred ním) dal na útek do doliny, čo mi para stačila: a jaščerisko za mnú v patách! Ovce som odbehel, a utekal som dobré dve hodziny cez krovie, [pasienky, lúky a cez reži: a jaščer všade za mnú. Kade jaščer po režách za mnú utekal, byly celé pruhy tých reží porvalené a na zemi pomrvené. Tak som já horko ťažko dobehel až na cestu, a zachycil som sa voza, k Beckovu hore vezeného; a jaščer též pochycil ten vůz s druhého boku, silno ním zatrásel, — a ztracil sa. Já ale som leďva dech popadal, bol som jako myš mokrý a trásel s m sa na všetkých údoch. A to je pravdzivá pravda, jak je Bôh nademnú.»

Buď se to tomu ovčáku přisnilo, anebo si to vymyslel, aby se před lehkověrnými lidmi pochlubil podivnými příhodami a zkušenostmi svého života: ale našlo to vypravování věřící uši, a podává se z úst do úst dále, nejvíce jakby někdo řekl: »Ba, číby to len možné bolo?!« Tak povstávají ještě i za našich dnů pohádky, pověsti a nejrozmanitější podání.

Přicházíme k drakům a šarkanům. Ačkolivěk se v pohádkách určitého rozdílu mezi nimi nedočteme: nemyslím, žeby drak a šarkan byly pouhá synonyma. Jestě dnes lid za to má, že z hada vyroste drak, a z draka šarkan. Jak kolossální velikosti si lid představuje draky, dokazuje povídačka z mého nejbližšího okolí. Když se stavěla před nemnohými léty železná dráha níže Bohuslavic v Trenčansku, pod krásným vrchem »Turecko« řečeným u samého Váhu, a tam se skály dynamitem musely roztrhávat: odvalil se, prý, veliký balván, a pod tím balvánem bylo doupě dračí. Výstřelem byla polovice draka »na márný franfor« roztrhána, a druhá polovice, která měla »po každém boku jednu velikú hrču, lebo drak už dorostal, nikým predtým nevidzený, a nikoho predtým nepočující, v dokonalého draka«; a tá polovice vážila, prý, tři centy. V pohádce »Panna za drakom« uvádí se drak s 12 hlavami a 12 chvosty. »Zakliata sestra« zná černého draka s poddanými mu rybami, jehož nejstarší bratr jest šarkan. V pohádce »Otcov hrob« devětihlaví draci čtou písma. »Janko a Macko« uvádí ohnivého, z moře vyskočeného šarkana s opeřenými křídly. Ba naše pohádky znají i draka, létajícího na tátošovi; i šarkan, na tátošovi vzduchem letícího. Tři- až dvanáctihlaví draci každodenně sežirají panny a mládence, dokud je hrdina nezabije. Někdy se drak na smolu rozleje. Draci a šarkani, jimž z tlamy plameň a dým šlehá, nejsou v slovenských pohádkách nic neobyčejného.

Některá místní podání z Trenčanska o dracích a šarkanech, uveřejnil sem v »Českém lidu« (Ročn. VI.), a ta zde opětovati, nebylo by na místě.

V Zemanském Podhradí zaznačil sem si rozprávku staré, chudé zemanky, Anny Zamcové-Gelové, v které se »veliký had« i »šarkanem« nazývá. Pro zajímavost podávám tu »povedačku« tak, jako sem ji slyšel:

»Had-šarkan v Lehote.«

Nebohý Zamec-Geľo bol v Lehote robotníckým gazdom. Neďaleko Lehoty bola pod vinohrady do briežku veliká dziera. Hájnici sa pýtavali dziéčenec pasáček: či pri tej dziere voľačo nevidzely? Dziéčence odpovedaly: »Ba veru sme vidzely velikého hada.« Hájnici sa teda sebrali s čakany a motykami, aby toho hada vykopali ze zeme; ale sa nemohli ničoho dokopať. Na trecí deň po tom, vylézel z tej dziery velikánsky had. Jak sa o tom hájnici dopyčuli, dali sa do kopáňá, a dokopali sa hadovho lehniska; ale hada nenašli, lebo sa dzesi ztratil. A to bolo ích šťastie; lebo keby toho hada-šarkana boli zabili, boliby zle pochodzili. Lebo potom vidzeli veliké, čierné mračno, a to malo podobu barana, na kerém sedzel Černokňazník, pred kerým vystíkal šarkan hlavu, jako koňskú velikú, a ocas duhý sa za ním vlékel v oblaku; víchor ale tak strašný povstal, že sa až stromy lámaly.«

Jednou — před několik léty —, byl v Bošácké dolině náramný víchor, který se připisoval Černokněžníkovi, na draku létajícimu. O několik dní později spomínali si to Podhraděné, na ulici sejení, a jeden řekl: »Já by som len rád vedzel: či je ten Černokňazník voľačo dobrého, lebo zlého?« Načež mu Škulec odpovéděl: »Čerta je to dobré, keď mi to pod Močilly (hon »pod Močidly«) 17 slív rozlámalo!« Zde Černokněžník létá, dle podání, ne na šarkanu, ale na draku.

O draku »v Továrníkoch« v nitranské stolici, slyšel sem v Bošácké dolině tuto »povedačku«: Jeden bíreš (hospodářský sluha) čosi prekotil pánovi v Továrníkoch. Nahnevaný pán dal ho zavreť do starej, opustenej pivnice. Sotvá odešel ten, kerý ho do pivnice zavíeral, počul toho bíreša velice kričať; a keď to pánovi oznámil, povedal tento: »Len ho nechaj kričať! Čo ťa po korhelovi! Však keď vytriezvie a sa vykričí: bude cícho!« Na druhý deň, keď išli zatvoreného z pivnice vypuscit, a pri dverách počúvali: bolo v pivnici cícho (ticho), a na volanie sa ten zavretý ani neohlasoval. A keď dvere otvorili, našli tam z bíreša len kusy koscí a čižmy, a v samém kúte pivnice velikú dzieru. Už vedzeli všecí, že tam mosí byť drak; a aby sa presveččili, zavreli ta na noc ovcu; ale aj tá bola do rána sežraná. Na to poslal pán do Vienne (do Vídně) pre mašínu, s kerú toho draka po kuse z dziery vytrhali, dzieru zamurovali: a mali od tej doby od draka pokoj.«

Když šarkan po nad hory letí, a ulomí vrch jakéhokoli stromu: ten z toho úlomu nikdy více nevyzdraví, ale od něho bere porušení a hnije, až i celý strom uschne. Kudy šarkan ponad hory letí, všude značí jeho cestu průh rozlámaných stromů. Letěli Černokněžník na šarkanu po nad dědinou, řekne mu, že se vznáší nad horou; a letěli po nad horou, řekne mu, že letí nad dědinou; nebo kdyby šarkan věděl, že letí po nad dědinou, spůsobilby ocasem takou povíhřici, žeby ani jedné chalupy na hromadě nezůstalo.

S celou vážností se rozpráví v kopanicích podlopenických, že před nedávnem vedl Černokněžník šarkana od Javořiny, křížem přes lieskovské kopanice do Bošácké doliny, a ustavil se s ním u Mizeráka při samé hranici moravské. Tam žádal vejce od černé slépký; a když mu ho nedali: vysedl na šarkana, vyletěl s ním vysoko, a spůsobil takou povíhřici, že Mizerákovi ani jednoho doška na střeše nezůstalo.

Výše Kocourové krčmy v Bošáckých kopanicích, je v lese místo, »Mestečko« zvané. Nedaleko od Mestečka jsou díry podzemní, v kterých se draci a šarkani zdržují. V novších časech sloužily ty díry za skrýše zbojníkům.

Baba Janíčka tvrdila, že viděla letět šarkana, s hlavou jako hadisko, s křídloma velikýma, a s ocasem, jako řeřavý řetěz; tělo měl hrubé, černé, a vznášel se přede dnem od vrchu Budišové na západ k Rolincové. Kudy letěl, všude se stromy lámaly a štípaly, a se střech povytrhované došky, na všechny strany se rozmetávaly.

Mažárovi v Z. Podhradí zahníždil se jednou šarkan na povale a hlavu vystrkoval z po pod sysla slaměné střechy. Lidé se chodili na něj dívat, ale nikdo se neopovážil vyhánět ho, ani Mažár sám ho neznepokojoval a nedráždil, když viděl, že mu ten šarkan žádné škody nečiní.

Na kolik mi známo, v botanické nomenklatuře jen jedině jméno upomíná na draka, a sice »dračica« = *Dentaria enneaphylla* L., nebo v Reussově »Květně Slovenska« jméno »Dračí hlava« je překlad řeckého, polatinčeného jména *Dracocephalum*. Ale »dračica« nebo »drakyňa« znamená i ženu zlobivou, vřískavou, svárlivou; a takou i filosofičtí a ve všem důkladní Němci také poctívají jménem »Hausdrache«.

Z uvedených výše podání je patrné, že na Slovensku vždy ještě hadi, draci a šarkani podávají bohatou látku k pověrám. Kde jaké podzemní díry zejí, všude je se co obávati pažravého draka neb okřídleného, zuřivého šarkana; Černokněžníci vždy ještě na šarkanech létají. Břehy potoků a řek nebezpečnými činí člověku vodní muži, a pole se ozývá v létě chechotem, výskáním, houkáním a zpěvem Vil; Světlonosi se vznášejí nad močarínami; Škrátek donáší dole komínem peníze a Smrt se mnohým ukazuje. Je se tomu skutečně co diviti, že se ještě tolik báječných bytností v podání lidu udrželo, a kdo s lidem ustavičně obcuje, pozná, že ty bytnosti z paměti lidu ne tak snadně vymizejí, ba snad nikdy.

Vinohrady na Slovensku moravském.

Náčrtek od prof. Jos. Klvaně.

Jiskřivý temperament Slováků moravských, se všemi jeho přednostmi i vadami neposlední zajisté má příčinu v tom, že tu, na jižní a jihovýchodní Moravě od pradávných dob pěstuje se vzácný dar boží — réva vinná, a sice způsobem vinohradským, tedy k vůli vínu.

»Vino obveseluje mysl člověka« napsáno jest tuším již v Písmě Svatém. A věru, v krajích, kde daří se víno, nebyvalo nikdy smutno, ani na Moravě ne.

Však nejen lid vínorodého Slovácka jest vesel — děti, mládež i staří — i ta příroda celá tu jakoby prohráta byla tím teplem oživujícím, jež částečně zakleto jest do zlatého nebo krvavého moku, jehož síle již ve Starém Zákoně podlehl praotec Noe.

Mok ten zraje v malebně umístěných vinicích, ukládá se ve sklepích a »búdách« neméně malebně rozložených a obojím, i vinicemi i »búdami« nabývá krajina slovácká zvláštního, osobitého charakteru, doplňovaného záhony kukuřičnými a na podzim dyněmi, jako zlaté koule v polích slováckých hojně se skvějícími.

Přidáme-li ke vši té zajímavosti krajinařské, kterou vinohrady způsobují, ke vši účinnosti národopisně fyziologické, abych tak řekl, kterou tu na Slovácku moravském víno na lid nepopíratelně od staletí mívalo i to, že vinohradnictví tu na Slovácku ze všech zemi českoslovanských nejdéle se pěstuje a tudíž nejstarším jest a mnohou zvláštností kulturně historickou vykazuje: nebude zajisté na škodu, když alespoň zběžně k němu přihlédneme.

* * *

Vinohradnictví mor.-slovenské má za podklad svůj jednak výbornou vápenitou slítnou teplou půdu, která původ má ve zvětralých vrstvách hlavně staršího útvaru třetihorního, jednak i příhodnou polohu kraje, jižně položeného, na jih otevřeného a od severních větrů pohořím Hřiběcím a Karpatským chráněného. Přes to však ještě, ku zvětšení účinnosti paprsků slunečních, bývají vinohrady umístěny vždy na svazích k jihu obrácených a od severu chráněných. Vzácný jsou vinice rovinné.

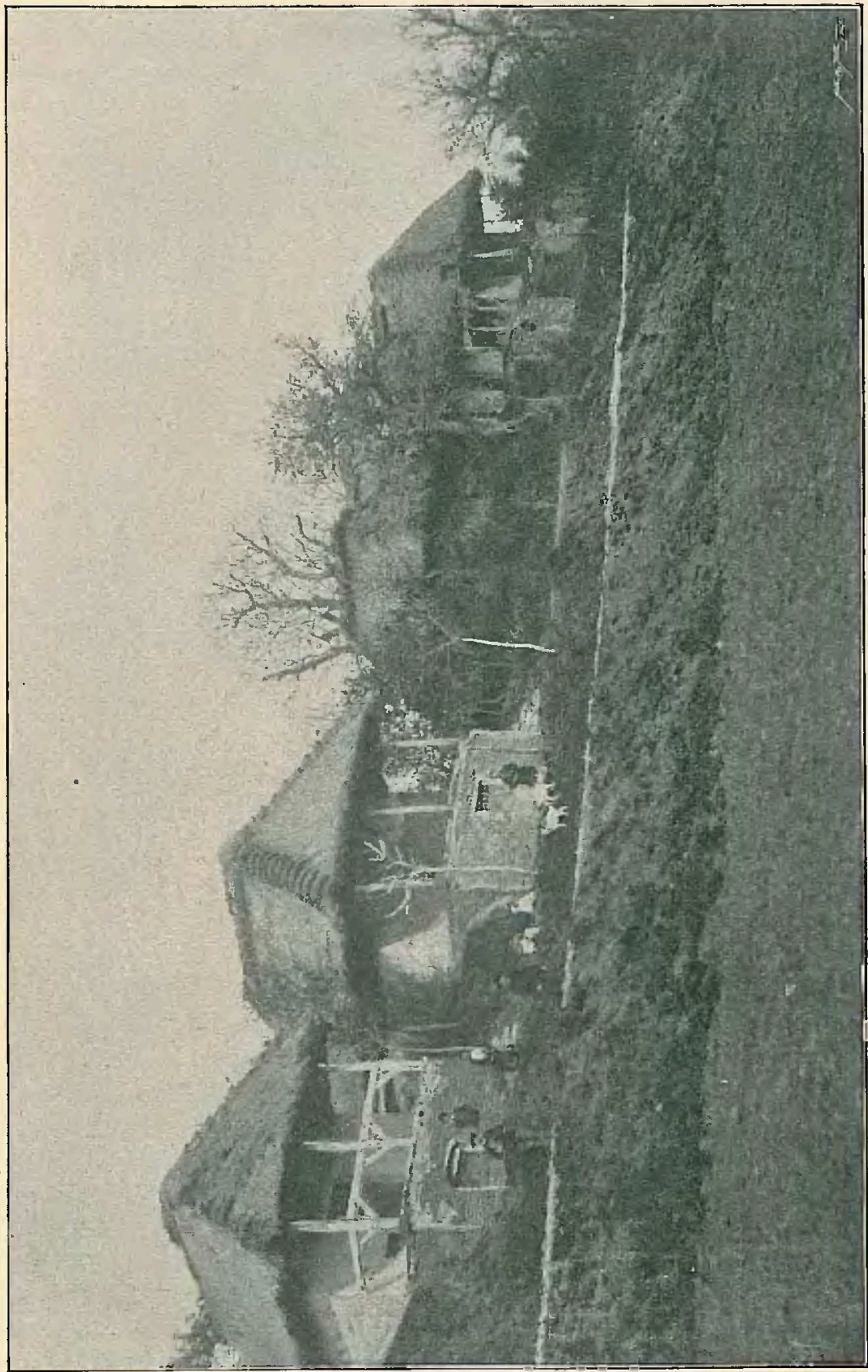
Vinice jednotlivých obcí bývají vždy v jedné trati, která nazývá se »hora«, stará neb nová, dle svého vzniku. Někdy i jméno zvláštní mívá k. p. Žerotín (u Strážnice), Roháč (u Blatnice), dle zakladatele, nebo místa, na němž se rozkládá, anebo prostě »vinohradem« té které obce slove.

Nejsou-li vinice příliš daleko od obce jako k. p. v okolí Strážnickém, bývají hned při nich a sice z pravidla ve spodní části skloněného vinohradu, sklepy s přistavenými chaloupkami na lisování vína a — besedování za horkých letních nedělních odpolední s t. zv. »búdami« nebo »presúzy«. Jinak jsou sklepy buď v osadě samé (Hroz. Lhota) nebo poblíž ní (»Plže« u Petrova) a ty nemají lisoven. Na »besedování« je tu prosté předsklepí t. z. »šija«. Víno lisuje se v tom případě ve zvláštních nečetných lisovnách.

Jednotlivé vinohrady nejsou od sebe odděleny zpravidla mezí, než járkem (příkopem), jímž voda dolů stéká a jemuž od pradávna »rúna« se říká. Vinná réva, »peň«, vysazuje se v příčných as metr širokých řádcích na vysoko (až 70 *cm*) nahozených, jež slovou »grefty«, a ne nechává se ovšem vyrůstati neobmezeně do výše, než ročně z jara se lonské výhony sřezují u spodu na tři, zřídka kdy na dvě nebo čtyři »očka«, z nichž nová réva vyráží a na spodu hojně hroznů nasazuje. Nízký kmen původní ovšem ponenáhlu tloustne a tvoří, když je starší, »hlavy«, k nimž již se ani »kolí« nezatlouká, než výhonky jednoduše se svazují v jednotný svazek, kterýž sám sobě jest dostatečnou podporou. Staré »hlavy« nemívají mnoho hroznů a dosazují se novými buď »z kořene« a nebo »obloukem«, z vedlejšího mladšího převedeným a když se tento na místě »zapustil« t. j. z kolínka pod zem pohříženého kořínky vyhnal, jednoduše od matečného pně odřezaným.

Mezi révou pěstují se místy i broskve, které hlavně z jara svým růžovým květem našim vinohradům nemalého půvabu dodávají. Špatní, lakomí hospodáři, aby pro případ nevydaření se vína alespoň nějaký užitek z vinice měli, sází mezi révu i různé okopaniny — řepu, zelí ano i brambory, na malý prospěch hodnoty vína skutečného.

Na horním konci bývají vinohrady zahrazeny z pravidla živým plotem, jemuž »frýd« nebo »frejd« říkají, dole při boudě bývají »sádky«, v nichž sází brambory a zelí a ovoce, nejraději ořechy vlaské pěstují, taktéž »frýdem« někdy zahrazené. »Búda«, jest stavení obyčejně z nepálených cihel provedené, které v starobylých tvarech, jak je k. p. u Derfle ano i u Mařatic vidíme, má nad podstavcem, jímž se širokými dveřmi, často starožitně zamříženými, do »šije« sklepa sudy vevalovati mohou, pěknou pavláčku. Někdy bývá obrostena celá psím vínem a poskytuje na podzim, když listí se červená velmi milou podívanou. Za pavláčkou jest pak vlastní búda, lisovna. U búd, za nimiž se terén velkým svahem nezvedá, není ovšem pavláček a lisovna jest zároveň »šijí« do sklepa. Nádherně upravené a letním vilám podobné jsou městské vinice Mařatské u Uh. Hradiště, kde vedle lisovny jest i pokoj pro posezení zimní a kuchyň. A protože poloha těchto Hradištských sklepů v hlubokém, stromovím zarostlém žlebu, spojená s jich úpravností zevní i vnitřní, činí je nejmalebnějším objektem vinohradským na celém Slovácku moravském

Búdy a Derfle u Uh. Hradiště.

Fot. J. Klvaňa.

doporučujeme návštěvu jich všem, kdož o věc se interessují, co nejlépe. Malebné budy selské jsou u blízké Derfle, u Vlčnova, u Dol. Bojanovic, Bilovic u Uh. Hradiště, Mutěnic a j. v.

Na nejjihnější části Slovácka rozkládají se některé novější vinice úplně v rovině, po způsobu Dolno-Rakouském. Tu ovšem malebnost není valná, ale kraj vinicemi přece jen zvláštního rázu nabývá.

Práce vinohradní jest mnohonásobná a namahavá. Juž hnojení jest pro nepřístupnost vinic obtížné a hnůj musí se v putnách roznášeti. Nad to žádné pole nepotřebuje tolik hnoje jako vinohrad. A když jest vinohrad pohnojen, pak nastává mnohonásobné kopání. Pouze cukrovka dá snad stejně mnohou práci jako vinice.

Slováci říkají »vinohrad potřebuje ne enom modlitby, ale aj motyky« a vypočítávají desaterou práci, která se nevyhnutelně každému vinohradu věnovati musí, nepočítajíce v to stříkání skalicí modrou, kteréž v době poslední, následkem řádící »perenospory«¹⁾ přibylo.

Práce tyto jsou:

1. Řezání révy. Z jara ořezávají se loňské výhonky a to jak juž pověděno tak, že nechají se z nich z pravidla u pně jen tři očka, z nichž pak nové větve vyhánějí.

2. Postnica. V postě se vinohrad kolem pňů po prvé okopává.

3. Zatlukání kolí. Ku každému pni zatluče se kůl. Ovšem ještě než réva začne vyháněti. K tomu kolí se později mladé výhonky přivazují.

4. Druhé okopávání, kteréž nedbalí hospodáři si někdy darují.

5. Smítání. Tu se ty mladé větvičky, které nemají květů, čili t. z. »cúnky« trhají či smítají.

6. Třetí kopání, jímž se přihrnuje ke pňům prst nová.

7. Podvazování výhonků révových na kolí.

8. Urovnání a pohrabání vinice, když hrozny začínají zaměkati.

9. Vinobraní, nejslavnější práce a nejveselejší, s níž spojeno bývá hlavně v městských vinicích bohaté hodování. Vinobraní, lisování vína a jeho další ošetřování, než se stáčí, řídí t. zv. »vincúr«, jak bychom řekli »dozorci vinobračů«.

10. Vytahování kolí a ukládání jeho v hromádky.

Kterak se hrozny lisují, kterak mošt č. burčák se kvasiti nechává, kterak mladé víno se stáčí a přetáčí i dolévati musí, nepopíšu, proto, že nechci v náčrtku tomto všechnu látku vyčerpati. Jen to podotknu, že »lis« Slovácký se zajímavými svými součástmi stojí sám za zvláštní po-

¹⁾ Perenospora jest zvláštní plíseň na spodině listů révových asi od deseti let se objevující. Listy jí usechnou a následkem toho hrozen nedozraje a réva se zeslabí. Slováci plísni té říkají zkrátka »ruda«. Dvojí až trojí stříkání vinohradů napadených roztokem skalice modré se velmi dobře osvědčilo. Révokaz na Slovácku moravském dosud nezjištěn.

jednání. Nejstarší lisy jsou zajisté v městských sklepích Mařatických, mnohé z polovice minulého století, jeden a to ve farské »búdě«, obrovský, až ze století sedmnáctého.

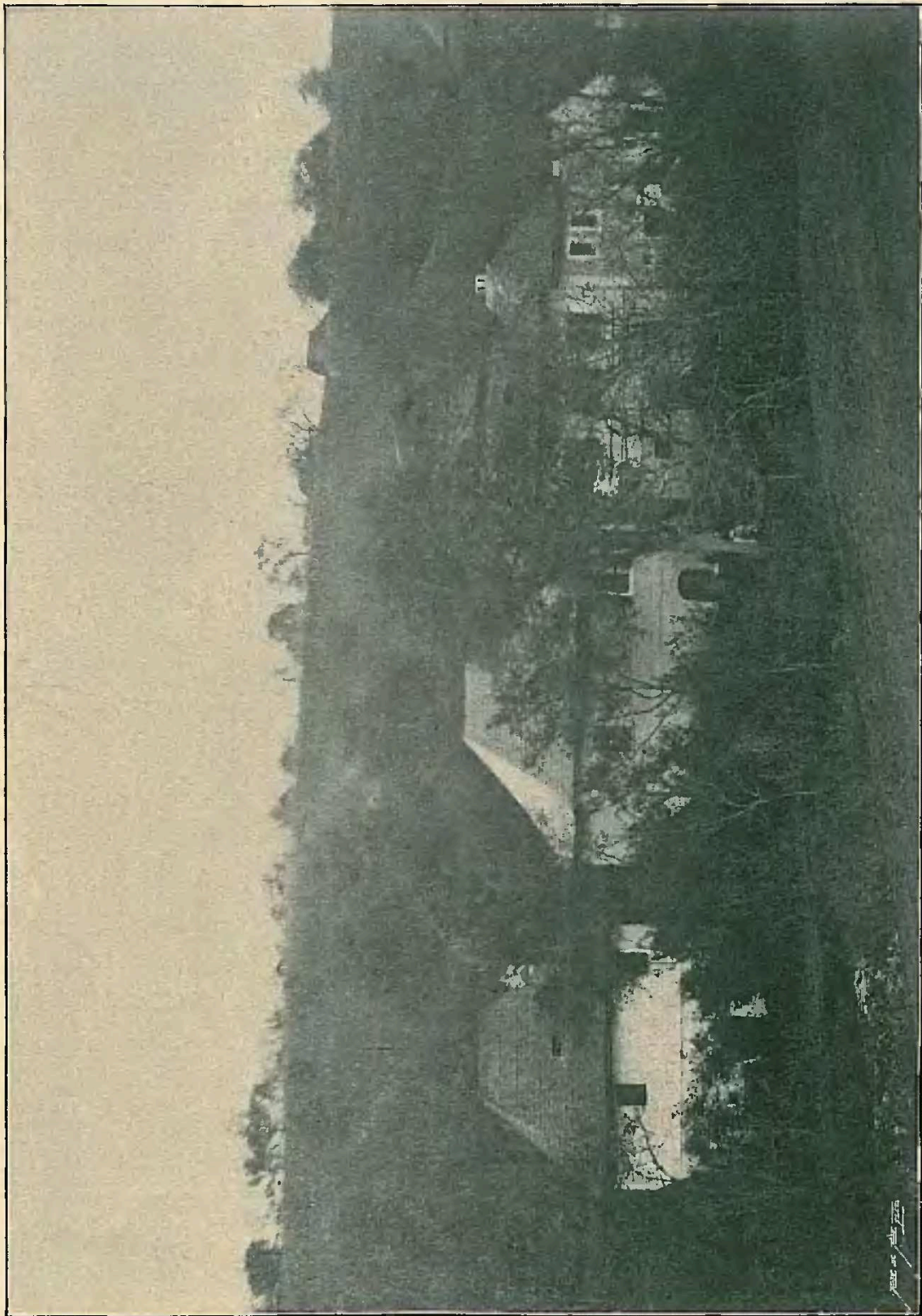
Druhy vína, jež se na Slovácku pěstují, jsou velmi četné. Celkem můžeme je rozvrhnouti na dvě skupiny, jednu rázu vín Dolno-Rakouských, slabších a kyselejších — která jen v nejjižnější části kraje, v okolí Břeclavy a Podivína se vyskytuje a také jiný geologický podklad má — totiž mladší vrstvy třetihorní — druhou rázu vín Uherských, těžších a sladších, kteráž po ostatním Slovácku jest rozšířena a když poměry roku jsou dobré, vína poskytuje, jež nejlepším vínům rýnským, burgundským a uherským na bok směle postaviti se mohou.

Neobyčejná vůně jest všem vínům této skupiny společna; vína v okolí Syrovína, Domanína, Újezdce a z části i Polešovic vyznačují se zvláště jemnou příchutí, Mařatická, Blatnická a Bojanovská kořenitostí. Za nejlepší pokládají se Blatnická, především z hory »Roháče«, Bojanovská, Polešovská, Syrovínská, Domanínská, Bzenecká, Újezdecká, Stříbrnická, Strážnická, Lipovská a v novější době obezřetným pěstěním i Mařatická. Též v okolí Kyjova (Kelčany, Něčice) jsou lepší vína a u Bilovic při Podivíně. Tu zvláště dobré pěstuje se víno červené. Nejlepší červené jest ale rozhodně z burgundských rév na Blatnicku. Liškavá č. ryšavá vína (německé Schiller) jen rolníci lisují a sami vypijí. V Bzenci vyrábí velkostatek velmi dobré a oblíbené víno šumivé (šampaňské). K vůli zvláštnosti budtež některé na Slovácku pěstěné druhy rév uvedeny: Cinifádl bílý, červený, Časlador (Chasellas d'or) zrnitý a petrželný (dle listů), Muškatel žlutý, červený, zelený a hnědý, Špičák sklený, Voňák hnědý, bílý, jahodový, Skorák podlúhlý, kulatý, Francouz červený, bílý, Burgundský, Topol, Rizlink, Rivolka, Kyselák bílý, Šreky, Budinka, Greneš černý, Klenica černá, Kozí cecek, Lampart, Tokaj, Zanechor a j. v.

Na konec podotknuto budiž, že z vinného mláta (vylisovaných šlupek vinných) dělá se ještě »grúl« a mlátovica. Mlátovica jest kořalka, koňaku příbuzná, a když jest stará a čistě upravena, jemu se hodnotou rovnají. Na »mlátovici« nechá se mláto vinné, polité vodou zkvasiti, a lihovina vzniklá se destiluje. Destilát jest mlátovnice ona, z prvu ostrá, něco přiboudliny obsahující, v stáří mírná a bez zápachu. »Grúl« jest nákyslá poněkud zkvasená tekutina, která povstává také nalitím vody na mláto vinné. »Grúl« pijí děti a čeled', několik dní po vinobraní.

* * *

Vinice rozstříknuty jsou — mimo vyšší a hornatější polohy ovšem — po celém Slovensku moravském. Nejsevernější jsou Spytinovské, Napa-

Městské sklepy Uhers. Hradištské v Mařaticích.

Fot. J. Klvaňa.

jedelské, Kudlovské, Komárovské, Bílovické (u Uh. Hradiště), Těšovské (u Uh. Brodu), nejrozsáhlejší Bojanovské, Vlčnovské, Blatnické, Polešovské, Bzenecké, Strážnické a Bilovické (u Podivína).

V r. 1860. bylo na Moravě celé vinic 6.999 jiter a to vrchnostenských 1.587 jiter a 5.412 jiter selských. Od doby té selských k vůli velké dani pozvolna ubývalo, vrchnostenských pomalu přibývalo. Teprv v posledním desetiletí i selských vinic na Moravě, hlavně na Slovácku přibývati počíná a zajisté ještě přibude, až snížením daně vinohradní i zvýšení zájmu i zvětšení znalosti vinařské nastane.

Nejvíce vinic bylo na Moravě a zajisté i na Slovácku ve století minulém. Počítaloť se za katastru Josefinského na Moravě 50.856 jiter vinic. Pustošením lesů od doby té a tím způsobenou změnou klimatickou velmi mnoho vinic bylo opuštěno na vždy a též nové nápoje, hlavně šířící se kořalka působila vydatně na menší pěstění vína.

Víno pěstováno na Moravě v dobách pradávných. Z československých zemí jest tu vinařství jak uvedeno nejstarší. Máme bezpečné zprávy, že víno sázeno tu již ve století třináctém se zdarem obzvláštním. Zda je tu, jak se praví, zavedli skutečně Němci, nechci tvrditi. Ale jisto jest, že vrchnostem, pánům s Němci styk majícím, přirostlo nejvíce k srdci.

Proto na ochranu jeho tolikerá »práva horenská²⁾ č. artikule«. proto ty rozmanité řády, jimiž sedláci i měšťané, když jim vinohrady byly uděleny, řídití se museli, proto ten celý apparatus úředníků a dozorců viničních v každé obci, kde víno se pěstovalo.

A lid venkovský, který již ke včelám, jež vosk na oltářní svíce poskytovaly pro tuto bohoslužebnou důležitost obzvláštní měl úctu, ten tím více vážil si vinohradu, neboť: »tento posvětil sám Kristus, řka při poslední večeři na víno: Totoť jest krév má«.

A následkem toho i lid Slovenský s nemalou obřadností práce i slavností vinohradské vykonával až skorem do dob nedávných.

Patrónem vinic ve veliké úctě chovaným byl sv. Urban. Dnes o tom málo kdo ví.

Rovněž dnes málo kde vědí na Slovácku o dřívějších rozmanitých dozorcích horenských. Zbyl jedině »hotař«, který s »paličkou« (holí) a nejvýše s pišťalkou na zaplašení dotěrných vrabců a špačků vinice obchází, kdežto dříve jeho popěvku »hájím, hájím« neobyčejného důrazu dodávala pistole, ba i flinta, již podle práv starých škůdce vinic, který se jemu na vyzvání nezval, po vojensku a beztrestně zastřeliti směl. Hotaři měli službu dříve tím zodpovědnější, čím přísnější při tom kterém vinohradě práva měli. Byli voleni od obce nebo vrchnosti a musili přísahati, než nastoupili, přísahu takovouto:

²⁾ Hora = vinohrad

»Přísaháme my N. N., hotaři hor vinohradních, Pánu Bohu všemohoucímu, Otci, Synu i Duchu svatému, Matce Boží i všem Svatým, i tejto poutivé obci N., jakož jsme k tejto povinnosti hotařské volení, že se v takovej službě věrně a spravedlivě se vši bedlivostí a pilností chovati chceme a k vinohradům, jak panským, sousedským i přespolním, kteříkoliv v těchto horách vinohrady své mají, aby se od žádného škoda na hroznech a ovocích všelijakých nedělala, bedlivě prohlédati i sami též pod ztracením hrdla nedopouštěti.

A kdožbykoliv zomyslně škodu učinil, postížen byl, neprohlídaje žádné přátelství ani nepřátelství, dar neb nedar, na něj to nezatajovati a ku právu horenskému dostaviti připovídáme; a podle všech artikul, kteréž se na nás vztahují, chovati a podle nich se řídití chceme.

Tohož nám dopomáhej Bůh Otec, Bůh Syn, Bůh Duch Svatý na věky požehnaný. Amen.«

Direktivou hotařům v úřadě byla: »správa hotařům, kterak v svém povolání chovati se mají, když se do hor přijímají« a neměli podle ní pouze dozor na škůdce dávatí než i

»to také z přísného poručení od Jeho Milosti Pána se poroučí, aby nižádné myslivosti střelbou ani osidlem a strunami ani na korotve ani na zajíce neprovozovali a toho neprodávali a jestliže by v tom hotaři — nebo kdo jiný postížen byl — a hotaři o tom hornému, vědouce toho, neoznámili, za to dostatečně, jestli by se to na ně proneslo, právem hrdlovým jako jiní zloději trestání býti mají.«

»Horný« v tomto nařízení zmíněný, byl nejvyšším úředníkem viničním. Místy nazýván byl «perkmistrem». Celý úřad vinohradní, který měl místy na starosti vybíratí desátek vrchnostenský z vína, povinnen byl řídití nejdůležitější práce viničné, míti na starosti řádné a zákonité kupování a prodávání vinohradů a vín, za stara i pořádků šenkovních a frejunků³⁾, pře rozsuzovati, puch vinohradní trestati atd., a skládal se z následujících osob:

Z horného č. perkmistra, r y c h t á ř e obecného a dvou konšelů horného, kteréž všechny vrchnost ustanovovala, pak ze dvou konšelů obecních starších a z písaře z horníků (t. j. vinohradníků) starších »nepodezřelých«, kteréžto obec volila. Všichni byli ovšem »přísežní« t. j. pod přísahu vzatí.

Tento »horný úřad« také ustanovoval, kdy se má »hora« zarážeti a kdy má býti »vínobraní«.

»Zarážení hory« znamená uzavření její takměř naprosté a stávalo se, když začaly hrozny zaměkati, nejčastěji před svátkem nanebevzetí Panny Marie (15. srpna) za rozmanitých ceremonií, modliteb, kropení svě-

³⁾ V městečkách a městech viničních »šenkovali« měšťané svoje víno »z pořádky«, na niž se vyvolávalo neb zvonilo a jen při některých příležitostech hlavně v době jarmareční volně »na frejunku« se »frejmarčilo«.

cenou vodou, ovšem že místy i za assistance kněžské. Uprostřed vinic postavil se na znamení »zaražení«, vysoký stožár, na němž kytice svěcená neděli před tím, často ovocem a klasy doplněná, hotařem vztyčena byla. Po zaražení hory mimo úřady a hotaře nesměl nikdo do vinohradů vkročiti. Jednou kterýsi hotař zastřelil svou vlastní ženu, kteráž s večerí za ním přišla a jemu se řádně v šeru poznati nedala. Ba ani hotař sám nesměl mimo »rúnu« ve vinicích se pohybovati.

V tu dobu bylo každé poškození vinohradu velmi přísně trestáno a ovšem i trhání hroznů.

Hotař měl povinnost jakost hroznů dle určitých pravidel zkoumati, dále právo po hroznu sobě z každého vinohradu týdně trhati a ukázkou hornému předkládati za příčinou ustanovení vínobraní. Ale i to smělo dít se obyčejně z rúny. Čteme k. p. v artikulích vinohradních, jakož jest jeho Milost' vysoce urozený pán Jan Jetřich ze Žerotína na Strážnici slavné paměti městečku Lipovu k jejich dobrému zvláště pak řadů chvalitebných vzdělání dáti ráčil l. P. 1592,« toto:

»10te Z rúny pak hotař pro trhání hroznů neb ovoce rážení žádný do vinohradu vstupovati nemá. Pakli by to svejvolně učinil . . . má mu noha pravá uřata a oko levé vyloupené býti.«

Jak vidno, přísní artikulové! A cizí lidé ještě přísněji trestáni. Čteme v těchže artikulích:

15mo. Kdo v hoře nic nemá, ten aby do ní nechodil ani nevstupoval! Jestli toho potřeba hodná a slušná by byla, totiž, jestli že by viděl v hoře buď od dobytka nebo čeho jiného že by se škoda dala, a jestliže by tú příčinú vstúpil, má na vůli sobě z těch vinohradů, z každého vinohradu jeden hrozen utrhnúti; než hotař ten tejden hrozny tři trhati práva nemá, poněvadž opatřiti obmeškal.

Pakli by kdo nalezen byl v hoře, v ní erbu nemajíc, by pak jistina ⁴⁾ u něho nalezena nebyla a on nemaje slušné a hodné příčiny neb vejmluvy, na tři dny u vězení vsaditi a výplatného 5 gr. dáti; z toho hotařům dva díly a hornýmu třetí díl. Pakli by s jistinú nalezen byl, tehdy má mu na hrdlo uvázáno býti a on s tím na šibenici oběšen býti, pakli by se bránil a při tom zabit byl, tehdy mají jemu tí hroznové neb jablka neb cokoliv kradl v ústa vloženy a on potom zahrabán býti má. —

»Vínobraní« dalo se ve všech vinicích najednou, jakož se z pravidla až dosud děje, v den, horním úřadem ustanovený a vrchností schválený.

»Když by se čas vínobraní přibližoval, každého roku horný, vyberúc starožité a jiné kopáče rozumné, několik osob, má všechny hory a vinohrady projíti a pilně všecko sám zhlídnouti. Jestliže by čas beze škody byl víno sbíratí a snesúce se o jistý den, mají pánu gruntů anebo

⁴⁾ Tím rozumí se jistá věc utržená, hrozen neb ovoce.

náměstku jeho o tom oznámiti. Pán neb náměstek jeho vyrozuměje času a příležitosti, bude jim moci v tom povolení své učiniti. Sbírání hor neb vína také podle toho uznání řídit se má, tak jak se to od starodávna zachovávalo.«

Byly ovšem některé vinohrady,⁵⁾ které měly »frejunkt«. Tyto »svobodné« vinohrady mohly sbírány býti i před ostatními, ale majetník musel vínobraní hornému opovědět i hotařům a ovšem byl povinen své vinohradní povinnosti vůči vrchnosti »spravit«.

Při vínobraní odváděly se totiž příslušné »desátky« vrchnosti i z vína. Každá desátá putna hroznů patřila pánovi. Místy odváděli desátou část »burčáku č. moštu«, někde i desátou část vykvašeného vína. Také »zemní« t. j. daň zemní se při vínobraní zapravovala.

Po vínobraní měli a mají dosud děti na Slovácku svůj »ostrlíz« nebo »oslíz« t. j. paběrkování ve vinicích. Tu a tam přehlédne se některý ukrytý hrozen, možná že i schválně se zapomene a děti mají nehoráznou radost...

Bylo by snad záslužno povědět na místě tomto leccos o poměrech dělnických (jak pracovali, kdy pracovati směli a kdy ne, jaká byla mzda), majetkových (jak velké byly vinice, jak se kupovaly, prodávaly nebo prvotně rozměřovaly) a šenkovních (kterak, kdy, kde smělo se víno šenkovati) atd. Ale přesahovalo by to již rámeček tohoto náčrtku. K vůli obecné zajímavosti uvedeme pouze jedno ze šesti Slovenských práv vinohradnických, jež známa jsou a kteréž dosud uveřejněno nebylo.⁶⁾ Připomínáme hned tu, že apellace tam, kde jako v některých městech (Ivančicích, Strážnici a j.) se nerozsuzovaly pře bez odvolání, děla se do Dol. Rakous a sice do Falkensteinu, kamž ještě r. 1609. sněm moravský apellace poukázal, z části malé do Kloster-Neuburgu. R. 1784. vyšel tištěný »řád vinohradní« pro Moravu, který ze starých a prastarých zařízení jen málo zbytků obsahuje.

Práva horenská předčítávala se lidu z pravidla večer před zarážením hory, místy před vínobraním a nebo dvakrát do roka, kdy upravovaly se horenské rozepře v jednotlivých obcích, a sice tu neděli po svatém Jiří a tu neděli po sv. Vavřinci.

⁵⁾ O takových svobodných vinicích vzpomíná se na již. Moravě již k roku 1328: *Vinea in Hustopecs libera omni jure et libertate* atd.

⁶⁾ Nejstarším viničním právem Moravským bude asi ono, jež Bruno biskup Olomucký a přítel Přemysla Otakara II., dal Kroměřížským r. 1281. — Židlochovice mají právo z r. 1402., Žilohovice u Brna z r. 1490. Z ostatních osad zachovala se práva horenská nebo i řády, jež většinou v zemském archivu uložena jsou, z obce Medřic, Noslavi, Drholce, Mikulova, Znojma, Kounic, Pouzdřan, Bilovic, Němčiček, Pavlovic, Zaječí, Napajedel, Lipova, Čejkovic atd. Jak vidno nejvíce se jich zachovalo z okolí Brněnského. Čejkovské tuto podané jest dosti instruktivní pro všeobecnost, ale nikoliv nejkřutější, pokud trestních záležitostí se týče.

Práva horenská

městečka Čejkovic (cís. král. Familie panství Hodonské)
přepsaná r. 1760. ⁷⁾

Article neb Práva horenská.

Iní. Kdo ty práva ustanovil. Ohlašujem, že pán náš markrabě Jejich Milost' kníže země tejto, jest první a první pán gruntovní hor v zemi Moravě; co by se stalo nebo přihodilo svárlivých neb obtížných věcí, to má se na jeho Excellenc Milosti Horné Konšelé vznésti a Jejich Milost' má to spraviti a vypraviti jakožto vrchní Pán a správce soudův našich.

IIhé. Moc horného a jeho konšelů. Oznamujem, že každý Bergmistr aneb horný mocen, neb moc má na místě Jeho Milosti nad horami a jeho horní konšelé též moc takovou mají. Kdyby koupil aneb prodal vinohrad, by to jim hned ohlášeno bylo. A ten kdo čtvrt' ($1066\frac{1}{3}\square^0$) vinohrada přijímá má dáti 3 R. a kdož odvádí 1 R. má se u přítomnosti obouch a horného do knihy horenské vepsati a zač jest prodán a na které časy nebo léta, skrz potomný nesnáze věrně oznámiti.

IIIí. O soudu horenském a práv čtení. O soudu oznamujem, že dvakráte v roce soud horní ustanoven býti má, Iní soud tu neděli po svat. Jiří a 2hý tu neděli po svatém Vavřincu.

4té. Strany dostavení k čtení těch práv a soudů. Také oznamujeme že ty, který vinohrady mají, ty mají, když se svrchu psané dni práva čtou aneb soudy drzejí, své vinohrady hornéma a konšelům jeho osobitě oznámiti a má dáti z jednej každé čtvrtě 1 gr.; a ten kdožby to neučinil, ten propadne 10 groši za pokutu bez všeho odporu po každé.

5té. Strany vinohradů odjímaní dělníků. Také oznamujeme, že žádný vincůr nemá dělníků z cizího vinohrada do svého od-luzovat; a kdožby to přestoupil je v pokutě u bergmistra 10 groši a v tom pán vinohradu nic vinen nebude.

6. Strany kole lámání. Strany kolí oznamujem, že kdyby vincůr neb hospodář lámal dobré a užitečné koly na kusy, neb kdyby vzal dva neb tři kole a přichycen byl, ten na milost Pána visí — a hrdlo stratit by měl.

7mé dto. Pocestnému člověku v čas děšťa jest dovoleno k pod-pírání jeden kolek vzíti; kdoby ale krom potřeby takový vzal, ten propadne pět funtů⁸⁾ — aneb ruku.

8mé dto. Kdožby zatlučený kolek k svému užitku vytáhl, ten hrdlo stratit zasloužil.

⁷⁾ Pravopis podáváme nynější, ponechávajíce formy originálu.

⁸⁾ t. j. vosku.

9té. Strany sádků. Oznamujem, že sádky buď travou neb něčím zasaděný to právo mají co vinohrad; a proto kdožby se buď ve vinohradu, neb v sádce, který tam co hledat nemá dopadl neb chytil, ten má jako zrádce, mordýř neb násilník a zloděj pozorován býti.

10té. Strany svády. Oznamujeme, že sváda přes rûnu ve vinohradech se zakazuje, poněvadž boží požehnání skrze to odňato bývá; a kdož by se opovážil ve vinohradech bitku provést, ten 10 groší pokuty propadá.

11té. O rûně a mezích. O rûně a mezích také oznamujem, by takové zachované byly sice: aby hlavičky od rûny neb od meze tak saděny byly, coby motykou protáhnouti mohl; kdyby se opovážil buď k mezi neb k rûně blíž saditi a sousedovi ubližovati ten jest v pokutě 5 funtů a hornému 1 gr. a škodu sousedu napravit.

12té. Strany oblouků. Oznamujem: Kdožby se opovážil z cizího vinohrada peň neb oblouk pod rûnů pod zem do svého přetáhnout neb vést, ten jest v pokutě 20 *fl.*⁹⁾ Pakli by ale utekl, tak svoju všecku majetnost pánu svému tratí a žádný frejunk mít více nemá.

13té. — Strany vytažení oblouků oznamujem. Kdož by se opovážil oblouky vytahovat a řezat v cizím vinohradě bez dovolení a buď by takové prodával neb k svému užitku sadil, zasloužil propadnout hrdlo a přísluší na rošt.

14té. Kradení. O krádeži takto oznamujeme. Kdo by v vinohradě popaden byl ve dne neb v noci když víno zralé jest a bral by víno neb hrozny, ten patří jak veřejný zloděj na hrdelní právo odevzdán býti. A takovému sousedu který jej popadl celá hora a obec k pomoci býti jemu má.

15té. Strany frýdů. Také se oznamuje kdo by se opovážil hore neb dole na frýd vstoupit, třeba ještě nekradl ale ten oumysl měl, má počítán býti za zloděje a hrdlo tratí.

16. O Hotařovi. Hotařovi dovoleno jest v sobotu po klekání večer 3 hrozny veřejně před všema lidma nést. Kdyby se na něm ale shledalo, že by v kabeli buď hrozny neb jakékoliv ovoce domu nesl a pak v domě se jemu taková odcizená věc našla, aneb, že by buď hrozny aneb ovoce prodával, nebo mošt sobě dělal, hrdelní právo zaslhuje. Také hotař jest věrně zavázán hornému, kohokoliv na ovoci zastane, oznámit by takový jako druhý zloděj potrestán byl. A sám hotař to právo nemá by to sám vykonal pod ztrátou svého chleba.

17. Strany košného. (Právo horného na hrozny.) Také berk-mistr má to právo, by jemu hotař před vinobraním na konci v hoře

⁹⁾ V artikulích Lipovských přečin takový přísněji se trestá: »Jest-li by který kopáč susedu svému podtrhl peň pod runů z jeho vinohrada do svého, kolikkoli by pňů vytáhl, tolik žeber z jeho boku vytáhnout se má. Kdož by pak koliv oblúky vytahoval a kradl má s takovými oblúky oběšen býti.«

přes všechny vinohrady z každého 3 hrozny z jednoho do druhého do koša vzal.

18té. O soudu. Strany horenského soudu se oznamuje, že kdyby v obci na rozsudku spokojenost nenásledovala, by se ze 4 cizích obcí představení hory k tomu zavolali a ten soud moudře a svědomitě osoudili.

19té. Strany vína prodávání. Kdo by víno koupil my taky oznamujem: Kdyby kdo víno pod horou koupil, tak má ten, kdo takové prodal, před dvěma sousedy od horného pro svědectví hamovat neb stycírovat nechat a oznámit tak aby pánu na jeho desátku nic nescházelo a takový ham má štemplován býti.

20. Strany vína v desátek. Kdo by víno před desátkem ukryl, také toto oznamujem: Že desátník má toto právo, na kom by to shledáno bylo, že to víno desátníkovi neb pánu gruntovnímu připadne a jemu toliko desátý vědro dáno býti má. A jako s jiným zlodějem pokračovati se má.

21té. O bergrechtu dání taky hora to za právo má: Jest-li že by kterého roku víno se skazilo neb neurodilo a že by nikdo neměl z čeho bergrecht dáti a v hoře nenalezl koupiti, tak pán jeho na jiný rok má jemu bez vší škody čekati.

22té. O braní vína taky toto hora právo má: Když by se již víno bráti neb sbíratí mělo, který by sused šel ze svého vinohrada mimo suseda vinohrada a jemu, stojí na jeho mezi neb rúně bráče¹⁰⁾ vzal, ten již bergmistru z každého bráče 5 groší pokuty propadl. Pakli by stál na své rúně a volal na bráče, nic nepropadne.

23. O pasení dobytka také toto hora za právo má. Že nejenom v čas letní ale i po vinobraní tehdy bergmistr s radou horných konšelů má dáti oznámiti, aby žádného dobytka, krav, koní, sviní, ovec do vinohradů nepouštěli a či by koliv dobytek postížen byl, ten propadl z každé hlavy dobytka 4 groše a od každého drobného dobytka 1 groš, pak, komu by se škoda stala, tu napraviti a nahraditi. Co se i meze a sádky v tom vyrozumívají.

24. O ostrlézu jest také zapověděno: Aby žádný neostrlízoval, než ve svém vinohradě, lečby v celej hoře sebráno bylo. A kdo by v tom dopaden byl, ten bergmistru pokutů 5 groší propadl.

25. O honbě a myslivosti a raubšictví také toto jest zapověděno: všelijaké honby aneb myslivosti přes celý rok nemá v vinohradech bývati; a kdoby s koněm popaden byl, stratí koně a k tomu propadne 5 funtů. Pakli by s mocí vjel, neb byl-li by jízdný proti moci, buď nám v tom Jeho Milost pán markhrabě ku pomoci; jakož propsané jest, k Jeho Milosti o to utéci se mají, neb k pánu gruntovnímu.

¹⁰⁾ Lidé, jež víno sbírají.

26. Réví cizího nebrati také hora za právo má. Kdoby pňoví nebo véví z cizího koliv vinohradu domů a bez vůle hospodáře vinohrada sobě domů nosil, ten propadl 5 gr. bergmistru.

27. Vína v hroznech neprodávati také hora za právo má. Když víno zralé a žeby někdo ze svého vinohrada před vinobráním víno pomalu v hroznách aneb jináče prodávati chtěl, toho nemá žádný činíř bez dovolení pána gruntovního, komuž ty vinohrady přináleží. A jestli by to bez vůle pána a horného učinil, ten propadne to víno, co na tom vinohradě má, a hornému 10 groší pokuty.

28. Stezky nenáležitě také jsou zapověděný. Hora za právo má, že všechny nespravedlivé stezky mezi vinohrady jsou zapověděný a kdožby v tom dopaden byl bergmistru 10 groší propadl. A chtěl-li by toho horný zanedbati a byl by přesvědčen jedným konšelem horenským, ten propadl pánu svému 5 funtů tolikrát, kolikrát by se toho dopustil.

29. Vína z cizích hor nešenkovati a nevoziti psáno jest, že hora za právo má, dokavadž dostatečný víno v obci jest.

30. Psi mají vázány býti, když hrozny zaměkají, také ohlašujem. V kterým vinohradu postižen bude a hotař jej postihne, ten kterého pes jest, má dáti hornému 10 groší a tomu, komu ten pes škodu udělá, s ním se porovnat povinen jest. —

Tak tedy zní právo Čejkovské. Jiná práva mají různé úchytky, tu přísnější, tu mírnější.

Přes přísnost veškeru ale děly se s vínem všelijaké neplechty. Dá se v mnohých osadách zjistiti, že k vůli zmenšení desátku dělali si majitelé sklepů tajné skrýše t. zv. lochy, v nichž víno uschovávali před zrakem desátníka velmi dobře.

A listina, kterouž dne 27. octobris 1738. úřadům svým vydati musil v Hodoníně pan Karel hrabě Harras protiv falšovatelům vína Bojanovského jasně nasvědčuje, že dovážením cizích vín do Bojanovic i obyvatelé i panstvo značně poškozováno bylo: »Dahero wird denen dasigen Gerichten gutte Obsicht zur haben, absonderlich auch Jedem, so nur einen Keller allda possessedirt, scharff mitgegeben inhibirt und angedrũthoüt (sic!), womit sich keiner unterfange unter Benehm und Confiscirung der frembden einführenden Weine darwieder zu handeln und aus anderoertigen Weingebürgen (ausser Bojanowitz u. Trkwitzer) wie nicht weniger, was etwan die unterthänige Juden am Koscher-Wein anderoertig gemacht, und nöthig hätten, welchen Koscher-Wein den armen Contribuenten nichts präjudicirt, alldazun deponiren und eine frembde Wein-Niederlage zu machen. Hierann vollzieheth den Obrigkeitlichen gnädigen Befelich und gebleibe Euch mit Gnaden gewogen.

Göding den 27ten Octo. 1738 Carl Gr. Harras.

Bůh Perun.

»Divno, předivno,« praví J. Kollár v Poznámkách k prvnímu dílu *Zpiewanek* (str. 407), »že jeden z nejstarších a dávno zmizelých Bohů slavských v ústech Slováků ještě po dnešní den tak žije, jakoby v každém městě chrám, v každé vesnici sochu, na každém kopci oltář a v každém domě kněze měl.« Bylo by skutečně divno, předivno, kdyby tomu tak bylo, kdyby po tisíciletí křesťanství, po době cyrilometodějské, římsko-katolické a reformaci lid vlastně ještě nebyl dokonale obrácen a věřil v staré bohy. Bylo by to ojedinělé, neboť máme příkladů dosti, že jména starých bohů nebyla v křesťanské době zapomenuta, ale v paměti lidu nežili již jako bohové, nýbrž v té podobě, kterou jim vykázali vítězní bůžkoborci — jako démoni. Nemusím připomínati, že na př. Veles, kterého ruský Volos dosvědčuje býti bohem, v českém prameni, v *Tkadlečku*, jeví se nám jako zlý duch, jako ďábel; Dánové zpívali o paau Toru z mořského hradu, co čteme v *Thrymsquidě* o bohovi Thórovi, — vědomí, že se jedná o bohy, vymizelo.

Zkoumáme-li doklady, kterými podepírá Kollár své tvrzení, zdá se nám v prvním okamžiku, že dokazují pouze žití Perunovo v smyslu námi naznačeném, jež se s Kollárovým výkladem ani nesnese — »Kde tam ideš do Paroma! Parom tě trestal!« jsou věty, kterých bylo lze užívati, i když Parom se stal démonem, a čteme-li dokonce »Parom tě vzal! Parom ti do duši! Parom ti v materi! Parom mu v košeli«, nepochybujeme dále, že Parom tu stojí prostě místo čert, jako v jiných výrazech místo hrom. — Ale jsou dvě místa, která tomu odporují, a nasvědčují, že lid skutečně se znal k »bohu Paromovi.« Jest to předně tato písnička:

Za oných časov,
Za starých bohov,
Za boha Paroma,

Nesmela žiadná
V dome samotná
Byť postelkyňa.

Kmínské kmotričky
Prišly do chyžky
S horoucím železom,

A ním v posteli
Hladily, trely
Matku i s děťatom.

Tato píseň je velice podezřelá; pověra, o níž nepochybují, že podnes jest na Slovensku živa — i v Čechách věří velmi mnozí, že šesti-nedělka nesmí zůstatí samotna — ta se v písni zapsané r. 1834, vydává za bývalou, klade se v doby boha Peruna. Je-li prstonárodní tato

rýmovačka, která suchopárně vykládá národopisně zajímavé faktum, pak nelze vůbec stanovití mezi prostonárodnosti, pak není možná rozeznati písni lidových od poučných veršů učitelských. K této rýmovačce nemusíme tedy hleděti, tím více k místu druhému, kde se nám nejeví jen Parom jako bůh, nýbrž i ve funkci takové, že v něm boha skutečně poznáváme, jenž je dalek vši démoničnosti, jest to píseň »Parom a Ratka« (Zpievanky I, 5), která zní takto:

Nedaleko od Trenčina
pri Uhrovci je dolina,
keď ces ňu ľudé kráčajú
dubkom jim vlasy vstávajú:
mezi dvoma potokama
stojí strašná skala sama,
má ľudskú tvár i postavu,
ruky, nohy, oči, hlavu.
Popri ňej kamen na zemi
jako dieťa zavalený.

Za starých časov ciganka,
ktorej jméno bolo Ratka,
nesla tam dieťa na ruce,
nemala plienky, onuce

— — — — —
»Ha, bodaj ťa, ty potvora,
jasná strela Paromova!«
V tom shodí batoh zo seba
s pecnom jačmeného chleba,
z chleba kusy odlomila
a fagana očistila.
Buoh Parom za oblakami
uvidí to nahněvaný:
Tresk! zahrmlí jej do čela,
Hned i s děckom zkameněla,
že božieho daru chleba
tak užila, jak netreba.

Dieťa nevinuo pre hriech ten
čaká tu až na súdný den,
robí niekedy ai divy,
chrání priesadku od zimy.
Ale Ratka u tej rieky
bude skalou až na veky.

Výklad k nezcela jasnému zakončení básně skýtá nám citát z článku svobodného pána Mednianského v Hormayrově »Taschenbuch auf das Jahr 1829« o pověrách v Trenčínku. (Zpiev I., 409). »Eben dieser Säugling soll bis jetzt eine gewisse Wunderkraft besitzen, weil er schuldlos dort den jüngsten Tag erwarten muss. Jährlich machen sich die Bewohner des Dorfes um den Felsen am Josephtag ein umzäuntes Gärtchen

und bauen darin Krautsamen, der Fels schützt sonach die zarten Pflänzlein vor dem Erfrieren.«

Je zajímavo, že, co zde autor vypravuje jako pověru místní, kryje se úplně s písní, kterou z jeho sbírek měl Kollar, že však to, co v písní je tvrzeno apodikticky »chrání — od zimy« je v článku pouze vyvozeno »sonach« (tudíž); bylo by důležité, znáti místní tradici, je-li dosud nějaká, na udaném místě.

Bud' jak bud', píseň naše byla vždy citována, jednalo-li se o důkaz, že v slovenském lidu žije víra v boha Peruna; svědčí o tom doklady v Máchalově Nákresu slovanského bájesloví a jeho vlastní citát tamtéž, svědčí o tom místo v Hattalově »Bruse jazyka českého« str. 223: »Zmínkami o Perunovi vynikají písně slovenské nevšedně nejen nad české a moravské než i nad ostatní slovanské. U Kollára najdeš jich 13 a prvá z nich jest i sama o sobě s to, aby ospravedlnila chválu právě vyslovenou.«

Jest znáti, že písní naší, neboť ta jest míněná, připisuje se zde hodnota památky z dob pohanských; na ní zakládá se nejen ono předivné faktum, že lid slovenský zpívá podnes o bohovi pohanském jako o dobrém bohovi, z ní vyvozený nejdůležitější příspěvky ku charakteristice boha samého: to vše ukládá vědě úkol, aby se s touto písní zaměšťovala.

Nápadná jest stavba básně; pročteme-li tři odstavce, na které jsem ji rozdělil, vidíme, že první z nich popisuje skálu a úzkost, kterou budí u mimojdoucích; druhý vypravuje nám historii, kterak tato skála vznikla, a třetí konečně vrací se k prvnímu a líčí zázračné působení a budoucnost kamene; — hledáme-li formulku pro naznačení odstavců těch, zněla by asi: $B_1 + A + B_2$, při čemž A značí, co časově patří před B. Vlastní vypravování pověsti stalo se tu téměř jen epizodou, výkladem strašidelného zjevu. Následkem toho tušíme, že uslyšíme příběh hrozný, a nedáme se másti tím, že je řeč o pouhé cikánce, a zakončení nepůsobí nám překvapení, nýbrž uspokojení. Jeví se tu práce básníka, který dovede rozvážiti, jak má působiti na posluchače své. Rozhlédněme se po prstonárodních balladách československých, zdali se setkáme často v nich s tímto způsobem napínání, řekněme, s tímto typem ballady.

Napínání pozornosti není prstonárodní písní zcela cizí, ale shledáváme se s prostšími spůsoby jeho; zpěvák si přímo vyžádá klid a pozornost, upozorňuje na to, o čem bude pěti: Poslyšte panny a vy mládenci, co jest se stalo v městě Kamenci Erb. 471; Poslechněte lidé málo, co se v Domažlicích stalo. E, 490; Poslechněte panny a také mládenci, co se jistě stalo Suš. 136. Nebo stačí mu zvolati, že chce zpívatí o novině, aby si tím pozornost zajistil: Novina, novina, co to za novina, hodonské panenky popadaly z čluna S. 126; O fojtoým syně zlá novina slyne S. 129; Přihodila se novina, že paní pána zabila

E. 486, S. 97; Nesem vám novinu smutnou Koll. 2,31. Také otázka po novině, kterou si básník sám klade, slouží témuž účelu: Co sa stalo za horama, zabila tam paní pána S. 95; Co sa stalo v nově v městě Hodoníně, utopil sa šohaj S. 98; Co sa stalo v nově na novej dědině? S. 98; Co sa stalo v nově v Gbelech v městečku S. 101.

Tyto prosté celkem úvody nelze rozhodně srovnati s typem naší básně; žádný z nich totiž nepředbílá události, není vzat z konce vypravování. Slyšíme-li, že se stala vražda nebo neštěstí, v písni pak není tato vražda od počátku, od motivů jejích rozvedena, nýbrž slyšíme o tom, co se po vraždě stalo, jak byla vypátrána a potrestána. Jen v předposlední uvedené básni: Co sa stalo v nově na novej dědině? Zabilo tam dřevo syna Strakového — slyšíme zcela krátký pohled zpět: Ráno vyjel zdravý, šohajíček švarný, napoledne jede celý porúbaný — jinak po takovém vyzvání se začne s vypravováním na tom místě, odkud básník časově chce vyjít; zajistiv si pozornost vypravuje pořádkem genetickým.

Témuž účelu jako ohlášení noviny slouží často se vyskytující ujištění, že zpěvák něco ví, ale tato vědomost vztahuje se obyčejně na některou místnost, v níž se děj odehrává, který se pak rovněž geneticky vylíčí: Vím já lúčku zelenú S. 2, srv. S. 190, E. 481; Vím háječek pěkný zelený S. 177, (srv. S. 47, 175); Vím já zámek malovaný S. 190; Vím já kostel kamenný S. 48; Vím já o pěkném palouce, na něm městečko Rakovce E. 481; Vím já jeden pivovárek E. 481.

Ať předchází takové vybidnutí nebo ne, schema děje ballady jest celkem totožné: od jisté situace vycházejí předvede se celý děj.

Této situaci předesílá se prosté tvrzení, že hrdina byl, nebo že místo bylo, na kterém se děj udál. Srv.: Byltě jeden člověk (ten pak vyšel na obilí) S. 9; Byltě jeden pán bohatý S. 13; Bylatě stará kovárka S. 91; Bylo Juří pachole S. 92; Byla jedna vdovička S. 91; Jedna matka syna měla S. 170; Byla jest jedna matička, syna měla Václavička E. 487; Byla lučina široká E. 480; Zvalo se město Rakovci K. 2, 7.

Je vůbec lhostejno pro stavbu ballady, začíná-li předvedením hrdiny, místa, okolností (čas bývá udán jen ve spojení s dějem) nebo nějakým ohrazem, jak začátky rozdělil J. Gebauer v Listech fil. II., 19—29, neboť i místo i okolnosti i čas udaný vždy vztahují se na začátek děje, který se pak geneticky vyvinuje. Z velké řady příkladů uvedu jen tyto:

Místo: Nad Kostelcem je černý les S. 94, (srv. E. 469); U susedů za dveřama, stojí lože s peřinama S. 183; (na loži je poraněný, ale nedovídáme se, kdo ho poranil a kterak, nýbrž děj pokračuje od toho okamžiku dále). V čirém poli stojí zámek S. 158; V širom poli hruška stojí K. 2, 18, (E. 476, S. 155); Ta uninská role černo pooraná S. 165; Teče voda z lesa dolem E. 495; V tom zeleném boři jasný oheň hoři

S. 181; Byla cesta ušlapaná (S. 4, srv. 128, i při těchto začátcích ne-
jedná se snad o ušlapaní cesty, nýbrž o děj pozdější).

Okolnosti: Král na vojnu zavolal S. 106, (K. 2, 6); Jedú páni
jedú S. 88; Hořela lípa hořela E. 476; Stála svadba do bílého rána
S. 149; Rabovali Turci K. 2, 12.

Nejčastější je začátek, že se počíná ihned dějem, ale i tu není
nikdy anticipace; takový začátek může být opět spojen s udáním místa:
V tom Brodečku na kopečku bijó se tam o děvečku S. 180; (neudává
se snad předchozí historie, nýbrž mluví se o výsledku té rvačky); Na
Drytomskej dolině pase Janko dva koně S. 121; V Černovicích v hustém
lese, hezké děvče trávu seče E. 479; nebo s udáním času: A v pondělí
po neděli, česal Heřman koně vraný S. 182 (s četnými varianty); V jarní
čas vyhnala matka K. 2, 19; Když jsem šel uličkú . . . S. 111; A ve
čtvrtek po večeri šel pan Ježiš . . . S. 3; Jak z vojenky přijechal, do
macičky pospíchal S. 92.

Tento začáteční děj udává někdy jádro předchozí historie: Seděl
jeden vězeň sedmdesát neděl S. 144; Oženil sa Jura S. 130; Ten fra-
stacký mýtník sedí ve vězení S. 247, K. 2, 8; Osířelo dítě E. 467
(s četnými varianty); Zabíla panička pána S. 96.

Ale nejčastější je začátek takový, že nás první verše uvedou do
situace samé, ze které se v písni rozvine děj. Odtud ty přečasté začátky,
že někdo pásl nebo vyhnal — z tak prosté situace se právě vyvinuje
děj národních písní. Žala trávu u potoka S. 191 . . . (E. 478); Žene šuhaj
dva voly K. 2, 36; Hnala Anka krávy S. 101; Děvečka husy pase S. 101;
Šla Káča pro vodu S. 125, 154, 162, K. 2, 20; Šly děvčátka na jahody
S. 164; Pásla panenka páva E. 496; Pásl ovčák ovce S. 132; Šla
Kačenka na procházku S. 153, Šla žena do kostela S. 162; Seděl Janko
podle vody K. 2, 28; Stará Pivničková na jarmark se strojá S. 150; Šel
stařeček dolinú S. 110; Jde sedlák do pole prohlídat své role S. 11.

A proti tomuto genetickému postupu se neprohřešují ani písně,
které počínají situací tak pokročilého děje, že náš knižní vkus přímo
žádá doplnění jejího stejnoměrně oběma směry; lidová píseň spokojí se
však rozvinouti děj směrem jedním, pokračujícím:

Na té naší kopanině leží voják v rozmarině E. 497, S. 183; Mezi
dvěma vinohrady leží Janóšek porúbaný S. 152; V tej hodonskej ruba-
nině leží synek, zabitý je S. 151; po těchto a podobných začátcích ne-
následuje výklad předchozího děje, nýbrž slyšíme, jak milenka těší za-
bitého, nebo o pohřbu jeho.

Nápadná jest píseň S. 149: Sódijó synečka v Kyjově na právě, že
zabíla panenku — následuje výpověď obžalovaného, tedy kontinuita děje
je zachována, třeba že z výpovědi jeho vyjde na jevo teprve pravý
průběh děje.

V písni S 98 slyšíme v první strofě, že se šohaj utopil, v druhé, co činil, když se utopil, — nepatrný to krůček nazpět.

Na místo epického upravení děje shledáme v písních dosti často dramatické, je-li děj vložen do monologu nebo dialogu; slyšíme několikrát začátek. Zdál se mi té noci sen S. 187, načež se vypravuje o tom, co se později stalo, nebo sen splývá se skutečností K. 2, 26, S. 186.

Bože můj milostný, jdú na mne tesknosti, že můj milý leží ve velkej nemoci S 122 (neslyšíme však potom, jak došlo k té nemoci); Kdo to chodí po krchově S. 108, E. 468 — v této známé balladě ne-jedná se tolik o to, čeho se z dialogu dovídáme o minulosti, nýbrž o to, co následuje, o spojení manželů.

Kde že jsi bola, Anička moja K. 2, 35. Dozvídáme se z toho dialogu, že Anička byla otrávena, ale neslyšíme od koho a proč, nýbrž o jejím loučení.

Janík, Janík, cizý zbojník K. 2, 37, Paní syna ukládala S. 132; dozvídáme se z písně matčiny, že otec je zbojník, ale přece zpěv je vlastně situace začátečná, odtud spěje děj k smíření s mužem anebo k trestu za zpěv.

Rovněž k začáteční situaci patří dialog nebo monolog: Hory, hory, černé hory K. 2, 27; Coky, coky, panské štěňa K. 2, 29; Přenešťastná cizá máti S. 138.

Zdánlivě jde děj zpět v písni Daj bóh štěstia K. 2, 36, neb se z dialogu dozvídáme, že paní pána zabila, ale souvislost dialogu není nikde rušena a formálně jest obsahem písně ne vražda, nýbrž vy-pátrání její. »Aj, co to tam píská?« S. 79 — příklad velmi zajímavý, ač je píseň velmi krátká (nejspíše zkomolená) přece pískání patří jen na samý začátek děje.

Podobně jako dialog i monolog vycházejí od začáteční situace, i obraz nebo antithesa vztahuje se vždy na situaci na začátku básně. Na horách, na dolách, co sa to tam bělá S. 122; Vyšla hvězda na kraj světa S. 50, E. 503; Rojily se včeličky S. 100; Mračí se mračí, bude-li pršet? S. 120; Nad Budečkem, pod Budečkem laštovka lítá S. 120.

Ani v oněch řídkých případech, kdy píseň počíná všeobecnou sentencí, není tato snad naučením z konce písně vzatým: Kdo se v pátek roznemůže, tomu žádný nepomůže S. 16.

Že by se napřed udala trest vypravování a toto pak rozvádělo, je případ velmi vzácný, znám tu nepochybný jen příklad jeden u Erbena 488:

Zabil jest Matoušek,
zabil Majdalenku,
že ji nesměl vzíti
za svoji manželku.

načež se vypravuje, kterak se vražda dala a sice až do 11. strofy; sluší však podotknouti, že pak teprve následuje hlavní část vypravování,

15 strof, vypravujících, co se po vraždě dalo. Ani tato stavba nedá se přirovnati k balladě naší.

Rovněž nedá se přirovnati temná a jak se zdá kusá píseň E. 499:

Jedou formani od Vídně,
vezou Venclíčka v košině.

Ach, cos udělal, Venclíčku,
že máš po straně šavličku?

Neudělal jsem nic zlého,
jednom jsem zabil jednoho.

Zabil jsem, zabil jelena
nyňčko mne vezou do Brna.

Nebyl to jelen, byla to laň
nynčko mne vezou, nevím kam,

ač počíná konečnou situaci a teprve ku konci prozrazuje předchozí děj, patrně zavraždění milenky. Upomíná to poněkud na zakončení známé škotské ballady »Edward, Edward«, v níž na konci jsme překvapeni zjevením, že matka jest vlastně strůjkyňí vraždy. Ale jest osamělá mezi balladami československými, v nichž jsme na přčetných příkladech pozorovali nápadnou zálibu v genetickém předvedení děje. A dokonce nikde mimo balladu o Perunu a Ratce jsme se neshledali v nich s typem, v němž by děj se stal pouhou episodou, výkladem zjevu na začátku písne vylíčeného.

Ale typ ballady B + A + B není nám proto cizí a nezvyklý; mnohý vzpomene si na báseň Tonneroru v starších čítánkách otiskovanou:

Tam u mostu nad Vltavou
se vážně věž vypíná
a Čecha na seč udatnou,
na starou slávu, lásku ctnou
ke vlasti upomíná.

Po této strofě následuje vypravování o boji se Švedy, načež se básník vrací opět k věži, a takových začátků je více v literatuře knižní. Hněvkovského znárodnělá »Vnislav a Běla« počíná:

Blizoučko od Prahy leží tam hrob,
Kdožkoli miloval, slze tam krop.
Vnislav a Běla v něm spějí.
Na živě štěstí jim nechtělo přát,
po smrti přeje jim pospolu spát,
předivné věci se dějí,

načež následuje vypravování osudu jejich, až k smutnému konci:

Blíž sebe vyžádal míti si hrob,
pročež je oba dva jeden jen strop
jeden jen příbytek kryje.

A u téhož Hněvkovského čteme báseň ještě mnohem živěji upomínající na typ náš, začínáť zjevem strašidelným a vykládá jej; jest to »Bezhlavý kněz« :

Po Praze v noci slyšeti hop,
třínohý kůň a bezhlavý pop
smutně jezdí a straší,
pod paždím hlavu nosívá duch,
o třech jen jeho klopejtá druh,
hrůzou ponůcky plaší.

načež po dlouhém popisu strašení čteme historii tohoto kněze až k zakletí a novému popisu.

Týž Hněvkovský začíná :

V lomnických houštinách dudává dudák,
zakletý ubohý jest on tam chudák

Nebylo přes něho za mnohých časů,

počíná pak v páté strofě vlastní vypravování, které vybíhá v popis Valpurginy noci.

A hned v první ze svých hrůzostrašných romancí, v burleskním vypravování o propadnutí se Drahomířině po úvodě praví:

Zde, co má leží krabice
s písněmi, byla díra,
kde se ta lítá dračice
propadla, Drahomíra.
Zde stával s malováním sloup,
by pochopil i každý troup.

Rozumí se, že pak teprv slyšíme o hříšcích Drahomířiných a že báseň končí teprv onou katastrofou.

A Hněvkovský není s touto zálibou sám, zcela podobně počíná si ve svých romancích Šnaidr; a sice hned v nejznámější »Jan za chrta dán«, kde po invocaci následuje:

V Hrubých Kozojedech leží
přes průhon
ještě podnes stará studně
a v ní zvon.

Jak se ten zvon do studně dostal, jest právě obsahem vypravování.

»Rozbořená tvrz« má na začátku dvě popisné strofy:

Stojí u moře na skále
rozbořená tvrz, atd. . . .

a v třetí slyšíme:

Ta tvrz mívala před lety
pána, rytíře

A přesně náš typ a Hněvkovského připomíná »Zbořeniště« :

Co se tamhle — prosím tě,
pastýři, pověz —
co to tamhle se vypíná
za zbořenou věž?

Pastýř se přiznává, odmítnuv nejdřív odpověď:

Ono tam straší

a ve dvou strofách vyličuje:

Každou půlnoc si tam těžká
zohnivělý pes . . .

načež v 5. strofě začíná:

Povídá se, že tam někdy
bydlil lakomec . . .

a v sedmé končí:

Teď prý musí věky věkův
v půl noci chodit . . .

Jelikož se i k první strofě vracíme zase

Neptejte se tedy, páni . . .

máme tu vlastně dvojitý rámeček pro vlastní chudý děj —; předně hovor s pány a za druhé vlastní vypravování pastýřovo, a jest zajímavé, že i vnitřní tento rámeček, vypravování prostého pastýře, přesně nám zobrazuje typ $B_1 + A + B_2$.

Čím to, že typ, který jsme marně hledali v ostatních písních prstonárodních, jeví se nám dosti obecně v literatuře knižní, hlavně ze začátku našeho století? Měli básníci ti za vzor nějaké písně prstonárodní, jež se zatím ztratily?

Mnohem bližší je vzor jiný; víme, že žádný téměř básník neměl na začátky novočeské poesie vlivu tolik jako G. A. Bürger.¹⁾ Hned první český almanach, Thámovy Básně v řeči vázané, ač stál ještě na stanovisku předchůdců Bürgerových, Gleima a Weisse, přece v druhé sbírce obsahuje »Některé básně dle Bürgera,« mezi nimi i zpracování oné pijácké písně arcipoety středověkého »Mihi est propositum in taberna mori« a písně a epigramy milostné. Ale škola Puchmajerova obrala si za vzor Bürgera samostatného, Bürgera ballad. Z něho převedl Puchmajer »Ladino přenocování«, tón jeho slyšíme i v slavné »Odě na Žižku«

»O blaze mně, můj duch že toho muže
i rekovné i slavné činy může
teď věrnou písní opěti . . .

Gottlob! dass ich singen und preisen kann:
Zu singen und preisen den braven Mann.

¹⁾ Srv. J. Vlček, První novočeská škola básnická 1896. F. Schulz, Česká ballada a romance, Osvěta 1877, I.

A jako Puchmayer sám dle ballady »Kaiser und Abt« hned v prvním sebrání napsal »Vaňka Všeboje«, tak celá škola v balladě je téměř úplně odvislá od Bürgera. Nejedlého »Lenka« není sice napodobena dle »Lenory«, jak tvrdí Schulz na uvedeném místě, ale tónu ballad Bürgerových se nevymyká. »Der wilde Jäger« po prvním špatném zpracování Šedivým až k »zflakání« Kociánem a převodu Kamarýtově stále vábil překladatele, podobně »Bruder Graurock und die Pilgerin« a anglický pramen jeho, až se dokonce dostal do Národních písní Čelakovského. Také báseň, kterou označuje Schulz jako »jedinou původní« v jednom ročníku »Čechoslava«, nezasluhuje této chvály, Hollmannova »Dcera pastýře z Hájova«, Čechoslav, 1822, 29. března není zase nic jiného, než přepracování ballady Bürgerovy: »Des Pfarrers Tochter von Taubenhain.« A jak mocně právě tato poslední ballada působila na české básníky, o tom svědčí hned předcházející ročník Čechoslava, str. 81, kdež M. S. Patrčka pod nápisem »Podivný účinek obrazotvornosti« vypravuje, jak spáchal báseň v položení pod dojmem básně »Des Pfarrers oder Pächters Tochter von Taubenhain« a Schillerovy »Bürgerschaft«, načež hroznou onu báseň »Vražda« otiskuje.

A nejen přímý tento vliv poznáváme, víme, že i původní produkce hlavně Šebestiana Hněvkovského brala se úplně směrem ballad, hlavně z první doby Bürgerovy, zdali nebude též pro onen typ ballady Bürger vzorem?

Tak tomu i jest, ballada před Bürgerem libovala si v dějích, ve kterých místo vývinu vnitřního nastoupilo potrestání viny na onom světě, dosvědčené strašením; čteme na př. u Höltyho v »Adelstan und Röschen«, jak Adelstan Růženku svedl, tato umřela, ale její duch vystrašil ho, až nad jejím hrobem se probodl:

Auch pflegt er, bis die Hahnen kräh'n,
Den Blutdolch in der Brust,
Mit glühn'den Augen umzugeh'n,
Wie männiglich bewust.

Podobně v »Die Nonne« rytíř ve Vlaších svedl jeptišku a opustil ji, začož ho dala zavraždit a ještě mrtvolu vyhrabala, srdce jí vyrvala a šlapala po něm:

Ihr Geist soll, wie die Sagen geh'n,
In dieser Kirche weilen,
Und bis im Dorf die Stunde schlägt,
Bald wimmern und bald heulen.

načež se způsob strašení popisuje ještě v 24 verších.

Bürger učinil důležitý a samostatný krok, že tento zjev strašidelný položil na začátek básně a stvořil takto balladu anticipující. Nejjasněji jeví se tento typ v uvedené již básni »Des Pfarrers Tochter von Taubenhain« začínající:

Im Garten des Pfarrers von Taubenhain
 Geht's irre bei Nacht in der Laube.
 Da flüstert und stöhnt's so ängstiglich;
 Da rasselt, da flattert, und sträubet es sich,
 Wie gegen den Falken die Taube.

Es schleicht ein Flämmchen am Unkenteich,
 Das flimmert und flammert so traurig.
 Da ist ein Plätzchen, da wächst kein Gras;
 Das wird vom Thau und vom Regen nicht nass;
 Da wehen die Lüftchen so schaurig.

Des Pfarrers Tochter von Taubenhain
 War schuldlos wie ein Täubchen . . .

Tak bez přechodu k tomuto líčení pojí se vypravování o farářově dceři v 33 strofách, a pak, když jsme slyšeli, že Rosettu čeká hrdelní soud a kolem lámání, pokračuje básník:

Das ist das Flämmchen am Unkenteich
 Das flimmert und flammert so traurig —

a tak ve třech strofách líčí se nám ještě jednou důrazně hrozné strašení ve farářově zahradě.

Není-liž to na vlas stavba naší ballady s $B_1 + A + B_2$, ovšem o tolik působivější, oč jest děj hroznější?

A podobnou stavbou vynikají ještě dvě ballady Bürgrovy; třetí »Der Raubgraf« sem nepočítám, protože část A je vložena do úst postillionovi, takže je děj vlastně jen jeden. Jasná je však podoba v básni Die Weiber von Weinsberg:

Wer sagt mir an, wo Weinsberg liegt?
 Soll sein ein wackres Städtchen,
 Soll haben fromm und klug, gewiegt,
 Viel Weiberchen und Mädchen.
 Kömmt mir einmal das Freien ein,
 So werd' ich einst aus Weinsberg frei'n.
 Einstmal der Kaiser Konrad atd.

následuje vypravování známé pověsti a ku konci opakuje se první strofa, jen že její-tá výpověď (soll) ustoupla určitosti a poslední rozhodnutí se vyslovuje slavněji:

Ich muss, kömmt mir das Freien ein,
 Fürwahr! muss eins aus Weinsberg frei'n.

V »Lied vom braven Manne« básník ohlašuje píseň o tomto hodném muži, který se jeví takovým teprve během vypravování; bez přechodu pojí se k tomu vypravování vlastní, a první strofa se s malými varianty opakuje na konci

Hoch klingt das (klingst du, na konci) Lied vom braven Mann,
 Wie Orgelton und Glockenklang.
 Wer hohes (solches) Muths sich rühmen kann,
 Den lohnt nicht (kein) Gold, den lohnt Gesang.
 Gottlob! dass ich singen und preisen kann;
 Zu singen und preisen (Unsterblich zu preisen) den braven Mann.

Nebudeme déle hledati vzoru pro typ ballady, vidíme, že se ballady toho typu na začátku našeho století za vlády Bürgerova vlivu skládaly a připišeme tedy celý tento typ rovněž vlivu jeho. Ale naproti tomu shledali jsme srovnáním co možná úplným, že československá ballada lidová libuje si v postupu genetickém. Čteme-li tedy v sbírce Kollárově, která neobsahuje pouze písně lidové v smyslu novějších sběratelů, nýbrž i písně městské, studentské, rektorské, balladu zmíněného typu, nemůžeme déle pochybovati, že ona ballada patří k umělým plodům ze začátku našeho století.

Ballada »Parom a Ratka« není prostonárodní, a pak nám ovšem není déle divno, že se v ní setkáme s dobrým bohem Perunem dobře známým i Puchmayerovi. Ale pak nesmí býti dále uvozována za doklad pro víru v Peruna a z mythologie slovanské a kulturní historie slovenského lidu musí zmínky o ní naprosto zmizeti. Tím ovšem zmizí také slovenský »bůh Perun«.

* * *

Tato práce byla dávno rozpracována, zůstala však po léta ležeti a to by bylo snad jejím osudem ještě nadále, kdyby nebyl vyšel článek Máchalův: »K písni slovenské o Paromovi a Ratce« v »Českém Lidu« VI, 259—265 a 349—354, jenž se zabývá pouze látkovou stránkou básně (jako já pouze formální) a dospěl k tomuto resultátu: »Příběh vypravovaný zakládá se tedy na apokryfickém podání a »Buoh Parom« v písni jmenovaný zastává tu úkol Ježíše Krista. Z toho plyne, že píseň naše nemůže poskytovat žádného bezpečného materialu pro charakteristiku slovanského boha Peruna jakožto dárce obilí a chleba. Jméno »Buoh Parom« bylo patrně teprv později s tradicí místní spojeno, a to od skladatele zmíněné písně, která není po mém mínění plodem čistě prostonárodním, nýbrž skladbou nějakého umělého básníka, jenž místní pověst volně zbásnil.«

Věc se mi zdá tak důležitou, že jsem nepovažoval ani teď za zbytečno uveřejnění též svůj rozbor; výsledek tak shodný, získaný zcela samostatně dvěma různými cestami, bude asi uznán všeobecně za bezpečný a nepochybný.

Arnošt Kraus.

Posudky a zprávy.

Contes populaires inédits de la Vallée du Nil, traduits de l'arabe parlé par S. E. Yacoub Artin Pacha. Paris 1895 (Les littérat. popul. de toutes les nations t. 32.) str. 287.

Sbírka tato důležitá a zajímavá jest hlavně tím, že v ní podán pokus seskupení pohádek, vypravovaných v údolí řeky Nilu, dle jich původu. Pokus svůj vydavatel odůvodňuje celkem stručně v úvodě »étude sur les folk-lores en Égypte« (str. 1—21). A sice dělí pohádky na pět skupin: do 1. skupiny počítá pohádky přinesené do Egyptu kmeny přistěhovalými z Asie, vypravované hlavně v městech nejčastěji lidmi původu cizího; do 2. skupiny počítá pohádky původu řeckého a vůbec evropského; do 3. skupiny pohádky původu semitského, přinesené kočovnými Araby, Židy a Berbery z pouští západních; do 4. skupiny pohádky africké, přinesené z centralní Afriky; 5. skup. konečně tvoří pohádky domácí egyptské, autochtonní: jich hlavním příznakem jest, že národ panující líčen v nich posměšně, obyčejně ženská neb dítě dělá si z Turka smích, dále ze všech osob v nich jednajících jest vždy nejchytřejší žena a konečně ještě že v nich též zvířata i věci myslí, mluví a jednají. To zajisté nejsou rysy, které by mohly rozhodovati o původnosti a autochtonnosti pohádek egyptských. Otázky o tom, kde a kdy nejprve vznikla která látka a odkud pronikla, jsou zajisté z nejtěžších, nechci ovšem říci s J. Bédier-em, že jsou to otázky marné a zbytečné, proto že prý bezvýsledné. O některých látkách se zajisté po namáhavých drobných studiích dospělo k výsledku více méně pravděpodobnému, a další horlivé zkoumání sotva se v tomto směru mine s úspěchem. Takovéto stručné charakteristiky, jaké podává vydavatel této sbírky, k řešení otázek těch ovšem nepostačí. V následujících poznámkách k jednotlivým pohádkám poukážeme na podobné varianty u jiných národů rozšířené.

Skupina I.: Pohádky perské, indické (arské z východu): Čís. 1. »Tři ženy a kadi.« Tři dámy našly na procházce zlatý peníz, žádají soudce, aby rozsoudil, které by vlastně onen zlatý peníz měl náležeti. Soudce přisoudí jej té, která nejlépe umí vypravovati nejhezčí pohádku. Tato rámcová povídka jest nad míru rozšířena po všech národech a literaturách (v. J. Bédier, Les Fabliaux, str. 265 sl.), obyčejně přisoudí ale soudce prsten té ženě, která nejlépe obelstí a oklame muže. Historka 1. připomíná silně starou franc. povídku (Bédier op. c. 182): milenec přijde do domu, když se manžel byl z nenadání vrátil a churav ulehl; milenec hledá ženu v posteli, ve které leží její muž, chycen mužem a uzavřen do kufru. Žena volána z koupele, v přestrojení nepoznána vrátí se domů, osvobodí milence, strčí do kufru oslátko. Muž, který mezi tím svolal všechny přátele a sousedy, aby před nimi veřejně usvědčil ženu svou z nevěry, navrátiv se nalezne v kufru oslátko místo milence. — Druhá žena vypravuje, jak svého milence doporučila nejdříve jako

žebráka milosrdenství manžela svého, pak přiměla muže svého, že ho dosadil za vrátného; čeled' konečně prozradila milence a žárlivý manžel ho zabil. — Třetí žena konečně vypravuje, jak milenec její peněz potřebný vzal si osla jejího muže a pak muži namluvila, že osel ten byl vlastně začarovaný soudce, že odešel právě za svou soudcovskou povinností; muž jde tedy k soudci, chce, aby se k němu vrátil, a ten, aby se uvaroval skandálu před obecenstvem, dá mu summu peněz, aby si koupil jiného osla. *Stumme Tunisische M. II str. 133 sl.*

Čís. 2. »Čarovný hrnec«. Zvláštní verze »Popelky«. Nejmladší pilná sestra má čarovný hrnec, opatřující jí vše, jídlo, šatstvo, šperky a j. v. Na slavnosti dvorské ztratila náramek, hledá se jeho majitelka. Žárlivé sestry zarazily jí při účesu velké špendlíky, a tím ji změnily v holubici, pod. ku př. jako v slovenské poh. u Dobšinského seš. 7., str. 71 sl.

Čís. 3. »Princezka čerkesská«. Sultan měl dceru, která když se usmála, zjevilo se slunce v celém svém lesku, a když plakala, strhla se bouřka a silně pršelo. Taktéž slíbilo děvče, že porodí takové děti, když si ji vezme za ženu, v jiné egyptské pohádce: *Spitta Bey Contes arab. mod. str. 137.* Ptáček dívce té prorokoval, že dostane za manžela nebožtíka; srv. *Сборн. матер. Кавказ. XIX., od. 2. str. 159 sl.* Dívka přijde do zakletého zámku, kde všichni byli mrtvi, u mladíka byla kniha, a v té čtla dívka, že ho probudí k životu, když ho bude ovívati vějířem a zaháněti mouchy, z knihy pak stále čísti po 3 leta, 3 hodiny a 3 minuty. Dělal to již pečlivě po tři leta, když únavou donucena vzala do zámku na pomoc mladou cikánku, která právě šla kolem. K životu probuzený princ vzal si za ženu cikánku, osvoboditelku svou domnělou, a princezku uvrhl do žaláře, že prý nechtěla mu pomoci. Za nějaký čas dal se princ na cesty, každého se ptal, co by mu měl přivéztí z cesty. Princezka si přála: škatulku trpělivosti, škatulku bolesti a šavlí krvavou. Když princ věci ty přivezl, poznal z nářků princezčiny, že ta vlastně ho osvobodila, a cikánka že ji křivě nařkla.

Čís. 4. »Princezka Tag-el-Agem«. Děvče, dcera královská, utekla před učitelem svým krutým, protože její družku do smrti zbil. Našel ji sultánův syn, vzal si ji za ženu; když porodila chlapce, zjevil se náhle její učitel, vzal jí dítě a zamazal ji krví, pod. jako jinde otec učinil to své dceře, kterou byl chtěl za ženu: *Šapkarev Сборн. нар. умотвор. IX. str. 523, zamítnutý ženich: Сборн. матер. Кавказ. XVIII. odd. 3., str. 42 sl., neb zlý muž to učinil vyhnané své ženě, když se dala jinam za kojnou: Сборн. матер. Кавказ. XVIII., odst. 3., str. 33 sl.* Odňal královně tím způsobem její učitel dva synky a jednu dcerku, královna pak zavržena a ustanovena jako služka při kuchyni, pokorně se podrobila svému neštěstí. Na králi, který se po nějakém čase vydal na cesty, vyžádala si pod. jako v předešlé pohádce, škatulku hořkosti a kousek aloe. Král po svém návratu v úkrytu naslouchal jejímu nářku a spatřil, jak se najednou zjevil před ní její učitel a odevzdal jí její tři děti, pochváliv ji pod. jako v Dekameronu Griseldu, že tak oddaně snášela svůj těžký osud a

jeho tajemství uměla zachovávat. Srv. L. Gonzenbach, Sicil. Märch. I. 128; II., 217, kde sv. František vezme matce dítě, zamaže ústa její krví a zbaví ji řeči.

Skupina II. Pohádky arské ze severu, evropské, řecké, římské atd.

Č. 5. Čtyřicet kozlů a kozel jezdící na kozle«. Princezny házejí šátky po ženiších, srv. Spitta Bey Contes arab. mod. str. 156 sl., Dobšinský Slov. pov. seš. 6., str. 22, Nar. pripov. v Soških plan. seš. III., str. 35 a j. Šátek nejmladší a nejkrásnější princezky zachytí se po třikrát o rohy kozla, kráče-jícího uprostřed davu, tlačícího se před okny paláce sultanova. Byl to v kozla zakletý mladý emir; nevěsta jeho nesmí nikdy prozraditi toto tajemství. Zeťové a též zakletý kozel pomáhají tchánu svému k vítězství nad nepřitelem, slavnostního průvodu účasten jest též zakletý kozel jako krásný mladý muž, princezna domnělého cizince vyznamenává kvítím, rozzuřenému otci se vyznává, že to jest její manžel, kozel. Kozel zmizel. Srv. Revue des trad. pop. III., 268 sl., Ungar. Revue VIII., str. 331 sl. Od staré ženy slyšela o zakletém kozle v podzemí, vyhledala tam manžela svého a zbavila ho kouzla.

Čís. 6. »Tři synové sultanovi« najdou nevěstu, kam jich střely zalétnou: pod. Gliński Bazarz pol. I., 60; Kolberg. Lud. VIII., 6, 11, Аѳанасьевъ II., 58, 163. Вук. Ст. Караџић Срп. нар. припов. 208 sl. Hahn, Griech. alb. M. č. 67, II., 31. sl. Revue des trad. pop. IV., 433 sl. Střela nejmladšího prince zapadla do domu, ve kterém byla jen želva. Zakletá žába: Аѳанасьевъ Руск. II. 58 sl., 63 sl. 162 sl., VII. č. 17., Рудченко Нар. южнор. ск. II., č. 28. Чубинскій Труды II., 445 sl., Gliński I., 61 sl., Chełchowski Powieści i opow. z ok. Przasnysza I., 270; II. 21; Kolberg Lud. VIII., str. 6 sl., XIV., 11 sl.; Тоеppen Aberglauben aus Masuren 158 sl.; Karłowicz Podania lit. č. 80. Dowojna Sylwestrowicz I., 103 sl., Сборн. мат. Кавказ. XIX., odd. 2. str. 155 sl. Radloff Türk. Stämme Süd-Sibir. I. 1 str. 8 sl., Вук. Ст. Караџић ч. 3. Zingerle KHM. II., 18 sl., 348 sl., 386 sl. Beneš Třebízský, Nár. pohádky a pov. 85 sl. GOH. Cavallius Schwed. VSM. 300 sl., Meyrac Contes et leg. des Ardennes 474 sl. Sébillot Contes. popul. de la Haute Bret. č. 2. Pineau Cont. pop. du Poitou str. 91 sl., 95 sl. 111 sl. Revue des trad. popul. III., 474 sl. IV., 433 sl., VI., 594 sl. Chalatianz Armen. Märch. str. XXV.

Č. 7. »Začarováný kůň« varuje prince před úklady jeho macechy, konečně s ním uteče: pod. Spitta Bey Contes arab. mod. č. 12 str. 152 sl. Princ se dává za zahradníka ke králi jednomu, nejmladší princezka se do něho zamiluje atd., jak v uvedené versi arabské, Чубинскій II., 216, 223. Худяковъ I., 21 sl. Романовъ Бѣлор. Сб. III., 152 sl. Сборн. мат. Кавказ. XXI., odd. 2, str. 217 sl. Karłowicz Podania lit. č. 28, Kolberg Lud. VIII., 53 sl. Bartsch Sag. u. Märch. Meklenb. I., 471 sl., Wolf. DHM. 280 sl. Müllenhof. Sag. Märch. Schleswig-Holstein 423 sl. Vernaleken Öst. KHM. 123. sl. Schneller Märch. Wälschtirol 43 sl. Hahn Griech. alban. Märch. I., 93 sl. II., 164. sl. Ortolli Contes pop. de la Corse 108 sl. Kres IV., 247 sl.; Вук. Ст. Караџић 205 sl. Сборникъ за нар. умотвор. VIII., odd. 3, str. 169 sl.

Skup. III. Pohádky semitské, arabské, židovské, berberské.

Č. 8. »Sňatek ve prospěch manželův.« Novomanžel vrací se domů, nalezne ženu v posteli s jiným mladíkem, zapudí ji; ležela s jeho ženou, úplně oblečenou, ale jen její mladší sestra, též zcela oblečená.

Č. 9. »Trpělivost«. Mladý muž brzy po svatbě své odchází zdokonalovat se ve vědách k dalekému vyhlášenému mistru, u toho se naučí, že největší moudrostí jest trpělivost. Vrátil se po 20 letech nalézá ženu svou, jak se raduje a veselí s mladíkem: jest to jeho syn, pod. jako v daleko rozšířené látce o třech radách, z nichž jedna jest zdržovati se hněvu srv. Sborník národop. I. str. 142 k pohádkám z ostrova Majoriky č. 8.

Č. 10. »Neusuzujte.« Mistr vyslal tři své žáky nejlepší do Kaira; každý jen z jedné strany život města spatřoval, a z jednostranného líčení jednoho jen pozorovatele nebylo možno tvořiti si správný úsudek o obyvatelstvu Kaira.

Skupina IV.: Pohádky africko-černošské z východního Sudanu.

Čís. 11. »Udatný« vlezl do doupěte strašného netvora, vytáhli ho lidé bez hlavy. V jiných versích připojuje se ještě směšný spor, měl-li hlavu čili ne: Mark Libzbarski Geschichten aus neuaram. Hss. str. 130. Шейпъ Матеріалы сѣверо-запад. края II., 310 sl., č. 144, 145. Лѣтописъ истор. филл. общ. новоросс. унив. III. str. 245.

Č. 12. »Bratr a sestra.« Bratr po různých kouscích se sestrou na ohromném stromě; se stromu spasení před dotírajícím na ně velikánem ptákem, jako v našich pohádkách děvče utíkající před čarodějnici; velikán byl na ně upozorněn, protože chlapec jeho spícího pod stromem týmž způsobem vzbudil, jako v našich pohádkách hlupáček pod stromem odpočívající zloděje. Onen pták děti shodil, neboť chlapec ho lehtal; děti spadly do země temné: chlapec udělal světlo rychlým třením kamenů. Do tmy uvrhl tuto zemi netvor-čarodějnice; netvor na ně se obořil, chlapec do jeho tlamy hodil rozžhavený kámen a usmrtil ho; slunce ozářilo znovu celý kraj: lidé této země s králem svým v čele — nebyli zároveň v hluboký spánek uvrženi, jak v našich pohádkách — vyhledali děti, a chlapce udělali králem.

Č. 13. Foni a Fotia« snoubenci proměnění kouzelníkem, který se marně ucházel o ruku dívky Foni, v medvědicí a ve lva. Mocnějším kouzelníkem onen kouzelník přemožen a usmrcen, snoubenci nabyli opět své lidské podoby. Pod. proměnil v morav. pohádce u Menšíka str. 37 sl. čarodějník bratry dcery královské: že nechtěla býti jeho ženou, v medvěda, orla a velrybu.

Skupina V. Pohádky egyptské autochtonní.

C. 14. »Zloba žen.« Velmi zábavná historka, jak člověk sváděl ženu přítelovu, kterýžto sám se vydával za znamenitého znalce zloby a úkladů ženských, jemu také vypravoval, jak s jeho ženou klamal jejího muže, totiž tohoto svého přítele, netuše ovšem nikterak, že to jest právě tento jeho přítel.

Č. »15. Tři dcery kupce fasolemi«. Variant pohádky o »moudré dívce«, srv. Sb. Národop. I. str. 142 k pohádkám z Majoriky str. 1 sl., Spitta Bey Contes arab. mod. č. 3. str. 30 sl. J. Oestrup poznamenal v úvodě svých

»pohádek z Damašku« str. 30, že verše tato dříve již v »Bulletin de l'Institut Égyptien« vytištěná má mnoho rysů společných s tradicemi evropskými. Moudrá dívka činí si ze sultána kruté posměšky, sultan chce ji za ženu a na ní se pomstí; mladou žínku v posteli šavlí chce rozsekati, ale místo sebe položila ona loutku z cukru, kousek cukru zapadne mu do úst, sultan poznává, jak sladké má nevěsta jeho tělo, ze žalu ukládá o svůj život, v tom zjeví se mu pravá živá žena, stejně u L. Gonzenbach *Sizilian. Märchen* I., 242, 248. II., 227. Andrews *Cont. ligures* str. 171. Pineau *Cont. pop. du Poitou* 246.

Č. 16. »Turek žárlivý a jeho žena z Kaira.« Žena ta stejným způsobem zachránila schovaného milence před mužem svým v nenadání přikvapivším — přehodila mu přes hlavu šátek — jako v st.-franc. historce u Montaiglon a Raynaud *Recueil général et complet des fabliaux des XIIIe et XIve siècles* VI., 156, srv. Bédier *Les fabliaux* str. 320.

Č. 17. »Souheim-el-Leyl«. Zloděj mistrný.

Č. 18. »Dobrá Oum-Aly« připomíná poněkud naše pohádky o princezně, která v noci uchází daleko, rozdírajíc 12 párů střevců.

Č. 19. »Kadi dobře obsloužený.« Pohádka velice rozšířená, v ruské literatuře známá pod titulem Шемякинъ Судъ.: Афанасьевъ РНСк. V., 82 sl. č. 19. Добровольскій Смол. Сб. I., 376 sl. Живая Старина V., 208 sl. č. 3. Сумцовъ: Разборъ этногр. трудовъ Романова str. 63. Zbiór. wiad. antropol. XVI., odd. 2., str. 81 sl. č. 4. Mark Lidzbarski *Geschichten aus neuaram.* Hss. str. 258 sl. J. Oestrup *Contes de Damas* str. 16 sl. Ortolí *Contes popul. de la Corse* 193 sl. *Revue des trad. pop.* IV., 530 sl. č. 5. *Jhb. rom. engl. Lit* XII., 349. Benfey: *Pantschatantra* I., 394 sl.

Č. 20. »Dcera truhlářova.« Dívka chudá a princ se škádlí, princ se pak s ní ožení, ale opovrhne, bohatě přestrojena putuje za ním mladá žena, má s ním nepoznána milostné styky, zrodí od něho tři děti, otec je pak pozná jako své vlastní a uzná moudrost ženy své. *Srv. Ungar. Revue* VIII., 335 sl., Legrand *Contes popul. grecs.* 263 sl. Landau *Quellen des Decameron,* str. 145 sl.

Č. 21. »El-Said-Aly.« Štědrý kupec schudl, zlou ženou vyhnán, hledá útočiště na hřbitově, duchem přenesen na jiný svět, tam stane se zetěm královým, pomáhá mu zázračný prsten, zrádný ministr obloudí ho o prsten, věrná žena opatří muži svému opět tento prsten; přijde za ním jeho zlá žena, i ta touží po prstenu, ale syn jí v tom překazil a zabil ji, aby otce zachoval.

Č. 22. »El-Schater Muhammed.« Tři sestry povídají si, co udělají, vezme-li si je král za ženy. Král naslouchá, ožení se s nimi, zkouší je, splní-li slib; obě starší vyžene, nejmladší mu porodí děti zlato- a stříbrovlasé atd. *Srv. Spitta Bey Contes arab. mod.* č. 11 str. 137 sl. *Revue trad. pop.* V., 735 sl. Gliński *Bajarz pol.* II., 45; Худяковъ *Великор. ск.* I., 89 sl. Шейнъ *Матер. сѣв.-зап. кр.* II., č. 25. Karłowicz *Podania lit.* č. 18. Weryho *Podania białorus* č. 7, 10, *Podania lot.* č. 9, 19. Dowojna *Sylwestrowicz* I. 181 sl.; II. 83 sl.; 406 sl., 451 sl. *Трейландъ Латыш. ск.* č. 105. *Archiv. slav. Phil,*

V., 63 Nar. pripov. v Soških plan. I., 31 sl. Сборн. нар. умотвор. I., 3. str. 133 sl.; X., 3 str. 162 sl. Шапкаревъ Българ. нар. приказки ч. 80. Dozon Contes albanais č. 2. Mite Kremnitz Rumän Märch. č. 3. str. 30 sl. a j. více.

Jak viděti, jsou verše ve sbírce této mezi autochtonní, právě egyptské zařaděné, hojně známy u jiných národů, najmě evropských. Pokud látka jich sama by mohla býti považována za původní egyptskou, ukáže snad důkladnější srovnávací studium všech versí. Celkem však možná asi jen formu, ve které obecně známé látky se vypravují, považovati za domácí: zpracování jest více méně domácí a svérázné, nikoliv látka, sujet vypravovaný. I taková pohádka, jak ve sbírce této otištěná verše o zloději mistrném nesouvisí přímo se známou Herodotem zachycenou versí, mohla snad vzniknouti také pod vlivem jinonárodních, cizích versí této pohádky. Celkem možno seskupení pohádek dle jich původu a vlasti v přítomné sbírce považovati za pokus nezdařený. Tím zajisté nevylučujeme možnost podobných pokusů, naopak máme je za velice důležité, k takovému roztrídění směřuje zajisté všecko namáhavé, začasté minuciosní a též unavující srovnávací studium pohádek. Ovšem musí seskupení pohádek s toho hlediska býti mnohem důkladněji založeno, než v přítomné sbírce.

Š. Poltva.

Bulharské pohádky (Сборникъ за народни умотворения, наука и книжнина XIII, 1896; oddíl III. str. 179—223).

Pohádky o zlých duších. Č. 1. Kde čert nemůže škoditi, tam posílá ženu (str. 179 sl.). Srv. Narod. pripovedke v Soških planinah III. č. 18 a k tomu moje poznámky v Zs. öst. Vk II., 189.

Str. 181 č. 1. a 2. Z Ochridy pověsti o zlých duších na cestě poutníka mámicích.

Str. 182. č. 3. Pastýř vzal tancující víle věnec, vzal si ji za ženu, věnec pak pevně uschoval. Žena pracovala věrně, zrodila dítě, nikdy ale nepromluvila ani slůvka. Když jednou měli hosti, byla vyzvána, aby si přece s nimi zatancovala. Odepřela, že jí vzali věnec. Zavřeli pečlivě dvěře i okna, dali jí věnec, ona pak vášnivě zatancovala samovilský tanec a zmizela. Ale samovily nepřijaly jí více mezi sebe, neboť spala s člověkem. Srv. Máchal Bohat. epos. slov. str. 33 sl. Hahn, Griech. alb. Mär. II. str. 82 sl.

Pohádky o církevních osobách a zjevech. Č. 1. str. 183. Proč jest nebe vyzdviženo. Při stvoření světa učinil bůh nebe velmi nízké. Ženám ale velmi překáželo, jednou žena zahodila výkaly dětské daleko, až potřísnila klenbu nebeskou; jiná žena při pečení chleba vrážela lopatou do klenby nebeské.

Č. 2. str. 183. Měsíc kdysi byl mnohem níže a svítil tak silně jako slunce. Nic se proto na zemi nemohlo skrývati. Překážel jednou velice ženě, která hledala úkryt s mužem svým, žena ve zlosti své poskvřnila měsíc lejmem, aby tolik nesvítil. Odtud skvrny na měsíci a proto pak bůh měsíc vyzdvihl. Srv. B. Schmidt, Griech. Märch., Sag. u. Volkslieder str. 133.

Č. 3. str. 184. Bohorodice zametala jednou v kostele, našla krásný blýskavý kamínek jako dýmant, a vzala jej do úst, aby ho neztratila. Z nenadání sletěl archanděl Gabriel a řekl jí: »Marie, co děláš tu, co jsi se zamyslela, raduj se!« Polekána spolkla kamínek, který měla v ústech, i počala.

Č. 4. »Očištění P. Marie.« Sv. Trifun posmíval se Marii, kde má dítě její otce, a proto zle se pořezal na vinohradě. Marie vrátila se tedy rozmrzelá zlými pomluvkami lidskými, ale tu všechna zvířata se sebrala a šla k ní, aby ji udobřila, aby nedbala lidských řečí, konečně pak mateřská láska žáby k jejímu mláděti ji obměkčila, tak že se opět ujala božského dítěte, nakrmila je a druhý den se vydala do kostela.

Str. 188. č. 1. »Kříž Kristův, císař Konstantin a císařovna Helena.« Kříž Kristův donesen do cí. pokladny Cařihradské za Konstantina, byl tam až do novější doby, a pokud tam byl, rostla moc říše, i když se stala tureckou; až když kříž ten byl darován ruskému círovi, od té doby ruská pokladna roste a říše ruská se rozšiřuje, ale turecká říše slábne, chudne a upadává.

Pohádky z rodinného a společenského života. Str. 194. č. 1. »Cár a věrná žena«. Genovefa. Srv. Zeitschrift. f. vgl. Lit.-Gesch. N. F. V. 260.

Str. 195 sl. č. 2. atd. různé anekdoty, jako ku př. o zloději, který sám mimovolně se vyzradil; hledá se zloděj, který ukradl úly; jest to ten, kterému sedí včela na čepici; zloděj sáhl si rukou na čepici, aby včelu zahnal. Srv. R. trad. pop. IV. str. 52 sl. R. Basset Contes pop. berbères str. 31. č. 15.

Str. 201 sl. č. 2. Žárlivý muž uzavírá ženu svou před celým světem; milenec podzemní chodbou zvlášť vykopanou ji navštěvuje a konečně si ji vezme za ženu. Srv. stř. blh. pověst o trojanské historii. Archiv. f. slav. Phil. VII, 84 sl. Eug. Prym a Alb. Socin Der neuaram. Dialekt II., str. 37 sl., Mark Lidzbarski, Geschichten aus neuaramaischen Handschriften str. 229 sl.

Str. 204—209. Místní a historické tradice. Str. 205. Marko kraljević spí v jeskyni na nějakém vzdáleném ostrově, až šavle jeho vyleze ze skály, přijde si pro svou říši. Srv. Máchal Bohatýr. epos. slov. str. 115. Náleží k versím o spících rytířích, Blanických. Kulda III, 268 sl.; Slov. Pohľady 1893 str. 170. Václavek, Valašské poh. a pov. 1894 str. 122 sl. Wisła X., 315 sl. Zbiór wiad. antrop. XIII. odd. 3. st. 35, 37. Mater. antrop.-archeol. i etnogr. I. část 2, str. 255 sl. č. 2, 3. Revue des trad. pop. VII. str. 492.

Str. 209—212. Bajky (apology).

Č. 1. Liška učinila reka cářským zetěm. Jinde též kocour. Srv. Сборн. за нар. умотвор. XI., odd. 3., str. 120. sl. Šapkarev, Сборн. българ. нар. умотвор. IX., str. 396 sl. č. 242. Krauss, Sag. Märch. der Südslaven I., č. 24, 25. Legrand, Contes pop. grecs. str. 15 sl. Gonzenbach, Sizil. M. II., 59. Аѳанасъѡвъ P. нар. ск. IV., 32 sl. č. 10, 11; Садовникѡвъ Сказки и пред. Самар. кр. č. 15. Романѡвъ Бѣлор. Сб. III., str. 219 sl. č. 33, 34, 35, 36, Рудченко Южнор. ск. I str. 32 sl. č. 18, 19. Чубникскій Труды II., 204 sl. Шейнъ, Матер. сѣверо-зап. кр. č. 8, 58, 59. Gliński, Bajarz. pol. III., 144 sl., 149 sl. Сборн. матер. кавказ. XIV., odd. 2 str. 164 sl.; XIX,

odd. 2., str. 71 sl. Radloff, Türk. Stämme Süd.-Sibir. I., 271 sl. Schneller M. Wälschtirol 122 sl. Marc Monnier Contes pop. en Italie str. 254 sl. Revue des trad. popul. I., 184; IX., 40, 53, 95. Ul. Jahn, VM. Pommern Rügen I., č. 38, str. 209 sl. Haltrich DVM Siebenbürg. č. 13. a j.

Str. 211 sl. č. 2 »Vlk, liška, medvěd, pes, kočka a kachna.« Starý pes pastýři svému ukazuje, že jest ještě užitečný, obelstí vlka, zve ho na svatbu, pak válka mezi vojskem vlkovým (medvědi, lišky, zajáci) a vojskem psovým (kočka i kachna). Srv. Archiv XIX., 249 sl., 257 k Šejnově sbírce č. 11, 121, 122.

Pohádky fantastické a žertovné (str. 212—223).

Str. 212. »O jednom, který rozumněl řeči všech zvířat.« Ovčák vysvobodil hada z ohně, byl za to obdařen znalostí řeči zvířecích, pod. jako v Erben. Slov. čít. str. 222 sl. (bulh.), Šapkarev, Сборн. отъ нар. умотвор. IX., str. 306, 321, 377. Вук Ст. Караџић Срп. нар. припов. č. 3 str. 10 a j. Ženina zvědavost jest vzbuzena konáním mužovým; kohout naučí muže, jak by mohl ženu uspokojiti.

Str. 215. »Otec, dcera i matka.« Macecha vypudí pastorku, otec ji zavede do lesa, medvěd se děvčete ujme, má tam dva stoly samy dávající jídla; otec dceru navštíví, vyprosí si menší stolek. Verse nedokončená.

Str. 216. »Cařice v útrokách sumce a jehně.« Jest to asi pokažená verse pohádky o královně utopené zlou žárlivou tchýní neb jinou ženou a o jejím bratříčkovi v beránka proměněném, který ji vysvobodí. Srv. Němcová, Slov. poh. a pov. II. 17 sl.; Wisla 1894, 237 sl. 799. Романовъ Ылор. Сб. III., 267. Худяковъ Великор. ск. II., 86. Dowojna Sylwestrowicz Pod. żmujdz. I., 43 sl. Chalatianz Armen M. str. 2 sl. Остроумовъ Сарты II., 97 sl. a j.

Str. 217. »Pop chce se oženiti se dcerou svou.« Dala si od otce zhotoviti skříň, »která sama jde a sama mluví«; v té dovezl si ji princ domů. Srv. Жите i Слово 1895 seš. 3 str. 375 sl. č. 9, 10. Сборникъ матер. Кавказ. XV., odd. 2., str. 118 sl. XIX., odd. 2, str. 172 sl. Худяковъ Великор. ск. II. č. 54. Šapkarev, Сборн. отъ нар. умотвор. IX., 522 sl. Dozon Contes albanais č. 6. str. 41 sl. Stejně jako v albánské versi ve sbírce Šapkareva ukládá o život dětí dceřiných vlastní otec ženy princovy, pod. v Сборн. матер. Кавказ. XVIII., odd. 3., str. 42 sl. zamítnutý ženich.

Str. 219 č. 4. »Dva bratři a člověk železný.« Kam střela zapadne, tam najdou dva bratři nevěstu, staršímu zapadla do cárského paláce, dostal cárskou princeznu; mladšímu zapadla do bahna, dostal žábu. Srv. nahoře str. 95 k Artin Pacha Contes popul de la Vallée du Nil č. 6

Str. 219, č. 5. »Vdova a slunce.« Žena šla se ptat slunce, proč dcery její se nevdávají. Na cestě ukládají jí otázky různé řeka, had i jabloň. Dcery se nevdávají, poněvadž vstávají teprve, když slunce hřeje, neučesané, nepokřížují se, nemají tedy jeho požehnání.

Str. 220 sl. »Hoch a drakové.« Rybář chytil rybku, rozdělil ji na devět kousků, dva zasadil — vyrostla dvě kopí, dva dal kobyly, dva čubce, dva

ženě a jeden sobě: zrodila se dvojčata hříbata, dvě štěňata a dva chlapci, větší a menší. Menší hoch pobije nejdříve tříhlavou lamii, která zdržovala vodu, pak čtyřhlavou lamii pomocí bratrovou — z kopí jeho doma zaraženého tekla krev a oznámila velké nebezpečí rekovo — osvobodil tři princezny královské od lamie.

Str. 223. »Děvče, které si vzalo mrtvého muže«. Zcela téměř podobná egyptské pohádce Artin Pacha Contes pop. de la Vallée du Nil. č. 3. viz nahoře str. 94 Сборн. мнн. III., 3, str. 238 sl. *Ľ. Polivka.*

Jos. Ľ. Holuby: *Povesti a rozprávčky z Bošáckej doliny*. Z úst ľudu prepísal — (Slovenské Pohľady 1896 seš. 4—7). Také ve zvláštním otisku.

Známý a sympathický tento sběratel tradic ľidu slovenského sdělil veřejnosti opět několik pověstí a rozprávek z úst ľidu věrně zapsaných. Promluvíme o nich podrobněji, doufajíce, že tím nejen upozorníme širší kruhy na tyto tradice, než též, že snad ctihodného folkloristu slovenského přimějeme k rychlejšímu sdělení bohatých jeho zásob. Sbírký Dobšinského mají tu vadu, že nepodávají zvláště verse z různých krajin slovenských, než že spojily verse z různých krajin sebrané v jednu pohádku, a tím velice stížily vědecké studium tradic slovenských: nevíme, jak která pohádka se vypravuje na východě, jak na západě, jak na hranicích slovensko-maloruských atd. Jest toho nevyhnutelná potřeba, aby se tradice lidové zapisovaly a vydávaly přesně dle vypravování ľidu v každé krajině, v každé vesničce zvláště. To činí nyní po drahnou dobu vlastně jen p. Joz. Ľ. Holuby. Kéž najde hojně stejně horlivých následovníků. Máme jen ještě prosbu, aby příště bylo u každé pohádky také zaznamenáno jméno vypravovatelovo, jeho stáří, jeho postavení, umí-li čísti i psáti, tak jak jest to ku př. ustáleno ve sbírkách polských, maloruských, velkoruských atd.

Str. 210 sl. *Kristus Pán a Petr pri radosti.* Sv. Petr šel radši do hospody k radosti, než na pohřeb k žalosti. Tam zbit i když ležel na peci před Kristem, i když za Kristem. Srv. Dobšinský, Slov. pov. IV., 57. Hraše, Vypravování babič. 83. Лѣтописъ истор. фпол. общ. новоросс. унив. III., str. 182 sl. Fr. S. Krauss Sag. Mär. Südslav. II., č. 60. Mitth. litau. litter. Ges. II., 258 sl. Кіевская Старина 1894 únor, Шейнъ Матер. сѣвер.-зап. кр. II., č. 216. Добровольскій Смол. Сб. I., str. 307. Dowojna Sylwestrowicz Pod. żmujdzkie I., 47 sl.

Str. 21. »*Zakliaty šedivec*« straší každou noc v hostinci, osvobozen, když mu byla celá hlava oholena. Srv. Манжура Сказки str. 142. Dowojna Sylwestrowicz I., 204 sl., II. 262 sl. Bartsch Sag. Mär. Meklenburg I., str. 220, Fr. S. Krauss SMSüdslav. I. str. 239.

Str. 212 sl. »*Kováčka bosorka*« obracela tovaryše v koně a jezdila na něm do sněmu čarodějnického; potom jednou obrátil ji tovaryš v koně a přikoval jí podkovy na přední pohy-ruce. Srv. Гринченко, Етнограф. Матер. I., str. 285, II., č. 88, Романовъ Бѣлор. Сб. IV., 116. Добровольскій I., str. 130 sl. Fr. S. Krauss II., č. 75. Трейландъ, Латышскія ск. č. 87, 91, Bartsch I., 121, 125. Schneller Mär. Wälschtirol str. 22 sl. Orient und Occident II., 321.

Str. 214 sl. »*Muž v ženskéj robote.*« Srv. Манжура str. 77 sl. Чубинскій Труды II., str. 528. Шейнъ II., č. 103. Chelchowski Powieści i opow. Przasn. II., str. 56 sl.

Str. 217 sl. »*O mláďenci, který psotu kupoval.*« Pocestný mu poradil, ať skočí do vody, na jejím dně najde psotu; pocestný mu všecko odnesl, šaty i s penězi a potravinami. Srv. Чубинскій II., str. 510 č. 11; str. 623 č. 92, str. 627 č. 94; str. 636 č. 97. Ciszewski Krakowiacy I. č. 154.

Str. 219 sl. »*Hlupý Janik (Popelvár).*« Nejmladší synek jde do světa hledat služby, vysvobodí zvířata, hada, kočku i psíka od jich mučitelů. Srv. Kolberg Lud. III., str. 139 sl. č. 12. Етнограф. Збірник I., str. 13 sl., č. 5. Zbornik za nar. život i obič. južnih Slavena I., 124 sl. Шапкаревъ Сборн. нар. умотвор. IX., str. 540 sl. Archiv f. Litteraturgesch. XII., 145. Остроумовъ Сарты II., 28 sl., 130 sl. B. Jülg Märchen Siddhi-Kür str. 110 sl. a j. Od krále hadů vyprosí si za odměnu staré hodiny, mající takovou moc »že keď ich pohladíš: čokol'vek si zažiadaš, všetko ti tie hodiny dajú a vykonajú.« Srv Lud II., str. 56 sl. Шапкаревъ Българ. приказки str. 45 sl. a j. Podobně zjeví se ve velkoruské pohádce u Chudjakova I., str. 81 všecko, když rek lehce uhodí o zlaté hodiny. Těmito hodinami dal si rek vystavěti nádherný zámek, posílá pak otce ke králi, že prosí o ruku jeho dcery. Mladá žena vy-zvěděla, odkud Popelvár vše to má, ukradla mu v noci ty hodiny, a jimi dala si vystavěti uprostřed moře krásný zámek. Pomocí kočky a psa dostal Popelvár zase divutvorné hodiny, jimi dal rozbořiti zámek uprostřed moře vystavěný a potopiti se vším do hlubin mořských, vrátil se s nimi domů i žil pak u velkém bohatství a slávě. Srv. Сборн. ист.-филолог. общ. Харьков. VI., 163 sl. Романовъ III., 348 sl. Добровольскій I., 607 sl. Шейнъ II., č. 9, Zbiór wiad. antrop. XVI, odd. 2, str. 44. Сборникъ за нар. умотвор. I, odd 3, str. 139 a j. v.

(Seš. V.), str 258. *Smrt* přinesena člověkem do hospody, kde jednoho usmrtila, a opět přinesena zpět. Podobná odjinud sdělena v Slov. Poh. XVI. str. 376. Fr. S. Krauss II., č. 94.

Str 259 sl. »*Syrový kostol.*« Kocourkoviny. Vystavěli si v jedné vesnici kostel ze sýra, neboť měli toho nadbytek. Zapomněli nadělati oken. Chytají světlo sluneční a vnášejí je do kostela. Datel prozobal díru, poletoval po kostele, chytají ho »pánbožka«, uletěl; hledají ho v lese na velkém suchém buku. Nemohli s řebříkem do lesa, nenesli ho »koncom po predku, ale na kríž přeložený.« Konečně se dostali s řebříkem k onomu buku, řebřík byl krátký »na hornom konci řebříka chlap na chlapa povstávají a ten najvyšší vtáka, z diery vyberie.« Chtěl do té díry nahlédnouti též nejspodnější, pozdvihl hlavu, nohy se mu sesmykly, spadl dolů a všickni, kteří stáli na jeho plecích jeden nad druhým atd. To připomíná známou anekdotu, jak měřili hloubku studně, srv. R. trad. pop. II., 278 sl.; XI, 649; M. Lidzbarski Geschichten aus neuaram. Hss. str. 72. Гринченко Етнограф. Матер. II. str. 221.

Str. 261. »*Cigán fiškálov.*« Sedlák snědl jednou u žida dvě vejce, po sedmi letech napomenut, aby dluh zaplatil; má zaplatiti 100 zlatých, neboť z těch dvou vajec byly by se vylíhly dvě slepice, ty by za rok nanesly aspoň 100 vajec, z těch by bylo 100 slepic atd. Pod. ku př. Dowojna Sylwestrowicz I., 470 sl. Cikán ho obhajuje tím, že vaří hrách, aby ho mohl rozsívati, to co na mnoze odpovídá moudrý hoch (Šalomoun).

Str. 262. »*Múdre dievča.*« Počíná také touž žalobou o zaplacení snědřených vajec. Otce svého hájí moudrá dívka. Zkrácená verse známé této látky. Srv. Národop. Sborník čslov. I., 142. Artin Pacha Cont. de la Vallée du Nil č. 15. Mater. antrop.-archeol. i etnogr. I, odd. 2, str. 52 Гринченко II., str. 273 sl.

Str. 264. *Povešť o Martákovéj skale pri Zemianskom Podhradí.* Chudobná žena nechala v lese sbírajíc dříví ležeti děcko své. Vzal si je stařeček do skály, vychová je, po roce ať zase přijde, nabízí ženě poklady. Podobně jinde víly Sebillot Contes des paysans et pêcheurs str. 89, čarodějnice Karłowicz Pod. lit. č. 71. Трейландъ č. 7. Dowojna Sylwestrowicz I, 40 sl. Andrejanoff Lettische Mär. str. 43 sl. Rtrad. pop. VIII., 212 sl.

Str. 265 sl. »*Dievka a mrtvý.*« Děvčata scházela se na hřbitově zpívat »Hoja Ďunda«, zdržela se do půlnoci, tu se zjevila strašidla. Srdnatá dívka jedna strhla jednomu strašidlu širák s hlavy a utekla s ním domů. Nebožtik pro širák přišel. Podobně jinde pro noční čepec, rubáš: Rtrad. pop. XI., 145. Этн. Обзор. XXIX.—XXX. str. 139 sl. Афанасьевъ Р. нар. ск. V., str. 140 sl., č. 30. Bartsch Mär. Sag. Meklenburg I., 223. Sebillot Cont. pop. de la H. Bret. str. 303.

Str. 267. »*Beckovské dievky v jánsku noc na cinteri.*« Děvče natrhlo v noci svatojanské na hřbitově nejen trav k čarování, než i trochu hlíny z hrobu, a v té hlíně byly také kůstky z mrtvol. »Černý duch« si pro ně přišel. Srv. Václavek Valašské poh. a pov. str. 110, č. 37, Strohal Hrvat. nar. pripov. č. 43. Cosquin II, 76 sl. R. trad. pop. IV, 457 sl.; V. 588.

(Seš. 6). Str. 321. »*Nezdarene námluvy.*« O třech šeplavých sestřách. Srv. ZsVVK. 1893, str. 58. Am Urquell 1897, str. 121. Radostov I., 150. Шейнъ II., č. 149, Иванциій Вологод. str. 200 č. 31. Гринченко II., č. 204.

Str. 321 sl. »*Sprostý Juro*« spatřil spícího zajíce a budoval si lužné zámky vzdušné, co všecko si zaopatří, až zajíce prodá, jako děvče nesoucí hrnec mléka na trh a p. Srv. Max Müller Essays III, str. 303 st., 536. Sláma Slezké pov. č. 22, Гринченко I. č. 180 Житє i Слово кн. V., str. 179 sl., č. 15. M. Lidzbarski str. 140 sl.

Str. 322 sl. »*O chudobnom, ktorý šiel na Boha s palicou*« Slípka nesoucí zlatá vejce, ubrousku prostří se, kyj samobij. Srv. Národop. Sborník čslov. I., 143 k pohádkám z Majorjky č. 12. ZsVVK. VI, 162.

Str. 324 sl. »*Beckovské bosorky.*« Kdo má stolec, na kterém od Lucie až do Štědrého večera denně robí, a posadí se naň o jitřní v kostele, pozná všechny čarodějky v kostele přítomné. Srv. Václavek op. c. č. 35. Čarodějnice ho pro-

následují, chtějí ho utancovati. Jistými prostředky se uchrání, nemohou mu ubližovati.

Str. 326 sl. »*Cigáňov sen.*« Kdo nejkrásnější bude míti sen, sní zajíce. Stejně Václavek Poh. a pov. z morav. Valašska III., (1889) č. 1. Orient und Occident III., 191. Vernaleken Österr. KHM str. 214, Sutermeister KHM str. 34. M Monnier Cont. pop. en Italie str. 232. Аѳанасьевъ Р. нар. ск. II., str. 28; V. str. 7 sl. Сумцовъ Разборъ этнограф. трудовъ Романова str. 70. Сборн. матер. Кавказ. XVI, odd. 1, str. 294

Str. 328 sl. »*Čarodejník*« učedníkem svým přemožen. Pod. Němcová Slov. poh. a pov. II, 3 sl., Kolberg Lud. III., str. 136 sl.; XIV., 46 sl. Ciszewski Krakowiacy I., č. 63. Zbiór wiad. do antropol. kraj. XVI. odd. 2, str. 68 sl. Kulda II, č. 65, 82; IV., str. 65 sl., Waldau Böhm. MB 116 sl. Müllenhof SM Schleswig-Holstein str. 466 sl. Pröhl. M. f die Jugend str. 102. Grimm KHM č. 68 a j.

(Seš. 7.) Str. 385 sl. »*Sirota*« strýcem zaveden do hor, zabloudil do jakési jeskyně (do Macochy), ve které všecky stěny a kameny blyštěly jako světlo; nabral dva kameny — ryzí zlato do kapsy. Když vyšel, přišel k jakémusi pánovi, vychován a zbohatl. Strýc jako žebrák k němu zabloudil. *Ž. Polivka.*

Сказки собраныя воспитанниками Закавказской учительской семинарии. (Сборникъ матеріаловъ для описанія мѣстностей и племенъ Кавказа. Вып. XXI. Тифлисъ 1896, odděl. 2, str. 1—106).

Č. 1. *Bohatýr Hasan.* Tatarská pohádka (str. 1—8). Nejmladší syn, velký silák, osvobozuje z moci draka (diva) bratra i sestru, o jichž unesení se později z nářku matčina dověděl. Srv. Аѳанасьевъ Р. нар. ск. II 159 sl. Ровинскій Русск. нар. карт. I. str. 124 sl. Dobšinský Slov. pov. VII, 75 sl. Strohal Hrvat nar. pripov. I., č. 14. Вук Ст. Караџић Срп. нар. припов. č. 5, 8 a j. v. Nevděčný bratr spícího osvoditele svého zabil. Rek oživen třemi holuby, ze kterých nejstarší byl anděl Gabriel. Když přišel domů, zabil zlého bratra svého. Připojují se reminiscence z látky o siláku v službách: král ho poslal do lesa, aby ho lítá zvěř roztrhla; silák chytil a zapřáhl dva lvy i vrátil se s nimi zpět. Šel pak do světa, na cestě připojili se k němu dva siláci Aga-Kerim, který vodou stříkal na mnoho verst, o Gül-Mamed, který lámal skály, když byli poznali jeho sílu. Na pustém místě vaří oběd střídavě, ostatní na lovu, stařeček púl lokte vysoký s bradou celý loket dlouhou oba soudruhy rekovy sbil; rek slezl za ním do studně, osvobodil odtamtud tři krasavice. Srv. Сборн. матер. Кавказ. XIV., odd. 2 str. 128 sl.; XVIII., odd. 3. str. 393 sl. B. Jülg Mär. Siddhi Kür 66 sl. Остроумовъ Сарты II., č. 26 str. 143 sl. Аѳанасьевъ Р. нар. ск. V. str. 243 sl. Эрленвейнъ Р. нар. ск. str. 127 sl., Добровольскій I., 410 sl. Шеѣнъ II., str. 86, 104 sl.; Романовъ III., 70 sl. Трейландъ str. 148 sl., 156 sl. Weryho Pod. lotew. str. 18 sl. Dowojna Sylwestrowicz I., 6 sl., 138 sl., 354 sl.; II., 73 sl. Andrejanoff Lettische Mär. str. 39 sl.

Kolberg Lud VIII., 76 sl. Český Lid V., str. 80 sl. Ul. Jahn VMPommern Rügen I., 112, 123, 360. Archiv f. slav. Phil V., str. 27. Sutermeister KHM str. 22, 62. Kres VI. (1886) str. 180 sl. Krauss II., č. 139. Sebillot Litter. oral. de la H. Bret. str. 81 sl. Contes des paysans et des pêcheurs str. 142. Andrews Contes ligures č. 40, 63 Schneller M. Wälschtirol str. 113 sl. Mélusine I., 110 sl. Rtradpop. II., 498 sl., 558 sl.; IX., str. 179 sl. a j. — Nejmladší z osvobozených tří krasavic řekla mu, jestli soudruhové ho nevytáhnou, ať ráno dá pozor, budou zápasiti dva berani, černý a bílý; ať skočí na černého, ten ho hodí na bílého, a bílý beran vyhodí ho ven na bílý svět. Rek se ale zmýlil, skočil na bílého berana, ten ho hodil na černého berana, a tento shodil ho do říše podzemní. Srv. Сборн. за нар. умотвор. III., odd. 3. str. 206 sl., 221 sl. a j. Tam osvobodil opět princezku, na kterou došla řada býti obětována draku. Vynesen konečně na světlo boží ptákem Roch, když jeho mláďata před krokodilem zachránil. Roch mu dal ještě pírkó, bude-li ho potřebovati, ať pírkó podnese k ohni. Poručil mu přivésti koně, který ho měl donésti k zrádným soudruhům.

Č. 2. »*Cárevič Aslan a div.*« Tatarská pohádka (str. 8—12). Nevěrná matka zradí syna draku, milenci svému. Srv. Radloff Türk. Stämme Südsibiriens I., 1 str. 286 sl. Чубинский II., 285 sl. Романовъ III., 39, 66 sl., 69 sl. Манжура 34, 37 sl. Weryho Pod. białorus. č. 4. Кулишъ Зап. о южной Русс. II, 51 sl. Leskien & Brugmann Lit. M. č. 12. Dobšinský Slov. pov. V., 53 sl. Zbiór wiad. antrop. V., odd. 3, str. 241. Wisła II, 17 sl. Грпиченко I., č. 157, 158. Č. Lid V. 562 sl. Ul. Jahn I., 196 sl., Müllenhof 416 sl. HPröhle KVM str. 117 sl. Kres V., 246 sl. Strohal I. 38 sl. Шапкаревъ Сборн. българ. нар. умотвор. IX, 406 sl.

Č. 3. »*Nevěrná žena a věrná nevěsta.*« Tatarská pohádka (str. 12—17). Šach Abbas slavný vládce Perska, zkoumá lásku i věrnost manželů Vyhrožuje napřed muži smrtí, nedá-li se rozvésti se svou ženou: muž rozhodně odepřel. Pak nabízí ženě svou ruku, a vyzývá ji, aby zabila muže svého. Žena tak učinila. Srv. rozšířené verse o zradě ženské, žena že jest největší nepřítel mužův, věrnější než žena jest pes. Етнограф. Обзор. XXVIII. str. 117 sl.; Рудченко I., 73. Грпиченко II., č. 65. Stumme, Tunisische Mär. II., str. 79 sl. a j.; srv. též Сборн. матер. Кавказ. XVIII., odd. 3, str. 69. Šach byl svědkem zločinu ženina, učinil na dveřích jejího domu znamení, a ráno poslal tam, aby žena byla k němu přivedena. Ale chytrá žena stejným znamením označila dvéře všech domů v této části města, jako v rozšířených versích o mistrném zloději. Nemohla tedy býti nalezena. Rozzuřen touto zradou a lstivostí vydal šach rozkaz, aby všechny ženy byly pobity, a táhl do války. Po 7 letech vrátil se domů, a shledal, že rozkaz jeho nebyl proveden. Proč, vysvětluje mu stoletý stařec, otec jeho zástupce, a vypravuje na doklad toho, že jsou též ženy věrné a chrabré, jinou pověst o hrdinné dívce, která pomstila smrt ženicha svého, vraha jeho zabila, hlavu jeho o náhrobek rozbila a sama se pak nad hrobem usmrtila.

Č. 4. »*O dvou bratřích*«. Tatarská pohádka (str. 18—26). Dva bratři vydali se do světa, nejdříve stal se první, který se vydal na západ, králem, potom druhý, který se vydal na východ. Zvolili tam za krále toho, na kterého sedl pták puštěný náčelníky města. Pod. Сборн. матер. Кавказ. XX., odd. 2, str. 75. Radloff Türk. Stämme I., 6, str. 160, Этнограф. Обзор. XVIII. str. 187. Сборн. за нар. умотвор. VI., odd. 3., str. 162. Шапкаревъ Сборн. бълг. нар. ум. IX., 446. — Umluvili se, jestli že jednomu se zrodí dcera, druhému syn, že děti jejich se vezmou. U východního krále zrodila se dcera, a když vzrostla, poslal bratru svému, králi západnímu, zprávu, že má dceru už nevěstou, ať pošle syna. Ale západní král měl jen tři dcery, žádného syna, a vyzvání to ho hluboce dojalo. Vydala se tam nejmladší dcera jeho převlečena za jinocha, po mnohých těžkých bojích a rekovných skutcích bylo pohlaví její přeměněno v mužské, i tak uskutečnilo se přání obou otců. Srv. Акад. А. Н. Веселовскіи Croissans-Crescens и средневежковыя легенды о половой метаморфозѣ 1881. Сборн. матер. Кавказ. XIX., odd. 2, str. 43 sl. Dozon Cont. alban. č. 14. Сборн. за нар. умотвор. XI, odd. 3, str. 145 sl. Dowojna Sylwestrowicz II., str. 1 sl.

Č. 5. »*Patam chudas*«. Tatarská pohádka (str. 27—51). Boháč velmi štedrý zvěděl, že jest jinde člověk ještě bohatší a ještě štedřejší. Boháč jde tam a chce zvědět jeho historii. Ten mu slíbí ji vypravovati, vyzví-li historii jiného ještě muže, kováře Iskendera. Rámcová povídka pod. jako Остроумовъ Сапты II., č. 12. Boháč chytil šat nejmladší ze tří holubic, dcer cářských, které každý rok přilétaly k jeho sestřám, a oženil se s ní. Srv. Сборн. матер. Кавказ. XVI.; odd. 1, str. 300 sl., XVIII. odd. 3, str. 98 sl.; XIX., odd. 2, str. 14 sl. Eug. Prym a Socin Der neu-aram. Dialect 116 sl. Аѳанасьевъ Р. нар. ек. V., str. 100 sl. 109 sl. Эрленвейнъ str. 112 sl, 145 sl. Худяковъ I., 62 sl. Романовъ III., 177. Рудченко нар. южнор. ек. I., 98 sl. Mater. archeol.-antrop. i etnograf. I. odd. 2, str. 75 sl. Český Lid VI., 196 sl. a j. v. Žena mu zmizí, když proti jejímu příkazu obňal a políbil děcko své. Třetí povídka doličuje, že se nemá příliš věřiti v přátelství soudruhů, prohýřil s nimi jmění své, a ti ho pak více nechtěli znáti. Otcovský přítel posílá ho potom k nějakému sedmihlavému draku, který má dvě lampy, zlatotvornou i stříbrotvornou (pokud hoří jasným světlem, leje se z jedné zlato, z druhé stříbro). Rek pronikl až k draku; když pochválil libou vůni keřů neprostupných, jimi byl propuštěn, když pochválil čistou, průzračnou vodu řeky krvavé, zmizela všechna voda, tak že mohl suchou nohou projíti; u sloupů uvázan na jedné straně netvor-pes, na druhé straně netvor-kůň, před prvním leželo seno, před druhým kousek masa, přeměnil seno i maso, i cesta mu uvolněna. Dále stály uprostřed cesty dvoje dvěře, jedny otevřeny, druhé zavřeny: první zavřel — druhé otevřel. Konečně ležely na cestě ještě dva koberce: jeden byl rozložen, druhý složen; složil první, rozložil druhý. Tam ve věži drakově našel krasavici, utekl s ní na nejlepším koni drakově. Koberce, dvěře, pes i kůň, řeka i keře ho propustily, a marně ho honil drak. Podobně

pastorka v pustém lese opuštěná vyčistila strom, studánku, psa, pec atd., od čarodějnice hojně obdarována se vrací. Srv. Шейнъ II., č. 28. Худяковъ II., 64 sl., 81 sl., 84 sl., Лѣтопись петер.-Фил. общ. новоросс. унив. III., 212 sl. Трейландъ 265 sl. Dobšinský Slov. pov. VI., 9 sl. Kulda IV., 237. Рудченко II., č. 19, 20. Wisła 1895, 539 sl. B. Jülg M. Siddhi Kür 98 sl.

Č. 6. »*Svatá ryba.*« Tatarská pohádka (str. 51—56). Synek rybář pustil rybku nevidané krásy zpět do vody proti rozkazu svého otce. Ryba v podobě muže pomáhá svému ochránci a dobude pro něho královské princezny, když ji byl zlého ducha jejího zbavil. Pod. Сборн. матер. Кавказ. XVIII., odd. 3, str. 72 sl. Archiv f. slav. Phil. V., str. 42 sl. Princezna tato ztratila schopnost mluvíti, kdo ji z toho vyléčí, dostane ji za ženu. Srv. Benfey Pantschatantra I., 489. Сборн. за нар. умотвор. VI., odd. 3, str. 169 sl. Mélusine I., str. 178 sl. (Pendžab). Ul Jahn VM Pommern Rüg. I., 87 sl., 236; Pineau Cont. pop. du Poitou č. 5 str. 35 sl. Rybka — soudruh rekův vyléčí ji tím, že jejímu papouškovi vypravuje pohádky; ona s odpovědí papouškovou nespokojena sama náležitě zodpoví otázku položenou vypravovatelem. Princezku dostane za ženu ten ze tří bratří, který po návratu svém se ukáže býti nejlepším: první nabyl daru poznávati, co se kdekoliv děje, druhý má koberec samolet, třetí zná lék, který i umírajícího vyléčí. Srv. Hahn Griech. alban. M. I., č. 47. Radostov I., str. 31. Сборн. матер. Кавказ. XII., odd. 1, str. 112 sl. Fr. S. Krauss I., č. 32. Po druhé vypravuje, jak tesař vytesal lidskou figuru, krejčí ji oblékl a mulla modlitbami svými ji oživil; komu z nich patří tato dívka? Pod. Benfey Pantschatantra I., 489; Сборн. матер. Кавказ. XIX., odd. 2, str. 121 sl.

Č. 7. »*Zlatá rybka.*« Tatarská pohádka. (Str. 57—60). Podobná jako č. 6. Vypravuje se jen pohádka druhá, a sice podušce, ne papouškovi.

Č. 8. »*Husejn bohatýr.*« Tatarská pohádka (str. 60—68). O zápasech pastucha-siláka se slavnými reky a o jeho výpravě do jiné země pro daň i královskou princezku.

Č. 9. *O dvou bratřích Šakurovi a Šakuratovi.* Kirgizská pohádka (str. 68 až 76). Dva bratři zapuzeni macechou z domu otcovského. Mladší smrtelně zraněn hadem, zůstal ležeti, potom modlitbami poutníků oživen. Starší bratr přišel k jednomu městu, na které učinil útok netvor, drak požírající lidi. Rek pocházející z rodu královského znal mnoho jazyků, také jazyk draků, šel s kinžalem v ruce proti draku, ten se zastavil jako zkamenělý a lidským hlasem řekl, že nebude dále napadati na to město, když mu ročně budou obětovati po jednom jinochu i po jedné dívce. Rek stal se nástupcem krále toho kraje i po jeho smrti králem. Mladší bratr jeho také tam přišel, zašel do chaty, ve které všickni byli hlubokým zármutkem stíženi, dcera jich měla býti obětována draku. Rek se nabídne sám, že převlečen do šatů dívčích se k draku vydá. Drak ho spolkl, ale statečný jinoch kinžalem vnitřnosti jeho prořezal i rozřezal. Přišli velmožové královští, a když to viděli, mysleli, že děvče jen omráčené jest mrtvé, na rychlo je do nehluboké jámy zaryli, a ke králi se

vrátili s chlubnou zprávou, že draka zabili. Rodiče děvčete zachráněného našli jinocha, přijali ho za syna svého. Oni velmožové později se o tom všem dověděli, a aby zakryli svou šalbu, prodali jinocha toho kupcům. Tito kupci na cestě své přišli k moři, aby ale měli bezpečnou plavbu, bylo třeba obětovati moři člověka, chtěli jinocha toho přinést v oběť; ten je však uprosil, a obětoval jen malíček svůj. Když dospěli do města, jinoch koupil jakousi bednu. Když ji otevřel, spatřil v ní nevidanou krasavici: ta mu přinese jen neštěstí, neboť každý, kdo ji uvidí, bude ji chtít mít a zabije ho. Ať jí napíše všecky své osudy a opět ji zavře do bedny. Kupci skutečně poznali tajemné zboží jinochovo, zmocnili se dívky a jeho shodili v bečce do moře. Kupci dovezou krasavici ke králi Šakuratovi. Mladší bratr toho krále, Šakur, v oné bečce vyloven rybáři, doveden ke králi tamějšímu a přijat za vlastního syna. Z listu, který měla krasavice s sebou, poznal Šakurat osudy bratrovy. Hledá ho, najdou se, vyhledají otce, naleznou ho u velké bídě.

Č. 10. »*Bohatýr Ecemej, syn Ecejův.*« Balkarská pověst (str. 76—88). Mladý Ecemej mstí smrt otce svého a zabije jeho vraha. Střílejí na sebe, protivník jeho, Kuba, vrací se domů potřikráte celé tělo plné kulí — žena tře ho plátnem a kule padají z těla jako hrách. Mladý rek podlehl ranám, ale žena jeho protivníka smilovala se nad ním, také ho třela oním plátnem, a oživila ho. Obr Kuba může býti zabit jen černým nožem, který jest uzavřen v poslední dvacáté bedně. Jinde obyčejně jest duše obrova ve vejci uschovaném daleko v holubu, ten v zajíci, ten ve vlku atd. aneb jest na konci jehly, která jest ve vrabci, který jest v kleci, kterážto jest ve sloně v lese: Оборн. матер. Кавказ. XIII., odd. 2, str. 317.

Č. 11. »*O králi východním a západním.*« Gruzinská pohádka (str. 88 až 90). Moudrý chlapec řeší hádanky uložené králi západnímu králem východním.

Č. 13. »*Amiran.*« Gruzinská legenda (str. 91—95). Prometheus. Amiran proti rozkazu Ježíšovu snesl s nebe oheň. Srv. Оборн. матер. Кавказ. XII., 38 sl.; XIII, 34 sl. Wlislöcki M. S. der Armenier č. 24 str. 66.

Č. 14. »*Osídlení Tušinů v Alvanii.*« Tušinské podání (str. 95—96). Místní podání. Tušinové útočící na osadu tatarskou, oklamali Tatary tím, že koňům svým přikovali podkovy naopak.

Č. 15. »*Král-pastuch.*« Armenská legenda (str. 96—98). Spor spravedlivě rozřeší jen král pastýřů. Vlastní král jemu ustupuje svůj trůn, nový zaujme jej teprve, když ho oslepí. Srv. Романовъ IV., str. 186 sl. č. 46.

Č. 19. »*Tři naučení.*« Řecká pohádka (str. 104—106). Srv. Národop. Sbor. čsl. II., 96 k Artin Pacha Cont. pop. de la Vallée du Nil č. 9. Оборн. матер. Кавказ. XVIII., odd. 3. str. 91 sl. č. 5. Остроумовъ Сарты II., 139 sl. č. 24. ZsVVK. VI., 169 sl.

J. Polívka.

Иванъ Франко. *Притчата за еднорога и нейниятъ български вариантъ.* (Сборн. мнп. XIII, odd. 1, str. 570—620). Софпя 1896.

V první části studie této rozbírá se známá parabola o jednorožci a o člověku v studni, v románu »Barlaam a Joasafat«, ukazuje se jakožto nepochybný její původ indický a že v původní indické versi byl místo jednorožce slon, teprve řecký vzdělavatel romanu toho nahradil slona bájeslovným zvířetem, jednorožcem, persko-arabské pak verse lvem. Evropské verse charakterisovány jsou celkem zběžně, neboť se všechny prý zakládají na řecko-latinském zpracování. Pozornosti zasluhovala armenská verse z Bukoviny, odchylná se jmenovitě výkladem svým. (H. v. Wlislöcki Märchen u. Sagen der Bukowinaer und Siebenbürger Armenier str. 133 sl. č. 47). V církv. slov. literatuře známo jest v hojných rukopisech, zvláště ruských, se nalézající samostatné zpracování její pod nadpisem „притча о богатыхъ“, a původ jeho označuje se přídavkem „отъ книгъ болгарскихъ“. Rozboru této zajímavé památky církv. slov. písennictví věnována jest druhá, větší část práce p. Frankovy. Řeší otázku o jejím původu: poukazovalo se na shodný odstavec v srbské Alexandreidě i v novořecké redakci toho románu, ale pro tuto otázku neznamená to téměř nic, neboť sestavovatel řeckého textu Alexandreidy, který byl předlohou novořeckému i srb. vzdělání, neznal tohoto textu, než jiný obyčejné parabole o jednorožci bližší. Jest mnohem pravdě podobnější, že toto samostatné zpracování vzniklo na půdě jihoslovanské pod vlivem jakési ústní tradice, a že byla mu dána určitá tendence, bogomilská, mělo sloužiti bogomilské propagandě, vzniklo tedy v kruzích bogomilských nejspíše v prvních dobách církv. slov. písennictví.

P-a.

В. А. Клоустон. *Народні казки та вигадки, їх вандрівки та переміни.* З англійскої мови переложив А. Кримський. Львів. 1896, str. 183. — Rec. Зап. Шевч. XVI., bibliogr. 25 sl. Lud. III. 176 sl.

Přeloženy v knize této úvod knihy W. A. Cloustone »Popular tales and fictions« (1887) a téhož stať o arabské pověsti o Antarovi. V překladě dra. Iv. Franka mimo to přiloženy: úvod sbírky »Les contes populaires de l'Egypte ancienne« (1889), »Pohádka o dvou bratřích« z této sbírky a pojednání o ní od E. Cosquina. Krátké resumé pojednání Cloustone od A. Krymského a obšírný rejstřík uzavírají vítanou tuto knížku. K pojednání Cloustone přičinili A. Krymskýj a Iv. Franko hojné poznámky, ve kterých odkazují jmenovitě na příslušné práce slovanské a někdy též vytýkají své mínění od Cloustone odchylné.

P-a.

А. М. Лобода. *Рускій богатырскій эпосъ.* Опытъ критико-библиографическаго обзора трудовъ по русскому богатырскому эпосу. Кіевъ 1896. str. VI. a 236.

Kniha se rozpadává ve 3 hlavní části: V 1. části »Ruský bohatýrský epos v ohledu historicko-literárním« podávají se nejdříve některé všeobecnější poznámky o epické poesii ruské, o terminu »bylina«, o jménu reků epických „вптязь“, „богатырь“, „поленница“, o bohatýrech, jmenovitě o Iljovi, připomínaných v starých letopisech, dále pak podává se přehled starých zápisů epických písní od XVII. v. a konečně jich sbírek a vydání v XIX. v. Část 2. »ruský bohatýrský epos v ohledu ethnografickém« obsahuje dále ještě úvahy o vnější formě bylin, o jich poměru k balladě i pohádce a p. V 3. konečné části »Ruský bohatýrský epos a nenáhlé objasnění jeho rázu a původu« podán dosti podrobný přehled jak názorů spisovatelů XVIII. v. a též 1. pol. XIX. v. na byliny a jich literární význam, tak obzvláště všech vědeckých rozborů ruské epiky se strany ruských učenců od let 60tých až do doby nejnovější; mínění vyslovená ruskými učenými v obsáhlých někdy monografiích nesdělují se u všech se stejnou důkladností, i seskupení badatelů ruské epiky mohlo býti snad částečně jinaké. Práce neruských učenců o ruské epice Rambaud, Wollnera i Máchala připomínají se krátce v dodatku; jen práce V. Jagićova uvozuje se v přehledu domácího ruského studia, neboť měla na postup tohoto značný vliv. — Všeobecně vřele uvítán bude bibliografický ukazatel všech vydání, jakož i studií o ruské epice vydaných od počátku tohoto století. *P-a.*

Вс. О. Миллеръ. *Былины объ Иванъ Гостинюмъ сынъ* (ЖМНПр. 1896, апр. 276—306). •

Ref. Зап. Товар. им. Шевченка XVII. bibliogr. str. 4 sl.

Ivan Gostinyj syn, v ruské epice rek málo významný a nevalně populární, vítězí v nevelkém počtu bylin na závodech kn. Vladimíra se svým záračným koněm; v jiných bylinách jmenuje se tak kupecký synek, který veškeré jmění matky své promrhal a jest pak prodán matkou cizím kupcům, aby takto matka přece měla jakési prostředky k živobytí. Akademik A. N. Veselovskij spojil úže oba tyto sujety v jeden celek, sestrojil původní obsáhlejší bylinu o tomto rekovi a dovozoval souvislost její se stfranc. básní o Heraklovi, původ pak její hledal v tradici byzantské. Prof. Vs. Miller opírá se těmito vývodům, ukazuje, že to jsou dva sujety úplně samostatné, v druhém nahodile dostal kupecký synek totéž jméno, jaké měl rek prvního. Složeny byly pak obě byliny dle vývodů Vs. Millera na severu ruském asi v XV.—XVI. v., nemohou se nikterak připisovati jižnímu Rusku a době domongolské. *P-a.*

Вс. О. Миллеръ. *Отголоски галицко-волынскихъ сказаній въ современныя былиннаго.* ЖМНПр. 1896. сеš. 6. str. 280—326.

Ref. Записки наук. тов. им. Шевченка XIII., bibliogr. str. 7.

Ohlasy, sledy a zbytky haličsko-volynských pověstí epických shledává spis. hlavně a především v příjezdu Djuka Štěpanoviče do Kyjeva; že prvotní

píseň tato byla složena v Haliči a později byla přenešena do Kyjeva, dovozoval již akad. A. N. Veselovskij; tímto učencem a jinými dokazován cizí pramen obsahu jejího, souvislost její s pověstí v středověké literatuře západní-latinské a východní, řecko-slovanské velmi rozšířenou a populární, s pověstí totiž o cárství indickém, s t. ř. posláním presbytera Jana, ovšem nebyla pověst pramenem písně této na ruské půdě, než základem písně byla pověst vyvinuvší se na půdě byzantské asi v XII. v. Na základě hojných důvodů historických a kulturních dovozuje prof. Vs. Miller, že prototyp nynější byliny o Djukovi složen byl ke konci XII. neb poč. XIII. v. na Haličsko-Volynské Rusi. Haličsko-volynského původu jest též soupeř Djukův Čurilo Plenkovič, dále pověst o Michailu Potoku Ivanoviči, a spis. spojuje reka tohoto úže s bulh. legendárním Michailem z Potuky, nač narazil rovněž již akad. A. N. Veselovskij; a sice náleží prototyp předpokládané haličské pověsti o Michailu Potokovi do poč. XIII. v. Konečně ohlasy haličsko-volynské shledává spis. ještě v bylině o Dunajovi dobývajícím nevěstu pro kn. Vladimíra, ne »starého« kyjevského, než vladimiro-volynského Vladimíra Vasiljkoviče; s jistou pravděpodobností možno stotožňovati epickou tuto postavu s historickou osobností, s vojvodou Dunajem, vojenským i diplomatickým zástupcem jmenovaného knížete ke konci XIII. stol. Vs. Miller opírá se vývodům prof. Chalanského o staroněmeckém původu jako samého reka Dunaje tak i pověsti s jeho jménem spojené, vliv analogických pověstí západních, německých, ale naprosto nevylučuje. Iv. Ždanov rozebral ještě haličsko-volynské ohlasy v bylinách o Romanu Haličském. Skvělá doba haličsko-volynské země v XII.—XIII. v. zanechala tímto způsobem ne nepatrné sledy ještě v epické poesii ruské. P-a.

Вс. О. Миллеръ. *Былина о Батыгь: Починъ.* Сборникъ общ. любителей росс. словесности на 1896 годъ. Москва 1896, стр. 348—371.

Ref. Зап. Наук. Товар. имени Шевченка XVII., bibliogr. str. 4 sl.

Rozbírají se zapsané Hilferdingem, Rybnikovem a j. verse epické písně o Batyovi, o vpádu tatarském, klade se a zodpovídá se otázka, pokud a jak došly hrůzy vpádu tatarského v 1. pol. XIII. v. ohlasu v epice ruské, a kterou měrou reminiscence starých písní se zachovaly v bylině zapsané na ruském severu v XIX. stol. Dovojuje se, že známé verse byliny této předpokládají jakési písně starší. Ze staré písně historické zachoval se jen úvod, vstup byliny, a pak některá jména epická, která byla později udělována osobám jiným. Sledy starých písní o osudných událostech r. 1237—1240 spatřuje spis. jmenovitě v st.-rus. pověsti o útoku vojska Batyova na Rjazaň; autor této dle vývodů prof. Millera na základě písně národní vypravuje, jak tatarský dobyvatel dal zabiti vyslaného k němu knížete Theodora, že nechtěl mu ukázovati ženu svou, a tato jménem Eupraxia obdrževši zprávu o smrti mužově, spolu se synkem svým se svrhla s paláce svého — podle ní pojmenována byla v epických písních žena kn. Vladimíra — mimo to pak ještě o vítězném

útokeu chrabrého rjazanského velmože Eupatia Kolovrata na vojsko tatarské. Byly to písně historické složené v lidu samém aneb v řadách družiny knížecí brzy po události aneb dle ústních tradic. Písní o hrůzách a zkázách vpádu tatarského nejspíše nebylo, leč jen jednotlivé písně oslavující jednotlivé hrdinské a vítězné skutky válečné proti Tatarům. Bylina o Batyovi složena poněkud později, kdy památka hrůz a béd tatarských byla již značně vybledla, kdy Tataré nebyli více tou silnou, nepřemožitelnou mocí, před kterou všeska Rus se třásla, asi v XVI.—XVII. v. a sice professionalními pěvci, skladateli. *P-a.*

Felix R. von Luschan: Beiträge zur Völkerkunde der deutschen Schutzgebiete. Erweiterte Sonderausgabe aus dem »amtl. Bericht üb. d. erste deutsche Kolonialausstellung« in Treptow 1896. Mit 48 Tafeln und 46. Textabbildungen. Berlin, Verlag v. Dietrich Reimer 1897.

Od té doby, co Německo započalo své kolonialní podniky, bralo také činnější účast na vědeckém studiu, na ethnografii a ethnologii mimoevropských národů. Jest také přirozeno, že kolonisátor nemá pouze nejlepší příležitost k takovému studiu, nýbrž že leží přímo v jeho prospěchu seznati právě tak tělesní a duševní vlastnosti a schopnosti dotyčného domorodého lidu, jako jakost a bohatství země zabrané.

Z evropských národů jsou jen Rusko, které účinně pracuje v Severní Asii, a Severní státy podrobující končiny severního ledového moře svému zkoumání, a částečně Itálie v tom položení, že práce, která jim připadla, leží v jich sousedství. Ostatní národové a státy, jichž poloha u moře je k podobné práci vybízí, musí tuto vykonati vzdáleně od své mateřské půdy a pod zcela cizími přírodními poměry. To platí také o Německu.

Na výstavě r. 1896. v Berlíně konané ukázalo pak Německo poprvé úspěchy praktické kolonisace a s ní spojené vědecké činnosti. Vědecká stránka této výpravy t. j. líčení domorodců a jich kultury byla pak také v zprávě: »Amtlicher Bericht über die erste deutsche Kolonialausstellung in Treptow 1896« zpracována a také širšímu obecenstvu srozumitelnou učiněna. Nyní dostalo se nám do ruky skvělé dílo *Luschanovo*: Beiträge zur Völkerkunde, které jest dalším propracováním a rozšířením uvedené zprávy se značným rozmnožením textu a obrazů, za tím účelem pořizným, by také blíže intereso- vaným kruhům, odborníkům předloženy byly výsledky studia na výstavě nahromaděného materialu vědeckého z německých osad v Africe a v Nové Guinei. Že práce ta jen důkladnými odbornými znalostmi a zvláštní pílí spisovatele, jakož i velkou obětavostí nakladatele byla umožněna, vysvítá z bohatého obsahu knihy, její skvělé úpravy a z malého počtu exemplářů (80 kusů), v kterém byla dána do obchodu. Celá práce rozpadá se na 2 části: anthropologickou a ethnografickou, a jest opatřena četnými ilustracemi v textu a na 48 tabulkách, světlotiskem pořizných.

V anthropologické části jest podán popis a výsledky antropometrického zkoumání velkého počtu (přes 100) domorodců na výstavě se nalézajících a sice z následujících končin a kmenů: Togo (14 mužů), Kamerun (11 mužů, 2 ženy z kmene Dualla, 4 hoši km. Batanga), Jihozápadní Afrika (4 Hottentoti, 5 osob z kmene Herero), Wasswahili (23 osob), Massai (8 mužů, 5 žen, 4 hoši) a Nová Britannie 8 osob). — Již z popisu a vyobrazení (každá osoba podána jest v pohledu z předu a ze strany) jest především nápadný rozdíl mezi kmeny africkými a obyvateli jižního moře (Nové Britannie), ale také mezi jednotlivými kmeny africkými. Zvláště jednotlivé skupiny ku př. z kmene Dualla, Massai, Hottentotů atd. jsou předvedeny zvláště typickými osobami, typickými jednak svým vzrůstem, tvary obličejů, lebky a těla, jednak úpravou účesu, deformací zevního ucha (ku př. ušními lalůčky u osob z kmene Massai těžkými závěsky dalece vytaženými), deformací zubů, tatuaží atd.

Ethnografická část přináší pak cenné příspěvky jednotlivých mravů, zvyků a výrobků. Bohatství podaného materialu jest tak značné, že nelze zde jednotlivosti uváděti; jen na dřevěné řezby a vzorky pletení budíž zde zvláště upozorněno. Autor sám doznává, že další využitkování a zpracování ponecháno býti musí dalším pracím.

Dr. F. Matiegka.

Bibliografie tradicionální literatury za rok 1896.

Sestavil J. Polívka.

A. Všeobecné. Srovnávací rozbory tradic i pověstí. Bibliografie.

- Gaetano Amalfi: Die Kraniche des Ibykus in der Sage ZVvk. VI, 1896, 115—129; srv. str. 346. Srovnávají se hojně varianty, západní, jmenovitě italské, též ze starší literatury, a varianty orientální. Legenda starší, orientálního původu, byla později spojena se starořeckým básníkem Ibykem.
- Barlaam and Josaphat. English lives of Buddha edited and induced by Joseph Jacobs (= Bibliothéque de Carabas. Vol. X) Lond. Nutt. 1896. Rec.: ZVvk VI 223; Academy sv. 49 str 223 sl. Mélusine VIII, 46 sl Byzant. Zs. VII, 178.
- Др. Иван Франко: Варлаам и Йосаф, старохристиянський духовний романъ і его літературна історія. Зап. Шовч. X, 1896, сеš. 2. str. 29—80 pokrač.
- F. C. Conybeare, The Barlaam and Joasaphat Legend in the ancient Georgian and Armenian Literatures. Folk-Lore VII, 101 sl. Byz. Zs. V, 615 КМНП. sv. 310 str. 483 sl.
- René Basset: Notes sur Les mille et une nuits. Rtradpop. XI, 146—187.
- Joseph Bédier: Les Fabliaux (Histoire de la langue et de la littér. franc. des origines à 1900. Paris 1896. I Moyen âge. Tome II, 57—104.)
- O. Bleich: Entstehung und Quellen der Märchen Clemens Brentanos. Archiv f. d. Studium der neueren Sprachen XCVI, 43—96. H. Cardanus: Die Märchen Clemens Brentanos. (Görres-Gesellschaft. Vereinsschrift 1895. Köln 1895.
- C. Cohn: Zur litterarischen Geschichte des Einhorn. Programm Berlínské XI školy reální str. 30, 4°.

Sestaveny antické tradice o jednorožci, jehož roh má sílu divotvornou, působí proti jedům.

M. A. Дикаревъ: О царскихъ загадкахъ. Этн. Об. кн. XXXI, 1896 str. 1—64.

Málo jen jednáno o pohádkách, jichž předmětem jest řešení hádanek. Více mluví spis. o různých obyčejích svatebních u Malorusů, o různých motivech v koljadjkách, příležitostně také o jiných ještě věcech, pokouší se mimo jiné také o výklad jmen Камень алатырь а голубиная книга.

Messina Faulisi Il Folk-lore in Orazio. Palermo 1896. 8° str. 30 (Otisk z »Arch. delle trad. popol. XV).

Sigmund Fränkel: Die tugendhafte und kluge Witwe, Germanist. Abhandl. XII, str. 37—49.

Ref. Liter. Centralblatt XX, str. 748 sl. Mélusine VIII, 47. sl. Beil. Allgem. Ztg. X str. 7.

J. Goldziher & C. V. Landberg-Hallberger: Die Legende vom Mönch Barsîsâ, Kirchein N. L. 1896.

Ref. Rtradpop. XI, 333. (R. Basset s hojnými odkazy literárními).

E. S. Hartland. The legend of Perseus, A Study of traditions in Story custom and Belief. vol. III Andromeda-Medusa. London, David Nutt. 8°. XXXVI+224.

Rec. ZVVK. VI, 451 sl. Mélusine VIII, 190 sl. Am Urquell NF I, 29.

В. Истрипъ: Отчетъ командированнаго за границу Приватъ-доцента Московскаго Университета В. И-на за вторую половину 1894 года.

ЖМНПросв. 1896 sv. 304, 305, 307, 308, (апрѣль, июнь, сентябрь, ноябрь).

Zaslужuje v nejedné příčině pozornost každého, kdož se zabývá studiem tradic lidových, najmě pohádek a pověstí. Mnoho vzácných příspěvků podáno jmenovitě k historii apokryfů, o Šalomounovi (июнь str. 53 sl., 71 sl.), o sv. Jiří drakobijci (июнь 80 sl.), o Josefovi (июнь 83 sl.), o Jidáši (ноябрь str. 12 sl.).

Otto L. Jiriczek: Die Amlethsage auf Island. Germanistische Abhandl. XII str. 59—108.

Keidel, George: Romance and other Studies. Number two: »A manual of Aesopic fable literature.« A first Book of reference for the period ending A. D. 1500. First fascicule, with 3. fascimiles. Baltimore 1896, 8°. pp. 24+76.

Josef Kolář: O Rybecoulovi. Č. L. V., č. 5, str. 439—452.

Polemika proti vývodům o Rybecoulovi uloženým ve spise rakouským spolkem Krkonošským r. 1884 vydaném »Rübezahl, seine Begründung in der deutschen Mythe« atd. Pokus o etymologický výklad jména, Rybecoul prý z lucifer, lucifer — repicul, ribecul atd. Spis. spatřuje v Rybecoulovi »obrazné zosobnění nestálého a zvláště špatného, bouřného počasí na Krkonošských horách.«

R. Köhler: Zu den von Laura Gonzenbach gesammelten sicilianischen Märchen. Aus dem Nachlasse R. Köhlers herausgegeben von J. Bolte.

ZVVK. 1896, VI, 58 sl. 161 sl.

Dr. B. Königsberger: Aus dem Reiche der altjüdischen Fabel.

ZVVK. VI, 140—161; srv. str. 346.

A. Кримскій: Къ вопросу о старинныхъ малорусскихъ религіозныхъ сказаніяхъ. (Кіевская Старина. 1896, sv. 55, str. 65—76. Ref. Зап. Шевч. XVII. Наук. хрон. str. 12.

Doplňky k článku prof. Sumcova: Къ бібліографіи старинныхъ малорусскихъ религіозныхъ сказаній.

— Къ исторіи бродячихъ сказаній о мудрыхъ судьяхъ. Кіевская Старина 1896, sv. 55 příl. 12—15.

Žena žalovala jinocha, že jí učinil násilí. Sudí odsoudil jinocha k pokutě žena spokojeně vzala peníze a odešla. Poslal tedy sudí za ní jinocha, ať jí mocí odejme peníze. Ta se ale vši silou tomu bránila. Musela nyní vrátiti peníze, neboť když měla takovou sílu, proč se jemu nebránila dříve?

Лаутенбахъ Яковъ: Очерки изъ исторіи литовско-латышскаго народнаго творчества. Параллельные тексты и изслѣдованія. Юрьевъ 1896, 8°, XII+222 str.

Leite de Vasconcellos. Ensayos ethnographicos, I 18°, 372.

»La seconde partie, la plus développée, contient une fort intéressante histoire des traditions populaires avec l'analyse des divers recueils depuis la première période jusqu'à nos jours. C'est une précieuse bibliographie« ... Rtradpop. XI, 669.

Dr. A. Lincke: Die neuesten Rubezahlforschungen. Ein Blick in die Werkstatt der mythologischen Wissenschaft. Dresden VI+51, 8°.

Rec Zs. f. deut. Altertum, Anzeiger 1897 str. 307 sl; ZVvk. VI, 332 sl. Mitteil. schles. Ges. Vk. III, 42.

Alfred Maury: Croyances et Légendes du moyen âge. Paris 1896. LXII+459.

Ref. ZVvk. VI, 459.

В. Милорадовичъ: Къ вопросу объ источникахъ „Вія“. (Кіевская Старина 1896.) sv. 94, příl. str. 45—48. Ref. Зап. Шевч. XVII. Наук. хрон. str. 15.

Sděleny dvě nové verse dodatkem k pojednání prof. Sumcova o této povídce Gogoljově v Кіевск. Стар. 1892, č. 3, str. 472 sl.

Вс. Миллеръ: Матеріалы для исторіи былинныхъ сюжетовъ XVI., Добрыня и рѣка Смородина.

Этн. Об. XXVIII, 1896, str. 121—128.

V jediné jen písni zapsané v Guß. Simbirské vypravuje se záhuba Dobryně v řece Smorodině. Jsou ale jiné písně obsahem svým velmi blízké, ve kterých rek není nazván. Spis. dovozuje, že bylo později jméno tohoto reka spjato s touto písni.

В. Мочульскій: Апокрифическое сказаніе о созданіи міра (Лѣтописъ ист.-филолог. Общ при новоросс. Универс. VI, 345—364). Rec. Зап. Товар. ім. Шевченка XVIII, bibliogr. str. 42 sl. (Iv. Franko). Byzant. Zs. VII, 205.

Karl Olbrich: Der Jungfernsee bei Breslau. Ein mythologischer Streifzug. Germanist. Abhandl. XII, 119—130.

Vyšetřuje se bájeslovný podklad hojných pověstí o vzniku jezer; základem jich jsou pověsti o vílách.

Petit de Julleville: Poésie narrative religieuse. Origines. Vies des saints en vers. Contes pieux (Histoire de la langue et de la littér. française des origines à 1900. Paris 1896. I. Moyen âge. Première partie 1—48).

J. Polívka: Neuere slavische Märchesammlungen. Archiv f. slav. Philologie XIX, str. 240—268.

Oznámeny jsou některé novější sbírky pohádek: 1. Kuldových Morav. nár. pohádek a pověstí sv. IV. 2. Václavkovy Valašské pohádky a pověsti. 3. II. B. Шейнъ Матеріалы для изученія быта и языка русскаго населенія сѣверо-западнаго края II. 4. Манжурова sbírka maloruských pohádek vydaná ve Sborníku Charkov. VI. 5. Sbíрка Jastrebova v Oděsském Letopise histor.-filolog. spolku III. Připomíná se stručně obsah jednotlivých versí, a odkazuje se na pod. verse najmě slovanské.

Týž: »Tatku, ach, tylko taką gąskę mi daj!« Ze studjów powiastkowych.

Wla X, 795—799.

Týž: My trzej bracia. Urywek ze studyów nad podaniami ludowemi podał. —

Lud II, 1896, str. 9—18.

Г. Потанинъ: Восточноордынскія параллели къ кельтскому роману о чашѣ св. Граля. Этн. Обзор. XXIX—XXX, 1896 str. 205—227.

Dr. Stanislaus Prato: Sonne, Mond und Sterne als Schönheitssymbole in Volksmärchen und Liedern.

ZVvk. V—VI, 1895 a 1896.

Týž: Il Sole, la Luna, le Stelle, immagini simboliche di bellezza nelle lingue orientali (Giornale delle Società Asiatica italiana IX) 1895—96.

Doplnění pojednání téhož učence »Sonne, Mond und Sterne« etc.

Paul Regell: Etymologische Sagen aus dem Riesengebirge. Germanist. Abhandl. XII, 131—151.

Richter Konrad: Der deutsche S. Christoph. Eine historisch-kritische Untersuchung. Berlin 1896. 8° str. IV+243.

Ref. Mélusine VIII, 240 (une étude approfondie et critique, et la plus complète, qui ait encore été publiée sur la légende de saint Christophe). Anzeiger f. deutsches Alt. XXIII, 159 sl.

Dr. J. Rychlak: Raj i upadek pierwszych ludzi v podaniach narodowych Sprawa gimn. św. Anny Kraków 1896, str. 49. Ref. Lud III, 184 sl.

L. Sudre: Les fables et les Romans des Renard (Histoire de la langue et de la littér. franç. des origines à 1900 Paris 1896, I Moyen âge. Tome II, 1—56.

Н. Ф. Сумцовъ: Литературная родня разказа гр. Л. Н. Толстаго „Чѣмъ люди живи“. Харьковъ 1896.

Legendu tu všestranně rozebral již M. Dragomanov v Сб. мин. XII. K versím od obou učenců rozebraným připomeneme ještě: Житє и Слово 1894, сешит 6, str. 350 sl. Dowojna Sylwestrowicz Pod. žmujdzkie II, 231, částečně sem patří Dobšinský Slov. pov. V, 88 sl., částečně též maced. v Сбмин X, 3 str. 145 sl. a souhlasná s touto řecká verse z ostrova Lesbos Bernh. Schmidt Griech. Mär. Sag. str. 132, kde Charon zastupuje úlohu anděla smrti.

— Из бібліографіи старинныхъ малорусскихъ религіозныхъ сказаній. Харьковъ 1896. Rec. Wisła X, 392 sl. Srv. nahoře Кримскій.

Ze spisu Galjatovského „Небо новое“ a z jiných pramenů sdělují se různé legendy, o kostelích, svatých obrazech přenášejících se na jiná místa, o hanobení obrazů ze strany Tatarů, o svičkách zapalujících se v kostele, o obrazech ev. Lukáše, o plačících obrazech Panny Marie a p.

— Сказанія о провалившихся городахъ. Харьковъ 1896.

Ref. Wisła X, 393 sl. Бѣлг. Прѣгледъ 1896, kn. IX—X, str. 253.

Sestaveny jsou některé maloruské i též kavkazské pověsti o zapadlých městech, srovnávají se jmenovitě s franc. pověstmi na základě bohatého materialu vydaného v R. trad. pop. 1888 sl.

Д-ръ Ив. Д. Шишмановъ: Пѣсенъта за мѣртвѣния братъ въ поезиата на балканскитѣ народи. Часть първа. I. Досегашнитѣ изслѣдованія II. Библиографія. — София 1896 str. 96 Zvláštní otisk z XIII. sv. Сборникъ за нар. умотвор.

Velice podrobný a důkladný rozbor (str. 1—84) všech dosavadních prací o Lenoře. Na konci čteme některé methodologické poznámky: spis. právem se opírá skepticizmu Jos. Bédiera, i jest přesvědčen, že podrobným zkoumáním všech přístupných variantů přece se můžeme dopídití bezpečnějších výsledků o původu té které látky. K tomu připojuje bibliograf. přehled versí balkanských o Lenoře (str. 84—96) a sice tak velký počet, jak nepoznal žádný učenec, který se obíral studiem této látky. Prof. Šišmánov vyčítá albanských versí: 7, bulharských: 72!!, řeckých: 38, rumunských a aromunských (makedonsko-rumunských): 12 a srbských: 8. — Přehled tento podán napřed jako vstup do obšírného rozboru balkanských versí o Lenoře, ve kterém se má řešiti sporná dosud otázka, kterému balkan. národu třeba připisovati původ této látky, kde jest její vlast.

V. Tille: Ze srovnávací literatury lidové: ČL VI č. 1. str. 1—12; č. 2. str. 179—184.

I. Látka Macháčkovy veselohry »Ženichové«. Varianty daleko nejsou sebrány. Gonzenbach Sicil M č. 55, II. str. 237. ZVVK VI, 163 R. trad. popul. IX str. 344. Ortoli Cont pop. de la Corse č. 5. Polaczek Wieś Rudawa str. 241 sl. Dowojna Sylwestrowicz Pod. žmujdz. I, 347 sl. Шейнъ Матер. II č. 151. Sborník mus. slov. spol. I, 159 sl.

II. Látka Zeyerovy slovenské legendy Samko Pták. Srovnávají se staré knižné i lidové verše, legendy o zbožném hochovi, který ukřižovanému nosí jídla. Dodatky k tomu str. 179. sl.

III. Glossy k povídkám Siddhi-kürovým (str. 181—4): poukazuje se na shodné verše české.

V. Tolnai: K literatuře o vdově Efesské. Egytemes philolog. közlöny. XX. 902 sl. Friedrich Vogt: Dornröschen-Thalia. Germanist. Abhandl. XII, 195—237.

Spis. dovozuje, že základem pohádek tohoto cyklu byl antický mythus; v severských, germanských a řeckých mythech zachovány ještě zbytky ze společné doby indoevropské. Spisovatel podléhá ještě příliš škole mythologické, předpokládá sice, že pohádky tohoto cyklu se stěhovaly od národa k národu, nečiní ale nutných z toho důsledků proti mythologickému jich výkladu.

A. H. Веселовскій: Мелкія замѣтки къ былинамъ. XVIII Уголокъ русскаго зпоса въ сарѣ о Тидрекѣ Бернекомъ.

ЖМНПр. 1896, августъ str. 235—277.

— Шведская баллада объ увозѣ Соломоновой жены.

Извѣстія Отдѣл. Русскаго языка и словесности Имп. Ак. Н. I. (str. 66—80). Спб. 1896, zvl. otisk str. 15.

Popírá se ruský původ švédské ballady o únose ženy Šalamounovy. Klade se otázka, nepronikly-li také některé redakce pověstí o Šalomounovi ze západu do Ruska.

— Сказанія о Вавилонѣ, сквини и св. Граалѣ. Нѣсколько матеріаловъ и обобщеній. тамже str. 647—694, 1005—8.

Srovnává se nordická pověst o Konradovi, synu saského krále Richarda, sestavená v Norvéžsku neb na Islandu do XIV. stol. se staroslov. pověstí o cárství Babylonském; předpokládá se ethiopský prototyp, ukazuje se podobná novější ethiopská legenda a její odraz v pověsti o sv. Graalu, zvláště v jejím zpracování od Wolframa v. Eschenbach.

— Указатель къ научнымъ трудамъ Александра Николаевича Веселовскаго, профессора и академика. 1859—1895. С-Петербургъ, str. 120, 8°.

Ref. Zs. f. vergl. Litteraturgesch. N. F. XI, str. 372

Č. Zíbrt: Zvířátka a Petrovští. I. Varianty mimoslovanské. ČL VI., č. 2. str. 156 sl.

Bibliografický seznam, ne naprosto správný, ku př. Meyrac Traditions des Ardennes 454, Dozon Cont. alban. č. 23, R. Basset Contes berbères č. 42 (k tomu pozn. na str. 187 sl.) sem vůbec nepatří, neboť jest v nich látka zcela jiná.

Týž: Další zprávy o Rybecoulovi. ČL V, č. 6. str. 516—519.

B. Sbírký rozmanitých materiálů z literatury tradicionalní.

P. Bahlmann: Münsterische Lieder und Sprichwörter in plattdeutscher Sprache. Münster. (1896) str. LX, 160.

Mimo písně (8 církevních, 50 národních a dětských a p.) obsahuje 1068 přísloví a pořekadel, většinou z pramenů tištěných.

Харьковскій Сборникъ, литературно-научное приложение къ „Харьковскому календарю“ 1895 г., вып. 9. str. 494.

Rec. Зап. Шевч. XVI, bibliogr. 38 sl.

Obsahuje bohatý ethnografický material: popsáno tu 14 vesnic Charkov. gub. na základě zpráv hlavně od učitelek podaných. Otištěny pohádky a legendy, písně, ukolébavky, zařikadla; o poměrech socialních a j.

Карскій Е. О.: Новые труды по бѣлорусской этнографіи за 1895 г.

1. П. Я. Никифоровский: Очерки простонар. життя-быття въ Витебской Бѣлорусси, 2. Довнар-Запольский Бѣлорусское полѣсье. Пѣсни Пинчуковъ, 3 Adolf Černý: Pieśni białoruskie z powiatu Dzisnienskiego gub. Wilenskiej).

ЖМНар. Пр. 1896. май.

Луча. Книжевни лист друштва „Горскъ Виенац“ 1896 (II. година). На Цетињу.

Vytištěny epické písně junácké str. 38—42, 322—326, 475—480, 515—517, písně »ženské« str. 564—565, pohádky »fabliaux«, str. 84—88, 228—232, 518—520, přísloví 517—518, hádanky 566 sl., hry lidové 567 sl., pověry 565 sl.

Насыровъ А. К.: Образцы народной литературы казанскихъ татаръ. Казань 1896.

(Z XIII. sv. časopisu »Извѣстія Общества Археол., Исторіи и Этнографіи при Казанскомъ университет.«).

Остроумовъ, П. П. Сарты. Этнографическіе матеріалы. Изд. 2e дополн.

Ташкентъ 1896. 8°.

Радловъ В. В.: Образцы народной литературы сѣверныхъ тюркскихъ племенъ. Ч. VI. Нарѣчія крымскаго полуострова. Спб. 1896.

8°, XVIII + 408 + 527 str., 7 r. 50 k.

Stumme; Neue tunisische Sammlungen. Leipzig 1896, 4° 148. (Písně, hádanky, pohádky dětské a j.)

Ref. Rtradpop. XI, 671 sl. Lit. Centralblatt 1896, str. 1011. ZVVK. VI, 460.

L. Arturo Trombatore: Folk-lore Catanese. Turin, Carlo Clausen (1896), 8°, 125.

Pověry, zvyky, obyčeje, písně, přísloví a p.

Ref. Rtradpop. XI, 669. ZVVK. VI, 459.

Юрій Жаткович: Замітки етнографічні з Угорської Руси. Етнограф. Збірник. II. У Львові 1896. str. 1—38.

Písně.

A. Rozpravy. Zprávy kriticko-bibliografické.

A. Баловъ: Эскурсы въ область народной пѣсни. I. Юморъ и сатира въ народныхъ пѣсняхъ.

Этн. Обзор. XXIX—XXX, 1896, str. 260—265.

Fr. Bartoš: Zpráva o rukopisných sbírkách národních písní moravských z roku 1819, chovaných ve Františkově Muzei v Brně.

Museum Franciscum. Annales 1895, str. 209. Srv. Národop. Sb. čslov. I str. 161. Český Lid VI, 203.

J. Bolte: In dulci júbilo. Ein Jubiläumsbeitrag aus der Geschichte der lateinisch-deutschen Mischpoesie. Festgabe an Karl Weinhold. Leipzig 1896, str. 91—124.

O. Brenner: Zum Versbau der Schnaderhüpfel. Festschrift zur 50 jährigen Doctor-jubelfeier K. Weinholds. (Strassburg 1896). Str. 1—12.

Karl Bücher: Arbeit und Rhythmus. Abhandlungen der phil.-hist. Klasse der kgl. sächs. Ges. d. Wissenschaften XVII, 5. Leipzig str. 130.

O původu poesie a hudby, o písních při práci u národů prvotných a kulturních; rozeznávají se písně zpívané při práci jednotlivcově i při práci společně, písně zpívané při mlácení a pod. v taktu atd.

Candrea A: Die Zigeunermusiker und die Rumänische Volksdichtung

Ethnolog. Mitteil. Ungarn V, 211 sl.

Fl. van Duyse: Het eenstemmig fransch en nederlandsch wereldlijk lied in de belgische gewesten van de 11. eeuw. tot heden, uit een muzikaal oogpunt beschowd.

Gent. Vuylsteke (1896) XI, 440 s. (Bekroonde verhandelingen der koninklijke academie van België 49).

Líčí se vývoj světské písně v Belgii.

Zofia Grynbergowa: Przepowiadka w swej wędrówce (Lud. II, 22—30).

Několik velmi stručných poznámek o písních jak »Šel Jukel na pivo, na dobré pivíčko« (J. Erben str. 426).

Léon Gautier: L'Épopée nationale (Histoire de la langue et de la littér. franç. des origines à 1900. Paris. 1896. I Moyen âge. Première partie, 49—170.

Alois Hlavinka: O původu národní písně. Pohled do lidové dílny na písně. Vlast, XIII (1896—97). Samostatně jako rozmnožený otisk »z »Vlasti«. V Praze 1897. Nákladem vlastním. str. 99.

Rec. ČMM 1897, XXI, str. 379 sl.

O. Hostinský: Úvahy o některých českých písních lidových. V Praze, F. Šimáček. 1896. Otisk pojednání z ČL III a V.

Ref. ČL VI, 203 sl.

Týž: O naší světské písni lidové ČL V, seš. 3. str. 215—222 č. 6. 529—540.

Objasnění historického vývoje písní našich po stránce hudební.

Хахановъ А. С.: Очерки по исторіи грузинской словесности. Вып. I. Народный эпосъ и апокрифы. Москва 1895. 8°, IV + 367 str., 2 r.

Халатлянцъ Г.: Армянскій эпосъ въ исторіи Арменіи Моисея Хиренскаго. Опытъ критики источниковъ. I—II. Москва 1896.

V. Jagic: Размѣръ (двѣнадцати слоговой) древнѣйшихъ стихотвореній поэтовъ славянскихъ (сербохорватскихъ) въ Далмаціи. Извѣстія отдѣл. русск. яз. и слов. Имп. Академіи наукъ. I, 439—466. Ref.: L. Fil. XXIV, 50.

Spis. dokazuje, že básníci dalmatští oblíbený svůj rozměr básnický, 12-slabičný, převzali z obecné poesie lidové, a ukazuje rozměr tento také v nové lidové poesii dalmatské a vůbec chorvatské, v Dalmacii, v Přímoří, v Istrii, v západním Chorvatsku, jakož i v osadách chorvatských v západních stolicích uherských, i oblíbenost jeho také u jiných kmenů slovanských.

A. Jeanroy: Les chansons (Histoire de la langue et de la littér. franç. des origines à 1896. Paris 1896. I. Moyen âge. Première partie 345—404.)

Θ. Е. Коршъ: О русскомъ народномъ стихосложеніи. Извѣстія отдѣл. русск. яз. и слов. при Имп. Академіи Наукъ I, str. 1—45.

Ervand Lalayantz: Les anciens chants historiques et les traditions populaires de l'Arménie. Rtradpop. XI, 12, 129—138, 336—351, k tomu poznámka od René Basset, str. 323.

A. Лобода: Къ былинамъ о сватовствѣ. Женитьба Добрыни. Этн. Об. XXIX—XXX str. 240—251.

Hermann Lübke: Über die rhodischen Liebeslieder in ihren Beziehungen zur neugriechischen Volksdichtung. Satura Viadrina, Festschrift zum XXV. Bestehen des philologischen Vereins zu Breslau. 1896, S. 69—88. Ref. Byzant. Zs. VI. 604 sl.

Вс. Миллеръ: Новыя записи былинъ въ Якутской области. Этн. Об. XXIX—XXX, 1896 str. 72—106.

Existence ruských písní ve východní Sibiři v kraji Jakutském u ruských kolonistů byla již dokázána ethnografem J. A. Chudjakovem; nalezena byla jím dosti obšírná bylina o boji Aleši Popoviče s Tugarinem a tu byla také spolu s pohádkami, písněmi ruskými i jakutskými vydána r. 1890 ve zvláštním sborníku Nyní pak člen ethnografické expedice do Jakutského kraje, p. VI. Bogoraz zapsal z úst ruského lidu obývajícího kraj nad ř. Dolní Kolymou několik písní epických, t. ř. »starin«. Tři byliny ze sbírky té prof. Vs. Miller tu otiskuje a obšírným komentářem provází; dovozuje jmenovitě konservativní ráz epických písní ve východní Sibiři na březích ledového oceanu zachovaných.

Лазаръ Т. Перовић: Наод Момир. Српска народна пјесма пропратио . . .

(Луча. Књижевни лист. На Цетињу. 1896 (II) str. 60—64.)

Krátký aesthetický náčrtek.

- Léon Pineau: La chanson de Renard (Essai de littérature populaire comparée .
Rtradpop. XI, 65—82 196—8.
- Велько Радојевић: Српске народне пјесме, као скитачице (Луца. Књижевни лист. На
Цетинју II, 1896, str. 74—80, 120—127
o rozdělení písní svatebních, »ženských«, tanečních atd.
- Туж: И још њешто о њекијем Вуковијем народнијем изрекама (ib. str. 511—514).
- L'ud. A. Reuss: Toniny a stupnice u »Slovenských Spevov«. Sborník mus. slov
spol I. 176—191.
- Pedro Fernandes Thomas: Canções populares da Beira. Figueira da Foz, Imprensa
lusitana de Augusto Velga 1896 (pp. XXXIII—125, s notami).
Ref. Rtrapop. XII, 637. Obsírná předmluva od J. Leite de Vasconcellos
o písních portugalských, jich formě, variantech, o vlivu literárním a j.
- A. Thime: Lied und Märe. Studien zur Charakteristik der deutschen Volkspoesie,
Güterloh 1896.
Rec. Lit. Centralblatt 1897, 242. Jahresbericht f. german. Philologie XVIII, 143.
Práce dilettantská. Spis. má sotva tušení o rozvoji studií tradicionalní litera-
tury za posledních 40 let.
- Pavel Váša: Kamarýtova sbírka »Českých národních písní duchovních.« ČL VI,
č. 1, str. 17—22; č. 2, str. 125—7.
Ukazují se starší předlohy jednotlivých duchovních písní, Kamarýtem se-
braných. Sbíрка Kamarýtova proti sbírce Bartošově má ráz novější, kotví svými
kořeny ve stol. XVII a XVIII. Samostatná produktivnost lidová v oboru du-
chovní písně byla skrovná.
- Туж: O původu některých písní nábožných v Bartošově sbírce národních písní
moravských. ČL V, č. 5. str. 432—9.
Vyšetřuje se původ písní některých nábožných, jich poměr k starším zpěv-
níkům katolickým i protestantským; u mnohých písní dokazuje se původ česko-
bratrský, po případě protestantský.
- Henri Wissendorff de Wissuknok: Niedrischu Widewuts. Epopée latavienne en 24
chants. Rtradpop. XI, 481—492; 545—554.

B. Materialy.

- Benedek Alexius: A magyar népköltés gyöngyei. A legszebb népdalok gyűjteménye.
Sbíрка maďarských písní národních. Budapest 1896. str. 320. 8°.
- Bittner Maximilian: Türkische Volkslieder. Nach Aufzeichnungen von Schahen
Efendi Alan. Wiener Zs. f. d. Kunde des Morgenlandes X, str. 41—54.
- Braulio Vigon: Juegos y Rimas infantiles recogidos en los concejos de Villaviciosa,
Colunga y Caravia. Villaviciosa, imp. de la Opinion. 18°, IX+167.
Ref. Rtradpop. XI, 603.
- Володимир Гнатюк: Лірики. Ліричні пісні, молитви, слова, звістки і т. п. про лір-
ників повіту Буцацького. Етнограф. Збірник II. У Львові. 1895. str. 1—73.
- М. Грушевський: Кілька духовних віршів з Галичини. Зап. Шевч. XIV Miscel. str. 1—16.
- Е. Чикаленко: Ліричнѣ Васи́лій Морозѣ. Кіевская Старина 1896, sv. 52, odd. 2, str. 79—87.
Stručný životopis slepého pěvce, sděleno několik jeho písní.
- Anton Englert: Zum Volkslied, Spruch und Kinderreim.
ZVVK. VI, 296—303. Výpisky ze starých knih.
- Joz. L' Holuby: Národná pieseň »Tatra, Matra« zo Zem. Podhradia. Sborník mus.
slov. spol. sl. I, 202.
Otištěna píseň zpívaná v čas žatvy na rolích zvaných »na Tatrách«.

Hrvatske narodne pjesme. Skupila i izdala Matica Hrvatska. Odio I. Junačke pjesme. Kn. I. Uredili Dr. Ivan Broz i Dr. Stjepan Bosanac. Zagreb 1896. str. XXIV+610, velká 8°.

Rec. Archiv f. slav. Philologie XIX, 627 sl. Am Urquell NF I, 127. Zbornik za nar. život južn. Slav. II., 462 sl.

А. И. Яцимирскій: Разбойники Бессараби въ разказахъ о нихъ Этн. Обзор. XXVIII, 54—90.

Písně některé uvádějí se v rumunském originale a ruském překladě; pověsti o některých loupežnících pouze ruským jazykem se vypravují.

V. John: Egerländer Rockenstubenlieder. Erzgebirgszeitung (1896), 17. č. 4.

А. Калачевъ: Нѣсколько словъ о поэзии Теленгетовъ. ЖСтар. VI, 489—500.

Vytištěny ukázky, mezi jinými též epická píseň jedna.

Carl Köhler. Volkslieder von der Mosel und Saar. Mit ihren Melodien aus dem Volksmunde gesammelt von Carl Köhler. Mit vergleichenden Anmerkungen und einer Abhandlung herausgegeben von John Meier I. Texte und Anmerkungen. Halle a S. 1896. VII+474, 8°.

Rec. ZVvk. VII, 108 sl. Literaturblatt f. germ. rom. Phil. 1897, 187 sl. Zs. f. deutsche Philologie XXX, 255 sl. Am Urquell NF I, 354 sl.

Dr. Fr. S. Krauss: Das Fräulein von Kanisza. Ein Abenteuer auf der Adria. Ein moslimisches Guslaren lied in zwei Fassungen.

Ethnolog. Mitteil. aus Ungarn V, 26 sl., 96 sl., 217 sl.

Týž: Vidirljić Ahmo's Brautfahrt. (Festschrift für Ad. Bastian zu seinem 70sten Geburtstage). Berlin 1896, str. 47, 8°.

Týž: Bojajić Aliles Glück und Grab. Zwei moslimische Guslarenlieder. Leyden 1896. 4°, str. 41.

Ref. Zeitschrift f. österr. Gymn. 1897, str. 1005 sl.

И. Цв. Любеновъ: Сборникъ сърази народни умотворення изъ Кюстендилско, съ 4 картини отъ Кюстендилска носия. 1896. М. 8°, 80.

Rec. D. Matov. Сбм XIII oddíl II str. 43 sl.

Hermann Lübke: Neugriechische Volks- und Liebeslieder in deutscher Nachdichtung. Berlin 1895, 8°, 28+352 str.

Ref. D. Litztg. 1896, str. 390 sl. Lit. Centralblatt 1896, 504.

Dr. A. M. Marienescu & A. Hermann: Novak und Gruja. Ein rumänisches Volksepos in 24. Gesängen. Ethnolog. Mitteil. aus Ungarn V, 55 sl, 219 sl.

Д. Матовъ: Двѣ нови сборки по западно-българския фолклоръ. Сбм. XIII, (1896), odd. 2, str. 3—52.

Důkladný rozbor sbírek vydaných od A. P. Stojlova a P. Cv. Ljubenova, jmenovitě pro lepší poznání bulharských písní národních důležitý.

Jan V. Novák: Slovenské písně sebrané od Boženy Němcové. ČL V, č. 5, str. 522—5, č. 6. str. 546—550: VI č. 1 str 77—79. Z pozůstalé rukopisné sbírky 81 písní.

Пантусовъ И. И., Таракчинскія пѣсни. Отд. отискъ из XIII т. „Извѣстій Общества Археологич, Историч и Этнографич, Казань 1896, 8°, 70.

Anton Renk: Kinderreime aus Tirol. Zs. öst. Vk. II, 97—104.

Léo Rouanet: Chansons populaires de l'Espagne traduites en regard du texte original. Paris, A. Charles, 1896, 18°, XVI+265.

Ref. Rtradpop. XI, 541.

Русскія народныя пѣсни, собранныя Н. А. Львовымъ. Напѣвы записалъ и гармонизовалъ Иванъ Прачъ. Издаше А. С. Суворина. Спб. 1896.

Nové vydání této sbírky, poprvé vytištěné r. 1790.

Ref. Этнограф. Обзор. sv. 32, str. 178 sl.

Dr. Hans Schukowitz: Kinderreime aus dem Marchfelde. ZVvk. VI, str. 290—296.

СОКОЛОВЪ М. Е.: Былины, историческыя, военныя, разбойничьи и воровскія пѣсни, записанныя въ Саратовской губ. Петровскъ 1896. 8°, str. IX + 26 + 2, цена 40 коп.

S. Trébucq: *La chanson populaire en Vendée*. Paris 1896, 8°, VIII+312.

Ref. ZVVk. VI, 459. Rtradpop. XI, 396.

Treichel Alexander: *Volkslieder und Volksreime aus Westpreussen*. Danzig 1895.

Ref. Lit. Centralblatt 1896, str. 196

Zibrť Ā. Bibliografický přehled českých národních písní.

Doplňky k tomu uveřejněny byly v Českém Lidu V p. 581, a VI p. 217.

Pohádky, báchorky, pověsti, legendy, bajky.

Faire tales from the isle of Rügen. Told from oral tradition by Ernst Moritz Arndt in 1837, and translated in to english for the first time by Anna Dabis London. D. Nutt 1896.

Australian legendary tales. Folk-lore of the Noongahburrahs; astold to the Picaninies-Collected and retold in english by Mrs K-Langloh Parker. With introduction Andrew Lang. Lodon, D. Nutt 1896.

Rec. Globus 1896 sv. 70 str. 322.

René Basset: *Contes arabes et orientaux*. Rtradpop. XI, 273—287, 365—375.

Týž: *Supplément aus contes de Si-Djeh'a*. Rtradpop. XI, 496—9. (Doplňení k vydání r. 1892.)

Týž: *Contes et legendes de l'extrême Orient*. Rtradpop. XI, 416—8, 609—611.

Týž: *Contes brésiliens. Traduits du portugais*. Rtradpop. XI, 617—619.

Bernard, A. H. *Eine Sammlung von Rhein-Sagen*. 10. Auflage. Wiesbaden 1896.

Blankenstein: *Sagen und Märchen des Harzgebirges Thale*. Suderode. Str. 136. 2. m.

A B-y: *Povesti z ludu SIPoh*. XVI, 375 sl.

Forman přivezl smrt do města k bohatému hostinskému; pod. z Bošácké doliny ib. XVI, 258 sl.

J. Curtin. *Tales of the fairies and the Ghust World*. London, D. Nutt 1895, 8°, XIII+198.

Ref. Rtradpop. XI, 670 sl.

Stanisław Cercha: *Baśni ludowe, zebrane we wsi Przebieczanach (w powiecie wielickim): Materyjały antrop.-archeolog. i etnograficzne I*, 1896 str. 51—98.

Parallely uvedl J. Polívka ZsösterV. III, 188 sl

Maori legends. Collected from printed sources and oral tradition, and retold by Kate Ms Cosh Clarke, London. D. Nutt 1896.

L. Courthion: *Contes et légendes du Valais*. Rtradpop. XI, 139—143.

Чешскія сказки, собранныя Карломъ Эрбеномъ и Боженой Нѣмцовой. Перевъ. М. А. Лялиной. Спб. 1897. ц. 1 р.

Ólafur Davidsson. *Íslenzkar Þjóðsögur*. Reykjavík 1895. IV+190, 8°.

Doplňky ke sbírce islandských pověstí a pohádek od Jóna Árnassona. Rec. ZVVk. VI, 453.

П. Демидовичъ: *Изъ области вѣрованій и сказаній бѣлоруссовъ*. Этн. Обзор. XXVIII, 91—120; XXIX—XXX, 107—145.

Sděleno tu velké množství různých tradic, o čertu, čarodějnicích, smrti, vlkodlacích a p., verse dobře známé jak u nejbližších sousedů běloruských, u Malorusů, Velkorusů, Poláků, Litevců, Lotyšů taktěž u jiných vzdálenějších národů. Na základě materialu takového obsahem svým přesahujícího daleko hranice kmenů běloruských, jest odvážno sestavovati jakýsi obraz představ a názorů lidu běloruského o životě nynějším i záhrobním.

Charles L. Edwards: *Bahama Songs and Stories. A contribution to Folklore by . . .* Boston and New York, published for the American Folk-lore Society 1895. XI+111, 8°.

Ref. ZVVk. VI. 341.

Julius Eggeling: Ueber den Kathāprakāśa. (Gutupūjākaumudī. Festgabe zum fünfzig-jährigen Doctorsjubiläum. Albrecht Weber dargebracht . . . Leipzig 1896). Pojednání č. 30.

Sbírka pohádek z XVII. stol.

Fr. Fischbach: Lorelei und Loren-Mythen und Sagen. Annales des Vereins f. Nassauische Altertumskunde XXVIII, sl.

Filleul Petigny: Contes de la Beauce et du Perche. Rtradpop. XI, 257—363, 569—575.

О. Фотиньскій: Къ литературной исторіи южнорусскихъ апокрифовъ. (Волынскій историко-археологическій Сборникъ вып. I. Изданіе распорядительнаго комитета Волынскаго церковно-археологическаго общества, Почаевъ-Житомиръ 1896.).

Ref. Зап. Шевч. XVI, bibliogr. 36.

Б. Д. Гринченко: Этнографическіе матеріалы, собранныя въ Черниговской и сосѣдныхъ съ ней губерніяхъ. Вып. II. Разказы, сказки, преданія, пословицы, загадки и пр. Черниговъ 1896, str. 390.

Ref. Зап. Товар. ім. Шевченка XVIII, bibliogr. str. 48 sl. (V. Hnatjuk).

М. Дикарѣв: Черноморскіе народніе казки и анекдоты. Етнограф. Збірник II. У Львові 1896. článek 3. str. 1—50.

Gaudefroy Demombynes: Contes arabes et orientaux. Rtradpop. XI, 401—8.

Renard Georgja: Contes de Bretagne. Genève. 1896, 12°.

Grimmowie bracia: Bajki domowe i dziecinne, zebrane prez braci Grimmów, przelożyła Zofja A. Kowerska. Część I. (Biblioteka Wisły XIV.) Warszawa, 1896, 8°, str. 487+3; Część II. 1896, 8°, str. 457.

Haas A. Rügensche Sagen und Märchen, 2. Auflage, Stettin 1896.

Ref. ZVVK. VI, 454. Blätter f. pommer. Vk. IV, 176.

Alfred Harou: Contes d'Anvers. Rtradpop. XI, 462—3.

M. Hartmann: Aus dem Volkstum der Berber. ZVVK VI, 265—276. Referát o novějších sbírkách berberských bájek a pohádek.

V. Hazuka a V. Řepa: Pověsti jihočeské o strašidlech. ČL. V, č. 3. str. 235—237.

Adalb. Hein: Ein oberösterreichisches Märchen. ZsÖstVk. II, 213 sl. Variant Grimmovey pohádky č. 97.

Joz. L. Holuby: Povesti a rozprávočky z Bošáckej doliny z úst l'udu prepísal. SIPoh. XVI, str. 207—227, 257—267, 321—330, 385—388. Také ve zvláštním otisku v Turč. sv. Martině, 1896.

Ref. ČL VI, 205.

Týž: Drobné poviestky z Bošáckej doliny. ČL. VI, č. 1, str. 43—48; č. 2. str. 145—9.

Č. 1—4 O pokladech; č. 6—7 o vilách. č. 11, proč židé nejedí vepřového masa? leg. daleko široko známá v různých obměnách. Сборн. матер. Кавказ. XVIII, odd. 3, str. 37. Живая Стар. V, str. 441. Житє і Слово 1894, II str. 182, Bladé Cont. pop. Agenais str. 62. Rtradpop. IV, 362; V, 435; VI, 727; VII. 487, 717; pod. o Turcích Етнограф. Збірник II. článek 2, str. 5. Rtradpop. IV, 409; X, 120. Č. 12, na sv. Lucii nemá se přísti, ani jinak pracovati, jako jinde v jiné svátky; srov. pojednání akad. Veselovského v ЖМШП. sv 184, str. 60 sl., č. 13 kapradí květ ukazuje poklady, č. 14—17. různé pověsti o dracích.

Ignaz Hošek: Povědky z okolí svojanovského (ve východních Čechách). Z Rohožné ČL V, seš. 4, str. 364—366, seš. 6, str. 561—565; VI, č. 2, str. 185—8.

Č. 5. O člověku, který sázel do loterie a kopal poklady. Při kopání pokladu se nesmí mluvit. Umrličí hlava pověděla by »lumera«. Srv. Slov. Pohl. 1895, str. 490, ZsösterrVk II, 375. Č. 6. O blanických rytířích. Srv. Archiv slav. Phil. XIX, 246 k Václavkovým Valašským poh. a pov. č. 51. ZsösterrVk. III, 188. č. 8. »Vo Jakuboj«, t. j. o nevěrné matce, zradivší syna svého obrovi.

J. K. Hraše: Čertova rokle: Pověst z Tábořska ČSpsč. IV, 20 sl.

Krejčí ušil čertovi kalhoty a chtěl za práci mzdu Čert odpíral, oba po celou noc se prali.

Iguchi: Japanische Märchen. Globus 1896, 46—48.

Č. 2. Sedlák přinesl knězi mísy naplněné lahůdkami. Učeň jeho mlsný je snědl, zbytky lahůdek namazal ústa jedné bohyně, ta je prý snědla. Pohádka také v Evropě známá, ku př. bulh. v Сборн. за нар. умотвор. I, 3 str. 121 č. 4.

Č. 3. Hloupý muž dělá vše naopak, za to bit.

Fairy tales of the British Empire. Collected and edited by Joseph Jacobs, London. D. Nutt 1896.

A. Knoop: Neue Volkssagen aus Pommern. Blätter f. pommer. Vk. IV.

W. Koglin: Till Eulenspiegel in Hinterpommern. Blätter f. pommer. Vk. IV, seš. 1. a 3,

F. Kolbuszowski: Grzyby w wierzeniach ludu. Lud II, 1896, str. 18—22.

Legendy o vzniku hub z utajených kousků chleba, vyplivnutých sv. Petrem a j. srv. Polaczek Wieś Rudawa str. 91. Wisła 1895 str. 102 sl. a j. O užívání hub v medicíně lidové a j.

Bohumír König: Čertoviny. Pověst z Mnichovo-Hradištska. ČSpš. IV. 95. Podobná jako Hrašem tamže str. 20 sdělená.

Fr. Košák: Proč mladé žitniště červené? ČL V, č. 3 str. 281 z Mirošova u Rokycan. Na žito tekla krev Abelova. Tak již Slavia I. řad. sv. 4 str. 5.

Kowerska Z. A.: Bajka o stelmachu, co miał skrzydła Wła X, 110—112.

Z okr. Lubelského. Variant ke Grimm KHM č. 51. Na útěku od matky mění se milenci 1. v jabloň a hrušku, 2. v růži a v kalinu, 3. v kačera a v kachnu. V lese nevěsta usnula, zlatý měšec s penězi se vysunul, havran sletěl a chopil měšec. Milenec pronásleduje havrana, nevěsta osamotněla v lese.

Táž: Dwie bajki z Opatowskiego Wła X, 595—6

Pastorka na cestě do domu lesní ženy opravila pec, očistila jabloň, vytrhla vlku trn, zavázala havranu zlámanou nohu, vyprostila jehně z trní, v domě pak krmila kocoura i psa. Bohatě obdarována se vrací Pak se tam vydá dcera macešina. Pod. Wisła IX, 539 sl. Рудченко II, č. 19, 20; Шоїнтъ матер. III, č. 28; Dobšinský VI, 9 sl. Трейдландъ 265 sl. Kulda IV, 237. Müllenhof SM Schleswig-Holstein 497 sl. Vernaleken ÖstKVM 144 sl. Сборн. матер. Кавказ XXI, odd. 2 str. 48 sl. B.JülgMärch-SiddhiKür 98 sl.

Táž: Bajka o dwóch braciach Wła X, 783—6.

V kůži proroci. Mrtvola na voze, po druhé zabita. Stádo z vody atd. Srv. Ciszewski Krakowiaczy I, č. 182, 183. Mater. antropol. arch. i etnograf. I, odd. 2, str. 417 sl. Weryho Pod białorus. 53 sl. Dobšinský Slov. poh. VIII, 52 sl. Karłowicz Pod lit. č. 50 Сборн. матер. Кавказ z XVI, odd. 1 str. 358 a m j.

Franz Kraus: Höhlensagen aus Krain Zs öst. VK II, 142 sl.

B. M. Kulda: Moravské národní pohádky a pověsti z okolí sloupského. ČL V, str. 284—7; 367—8; 457—461 VI, č. 2 str. 194—200.

Č. 1. Putování Krista Pána se svatým Petrem. Různé hojně rozšířené legendy. č. 2. O zlé ženě (str. 367 sl.), jak ji muž napravil. č. 3. O třech pocestných. č. 4. Zlodějský švec a učený zloděj. č. 5. O vlku (hloupém a lišce). č. 6. Muž hledá hloupějších lidí, než je jeho žena. č. 7. O vojáku na stráž (u zakleté princezky, dávicí stráž) č. 8. Šídlo jde se zvířaty do světa na zkušenou (Petrovští). č. 10. str. 194 sl. Princezna s rohem (nevěrná žena obehraje člověka o divotvorné věci jeho; najedla se hrušek, narostl jí roh). č. 11. str. 196 sl. Tři divoké husy — tři krásné princezny; rek nejmladší ukradl peří; ta našla klíč od truhličky, ve které šat její byl uschován, uletěla na skleněnou horu. Reka tam donesl pták noh, a plášť, o který obelstění tři svádící obrové. Řeší úlohy matkou princezky té uložené pomocí princezčinou, uteče s ní, na útěku proměny. č. 12. Princezku drakem unesenou osvobodí rek, soudruhy zrazen a v prohlubni zanechán č. 13. (str. 198 sl.) Leonora. č. 14. Princeznu i půl království dostane, kdo by k ní přijel na lodi bez vody.

Kühnau: Schlesische Märchen und Sagen Mitteil. schles. Gesellsch. IVK. III, 19 sl.
 Laube Gustav: Volkstümliche Überlieferungen aus Teplitz und Umgebung (Beiträge zur
 deutsch-böhmischen Volkskunde, geleitet von Dr. Ad. Hauffen I. 2). Prag 1896, 108, 80.
 Ref. ZVVK. VI, 331. Globus 1896 sv. 70 str. 67.

И. А. Лавровъ: Кѣмъ, гдѣ и когда была напечатана первая болгарская сказка.
Характера. Сборникъ . . . въ честь О. Е. Корша. Москва 1896 str. 445—456.
 Ref. Wla. XI, 824.

Mark Lidzbarski: Die neuaramäischen Handschriften der k. Bibliothek zu Berlin,
 in Auswahl herausgegeben, übersetzt und erläutert I.—II. (str. XXIX+499,
 XII+580). Weimar, Felber 1896.

Svazek II. vyšel také zvláště týmže nákladem pod titulem: Geschichten und
 Lieder aus den neuaramäischen Handschriften der k. Bibliothek zu Berlin. Weimar
 1896 str. XVI+312.

Rec. Zeitschrift deutsch. morgenländ. Ges. sv. L, str. 302 sl. ZVVK. VII,
 105 sl. Globus 1896 sv. 70 str. 115.

H Łopaciński: Jeszcze o bajce Młynarz, syn jego i osiel. Wla X, 835—837 (srv.
 ib. VIII, 774—780).

Veršovaná bajka tato otištěna ze sbírky bajek z vlastiny přeložených z r. 1608.

Srv. Orient und Occident II, 531 sl. 733 sl. Сборникъ отдѣл. русск. яз. XXIII,
 str. 268, XXV, str. 196. Veršem tuto bajku zpracoval též Sumarokov (Русская
 поэзія Венгерова II, str. 198.)

Jar. Mančal: O divokých ženách. Na Humpolecku sebral ČL V, č. 3, str. 233—235;
 dodatek str. 369.

Divoké ženy čeledína utancují, křičí-li na ně »kapsy na rub«, jednu z nich
 chytí; chycená divoženka zůstane, ale musí se každé kolo, které po nádobách
 zůstane, hned rozmést; čepeček po malém dítěti divoké ženy dopomáhá ke
 všemu, čeho si majitel její přeje; dítě divé ženy podloženo a j. v.

В. Милорадовичъ: Сказки о жабахъ. Кіевская старина 1896, sv. 55, příl. str. 37—40.

Práškem z upečených ropuch otravují se lidé. Vydavatel srovnává Decameron
 IV, 7. Ropucha ssaje z žen krev.

Štefan Mišík: Povesti slovenského ľudu vo Spiši, menovite v Danišovcach a Odoríne.
 Sbor. mus. slovenskej spol. I, str. 84—88, 159—175.

č. 2. Mlynářova dcera a loupežníci. 3. Z kostí zabitého synka ptáček, pro-
 zrazuje vraždu »matička mě uvařila, tatíček mě snědl« atd. č. V. My tři bratři
 srv. Lud II, str. 9 sl. č. 5. Draku obětována královská dcera. č. 6. Princ zapadl
 do chatrče loupežnické, meč samoseč. č. 7. (str. 159 sl.) patří k látce rozebrané
 drem V. Tillem ČL VI, 1 sl. č. 8. (str. 164 sl.) Chudý bratr neštěstí své do
 láhve uzavřel a zakopal; bohatý bratr je vykopal a od té doby chudnul. č. 9.
 Chudý bratr z loupežnické skrýše bere peníze; slyšel, jak se hora na jisté rčení
 otvírá a zavírá; jde tam pak bratr bohatý. č. 10. Hloupý se žení, hází očima.
 č. 11. Leonora

Louis Morin: Contes troyens. Rtradpop XI, 98—105, 460—1.

A. G.: Narodne pripovedke v Soških planinah. III. (Slovanska knjižnica č. 47.) Gorica 1896.

Parallely uvedl J. Polívka v Zs öst.Vk. II, 187 sl

R. Pelz: Pommersche Märchen. Bl. f. pommer. Vk IV, 21 sl., 38 sl., 65 sl., 80 sl., 183 sl.

Fridrich Pfaff: Märchen aus Lobenfeld. Festschrift zur 50jährigen Doktorjubelfeier
 Karl Weinhold. Strassburg 1896, str. 62—83.

Z Badenska č. 1. Žid v trní, č. 2. Ovčák houslemi, při kterých každý musí
 tancovati, přemohl obry. Ve skrýši obrů nalezne překrásné koně a rytířské
 brnění, propíchně prsten na turnaji a stane se zetěm královým, č. 3. Moudrá
 dívka, č. 4. Macecha, nevlastní děti její zavedeny do lesa, č. 6. Vzdálenější
 variant látky o sedmi havranech.

Týž: Märchen aus Lobenfeld. Alemannia XXIV, str. 179 sl.

Le nouvelle Indiane di Visnusarma (Panciatantra) tradotte dal Sanscrito da Italo Pizzi. Torino 1896. VIII+232 str., 8°.

Pol de Mont & Alfons de Cock: Dit zijn Vlaamsche Wonder-Sprookjes, het volk naverteld door . . . Gent, 296, 8°.

Rec. ZVVK. 1896, VI, 223 sl. (stručně udán obsah versí neb poukázáno na shodnou versí u Grimmů KHM), Revue trad. pop. XI, 603 sl. Bl. pomm. V. IV, 170; Ons volksleven VIII, 83 sl. Volkskunde IX, 111 sl.

Komentář látek příbuzných a vysvětlivek srovnávacích ve sbírce této není, jak by čtenář ČL VI, 109 mohl předpokládati.

Paul Sébillot: Bibliographie des traditions populaires de la Bretagne 1882—1894. Paris, Lechevalier, 1896, 8°, 42.

Týž: Contes de la Haute-Bretagne. Rtradpop. XI, 232—240, 299—303, 390—394, 435—459, 504—524, 599—600, 632—636.

Seidel A.: Geschichten und Lieder der Afrikaner. Berlin 1896, 8°, XII+340.

Ref. Rtrad. pop. XI, 604 sl. Lit. Centralblatt 1896, 1432. Globus 1896, 390 sl.

Stäsche: Sagen aus der Gegend von Öls. Mitteilungen der schles. Gesellsch. f. V. III, 40 sl, 68 sl. Čert kozlem. Ohnivý drak. Propadlý poklad.

August Stöber: Die Sagen des Elsasses getreu nach der Volksüberlieferung, den Chroniken und andern gedruckten und handschriftlichen Quellen gesammelt von . . . Neue Ausgabe besorgt von Curt Mündel. II. Theil. Die Sagen des Unter-Elsasses. Strassburg 1896, 8°, XIII+395.

Ref. D. Litztg. 1896 str. 616 sl.

Storch F.: Die Sagen und Legenden des Gasteinerthales. 2. Auflage. Salzburg 1896. Ref. Z. öst. V. II. 92.

Lydia Schischmánoff: Légendes religieuses Bulgares, traduits par . . . (Collection de contes et chansons populaires, ed. Ernest Leroux) Paris. 1896, 12°.

Ref. Mélusine VIII, 192. Rev. crit. 1897 č. 15. Бѣлг. Црѣгл. 1896, kn. IX—X, str. 245.

Dr. Hans Schukow.tz: Mythen und Sagen des Marchfeldes. Zs. öst. V. II, 67 str. 267 sl.

Schnorrenberg G.: Des Rheinlands Sagenbuch Köln, Neubauer 1896.

Seweryn Udziela. Opowiadania ludowe ze Starego Sącza Wła X, 1—11.

Pokračování z Wła IX, 100 sl. Č. XIII. O vojsku podzemním; mučen král, každou noc rozsekán čerty na kousky, kocour a pes tělo jeho zase skládají; musí tak se trápit do soudného dne, neboť zabil sv. Stanislava. Č. XIV. Zlodějové namluvili sedlákovi, že kráva, kterou vede na trh, jest vlastně koza, srv. Bédier Les Fabliaux str. 138. Benfey Pantschatantra I, 356 sl. Sedlák se na nich vymstí obelstí je, že má začarovanou čapku, která sama v hospodě platí. — Č. XV. Moudrá princezka vezme si jen toho za muže, kdo jí uloží hádanku, kterou neuhodne.

II. Тамбіевъ: Адыгскіе (черкесскіе) тексты. (Сборникъ матеріаловъ для описанія мѣстностей и племенъ Кавказа XXI, 1896, str. 153—328).

V originále i v překladě ruském otištěny jsou různé tradice, pohádky mezinárodní i místní podání, pověsti hrdinské. Mezi pohádkami nalézáme hojně rozšířené »o třech dobrých radách«, o krejčím (ševci), který jedním rázem tisíc much zabil, v jiné (č. 4) sloučeny jsou dva motivy, o nevěrné matce i o královi přestrojeném za zahradníka a j.

Taylor, Susette M.: Indian folktales. Folk-Lore IV, 83—8.

Th. Voges: Sagen aus dem Lande Braunschweig, gesammelt von . . . Braunschweig 1895. XVI+340.

Rec. Literaturblatt für german. und roman. Philologie 1897, č. 4. str. 116 sl.

- K. W(einhold): Märchen vom Hahnreiter. Zs. V Vk. VI, 320 sl.
 Štýrský variant pohádky o zápase mezi čarodějníkem a učedníkem.
 Heinrich von Wlislöcki: Türkische Volksmärchen aus Anatolien. Zeitschrift für
 vergleichende Litteraturgeschichte. Neue Folge X (1896) str. 65—74.
 Stručný odkaz na podobné verse tamže str. 280.
 Wohlfarth R.: Die Sagen des Kyffhäusers. Frankenhausen str. 186.
 Č. Zřbrt: Pověsti o Přemyslovi ve Slezsku. ČL VI, 137—8.
 Otištěn článek Tomkův r. 1856 vytištěný o pověsti té v pruském Slezsku
 v německých vesnicích mezi městy Hlubčici a Osoblahy.
 P. Jan Zřtek: Zkazky o vodníkovi z jižních Čech ČL VI č. 1 str. 89—93, č. 2, 159—162
 Zieliński Wł. K.: Baśnie cyganów polskich Wła X, 116—119, 317—8.

Příslloví.

- F. Bartoš: Moravská přísloví a pořekadla. ČL. V, č. 5 str. 417—422, č. 6 541—6.
 Škoda, že typograficky nepřehledně upravena, že totiž asi z ohledu na nedo-
 statek místa nebyla přísloví atd. tištěna každé zvlášť pro sebe, aneb aspoň jen
 příbuzná přísloví dohromady.
 A. Brückner: Przyczynki do dziejów przysłowi polskich. Wła. XI, 600—619.
 Michał Federowski: Przysłowia. Doplnky k známé knize S Adalbergově. Wła X, 846—850.
 Z. Gloger: Przysłowia ludu z okolic Tykocina. Wła X, 349—361, 620—630.
 N. Sumcov: O historickém studiu přísloví maloruských. Charkov 1896, str. 11 (ze
 Сборн. истор.-филолог. общ. Харьк. ун-ва.). Ref. Wła XI, 825 sl.
 Fritz König: Sprichwörter und Redensarten in Kölnischer Mundart. Köln, P. Neubner
 IV, 166 str.
 Küffer Wilhelm: Sprichwörter und Redensarten in Gründner Mundart. Aus Merény
 (Wagendrúsel). Ethnolog. Mitteil. a. Ungarn V, 207 sl.
 Německá a Spišská země dolní.
 Karl Reiterer: Volkssprüche aus dem Ennsthale. Zs. VVK. 1896, 129—139.
 Různá rýmovaná říkadla z údolí Enže ze Štýrska.
 Irene Thirring-Waisbecker: Zur Volkskunde der Hienzen. Mundartliches. Sprüchwörter.
 Ethnolog. Mitteil. a. Ungarn, V, 98 sl.
 Xanthippus: Gute alte deutsche Sprüche. Preussische Jahrbücher sv. 85., též samo-
 statně. Berlin, Stilke. XVIII, 156 str.
 A. Balladoro: Folk-lore Veronese. Proverbi Verona 1896, str. 176.
 Rec. ETH. Ob., sv. XXXII, str. 185 sl. (A. D. Karnějev připojuje několik vzác-
 ných poznámek, pro srovnávací studium přísloví důležitých.)
 Bibra, Reinhold v.: Japanische Sprichwörter. Deutsche Revue XXI, str. 112—7.
 Lewin D. Moses: Aramäische Sprichwörter und Volkssprüche. Ein Beitrag zur
 Kenntniss eines ostaramäischen Dialekts sowie zur vergleichenden Parömiologie.
 Frankfurt a. M. 1895.
 Ref. Lit Centralblatt 1896, 126 sl.
 Valenziani Carlo: Proverbi giapponesi contenuti nel libro IV e V della raccolta
 Kotowa sa-Kusa. Rendic. Acc. Lincei IV, 399 sl. V, 299 sl.

Há d a n k y.

- H. Łopaciński: Najdawniejsze zapisana zagadka polska Wła X, str. 339—341
 v rkp. r. 1406, hádanka dosud známá.
 Mátyás, Dr. Karol: Z krynicy mądrości ludu. Wedle opowiadania Stanisława Koło-
 dzieja z Woli Rzeczyckiej. Odbicie z. Czasu. N. 168 z dnia 24go lipca 1896
 r. W Krakowie 1896.

Jan Soukup a Č. Zíbrt: Příspěvek k staročeským sbírkám »pohádek« (hádanek) ČL V, č. 4, str. 330—340.

Doplňky různé, od Zíbrta též ze starší doby, z různých rukopisů a tisků XVII—XIX v. Pravé »hádanky« to nejsou, než vlastně vtipné, žertovné otázky a odpovědi sahající, zvláště biblické, do dob velmi dávných. Vlastní hádanky uvozují se jen z »paměti« Jana Jeníka rytíře z Bratřic (str. 339 sl.).

Mat. Václavek: Sbíрка hádanek (hádek) valašských ČL VI, str. 88—89.

Bylo by žádoucí, aby redakce podobné příspěvky lépe typograficky upravovala, t. j. tiskla zvláštní hádanky vždy do zvláštních rádků.

Heinrich Carstens: Volksrätsel, besonders aus Schleswig-Holstein. ZVVK VI, 1896, str. 412—423.

U mnohých hádanek uvádějí se doklady.

B. Schüttelkopf: Deutsche Volksrätsel aus Kärnten. Carinthia sv. 85 a 86.

Johannes Tschiedel: Italienische Volksrätsel ZVVK VI, 1896, str. 276—283.

Nevelká sbírka (87) italských hádanek s německým překladem.

A. Wünsche: Das Räthsel vom Jahr und seinen Zeitabschnitten zu der Weltliteratur. Zeitschrift für vergleich. Literaturgeschichte IX, 425—456.

Dramatické hry.

A. Vánoční.

W. Creizenach: Zur Geschichte der Weihnachtsspiele und des Weihnachtsfestes. Germanistische Abhandlungen XII str. 1—10.

O dvou rukopisných textech polských her vánočních XVI—XVII stol.

L. Dietel: Ein Weihnachtsspiel im Erzgebirge Erzgebirge-Zeitung 17 (2).

F. Vogt: Reste der alten Spiele (Weihnachts- und Dreikönigsspiele). Mitteilg. d. schles. Ges. fVk II, 60—66.

Wolanowski Ignacy: Szopki i Herody w Lubelskim Wła X, 465—489.

Popis a texty vánočních her.

Konrad Zaleski: Zabytek widowisk średniowiecznych Wła X, 709—724.

Otištěn text vánoční hry z gub. Lublinské.

B. Velikonoční.

Миронъ Южноруская пасхальная драма (Кіевская Старина 1896) sv. 53, str. 380—412. sv. 54 str. 1—29.

Ref. Zap. Товар. ім. Шевченка XVII, наукова хроніка str. 11 slđ.

Jihoruská hra velikonoční, souvisící velmi úzce s Nikodem. ev., t. j. s částí jeho, líčící sestoupení Ježíšovo do pekel. Spis. po podrobném srovnávání her velikonočních v liter. polské, jak i ve středověké literatuře německé i francouzské dospívá k úsudku velice oprávněnému, že jihoruská hra velikonoční jest samostatné dílo a ne zpracováno dle nějaké předlohy polské. Spis. nalézá jen ve franc. literatuře velikonoční hru, která jest blízká. Nikod. ev., ale v něm. literatuře není ani jedné hry, která by se mohla považovati za zpracování do-tyčné části zmíněného apokryfu.

Faust.

J. W. Bruinier: Untersuchungen zur Entwicklungsgeschichte des Volksschauspiels von Dr. Faust. Zeitschrift für deutsche Philologie XXIX, 180—195, 345—372.

W. Creizenach: Zur Geschichte des Volksschauspiels vom Doctor Faust. Euphorion III, 710—722.

Jan Jakubec: Hystorycká píseň o dalece rozhlášeným, též dobře známým Doktoru Faustu ČL V, č. 5 str. 426—9.

Otištěna jarmareční píseň o Faustovi, spolu s nápěvem.

Alex. Tille: Moderne Faustspiele, Zeitschrift für vergleich. Literaturgesch IX, 326 - 333.

Jiné:

J. F. Král: Komédie o sv. panně mučedlnici Barboře. Lidová hra z Vamberka z konce XVIII. stol. ČL VI, č 1 str. 68 - 70; č. 2 str. 154—156.

Poznámka. Ostatní část bibliografická musela pro trvalou churavost p. dra. E. Kováře odložena býti do III. svazku, jehož tisk již započal. V témže svazku vyjde dokončení článku »Přehled dějin folkloristiky.

O B S A H.

	Strana
J. Polívka, O srovnávacím studiu tradic lidových	1—49
A. Šolta, Dva selcké kancionaly z XVIII. století psané písmáky	49—58
Jos. L. Holuby, Hadi, draci a šarkani v podání lidu slovenského	58—68
Jos. Klvaňa, Vinohrady na Slovensku moravském	69—82
A. Kraus, Bůh Perun	81—92
Posudky:	
J. Polívka: Contes populaire inédits de la Vallée du Nil, traduits de l'arabe parlé par S. E. Yacoub Artin Pacha. Paris 1895. — Bulharské pohádky Sborn. minist. XIII, 1896. — Jos. L. Holuby, Povesti a rozprávočky z Bošáckej doliny. Slov. Pohl'. 1896. — Skazki sobr. vospitannikami Zakavkazskoj učit. seminarii. Tiflis, 1896. — Ivan Franko, Pritčata za ednoroga i nejniyat bulgarski variant. Sborn. minist. XIII. 1896. — W. A. Clouston, Popular tales and fictions, 1887, překlad maloruský, Lvov 1896. — A. M. Loboda, Russkij bogatyrskij epos. Kiev 1896. — Vs. Th. Miller, Byliny ob Ivaně Gostinom syně. Žur. min. nar. prosvěšč. 1896. — Vs. Th. Miller, Otgoloski galicko-volynskich skazanij v sovremennyh bylinach. Žur. min. nar. prosvěšč. 1896. — Vs. Th. Miller, Bylina o Batyje: Počin 1896	93—112
J. Matiegka: Felix R. von Luschan, Beiträge zur Völkerkunde der deutschen Schutzgebiete. Berlin 1897	112—113
J. Polívka, Bibliografie tradicionální literatury za rok 1896	113—129

VĚSTNÍK

NÁRODOPISNÉHO MUSEA ČESKOSLOVANSKÉHO

VDÁVÁ

RADA NÁRODOPISNÉHO MUSEA ČESKOSLOVANSKÉHO.

Drobné zprávy.

Výstavní vesnice českoslovanská. Rada N. M. Č. spolu s výborem N. S. Č. pomýšlela na to, použiti každoročně výst. vesnice ku pořádání slavností lidových. Za tou příčinou podána společná žádost sl. zemskému výboru za propůjčení téže. Povolení došlo tak, že od 1. dubna do konce října t. r. bude možno vesnice stále používat.

Fotografické album předmětů z majetku Musea bude vydávati Rada N. M. Č. a sice ročně 4 sešity. Každý sešit bude obsahovati 10 fotogr. Vysvětlivky k jednotlivým fotografiím budou připojeny tištěné.

Knihovna N. M. Č. Knihy půjčuje členům N. S. Č. asistent Musea denně 11—12. dopoledne. Knihovna uspořádaná dle odborů, rovněž lístkový katalog pořízen. Knihovna obsahuje zejména četné odborné časopisy slovanské, německé, dále i anglické a francouzské. Také na zakoupení vynikajících děl z oboru národopisu věnuje se značnější obnos.

Loterie ve prospěch stavby N. M. Č. Dne 28. října r. 1897. navrhnul správce Musea p. dr. Niederle, by rada N. M. Č. uspořádala věcnou loterii ve prospěch stavby N. M. Č., poněvadž není žádné naděje stavební fond jiným způsobem zvětšiti. Návrh ten zásadně přijat. Zvolena komise poradní z pp. Tallowitze, Schlägra, dvou to osvědčených odborníků předešlé loterie N. V. Č., Häuslera a dra Niederle. Dne 31./11. 1897 podán ve schůzi Rady podrobný návrh celé loterie i výher. Žádost o povolení téže podána v prvních dnech měsíce března.

Národopisné Museum Českoslovanské na výstavě architektury a inženýrství r. 1898. Po výměně několika dopisů s výk. výborem výstavním upustila rada N. M. Č. od pořádání zvláštního oddělení dekor. průmyslu uměleckého a hodlá uspořádati pouze oddělení lidových staveb. Zvolen výbor, který by celou expozici provedl a předběžné práce vykonal. Ve výboru tom zasedají pp. školní rada A. Jirásek, architekt Roštlapil, Dr. L. Niederle, Dr. Jakubec, inženýr Herain a asistent Jíra. Na pořízení nových modelů povolil výk. výbor výstavní radě Musea 1000 zl. —

Moravské průmyslové museum v Brně poslalo pozvání N. M. Č. ku účastenství na knižní výstavě (zahájené dne 6. března). Rada N. M. Č. májíc právo dle § 5. »jednotlivé předměty neb menší skupiny jinam na čas propůjčiti« usnesla se na obeslání výstavy té *a)* ukázkami lidových knížek modlitebních psaných a malovaných, *b)* ukázkami vazeb knih těchto.

Rada N. M. Č. má v zemské umělecké komisi svého zástupce, kterým byl až dosud pan Dr. L. Niederle, po jehož vzdání se povolán byl do této komise pan architekt V. Roštlapil. Přípisem ze dne 19. ledna

1898 povolil slavný zemský výbor také Národopisné Společnosti zástupce v téže komisi, kterým zvolen byl pan Dr. Em. Kovář.

Příspěvek Národop. Museu. Z darů, které došly již v roce 1898, zvláště připomínáme dar slavné městské rady Karlínské, která věnovala Museu 500 zl., začež jí byly vysloveny vřelé díky.

Národopisnou, školní a průmyslovou výstavu v Soběslavi pořádá ve dnech 6—15. srpna t. r. tamější musejní spolek na oslavu císařského jubilea. Při té příležitosti otevřeno bude nově zřízené místní museum v budově c. k. ústavu ku vzdělání učitelů. V národopisném oddělení výstavy této vyloženy budou lidové kroje, vyšívání, nábytek, rukopisné památky, a znázorněna bude domácnost selská kraje Blatského.

Seznam dárců,

kterí během roku 1897. přispěli sbírkám Národopisného Museu.

Bernard B. v Kladně. — 3 knížky a listiny.	Kubát Václav v Čisté. — Bruslek.
Bíbová Růžena a sleč. Smolkova v Praze. — Slovenské krajky drhané.	Košťál Frant. v Čisté. — Zlatý čepec.
Citerák J., řídící učitel v Čičovicích u Prahy. — Výšivky.	Košťalová Anna v Čisté. — Zlatý čepec.
Domluvil E., prof. ve Valaš. Meziříčí. — Knihu.	Košťál Hynek v Čisté u Nové Paky. Špencer, bruslek, loktuši, křestní vínek a stříbrný čepec.
Dušek Vavřinec J., professor v Král. Vinohradech. — Knihu.	Klazar Ignác v Čisté. — Zlatý čepec s pentlí.
Grof Vojtěch v Čisté. — Mísu a šňěrovačku.	Lejdar Jindřich v Čisté. — 3 holubinky a sklenici.
Grofová Marie v Karlově u Čisté. — Zlatý čepec.	Lambl J. B. Dr. v Praze. — Plánek sklepa viničného v Žernosekách a otisk pečeti chmelařské z Klatov.
Ginz J. v Ždánici, — Rukopis.	Legner V, obchodník ve Skalsku. — Ruční mlýn.
Horníková Anna v Oděse (Rusko.) — Starožitný fagot.	Limenda J. v Bukovině u Čisté. — Stříbrný čepec.
Holuby J., ev. farář v Zem. Podhradí. — Slov. džbán z r. 1786.	Maticе slovenská v Lublani. — Několik kněh.
Hamza Frant. Dr. v Luži. — Řadu knih.	Maticе srbská v Budyšině. — Všechny ročníky svého časopisu.
Herain Jan, architekt v Praze. — 90 poutních obrázků.	Matiegka Jindř Dr v Praze. — Pásek z čepece z XV. XVI. stol.
Hanušova rodina v Král. Vinohradech. — Starožitný vykládaný stůl, sekretář, psací pult, prádelník, poprsí Pavla Šafaříka, 4 olejové obrazy.	Máslová Anna v Čisté. — Špencer.
Hippman Karel v Lucernu. — Knihu.	Nováková Tereza, spisovatelka v Praze. — Celou svoji bohatou sbírku výšivek z Litomyšlska.
Jirásek Alois, c. k. školní rada v Praze. — Knihu.	Nizký Jan v Čisté. — Cínovou kropenku.
Jadzikowski Leon, majitel tiskárny v Kyjevě (Rusko) — Výběh publikací lidové hudby ukrajinské, maloruské a polské.	Novák J. v Praze. — 2 nádoby, kachel z Čáslavi a 1 fotografii.
Královská česká společnost nauk v Praze. — Věstník z r. 1896.	Niederle Lubor, Dr. v Praze. — Pět džbáneků.
Kučera J, učitel ve Veletínách na Mor. — Džbánek z r. 1789	Okresní výbor v Hlinsku. — Knihu.
Kubík Ignác v Čisté. Holubinku.	Obchodní a Živnost. komora v Praze. — Knihu.
Kyselková A. v Brně. — Novou sbírku písní z Brněnska.	Přikryl Frant. P., kooperator v Sobě chlebích. — Nový díl jeho Záhorské kroniky.
Kratochvílová Anna v Žižkově. — Staré kování z mešní skříně z r. 1623.	Přibíková Marie v Mělníku. — Psané vysvědčení.
	Plecháč Jan v Čisté. — Zlatý čepec a holubinku.

Plecháč A. v Čisté. — Cínovou kropenku.
 Pudil Ěm., em. stav. ředitel v Král.
 Vinohradech. — Středověké nádoby
 a střepy z Hradu Biliny.
 Podskalský Josef, příručí u p. Rob. Da-
 vida v Kr. Vinohradech. — Dvě staro-
 žitné knihy.
 Plecháčová Anna v Čisté. — Zlatý čepec
 a holubinku.
 Redakce »Národopis. Sborníku« v Ho-
 řicích. — 1 exemplář Hořického Sbor-
 níku.
 Stejskalová Marie v Uh. Brodě. —
 Knihu.
 Smyčka J. MUDr. v Litovli (Morava).
 — Řadu nábytku a náradí Hanáckého
 a sprostředkoval darování množství
 jiných předmětů.
 Střízek Čeněk, za národopisný odbor
 v Plzni — Rozličné předměty.
 Stránský Frant. v Čisté. — Zlatý čepec
 s pentlí.
 Scheiner Jos. Dr. v Praze. — 6 knih.
 Šubert F. A., řed. Nár. Divadla a spi-
 sovatel v Praze. — 40 fotografií vý-
 šivek z N. V. Č.
 Schreiber Karel v Čisté. — Ženský
 kabát.
 Štílec Josef v Čisté. — Zlatý čepec.
 Štílec Jan v Karlově u Čisté. — Sně-
 rovačku.

Štílec Jiří v Čisté u N. Paky. — Sně-
 rovačku, sukni, fěrtoch, holubinku.
 Trejbal Jaroslav, barvíř a hostinský
 v Rokycanech. — 13 starých tiskař-
 ských desek.
 Tůma Josef, říd. učitel v Hnědkovicích
 u Dol. Kralovic. — Sluneční hodiny.
 Tom Ant. v Čisté. — Zlatý čepec.
 Tadra F. v Praze. — Knihu
 Tillmannová Anna v Čisté. — Holubinku.
 Vajsová Marie v Čisté. — Zlatý čepec.
 Vašák J., spisovatel v Praze. — Starou
 minci.
 Votrubová Barbora v Mostě. — Knížku
 a 2 mince.
 Vlastenecké museum v Olomouci. —
 Řadu krásných výšivek.
 Wanklová Madlenka v Kr. Vinohradech,
 — Chorvatská kamna a různé do-
 mácí náradí chorvatské.
 Widrmannova rodina v Nákle (Morava).
 — Malovanou truhlu a lavici.
 Weinzierl Robert, rytíř v Praze. —
 Starožitnou jehlici.
 Zaplatílek Frant. v Čisté. — Dva talíře.
 Zeifart J. v Čisté. — Kožíšek.
 Zíbrt Čeněk Dr. v Praze. — 4 brožurky.
 Zavadilová A., prostř. pí. L. Bakešové
 v Ořechovičkách. — Hedv. zástěru
 a samet. vyš. kordulku.
 Ždímal Josef v Čisté. — Bílou peřinku.

Příspěvky peněžní

k fondu Národopisného Musea Československého splacené v roce 1897.

Beneš Viktor, architekt v Praze	zl.	10.—
»Budeč« Radnicko-Stupenská« v Radnicích	»	5.—
Domluvil E., c. k. professor ve Val. Meziříčí	»	3.—
Elias J., starosta živností stavebních v Horažďovicích	»	10.—
Farský Frant. v Táboře	»	5.—
Hospodářský spolek v Českém Brodě	»	10.—
Městská rada v Kolíně n. L.	»	50.—
Městská rada v Kralupech n. Vlt.	»	25.—
Městská rada v Král. Vinohradech	»	100.—
Městská rada v Libáni	»	10.—
Městská rada v Počátkách	»	25.—
Městská rada v Táboře	»	50.—
Měšťanská beseda v Žižkově	»	10.—
Národopisný odbor v Hořovicích	»	13.81
Národopisný odbor v Kojetíně	»	15.20
Národopisný odbor v Komárově u Hořovic	»	6.45
Národopisný odbor v Říčanech	»	66.20
Nepomucký Jaroslav, ph. stud. v Č. Budějovicích	»	3.—
Neznámá navštěvovatelka Musea	»	—98
Občanská beseda v Libušíně	»	12.50
Občanská záložna v Pardubicích	»	25.—
Obecní rada města Holešova	»	10.—
Obec Stupno u Brás	»	7.—

Snáška . . zl. 473.14

	Přenos zl.	473.14
Obecní úřad v Golč. Jeníkově	»	10.—
Obecní úřad v Kojetíně	»	25.—
Obecní úřad v Praskolesích	»	10.—
Obecní úřad ve Staré Huti (u Dobříše)	»	5.—
Okresní hospodářská záložna v Král. Vinohradech	»	5.—
Okresní hospodářská záložna na Smíchově	»	25.—
Okresní záložna hospodářská v Čáslavi	»	50.—
Okresní výbor v Jaroměři	»	100.—
Okresní výbor v Karlíně	»	100.—
Okresní výbor na Mělníce	»	125.—
Okresní výbor v N. Bydžově	»	100.—
Okresní výbor v Roudnici n. L.	»	100.—
Okresní výbor ve Vodňanech	»	25.—
Pokorný V., inženýr v Karlíně	»	20.—
Preissova Ella, spisovatelka v Praze	»	10.—
Představenstvo obce Rosic u Brna	»	5.—
Řemeslnicko-Živnost. Beseda v Král. Vinohradech	»	25.—
Sbor dobrovolných hasičů v Lovčicích	»	2 50
Sbor dobrovol. hasičů ve Vys. Veselí	»	5.—
Souček J. K., c. k. cukrov. kontrolor v Oslavanech	»	10.—
Spurný Ign., pens. nadlesní v Litovli	»	2.—
Tělocvičná Jednota »Sokol« v Žižkově	»	10.—
Zikan Julius, obchodník v Praze	»	10.—

Úhrnem . . zl. 1252.64

Seznam členů Národopisné Společnosti Česko-slovanské.

(Dodatek k seznamu v 6. čísle »Věstníku« m. r.)

a) Členové činní:

Akademie obchodní v Chrudimi.	Hůlka Frant., velkoobchodník v Praze.
Amerling Karel v Praze.	Hübsch Josef, obchodník v Praze.
Baumgartlová Karla, choť továrníka v Karlíně.	Jakubíčková Ludmila, učitelka v Praze.
Bibová Regina, učitelka v Praze.	Janoušek Jaroslav, profesor v Telči.
Bílek Matěj, mistr tesařský na Král. Vinohradech.	Karásek Josef Dr. v Praze.
Brabec Em., stavitel v Karlíně.	Klatovy, Městské museum.
Bubela Karel, statkář na Vsetíně	Kobosil Josef. v Penčíně u Turnova.
Buchtela Karel, c. k. finanč. sekretář v Karlíně.	»Komenský«, Učitelská Jednota v Ml. Boleslavi.
Čech Vladimír ve Velkém Meziříčí.	»Komenský«, Učitelská Jednota v Kolíně n. L.
Čermák Josef ve velkém Meziříčí.	Konvent Křižovníků v Praze.
Čihák Leopold, obchodník v Jílovém.	Kostinec Ant., profesor v Plzni.
Čihák V., učitel na Král. Vinohradech.	Kovařovic Karel, hud. skladatel v Praze.
David Robert, obchodník na Král. Vinohradech.	Křížík Fr., inženýr a továrník v Karlíně.
Dvořák Čeněk, učitel v Hlušicích.	Lambl J. B. Dr., c. k. dvorní rada atd. v Praze.
Faster H., c. k. notář v Křivoklátě.	Liebich Leopold MUDr. v Dašicích.
Feyerfeil Vincenc, c. k. notář v Karlíně.	Malec Alois P. v Gutfjeldu.
Fiala Ed., inženýr v Praze.	Matice Opavská v Opavě.
Gebler Josef, velkoobchodník v Karlíně.	Melzer Benedikt v Praze.
Habart Čeněk, učitel v Jesenici u Sedlčan.	Měšťanská škola u Sv. Jindřicha v Praze.
Hajný Aug., v Jíkvi.	Měšťanské společenstvo výčepníků v Praze.
Hauer Václav, profesor v Opavě.	Musejní společnost v Jičíně.
Hlaváček Josef ve Slaném.	Musejní společnost v Humpolci.
Honzík Karel, centrální ředitel v Praze.	Musejní společnost ve Valašském Meziříčí.
Hostaš Karel Dr. v Klatovech.	Musejní spolek v Nov. Bydžově.
Hrabě Václav, mistr tesařský v Praze.	

Musejní spolek „Kašpar Sternberg“,
v Radnicích.
Müller Frant., starosta v Tišnově.
Nejedlý Stan. rytíř z Vysoké, v Karlíně.
Nekvasil Václav, cís. rada a stavitel
v Karlíně.
Novák J. V. Dr. v Praze.
Okresní výbor v Čes. Brodě.
Okresní výbor v Hlinsku.
Okresní výbor v Humpolci.
Okresní výbor v Kolíně n. L.
Okresní výbor v Křivoklátě.
Okresní výbor v Nové Kdyni.
Okresní výbor ve Vys. Mýtě.
Okresní výbor ve Vysokém n. Jiz.
Okresní výbor v Žamberku.
Ortová de Pauli Leopoldína v Praze.
Oščádal Frant., professor v Přerově.
Polívka Oskar, architekt v Praze.
Raus Ed P., děkan v Rokycanech.
Rypáček Frant. J., c. k. professor v Brně.
Ředitelství zemské vyšší reálky v Uh.
Brodě.
Sedlák Jan, admin. ředitel továrny
v Karlíně.
Seifert Cyrill Dr. v Brně.
Schmoranz Josef, c. k. odborný učitel
v Chrudimi

Smolková Růžena, učitelka v Praze.
Smyčka Jan MUDr. obvodní lékař
v Litovli.
Stráník Jindřich, MUDr. v Náchodě.
Svátek Jos., spisovatel v Praze.
Sylva Tarouca Arnošt hrabě v Praze.
Šmakal Václav Dr. ve Velkých Čako-
vicích.
Šíma Josef, architekt v Jaroměři.
Šimák Bohumil, statkář ve Všeštudech
u Veltrus.
Špatinka Ed. Dr. v Mor. Budějovicích.
Tichý Karel, cís. rada v Praze.
Tšída Emil, továrník v Nové Kdyni.
Učitelský sbor obecné školy chlapecké
v Karlíně.
Urban Robert, technický chemik cukro-
varu v Č. Budějovicích.
Václavek Mat, ředitel měšťanských škol
ve Vsetíně.
Vít V. MUDr. v Dobřichovicích.
Vostřebal K., Mag. Pharm. lékárník
v Bojkovicích.
Vyšší dívčí školy „Vesniny“ v Brně.
Winter Zikmund Dr. v Praze.
Zawiliński R. professor v Krakově.
Žán Ant., okresní tajemník v Rokycanech.

b) přispívající:

Okresní výbor v Plzni.

Okresní zastupitelstvo v Novém Městě
n. Met.

Oznámení!

V majetku Národopisného Musea Československého nalézá se ještě značnější množství

 skříní

různého druhu a velikosti dobře zachovaných, z části i zaskle-
ných. Skříně tyto, jež se hodi výborně hlavně do škol prodá-
vají se za cenu *velice levnou*, dle zachovalosti za $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{5}$
ceny původní.

Upozorňující na vhodnou tuto koupi zejména ctěné **správy**
škol, **správy krajských museí** atd. prosíme, aby všechny dotazy
a nabídky adresovány byly do

kanceláře Národopisného Musea Československého v Praze,
na Příkopě č. 12.

